

Uudistuva ja voimaannuttava aikuissosiaalityö

Visio vahvasta aikuissosiaalityöstä -hankkeen loppuraportti

Päivi Jouttimäki, Saija Kangas ja Erja Saurama (toim.)



Socca

Pääkaupunkiseudun
sosiaalialan osaamiskeskus

Socca - Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus
Työpapereita 2011:1

Ulkoasu: Riitta Ropo

Kansi: Riitta Ropo

Kannen kuva: Päivi Jouttimäki

Paino: Kopioniini

ISSN 1798-5269 (nid.)

ISSN 1798-5277 (pdf)

ISBN 978-952-5616-42-2 (nid.)

ISBN 978-952-5616-43-9 (pdf)

Pdf-tiedosto www.socca.fi/tyopaperit

Uudistuva ja voimaannuttava aikuissosiaalityö

Visio vahvasta aikuissosiaalityöstä -hankkeen loppuraportti

Päivi Jouttimäki, Saija Kangas ja Erja Saurama (toim.)

Sisällys

Esipuhe

Tiivistelmä

Summary

Sammanfattning

Kirjoittajien esittely

1. Johdanto/ Saija Kangas ja Päivi Jouttimäki	10
--	-----------

2. Aikuissosiaalityön asiakkaat tänään/ Saija Kangas	15
---	-----------

2.1 Johdanto – ”Haluamme tuntea asiakkaamme”	15
--	----

2.2 Yhteiskunnallisten seikkojen merkitys	18
---	----

2.3 Sosiaalityöntekijän asiakkaat	26
---	----

2.4 Asiakkaan elämäntilanne ja voimavarat	30
---	----

2.5 Työskentelyn tavoitteet ja asiakkaan tarpeet	39
--	----

2.6 Johtopäätökset ja pohdinta	44
--------------------------------------	----

Lähteet ja liitteet

3. Reflektiivistä työparityötä	52
---	-----------

3.1 Suhdetyötä ja dialogia/ Hanna Liikanen	52
--	----

3.1.1 Johdanto	52
----------------------	----

3.1.2 Keskustelu- ja dokumenttiaineisto parityöstä	53
--	----

3.1.3 Kanssatutkijuus	54
-----------------------------	----

3.1.4 Positiointi aineiston analysoinnin menetelmänä	57
--	----

3.1.5 Sosiaalityö suhdetyönä	59
------------------------------------	----

3.1.6 Työparityö suhdetyönä	62
-----------------------------------	----

3.1.7 Ihanteena reflektiivinen työparityö	64
---	----

3.1.8 Dialogisuuden mahdollisuudet työparityössä	67
--	----

3.1.9 Pohdinta	70
----------------------	----

Lähteet

3.2 Parityöskentely aikuissosiaalityössä/ Kaisa Maja	74
--	----

3.2.1 Johdanto	74
----------------------	----

3.2.2 Parityöskentely kehittämisen kohteena ja työtapana	76
--	----

3.2.3 Omakohtaisia kokemuksia parityöskentelystä	78
--	----

3.2.4 Sosiaalityöntekijöiden haastattelut aineistona	80
--	----

3.2.5 Parityöskentelystä voimavara aikuissosiaalityöhön	81
---	----

3.2.6 Pohdinta	70
----------------------	----

Lähteet ja liitteet

4. Voimavaraistavaa sosiaalityötä ryhmässä/Päivi Jouttimäki.....	93
4.1 Lähtökohtia ryhmämuotoiselle sosiaalityölle.....	93
4.2 Elämäni kuvat -ryhmän ideologia ja toimintaperiaatteet	97
4.3 Elämän tärkeät ja kantavat asiat.....	103
4.4 Elämän tavoitteet ja haasteet.....	107
4.5 Elämän harmaa alue.....	111
4.6 Uusi tarina – uudet mahdollisuudet	114
4.7 Voimavaraistavaa hyvinvointityötä ja vertaistukea ryhmässä.....	118
4.8 Pohdinta	123

Lähteet ja liitteet

5. Yhteisöllistä työtettä yhteisöllisesti kehittämässä/Tytti Tonteri.....	144
5.1 Johdanto	144
5.2 Yhteisösosiaalityön taustaa	145
5.3 Tutkimuskysymykseni	148
5.4 Aineiston dialoginen kerääminen ja sisällön analysointi	149
5.5 Aikuissosiaalityöntekijöiden näkemyksiä yhteisöllisestä ja rakenteellisesta työotteesta ..	152
5.6 Johtopäätökset.....	161

Lähteet ja liitteet

6. Johtopäätökset/Päivi Jouttimäki ja Saija Kangas.....	173
--	------------

7. Visio vahvasta aikuissosiaalityöstä.....	187
--	------------

Päivi Jouttimäki ja Saija Kangas ja läntisen sosiaaliaseman sosiaalityöntekijät

Esipuhe

Visio vahvasta aikuissosiaalityöstä (VIVA) -hanke on toteutettu läntisellä sosiaaliasemalla osana Sosiaalityön opetus- ja tutkimusyksikkö Praksista vuosina 2010–2011. Hankkeen tavoitteena on ollut vahvistaa sosiaaliasemalla tehtävää aikuissosiaalityötä siten, että saavutetut tulokset ovat sovellettavissa ja käytettävissä sosiaalityöntekijöiden asiakastyössä. Hankkeen suunnitteluvaiheessa koettiin tärkeäksi, että kehittämistyö ja uusien toimintamallien kokeilu voivat toteutua rinnakkain. Huolta koettiin tuolloin siitä, miten aika riittää laadukkaaseen kehittämistyöhön. Usein mietitäänkin sitä, tulisiko työtä kehittää hankkeiden avulla vai perustyöstä käsin. VIVA-hankkeen tulokset osoittavat, että nämä voidaan onnistuneesti yhdistää.

Hankkeen teemat ovat nousseet suoraan asiakastyöstä, sosiaalityöntekijöiden yhteisistä keskusteluista. Praksis-toiminta on mahdollistanut hankkeen toteuttamisen osana normaalia asiakas- ja kehittämistyötä. Praksis ja sen opetusta, tutkimusta ja käytäntöä yhdistävä toimintamalli ovat tuoneet kehittämiseen käytäntötutkimuksellisen otteen. Tuloksena saatiin tietoa aikuissosiaalityön tämänhetkisestä asiakaskunnasta, kokemuksia reflektiivisestä työparityöstä, voimavaraistavasta sosiaalityöstä ryhmässä sekä yhteisöllisen työotteen yhteisöllisestä kehittämisestä.

Helsingin aikuissosiaalityössä organisoidutaan vuoden 2012 alusta sosiaalityöntekijöistä koostuvaan sosiaalityön yksikköön ja sosiaaliohjaajista koostuvaan sosiaaliohjauksen yksikköön. Näiden molempien rinnalla toimivat taloudelliseen tuen myöntämiseen erikoistuneet etuuskäsittelijät. Uudistuksella tavoitellaan sekä sosiaalityön että sosiaaliohjauksen sisältöjen kirkastamista siten, että asiakastyön vaikuttavuus, palvelujen laatu ja yhdenmukaisuus sekä palvelujen tasapuolinen tarjonta parantuvat. VIVA-hankkeesta saadut kokemukset ja tulokset antavat nyt alkavalle koko kaupungin aikuissosiaalityön menetelmien sekä työmuotojen ja -mallien kehittämistyölle arvokasta aineistoa. Niistä riittää annettavaksi evästyä myös sosiaalihuoltolakia uudistavalle työryhmälle.

Helsingissä marraskuussa 2011

Leila Palviainen

sosiaalisen ja taloudellisen tuen päällikkö

Tiivistelmä

Visio vahvasta aikuissosiaalityöstä oli aikuissosiaalityön opetus- ja tutkimusyksikkö Praksiksen käytäntötutkimushanke vuosina 2010–2011. Kehittämisteemoja olivat sosiaalityöntekijöiden asiakaskunnan kartoitus, parityö, ryhmäsosiaalityö ja yhteisöllinen työote. Teemat nousivat sosiaalityöntekijöiden yhteisistä keskusteluista ja työn kehittämisen tarpeista Helsingin sosiaaliviraston läntisellä sosiaaliasemalla. Taustalla oli halu kehittää aikuissosiaalityötä muuttuvissa tehtävärakenteissa.

Yhteisen kehittämisen pohjalta sosiaalityöntekijät loivat yhteisen vision tulevaisuuden vahvasta sosiaalityöstä, joka sisältää suosituksia ja ehdotuksia aikuissosiaalityön kehittämisen jatkamiselle. Lähtökohtina vahvassa aikuissosiaalityössä ovat asiakaslähtöisyys ja asiakkaan voimaannuttaminen. Visiossa toivotaan, että sosiaalityössä olisi mahdollisuus nykyisen akuuttien asioiden hoidon sijasta keskittyä voimavaraistavaan muutostyöhön yhdessä asiakkaiden kanssa.

Sosiaalityöntekijöiden **asiakaskunnan kartoituksessa** tutkittiin keitä ovat aikuissosiaalityön asiakkaat ja miten heidän tarpeisiinsa vastataan. Sosiaalityöntekijät täyttivät kyselylomakkeen jokaisen touko-kesäkuussa 2010 tapaamansa asiakkaan tilanteesta (N=327). Tulosten mukaan aikuissosiaalityö keskittyy pääosin kolmeen teemaan: työttömyyteen, asunnottomuuteen ja taloudelliseen tukeen. Teemat näkyvät asiakkaiden tilanteiden taustatekijöissä, niitä määrittävissä yhteiskunnallisissa seikoissa ja sosiaalityön kohdentamisessa. Asiakaskunnan parempi tunteminen luo mahdollisuuksia suunnitelmalliseen ja ennaltaehkäisevään työhön sekä työmenetelmien kehittämiseen ja kohdentamiseen tarpeellisiin asiakastyön kohtiin. Asiakkaiden voimavaroja tulisi tunnistaa nykyistä paremmin ja hyödyntää suunnitelmallisessa työssä.

Parityön kehittämisessä jäsennettiin työyhteisön yhteistä näkemystä parityöstä. Kaikki sosiaalityöntekijät osallistuivat parityön kokeilujaksoon syksyllä 2010. Sosiaalityöntekijöille järjestettiin yhteisiä parityön ryhmäkeskusteluja, jotka nauhoitettiin ja analysoitiin ja sosiaalityöntekijöitä myös haastateltiin parityöstä. Parityö työmenetelmänä mahdollistaa reflektiivisen ja dialogisen työotteen aikuissosiaalityössä. Parityön reflektoinnin työkaluksi kehitettiin kehikko, jonka avulla tarkasteltiin yhteistyösuhteiden muodostumista, asiakkaan tilannetta, tavoitteita ja toimijuutta sekä yhteisen työskentelyn tulevaisuutta. Painopiste reflektoinnissa on voimavaroissa, onnistumisissa ja mahdollisuuksissa. Parityö ja työn jakaminen on myös työntekijöiden voimavara, ja se lisää työhyvinvointia.

Vuoden 2011 aikana kehitettiin **ryhmämuotoista sosiaalityötä**. Sosiaalityön ”Elämäni kuvat”-ryhmissä käytettiin työmenetelmänä valokuvaamista sekä oman elämäntilanteen ja tavoitteiden tarkastelua. Näin haluttiin etsiä uusia tapoja tehdä sosiaalityötä ja lisätä työn vaikuttavuutta aktiivisella asiakkailla. Asiakkaat pitivät ryhmämuotoista sosiaalityötä mielenkiintoisena ja tärkeänä

uudenlaisena työtapana, ja valokuvien käyttö toi uusia ulottuvuuksia sosiaalityöntekijöiden ja asiakkaiden väliseen kanssakäymiseen. Ryhmäsosiaalityö oli voimavaraistavaa, ja se antoi asiakkaille merkittävästi vertaistukea.

Yhteisöllistä työtettä tutkittiin sosiaalityöntekijöiden ryhmäkeskusteluissa sekä kirjallisen kyselyn avulla keväällä 2011. Hankkeen aikana aloitettiin myös alueanalyysien teko, joissa yhdistetään esimerkiksi alueellista tilastotietoa ja asukkaiden tarpeita aineksiksi sosiaalityön alueelliselle kehittämiselle. Yhteisöllistä työtettä on mahdollista toteuttaa yksilötyössä ja ryhmätyössä sosiaaliasemalla tai alueellisena työorientaationa. Haasteita ja tuen tarpeita uusien työotteiden käyttöönottoon ovat resurssien puute, työmenetelmien vähäinen tunteminen, organisaatiorakenne, uudenlaisen työorientaation omaksuminen ja yksityisen vastuun korostaminen palvelujärjestelmässä. Tarkoituksena on edelleen jatkaa yhteisöllisiä keskusteluja yhteisösosiaalityön kehittämisestä työyhteisössä.

Aikuissosiaalityön kehittämisessä on pyritty laajentamaan näkökulmaa yksilökohtaisesta asiakastyöstä yhteiskunnalliselle tasolle, jotta sosiaalityöllä voisi vaikuttaa myös rakenteellisiin ongelmiin.

Summary

“Visio vahvasta aikuissosiaalityöstä” (A Vision of Powerful Adult Social Work) was a practice research project carried out by Praksis, the Unit for Social Work Education and Research, in 2010–2011. The development themes included a survey of social workers’ clientele, pair work, group social work and a community-oriented approach to work. These themes arose from social workers’ common discussions and job social work development needs at the City of Helsinki Social Services Department’s Western Social Service Centre. The project was driven by the need to develop adult social work in changing task structures.

On the basis of common development efforts, social workers created a common vision for powerful social work in the future, including recommendations and suggestions for the continued development of adult social work. The starting points for powerful adult social work are client oriented approach and client empowerment. The vision aims at social work having the opportunity to concentrate on empowering change process together with the client.

The survey of social workers’ clientele set out to determine who adult social work clients are and how their needs are met. The social workers filled in a questionnaire about the situation of each client they met in May and June 2010 (N=327). According to the results, adult social work mainly concentrates on three themes: unemployment, homelessness and financial support. The themes can be seen in the factors behind the clients’ situations, in the societal matters defining them and in the direction of social work. A better familiarity with the clientele creates opportunities for systematic and preventive work as well as for developing working methods and directing them to the necessary aspects of client work. The clients’ resources should be better identified and utilised in systematic work.

The development of pair work analysed the work community’s common opinion on working in pairs. All social workers took part in a pair work trial period in autumn 2010. The social workers had group discussions on pair work that were recorded and analysed, and they were also interviewed on the subject. As a working method, pair work enables a reflective and dialogic approach to adult social work. A framework was developed as a tool for reflecting on pair work and used to analyse the formation of co-operation relationships, the client’s situation, objectives and prospects for collaboration. The focus of reflecting is on resources, successes and opportunities. Pair work and the sharing of work are also a resource for employees, increasing well-being at work.

An experiment of group social work was developed in 2011. The working methods used in the “Elämäni kuvat” (Photos of My Life) social work groups were photography and analysis of personal life situations and objectives with the help of photos. The intention was to find new ways to implement social work and increasing the effectiveness of the work by encouraging client

activity. The clients considered group social work an interesting and important new working method, and the use of photographs introduced new dimensions in the interaction between social workers and clients. Group social work supported the clients' resources and provided them with a significant amount of peer support.

The community-oriented approach to work was analysed by means of a group discussion between social workers and a written survey in spring 2011. The creation of regional analyses was also started during the project, combining, for example, regional statistics and residents' needs as material for the regional development of social work. The community-oriented approach can be applied in individual and group work at the social service centre or in regional work. Challenges and support needs in applying the new approaches to work include a lack of resources, insufficient familiarity with the working methods, organisational structure, adopting the new work orientation and emphasising individual responsibility in the service system. The work community's purpose is to continue communal discussions on the development of community-based social work.

The development of the adult social work has tried to broaden the perspective from the individual based client work to the societal level, to allow the social work to affect also to the structural problems.

Sammanfattning

En vision om ett starkt vuxensocialarbete var praxisforskningsprojektet vid undervisnings- och forskningsenheten för vuxensocialarbete Praxis under åren 2010–2011. Utvecklingsteman var kartläggning av socialarbetarnas klientkrets, pararbete, socialarbete i grupp och ett gemenskapsinriktat arbetssätt. Temana kom fram ur socialarbetarnas gemensamma diskussioner och behoven av att utveckla arbetet vid Helsingfors socialverks västra socialstation. I bakgrunden fanns ett behov av att utveckla vuxensocialarbetet i föränderliga uppgiftsstrukturer.

Utgående från den gemensamma utvecklingen skapade socialarbetarna en gemensam vision om ett framtida starkt socialarbete som innefattar rekommendationer och förslag till fortsatt utveckling av vuxensocialarbetet. Utgångspunkterna i starkt vuxensocialarbete är klienten och att stärka klienten. I visionen är förhoppningen att socialarbetet ska kunna fokusera på resursförstärkande förändringsarbete tillsammans med klienten.

I kartläggningen av socialarbetarnas klientkrets identifierades vuxensocialarbetets klienter och hur deras behov tillfredställas. Socialarbetarna fyllde i en enkät rörande situationen för varje klient som de träffat under maj-juni 2010 (N_327). Enligt resultaten koncentreras vuxensocialarbetet på i huvudsak tre teman: arbetslöshet, hemlöshet och ekonomiskt stöd. Temana syns i bakgrunden till klienternas situationer, i de samhällsfaktorer som bestämmer detta och i fokuseringen av socialarbetet. En bättre kännedom om klientkretsen skapar förutsättningar för planmässigt och förebyggande arbete samt för utveckling och fokusering av arbetsmetoder till nödvändiga delar av klientarbetet. Klienternas resurser bör identifieras bättre än i dag och utnyttjas i det planmässiga arbetet.

I utvecklingen av pararbetet analyserades arbetsgemenskapens syn på pararbete. Alla socialarbetare provade på pararbete under en period hösten 2010. För socialarbetarna organiserades gemensamma gruppdiskussioner om pararbete, dessa bandades och analyserades och socialarbetarna intervjuades också om pararbete. Pararbete som arbetsmetod gör ett reflekterande och dialoginriktat arbetssätt möjligt i vuxensocialarbetet. Som verktyg för reflexion i pararbete utvecklades en ram som användes för att granska hur samarbetsformer uppstod, klientens situation, mål samt framtiden för gemensamt arbete. Tyngdpunkten vid reflekterandet låg på resurser, på att lyckas och på möjligheter. Pararbete och arbetsfördelning är också en resurs för de anställda och detta ökar arbetshälsan.

Under år 2011 utvecklades socialarbete i gruppform. I socialarbetsgrupperna "Mitt livs bilder" användes fotografering samt granskning av den egna livssituationen och de egna målen som arbetsmetod. På detta sätt ville man söka nya metoder att göra socialarbete och att öka arbetets effekt genom att aktivera klienterna. Klienterna såg socialarbete i grupp som ett intressant och

viktigt nytt arbetssätt, och användningen av fotografier gav nya dimensioner till umgänget mellan socialarbetarna och kunderna. Socialarbete i grupp är resursförstärkande och det gav klienterna mycket stöd från personer i liknande ställning.

Ett gemenskapsinriktat arbetssätt undersöktes i gruppdiskussioner med socialarbetare samt genom en skriftlig enkät under våren 2011. Under projektet påbörjades också områdesanalyser, där till exempel geografiska statistikuppgifter och klienternas behov kombineras till material för att utveckla socialarbetet inom olika områden. Ett gemenskapsinriktat arbetssätt kan användas både i individuellt arbete och i grupparbete på en socialstation eller som arbete inom ett område. Utmaningar och stödbehov när de nya arbetsmetoderna tas i bruk är brist på resurser, liten kännedom om arbetsmetoderna, organisationsstrukturen, tillägnande av en ny arbetsinriktning och betoning av individuellt ansvar i servicesystemet. Avsikten är att fortsätta de gemensamma diskussionerna om utvecklingen av socialarbetet i arbetsgemenskapen.

Utvecklingen av vuxensocialarbete försökte utbreda synpunkt från individuell-grundad klientarbete åt samhällelig nivå, så att social arbete kunde påverka också på strukturell problems.

Kirjoittajat

VTM Päivi Jouttimäki on työskennellyt aikuissosiaalityössä Helsingin sosiaaliviraston läntisellä sosiaaliasemalla noin viiden vuoden ajan. Hän on toiminut vuoden 2011 aikana kehittäväenä sosiaalityöntekijänä ja käytännön opettajana Soccassa - Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskuksessa.

YTM Saija Kangas on työskennellyt Soccassa aikuissosiaalityön kehittämis- ja tutkimustehtävissä sekä käytännön opettajana kuuden vuoden ajan. Hänellä on kokemusta nuorten ja aikuisten parissa tehtävästä sosiaalityöstä.

YTL Hanna Liikanen on työskennellyt mm. Soccan kehittäväenä sosiaalityöntekijänä aikuissosiaalityössä ja erityissosiaalityöntekijänä gerontologisen sosiaalityön parissa. Hänellä on yli 10 vuoden kokemus tutkimus- ja kehittämistyöstä.

Valt.yo Kaisa Maja työskentelee aikuissosiaalityöntekijänä Helsingin sosiaaliviraston läntisellä sosiaaliasemalla. Hänellä on useamman vuoden työkokemus aikuissosiaalityöstä sekä lisäksi kokemusta mm. mielenterveystyön sosiaalityöstä ja projektityöstä. Hän suorittaa sosiaalityön maisteriopintoja Helsingin yliopistossa.

Valt.kand., MA in Social Development, sosionomi (AMK) Tytti Tonteri työskentelee aikuissosiaalityöntekijänä Helsingin sosiaaliviraston läntisellä sosiaaliasemalla ja tekee sosiaalityön maisteriopintoja Helsingin yliopistossa. Aikaisempaa työkokemusta hänellä on vanhussosiaalityöstä, psykiatrian sosiaalityöstä ja asunnottomien sosiaalipalveluista.

1. JOHDANTO

Päivi Jouttimäki ja Saija Kangas

Tutkimus on toteutettu läntisellä sosiaaliasemalla Haagan toimipisteessä Helsingissä vuosina 2010–2011 aikuissosiaalityön kehittämishankkeessa nimeltä ”Visio vahvasta aikuissosiaalityöstä”, VIVA. Hanke on osa Sosiaalityön opetus- ja tutkimusyksikkö Praksista. Praksis on yksi Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskuksen, Soccan ja Heikki Waris -instituutin käytäntötutkimushankkeista. Viva-hankkeen tavoitteena on ollut kehittää ja tutkia aikuissosiaalityötä kunnallisena sosiaalipalveluna sekä vahvistaa ja kirkastaa sosiaaliasemalla tehtävää aikuissosiaalityötä.

Hankesuunnittelu aloitettiin keväällä 2009. Sen taustalla oli huoli aikuissosiaalityön tulevaisuudesta ja aikuissosiaalityön kehittämisen mahdollisuuksista sosiaaliasemilla. Haluttiin löytää uusia välineitä aikuissosiaalityöhön ja pohdittiin, miten sosiaaliaseman sosiaalityön painopistettä voitaisiin siirtää korjaavasta ja toimeentulotukeen painottuvasta työstä ennaltaehkäisevään ja sosiaalityötä tukevaan suuntaan. Sosiaalityön vahvistaminen työyhteisössä ja aikuissosiaalityön asiantuntemuksen jakaminen sosiaalityöntekijöiden kesken koettiin tärkeäksi tehtäväksi. Haluttiin kehittää aikuissosiaalityön työmenetelmiä sekä luoda asiakastyöhön ennakkoivia menetelmiä, joiden avulla aikuissosiaalityössä voitaisiin olla askeleen edellä yhteiskunnan ja muun palvelujärjestelmän muutoksia.

Hankkeen avulla tahdottiin rakentaa tiedon välittämisen ja sosiaalisen raportoinnin väyliä sekä tukea sosiaalityöntekijöiden toimimista yhteiskunnallisina tiedottaja-vaikuttajina. Aikuissosiaalityön näkyvyyttä haluttiin lisätä yhteiskunnassa sekä löytää pääkaupunkiseudullisia yhteistyön mahdollisuuksia aikuissosiaalityön aseman vahvistamiseksi. Sosiaaliaseman aikuissosiaalityöstä toivottiin yhä parempi oppimisen konteksti sosiaalityön opiskelijoille ja aikuissosiaalityöstä kiinnostava vaihtoehto opiskelijoille ja työntekijöille. Hankkeen avulla saavutettujen tulosten toivottiin kytkeytyvän kiinteästi sosiaalityöntekijän asiakastyöhön. Kehittämistyön tulisi lähteä asiakastyön tarpeista ja kehittämisen toteutua osana sosiaalityöntekijöiden asiakastyötä. Tärkeänä koettiin, että kehittämistyö ja uusien toimintamallien kokeilu kulkevat rinnakkain.

Kehittämishanke suunnattiin alusta alkaen vain sosiaalityöntekijöille ja heidän esimiehilleen, johtaville sosiaalityöntekijöille. Sosiaaliasemalla työskentelee 22 sosiaalityöntekijää, joista neljä on esimiesasemassa ja kolme osa-aikaeläkkeellä olevien työntekijöiden sijaisia. Sosiaalityöntekijät työskentelevät neljässä moniammatillisessa tiimissä. Jokaisessa tiimissä on 3–4 sosiaalityöntekijää sekä sosiaaliohjaajia ja etuuskäsittelijöitä. Tiimin työtä johtaa johtava sosiaalityöntekijä. Sosiaaliaseman toimintaa johtaa asemapäällikkö. Läntinen sosiaaliasema tarjoaa sosiaalityön, -ohjauksen ja toimeentulotuen palveluja n. 100 000 asukkaan asuinalueelle.

Hankesuunnitelmaa työstettiin hankkeeseen osallistuvien tahojen, Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskuksen, läntisen sosiaaliaseman ja Helsingin yliopiston edustajien näkemysten pohjalta. Työskentely tarkentui vähitellen sosiaaliaseman sosiaalityöntekijöiden kehittämistarpeiden ja -toiveiden mukaiseksi. Kehittäminen nähtiin hankkeessa osana kaikkien sosiaalityöntekijöiden perustyötä. Sosiaaliaseman sosiaalityöntekijän tehtäväkuva muodostuu yksilökohtaisesta sosiaalityöstä (70 %), yhteisötason sosiaalityöstä (20 %) ja rakenteellisesta sosiaalityöstä (10 %) (Liukonen & Lukman 2007, 82–85; Tehtäväkuvaus). Kehittämishanketta suunniteltaessa tutkittiin olemassa olevaa sosiaalityöntekijän tehtäväkuva, jonka pohjalta sosiaaliaseman esimiehet arvioivat, että jokainen sosiaalityöntekijän voi käyttää työajastaan 10 prosenttia hankkeen mukaiseen kehittämistyöhön. Työajasta keskustelu oli tärkeää, sillä yhteinen huoli oli siitä, miten aika riittää laadukkaaseen kehittämistyöhön. Hankkeen alkuvaiheessa kuitenkin arvioitiin, että 3–4 tuntia viikossa (10 %) kattaa sosiaalityöntekijöillä kehittämistyöhön vaadittavan ajan.

Hankkeen kehittämistyö rakentui prosessorientaation mukaisesti reflektiivisyyttä korostaen (Toikko & Rantanen 2009, 49–50). Toisin sanoen uutta kehittämistä koskevaa tietoa syntyi koko toiminnan ajan ja kehittämisessä hyväksyttiin toimintaympäristön ja toiminnan muuntuvuus. Kehittämisen teemat valittiin sosiaalityöntekijöiden kanssa käytyjen yhteisen keskustelujen pohjalta. Kehittämisessä painottui sosiaalityöntekijöiden näkemysten ja kehittämisenäkökulmien huomioiminen ja kuuleminen. Kehittämisprosessi eteni työntekijöiden kehittämisvauhtia ja -haluja noudatellen osana muuta sosiaaliaseman sosiaalityön kehittämistä.

Tärkeimmiksi oman työn kehittämisen kohteiksi sosiaalityöntekijät valitsivat asiakaskartoituksen ja parityön kehittämisen. Asiakaskartoituksen avulla haluttiin selvittää, mitä ovat sosiaalityöntekijän asiakkaat ja millaista tukea heille tarjotaan. Parityön kehittäminen liittyi haluun murtaa yksintyöskentelyn kulttuuria ja painottaa kollegiaalisen tuen tärkeyttä. Hankkeen edetessä syntyi ajatus kokeilla asiakkaiden vertaisryhmiä yhtenä sosiaalityön työmuotona. Idea kiehtoi kehittäviä sosiaalityöntekijöitä siinä määrin, että päätettiin toteuttaa kolme Elämäni kuvat -ryhmää kevään ja syksyn aikana vuonna 2011.

Lisäksi sosiaaliasemalla toteutettiin hankeaikana kaksi käytäntötutkimusta opinnäytetöinä, jotka kytkeytyivät kiinteästi aikuissosiaalityön kehittämiseen. Opinnäytetöiden ohjaajat olivat Helsingin yliopistossa. Toisessa työssä tutkittiin työparityöskentelyä ja toisessa yhteisösosiaalityön ja rakenteellisen sosiaalityön mahdollisuuksia aikuissosiaalityössä. Molempiin tutkimuksiin osallistui useita sosiaaliaseman sosiaalityöntekijöitä.

Sosiaalityöntekijöiden yhteiset kehittämistilaisuudet tapahtuivat osin olemassa olevia tukirakenteita vahvistamalla ja osin luotiin uusia tilapäisiä, tiettyyn kehittämisvaiheen kohtaan sopivia rakenteita. Tuttuja rakenteita olivat kuukausittain kokoontuvat yhteiset sosiaalityöntekijöiden kahden tunnin kokoontumiset, sosiaalityön foorumit sekä sosiaalityöntekijöiden yhteiset kehittämisspäivät kaksi

kolme kertaa vuodessa. Lisäksi parityön kehittämiskokeilun ajalla järjestettiin viikoittaisia tukiryhmiä (ks. luku 3.1) sekä asiakaskartoitusaineiston tarkastelun osalta muutamia keskustelutilaisuuksia. Molemmat aktiivisen kehittämisen kohdat olivat syksyllä 2010. Näiden lisäksi sosiaalityöntekijät halusivat itse järjestää mm. parityökoulutuksen jälkeen yhteisen keskustelutilaisuuden kollegojensa kanssa sekä ideariihiksi kutsuttuja aikuissosiaalityön tulevaisuuteen liittyviä vapaamuotoisia kuukausittaisia keskustelutilaisuuksia organisaatiouudistuksen konkretisoituessa hankkeen loppuvaiheessa syksyllä 2011. Kahden opiskelijan käytäntötutkimuksen osalta halukkaat työntekijät osallistuivat haastatteluihin ja ryhmäkeskusteluihin kevään ja kesän 2011 aikana. Keskustelut jatkuvat yhteistyön kehittämisen osalta vuoden 2011 loppuun saakka. Näihin keskusteluihin ja toimintoihin osallistuu yhden asuinalueen työntekijöitä kaikista sosiaaliaseman ammattiryhmistä sekä yli palvelusektorirajojen (ks. luku 5).

Hankkeen alkuvaiheessa suunnitelmissa olivat myös säännölliset lukupiirikokoukset sosiaaliasemalla tai mahdollisuus siirtyä esimerkiksi yliopistolle tai osaamiskeskukseen ns. filosofiseen nurkkaukseen tutustumaan ajankohtaiseen tutkimuskirjallisuuteen. Suunnitelmat eivät kuitenkaan toteutuneet siinä laajuudessa kuin alun perin ajateltiin. Uudempaa tutkimuskirjallisuutta esiteltiin pääosin kehittävien sosiaalityöntekijöiden toimesta yhteisissä kokoontumisissa. Pääkaupunkiseudullinen yhteistyö sosiaalityöntekijöiden osalta rajautui pääosin niin, että kehittämisideoita vaihdettiin vierailuin ja vastavierailuin eteläisen sosiaaliaseman Kampin toimipisteen työntekijöiden kanssa. Joihinkin, melko harvoin järjestettyihin Helsingin kaupungin tai pääkaupunkiseudun aikuissosiaalityötä koskeviin koulutuksiin ja kehittämisfoorumeihin saattoi osallistua yksittäisiä sosiaalityöntekijöitä. Kehittävät sosiaalityöntekijät osallistuivat hankkeen ohjausryhmän sekä osaamiskeskuksen kautta pääkaupunkiseudun aikuissosiaalityön keskusteluihin sekä laajemmin valtakunnallisiin ja osin kansainvälisiin kehittämistyön ja sosiaalityön keskusteluihin. Näitä ajatuksia ja ideoita pyrittiin jakamaan työntekijöille esimerkiksi sosiaalityöntekijöiden foorumeissa.

Hanketta on resursoitu kahdella Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskuksen kehittävän sosiaalityöntekijän vakanssilla, jotka on jaettu kolmelle sosiaalityöntekijälle. Kehittävillä sosiaalityöntekijöillä on ollut kehittämis-, tutkimus- ja opetustyöhön käytettävissä 2/3 työajasta. Opetustyö on sisältänyt pääosin käytännön opetusta Asiakastyön taidot -opintojaksolla (Hinkka ym. 2009). Yliopisto-opettaja Helsingin yliopistosta ja johtava sosiaalityöntekijä läntiseltä sosiaaliasemalta ovat osallistuneet kehittämistyöhön osa-aikaisesti. Kehittävien sosiaalityöntekijöiden tehtävänä on ollut kehittämistyön suunnittelu ja toteutus yhdessä sosiaalityöntekijöiden kanssa ja käytäntötutkimuksen tekeminen. Hankeraportin kirjoittamisen loppuvaiheessa kehittävät sosiaalityöntekijät ovat irrottautuneet yksilökohtaisesta asiakastyöstä.

Hankkeen tulokset raportoidaan käytäntötutkimuksen muodossa käyttäen sekä laadullisia että tilastollisia menetelmiä. Tutkimuksessa pääpaino on kahdessa aineistossa, joista toinen, asiakaskartoitusaineisto, on kerätty kyselylomakkeella ja toinen, parityön kehittämisen aineisto, ryhmähaastatteluin. Raportti muodostuu viiden eri kirjoittajan kirjoittamista aihekokonaisuuksista. Saija Kankaan kirjoittama toinen luku johdattelee lukijan tämän hetken aikuissosiaalityön asiakaskunnan äärelle. Siinä kuvataan sosiaalityöntekijän asiakaskuntaa tilastollisen aineiston kautta. Kolmannessa luvussa Hanna Liikanen ja Kaisa Maja tuovat esiin työparityön näkökulmia aikuissosiaalityössä. Liikasen kirjoituksessa korostuu kehittämisen dialogisuus ja sosiaalityö suhdetyönä. Tulokset perustuvat sosiaalityöntekijöiden ryhmäkeskusteluissa kerättyyn aineistoon. Majan tutkimus lähestyy samaa aihetta työntekijöiden vertaistuen ja työnohjauksellisuuden näkökulmasta. Tunnetilan, kokemuksen, ideologian tai työtehtävien jakaminen kollegan kanssa vaikuttaa työhyvinvointiin. Tutkimusaineisto kerättiin teemahaastatteluin. Neljäntenä lukuna on Päivi Jouttimäen kirjoittama Voimavaraistavaa sosiaalityötä ryhmässä, joka perustuu havaintoihin ja kokemuksiin ryhmien vetämisestä ja kehittämisestä aikuissosiaalityön asiakkaille. Viimeisenä lukuna on Tytti Tonterin tutkimus yhteisöllisen työotteen kehittämisestä yhteisöllisellä tavalla dialogissa työntekijöiden kanssa. Raportin päättävät johtopäätökset sekä visiointi tulevaisuuden aikuissosiaalityöstä.

Läntisen sosiaaliaseman aikuissosiaalityö ja VIVA-hanke kytkeytyvät asiakaskartoitusaineiston uusien asiakkaiden osalta Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) sosiaalitoimen aikuissosiaalityön vaikuttavuusarvioinnin tutkimus- ja kehittämishankkeeseen. Hanke toteutetaan vuosina 2011–2012. Helsingin sosiaaliviraston läntinen sosiaaliasema toimii yhtenä pilottivaiheen kuntana Seinäjoen ja Tuusulan kanssa.

Kuten aina, tässäkin hankkeessa kamppailtiin isompien ja pienempien vastoinikäymisten ja onnistumisen kokemusten kanssa. Suurimmat hanketyötä koskevat muutokset kehittämisprosessin aikana olivat pääosin työntekijävaihdokset. Kehittävä sosiaalityöntekijä Tiina Mustonen jäi äitiyslomalle keväällä 2010. Hänen tilalleen tuli Hanna Liikanen elokuuhun 2011 asti. Kehittävä sosiaalityöntekijä Terhi Hinkka siirtyi muihin tehtäviin ja hänen tilalleen tuli tammikuussa 2011 Päivi Jouttimäki. Yliopisto-opettaja Tarja Juvonen siirtyi toisiin työtehtäviin kesällä 2011. Heikki Waris - instituutin esimies, johtava tutkijasosiaalityöntekijä Rütta Hyytinen siirtyi muihin tehtäviin kesäkuussa 2011 ja hänen tilallaan aloitti Laura Yliruka marraskuussa 2011. Kehittävä sosiaalityöntekijä Saija Kangas jäi äitiyslomalle marraskuussa 2011. Lisäksi sosiaaliasemalla vaihtui muutama sosiaalityöntekijä. Muita muutoksia olivat sosiaaliviraston taloudellisten sopeuttamisten ajoittuminen syksyyn 2010 sekä palveluverkkouudistuksen suunnittelun käynnistyminen. Muutoksen jälkeen vuonna 2012 sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen palveluita tullaan tarjoamaan eri asiakasryhmille.

Haluamme kiittää kaikkia hankkeeseen osallistuneita työntekijöitä ja läntisen sosiaaliaseman asiakkaita. Erityisen lämmin kiitos kuuluu läntisen sosiaaliaseman sosiaalityöntekijöille, johtaville sosiaalityöntekijöille ja asemapäällikölle. Keskeistä on ollut teidän sitoutumisenne kahteen hankevuoteen sekä osallistumisenne yhteisiin keskusteluihin ja kehittämiseen sosiaaliaseman kiireisessä arjessa. Kiitos myös kaikille hankkeen aikana työskennelleille kehittäville sosiaalityöntekijöille Tiina Mustoselle, Terhi Hinkalle sekä erityiskiitos Hanna Liikaselle ripeästä orientoitumisesta opetus- tutkimus- ja kehittämishankkeeseen. Kiitos yliopisto-opettaja Tarja Juvoselle. Praksis-Viva-hankkeen ohjausryhmän jäsenille – Riitta Hyytinen, Pauliina Koskinen, Aili Levänen, Katri Rannisto, Erja Saurama, Pasi Sipola, Maarit Sulavuori – kiitos tuesta ja kannustuksesta. Eteläisen sosiaaliaseman sosiaalityöntekijäkollegat, Johanna von Bonsdorf, Päivi Kekkonen, Elina Tervo, Marketta Siponen, Tarya Thomasen, Tiia Sloan sekä tutkijasosiaalityöntekijä Anna-Kaisa Tukiala; ideointi ja yhteistyö ovat antaneet meille paljon. Toivottavasti olette saaneet myös meiltä jotain. Kiitos työkavereille Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskuksessa Soccassa ja Heikki Waris -instituutissa.

Lähteet

Hinkka, Terhi & Juvonen, Tarja & Kangas, Saija & Mustonen, Tiina & Saurama, Erja & Tapola-Tuohikumpu, Sirpa & Yliruka, Laura (toim.) (2009): Praksis. Sosiaalityön käytännön opetus ja oppimisen tutkimus. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus SOCCAn ja Heikki Waris-instituutin julkaisusarja nro 21, 2009.

Liukonen, Ritva & Lukman, Leena (2007): TEHTY-hanke. Sosiaalialan tehtävärakenteiden ja toimintamallien kehittäminen Helsingin sosiaalivirastossa. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Oppaita ja työkirjoja 2007:5.

Tehtäväkuvaus. TVA. Helsingin kaupunki. Sosiaalivirasto. Sosiaalityöntekijä sosiaaliasemalla.

Toikko, Timo & Rantanen, Teemu (2009): Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy – Juvenes Print.

2. AIKUISSOSIAALITYÖN ASIAKKAAT TÄNÄÄN

Saija Kangas

2.1 Johdanto – ”Haluamme tuntee asiakkaamme”

Asiakaskunnan kartoittamisen ja tutkimisen tavoitteena on tehdä näkyväksi sosiaaliaseman aikuissosiaalityön asiakaskuntaa ja heille tarjottuja palveluja. Asiakaskunnan ja siinä tapahtuvien muutosten seuraaminen on tärkeää, jotta työkäytännöissä ja toimintatavoissa voitaisiin reagoida yhteiskunnassa tapahtuviin muutoksiin. Palvelujärjestelmässä kartoitukseen ei kuitenkaan ole luotu välineitä eikä rakenteita. Nykyinen asiakastietojärjestelmä (ATJ) ei palvele työntekijöiden eikä tutkijoiden tiedon tarpeita, vaan toimii lähinnä yksittäisten asiakastilanteiden dokumentoinnin välineenä sekä mahdollistaa kaupungin ja toimipisteiden tasolla tapahtuvan työn seurannan. Työntekijät ovat paljolti ”mutu”-tiedon varassa eli heillä on vain oma tuntuma laajan asiakaspiirinsä tilanteesta. Sosiaalityöntekijöiden asiakaskuntaa ei ole aikaisemmin kartoitettu, eikä vastaavanlaista vertailuaineistoa ole ollut muualta saatavana. Toimeentulotuen saajista on jonkin verran saatavana myös tilastollista tietoa. Satunnaista, yksittäisten asiakastyön tiimien tuottamaa asiakaskuntaa koskevaa tietoa on kerätty jonkin verran, mutta sitä ei ole ollut mahdollista hyödyntää laajemmin.

Asiakkaiden ja asiakaspiirin parempi tunteminen tekee mahdolliseksi tarkastella erilaisten asiakkaiden ja asiakasryhmien palvelutarpeita. Se luo mahdollisuuksia suunnitelmalliseen työhön, jossa työmenetelmiä voi kehittää ja kohdentaa oikeisiin ja tarpeellisiin asiakastyön kohtiin, ja lisäksi se saattaisi siirtää työn painopistettä varhaisen tuen suuntaan. Tärkeää olisi saada esiin asiakkaiden asioinnin muutkin kuin taloudelliset syyt. Tällä hetkellä työ painottuu akuuttien asioiden ratkaisemiseen, joihin usein liittyy toimeentulotuen myöntäminen. Työntekijöiden on esimerkiksi vaikea sanoa, tarvitaanko alueella erityistyöntekijöitä tai erityisiä kohdennettuja palveluja, kun asiakastyön kokonaisuus on pirstaleinen ja jakautuu usean työntekijän vastuulle (ks. Sosiaaliviraston organisaatio -kaavio). Tieto aikuissosiaalityön asiakaskunnasta on tärkeä niin peruspalveluissa kuin myös sosiaalityöntekijöiden yhteistyökumppaneille mm. mahdollisten uusien palveluiden luomisessa.

Aikuissosiaalityön ydin on kunnallisessa sosiaalityössä. Aikuissosiaalityön käsite on vakiintunut yleiseen käyttöön noin viimeisen viiden vuoden aikana. Aikuissosiaalityössä, kuten yleensä sosiaalityössä, on kyse suunnitelmallisesta työotteesta, joka perustuu asiakkaan tilanteen arviointiin. Arvioinnin pohjalta asetetaan muutostavoitteet ja valitaan välineet, joilla tavoitteet saavutetaan. Kyse on usein yksilölähtöisestä työotteesta. Työ on pitkäjänteistä ja kokonaisvaltaista. Asiakkaan ongelmien rinnalla kartoitetaan yhdessä asiakkaan kanssa hänen vahvuuksiaan. Aikuissosiaalityö on myös tarveharkintaista palvelua. Työn sisältönä on asiakkaan kuntoutuminen, tilanne- ja

väliarvioiden tekeminen sekä työllistymiseen tähtäävien aktivointi- ja palvelusuunnitelmien tekeminen. Lisäksi työotteena on palveluohjaus osana tilannearvion, suunnitelman ja kuntouttamisen ketjua, mutta myös itsenäisenä työtehtävänä asiakkaiden ohjaamisessa palvelujärjestelmässä. Aikuissosiaalityö kytkeytyy tiiviisti lakiin. Työtä raamittavat ja sen sisältöä määrittävät lait toimeentulotuesta, kuntouttavasta työtoiminnasta sekä päihdehuoltolaki. Aikuissosiaalityön asiantuntijuuteen kuuluu oikeudellinen osaaminen, lakien tunteminen ja niiden soveltamisen hallitseminen. (Juhila 2008, 15–25.)

Aikuissosiaalityötä tehdään myös muualla kuin sosiaalitoimistoissa. Muille paikoille on ominaista työskentely moniammatillisissa työryhmissä asiakkaan erityisen asian tai ongelman puitteissa, kuten esimerkiksi työvoiman palvelukeskuksissa, a-klinikoilla ja mielenterveyspalveluissa. Tämän lisäksi julkisen sektorin ulkopuolella toimii vilkas ja monipuolinen järjestökenttä, jolla on tärkeä yhteiskunnallinen tehtävä kuten myös seurakuntien diakoniatyöllä. (Juhila 2008, 26–42.)

Sosiaalityöntekijöille tarkempi käsitys ja ymmärrys omasta asiakaskunnasta antaa paremmat vaikuttamismahdollisuudet puuttua sosiaalisiin epäkohtiin. Asiakaskunnan tunteminen vahvistaa sosiaalityötä ja mahdollistaa paremman yhteistyön sosiaaliviraston sisällä. Tiedon pohjalta on mahdollista myös sosiaalinen raportointi ja toiminta tiedottaja-vaikuttajina. Nykyinen sosiaalityöntekijöiden maisterikoulutus antaa hyvät valmiudet tämänlaiseen toimintaan. Tutkimuksen avulla pyritään vastaamaan seuraaviin kysymyksiin:

- 1.) Keitä ovat aikuissosiaalityön asiakkaat?
- 2.) Miten asiakkaiden tarpeisiin vastataan?

Asiakaskunnan kartoitus toteutettiin pääosin läntisen sosiaaliaseman sosiaalityöntekijöiden suunnittelemana kyselylomakkeella (liite 1). Lomakkeen kysymykset perustuivat osin sosiaaliasemalla aikaisemmin toteutettujen hankkeiden yhteydessä käytettyihin asiakas- ja työntekijälomakkeisiin. Hankkeita olivat mm. Kuvastin-hanke, Suunnitelmallisen sosiaalityön hanke ja Sosiaalityön vaikuttavuuden hanke vuosina 1999–2005. Kaikki nämä hankkeet pyrkivät omalta osaltaan kuvaamaan ja nostamaan esiin niin aikuissosiaalityön kuin sen toimintakäytäntöjen monimuotoisuutta. Lyhyesti sanottuna kyse oli pyrkimyksestä tarkastella aikuissosiaalityötä toimeentulotukinäkökulmaa laajemmasta perspektiivistä.

Tässä kartoituksessa painopiste on asiakaskunnan ja tarjottujen palvelujen kuvauksessa siten kuin sosiaalityöntekijät ovat asiakkaiden tarpeet tulkinneet. Toimeentulotuen saajia ei tarkastella muutoin kuin sosiaalityöntekijän asiakkaina, eikä perehdytä tarkemmin toimeentulotuen hakemisen tai myöntämisen mekanismeihin. Kartoituksessa käytettyä kyselylomaketta suunnitteli kolmen sosiaalityöntekijän ydinryhmä, ja lomakkeesta keskusteltiin sosiaalityöntekijöiden yhteisissä kokouksissa. Jokaisen sosiaalityöntekijän näkemys lomakkeen sisällön merkityksellisyydestä pyrittiin

huomioimaan. Yksi ydinryhmän työntekijä varmisti henkilökohtaisella tapaamisella, että jokainen sosiaalityöntekijä osaa täyttää kyselylomakkeen, ja vastasi tutkimuksen aikana nousseisiin lähinnä kyselyn toteuttamista koskeviin työntekijöiden kysymyksiin. Lisäksi kyselyn aikana yksi työntekijä toimi ns. teknisenä tukihenkilönä auttaen tarvittaessa kyselylomakkeen täyttämiseen liittyvissä ongelmissa. Tällä pyrittiin varmistamaan työntekijöiden sitoutuminen kyselyn toteuttamiseen, ja samalla kerättiin palautetta asiakaskartoituksen toteutuksesta.

Suunnitteluvaiheessa sosiaalityöntekijöillä oli monenlaisia kysymyksiä ja epäilyjäkin tutkimuksen toteuttamisesta. Kysymykset koskivat ajankäyttöä ja toteutustapaa, mutta myös kyselylomakkeen sisältöä. Osa sosiaalityöntekijöistä toi esiin, että tilastollinen tapa kerätä tietoa asiakaskunnasta ei ole hyvä tapa, ja paljon oleellista tietoa jää näin toimiessa saamatta. Tämän vuoksi lomakkeen kysymyksissä lähes jokaisessa oli mahdollisuus myös avovastaukseen. Osa työntekijöistä halusi täsmentää lomakkeen kysymyksiä yksityiskohtaisesti lähes loputtomiin. Jokainen mahdollinen asiakastapaus haluttiin tavoittaa kyselylomakkeella. Ennakoarvioissa lomaketta pidettiin suuritöisenä ja sen epäiltiin vaikuttavan asiakastyöhön negatiivisesti. Kyselylomake olikin sivumääräisesti melko laaja, 14,5 sivua. Lomakkeen vaikutuksesta asiakastyöhön ajateltiin aluksi, että se saattaisi suunnata työtä tietynlaiseen samaan kaavaan tai sabluunaan luovuuden ja luontaisen asiakastapaamisen sijaan.

Asiakaskartoitus toteutettiin siten, että sosiaalityöntekijä täytti asiakaskartoituslomakkeen jokaisesta asiakkaasta, jonka sosiaalityöntekijä tapasi tietyllä aikavälillä. Lomake oli internet-pohjaisessa Digium-ohjelmassa. Lomakkeessa kysyttiin mm. asiakkaan taustatietoja, sosiaalityön asiakkuuteen ohjautumisesta, asiakkuuden tämänhetkisestä tilanteesta sekä sosiaalityön tavoitteista ja työmuodoista. Lomaketta ei tarkoitettu asiakastyön välineeksi vaan sosiaalityöntekijän arvioksi asiakkaan tilanteesta. Toteutustapaan päädyttiin siksi, että kyselyn katsottiin olevan helpompi toteuttaa kiireisessä työtilanteessa, eikä se vaatinut työntekijältä suurta työajallista lisäpanosta. Toimistossa työskenteli sosiaalityöntekijöitä, joilla oli aikaisempaa kokemusta asiakkaiden kanssa yhdessä täytettävistä arviointilomakkeista. Aikaisempien kokemusten ja yhteisten keskustelujen perusteella katsottiin sellaisen olevan liian aikaa vaativa sen hetkisessä työtilanteessa, ja ajatuksesta luovuttiin pian.

Kysely suoritettiin ajalla 3.5–24.6.2010. Tapaamisessa asiakkaalle kerrottiin käynnissä olevasta tutkimuksesta ja tarvittaessa esiteltiin lomaketta (liite 2). Sosiaaliaseman aulassa oli tietoa käynnissä olevasta tutkimuksesta. Lomakkeen tiedot taltioituivat suoraan työntekijän nimellä Digium-ohjelmaan, josta tiedot siirrettiin kyselyn päätyttyä SPSS-tilasto-ohjelmaan. Asiakkaan nimi jäi ainoastaan sosiaalityöntekijän tietoon. Kyseessä on poikkileikkaus sosiaalityöntekijän tapaamisessa käyneistä asiakkaista. Lomakkeita täytettiin 327 kappaletta, mikä on hyvä tulos. Kaikki sosiaalityöntekijät täyttivät lomakkeita, osa aktiivisemmin kuin toiset.

Tarkastelen asiakaskartoitusaineistoa pääosin kokonaisuutena ja analysoin tietoja SPSS-tilasto-ohjelmalla. Tarkastelu syvenee mm. työttömyyden, yleisten asumiskysymysten ja yksin asumisen osalta. Aineistosta teen ristiintaulukointeja ja niiden merkitsevyyden testauksia. Osa tuloksista esitetään suorina jakaumina ja jonkin verran on käytetty summamuuttujia. Seurantalomakkeessa on paljon monivalintakysymyksiä, joihin työntekijä on voinut valita useamman kuin yhden vastausvaihtoehdon tai täydentää vastausta avovastauksin. Lomakkeessa ei käytetty asenneväittämiä eli likert-asteikkoa. Vastausten määrä vaihtelee joidenkin kysymysten kohdalla jonkin verran, mikä on huomioitava aineiston analysoinnissa, ja siitä on mainittu tulosten esittelyn yhteydessä. Koska kartoituslomake on luotu pääosin sosiaalityöntekijöiden kanssa käytyjen yhteisten keskustelujen pohjalta ja hyödyntäen aikaisempaa kokemusta vastaavanlaisista sosiaaliasemalla tapahtuneista tutkimuksista, ei tulosten analysoinnissakaan ole lähdetty puhtaasti tilastollisen aineiston analysoinnin intresseistä.

2.2 Yhteiskunnallisten seikkojen merkitys

Sosiaaliset ongelmat ovat olleet poliittis-hallinnollinen haaste kautta vuosikymmenten. Nykyaikana vaikeudet ratkaista näitä ongelmia on tulkittu tehottomuudeksi tai nähty kuntasektorin ylikuormituksena. Ratkaisua tehottomuuspulmiin on haettu tutkimuksesta, kehittämisestä, innovaatioista ja vaikuttavuuden arvioinnista. Viimeisin suuri muutos on ollut uuden julkisjohtamistyyppisen (New Public Management NPM) tehokkuuteen ja tuloksellisuuteen perustuvan ajattelutavan tulo myös sosiaalityöhön. Perusideologian mukaan se on pyrkinyt tuomaan tehokkuutta julkisen sektorin toimintaan ja tekemään vaikuttavuudesta, näytöstä ja tilivelvollisuudesta näkyviä ja arvioitavia asioita. (Julkunen 2006, 62–63; Juhila 2009.)

Hyvinvointipalvelujen kasvua voi tulkita ainakin kolmesta näkökulmasta. Ensimmäinen näkökulma perustuu uusliberalistiseen perinteeseen ja ekonomistien kritiikkiin siitä, että etuuksien kasvu lisää etuuksien käyttöä (Julkunen 2006, 73). Uudessa julkisjohtamisen ajattelumallissa nähdään, että jatkuva lisäresurssien tarve johtuu byrokratian ja julkisen sektorin itsensä kasvattamista palveluista, palkoista ja tarpeesta tehdä kansalaisista asiakkaita. Toinen näkemys hyvinvointipalvelujen kasvusta perustuu riskien kasvuun sekä sosiaalisia vaatimuksia välittävän demokratian tehokkuuteen, jonka mukana lisääntyy eettinen herkyys erilaisille ongelmatilanteille ja ryhmille. Mitään empiiristä tietoa ei ole siitä, kumpi kritiikki on enemmän oikeassa. (Mt. 73.) Kolmantena näkökulmana on sosiaalityöntekijöiden omasta ammattikunnasta lähtevät aikaisempaa vahvemmat ammatillisen työotteen kehittämisen tarpeet ja halut. Asiakkaiden elämäntilanteet nähdään laajemmin kuin vain toimeentulo-ongelmina ja niihin halutaan etsiä aktiivisesti ratkaisuja yhdessä asiakkaiden kanssa. Raija Julkunen (2006, 75) mukaan kannattavinta olisi suunnata resursseja sinne, missä vaikuttavuus ja kustannustehokkuus voidaan osoittaa, ja lisäksi sinne, missä niukkuus on suurin ja pienetkin

lisätulot vaikuttavat. On tärkeää pohtia, mikä on julkinen hyvinvointivastuu ja miten resurssit jaetaan oikeudenmukaisesti. (Mt. 75.)

Aikuissosiaalityön kehittäminen alkoi pääosin 1990-luvun lopulla. 1990-luvun lama ja sen myötä kasvanut toimeentulotuen asiakkaiden määrä pakotti sosiaalityöntekijät toimeentulotukipäätösten tekoon ja rutiinimaiseen rahan jakamiseen. Aikaa asiakkaiden elämänongelmien selvittelyyn ei jäänyt, sillä työntekijäresursseja ei pystytty lisäämään kunnissa. Käsitteenä ja työmuotona aikuissosiaalityö on jäsentynyt kuitenkin vasta 2000-luvulla. (Nummela 2011.) Henkilöstörakenteen muutos aikuissosiaalityössä on luonut siitä jännitteisen työskentelykentän, kun sosiaalialan ammattikorkeakouluista valmistuneet sosionomit ovat sijoittuneet kunnallisiin sosiaalipalveluihin ripeään tahtiin. Toisaalta muodollisesti pätevistä sosiaalityöntekijöistä on ollut jatkuvasti pulaa. Yliopistojen opetusresursseja ja sisäänottomääriä sosiaalityössä ei ole samassa määrin lisätty. Työvoimapula vaihtelee merkittävästi kuntien, toimipisteiden ja vastuualueiden välillä. Nämä muutokset yhdessä ovat synnyttäneet tarpeen tuoda esiin aikuissosiaalityön merkityksellisyys ja vaikuttavuus kunnallisena palvelutoimintana.

Aikuissosiaalityötä tehdään useimmissa kunnissa elämänkaariorganisaatiossa, jossa asiakkuus määrittyy asiakkaan iän perusteella (Juhila 2008, 83). Elämänkaaren mukaan jäsenneytyissä organisaatioissa merkittävinä osa-alueina ovat lapsiperheille ja vanhusväestölle suunnatut palvelukokonaisuudet. Aikuisten palveluissa laki ei suoranaisesti ohjaa sosiaalityöntekijöiden työtehtäviä samassa määrin kuin esimerkiksi lastensuojelussa. Palvelut sirpaloituvat usealle toimintakentälle myös kunnallisen palvelujärjestelmän ulkopuolelle.

Aikuissosiaalityön organisaatioissa on usein myös asiakkaan ikään perustuvia työnjakoja. Näiden tarkoituksena on helpottaa työn sujuvuutta ja mahdollistaa työntekijöiden erikoistuminen tietyn ikäisten asiakkaiden palveluiden tuntemiseen. Kuntien välillä on kuitenkin merkittäviä eroja palvelujen organisoinnissa. Valtakunnallisesti ei näyttäisi olevan yhtä tapaa tai suositusta järjestää aikuisten palvelut. Palvelujen järjestämistä ohjaavat lainsäädännön ja kuntakohtaisten ohjeistusten lisäksi kovin moninaiset ja ristiriitaisetkin kuntapäätäjien näkemykset palvelujen tarpeesta ja laajuudesta, kohteesta ja henkilöstörakenteesta. Palveluorganisaatioiden muutoksissa ja uusissa linjauksissa on yllättävän vähän haettu perusteluja asiakkaan asemasta ja asiakkaan oikeuksista saada apua tai käyty keskustelua asiakkaiden kanssa sosiaalityön palveluista (Nummela 2011).

Aikuissosiaalityössä kohdataan yhteiskuntapolitiikan ja talouselämän muutokset inhimillisinä yksilöä koskevin tapahtumina. Työttömyys, velkaantuminen, muut henkilökohtaiset kriisit ja esimerkiksi lainsäädännön muutokset näkyvät varsin pian aikuissosiaalityön asiakaskunnassa. Sosiaalityöntekijä tarkastelee läheltä yhteiskunnallisia muutoksia. Tässä tutkimuksessa sosiaalityöntekijöiden arvioiden mukaan kolme tärkeintä yhteiskunnallista seikkaa tai palvelujärjestelmän ongelmakohtaa, jotka vaikuttavat heidän asiakkaitensa elämään, ovat työllisyyteen ja asumiseen liittyvät seikat sekä

etuuksiin ja toimeentulotukeen liittyvät puutteet. Tarkastelen seuraavassa tarkemmin kutakin seikkaa tai puutetta: työllisyystilanteessa korostuu työpaikkojen vähäisyys (36 %), asumisessa vaikeus löytää vuokra-asuntoa (27 %) ja etuuksien osalta painottuu niiden riittämättömyys (25 %). (Taulukko 1.)

Taulukko 1. Asiakkaan elämäntilanteeseen vaikuttavat yhteiskunnalliset seikat ja/tai palvelujärjestelmän ongelmakohdat (N=721)

Työpaikkojen vähäisyys	36 %
Työhallinnon palveluista pois putoaminen	3 %
Osa-aikatyöntekijän tai osa-aikatyötä etsivän palvelujen puute	9 %
Kuntouttavan työtoiminnan paikkojen vähäisyys	4 %
Koulutuspaikkojen vähäisyys	8 %
Suomen kielen koulutuksen tai kurssien vähäisyys	5 %
Maahanmuuttajien erityisvaikeus työllistyä	20 %
Jokin muu	12 %
Terveystuella palvelujen toimimattomuus	7 %
Lähetteen saamisen vaikeus mielenterveyshuollon palveluihin	4 %
Avohoitopaikkojen puute	0 %
Jokin muu	1 %
Päihdehoitopaikkojen puute	0 %
Korvaushoitopaikkojen puute	1 %
Liian korkeat vuokrat vuokra-asunnoissa	16 %
Vaikeus löytää vuokra-asuntoa	27 %
Jokin muu	5 %
Työttömyysturvan viivästyminen (liian pitkät käsittelyajat)	2 %
Muun etuuden viivästyminen	4 %
Ensisijaisten etuuksien riittämättömyys	25 %
Toimeentulotuen riittämättömyys	11 %
Jokin muu	5 %
Lähityöntekijöiden puute	4 %
Ei ole aikaa tavata asiakasta riittävästi / riittävän usein	4 %
Jokin muu	2 %
Yhteiskunnallisilla seikoilla tai palvelujärjestelmällä ei merkittävää vaikutusta asiakkaan tilanteeseen	19 %
En osaa sanoa	7 %
Jokin muu	4 %

Asiakkaan elämäntilanteeseen vaikuttavina yhteiskunnallisina ongelmina sosiaalityöntekijät näkevät ennen kaikkea *työpaikkojen vähäisyyden tai puutteen*. Asiakkaalla näyttäisi olevan hyvät työllistymismahdollisuudet, mutta työpaikkaa ei vain ole löytynyt. Syitä voi olla monenlaisia.

Merkitystä voi olla mm. työn kannustavuudella. Erityisesti lyhytaikaisen työn vastaanottaminen vaikuttaa usein välittömästi muihin sosiaaliturvaetuuksiin ja aiheuttaa pitkäaikaisesti toimeentulovaikeuksia ja epävarmuutta tuloissa. Korkeat asumiskustannukset pääkaupunkiseudulla vaikuttavat siihen, että tulojen perusteella määräytyvän Kelan maksaman asumistuen merkitys on suuri. Karjalaisen ja Moision (2010) tekemän tutkimuksen mukaan kuitenkin suurimpana ongelmana näyttäisi olevan se, että työttömän osaaminen ei vastaa sitä, millaista työvoimaa työnantaja hakee ja tarvitsee. Halu tehdä töitä on työttömien keskuudessa korkea (mt., 122). Työkyvyn merkitys työpaikan saamisessa ei tule suoranaisesti ilmi tässä tutkimuksessa. Kun työttömyys toistuu tai työttömyysaika pidentyy, työkyvyn on todettu myös heikentyvän (Holm, Jalava & Ylöstalo 2006).

Tutkimukseen osallistuneiden sosiaalityöntekijöiden avovastauksissa ilmenee, että asiakkaan työ on saattanut päättyä työnantajan taloudellisiin vaikeuksiin ja huonona taloudellisena aikana työn saanti on vaikeaa. Laskusuhdanne vaikuttaa erityisesti pienten yritysten toimintaan. Toiminimellä työskenteleviin yhden työntekijän yrittäjiin, kuten kampaajiin, kosmetologeihin ja rakennusalan ammattilaisiin, talouden notkahdukset koskevat nopeasti. Pienyrittäjillä on harvoin säästöjä taantuman varalle. Toisaalta sosiaalityöntekijöiden mukaan palkkatyökin on monelle pätkätyötä eli työtä on useissa jaksoissa, mikä vaikeuttaa elämän suunnittelua pidemmälle ja mm. velkojen maksua suunnitellussa aikataulussa.

Työttömyys vaikuttaa negatiivisesti terveyteen ja hyvinvointiin. Työkykynsä ja terveytensä puolesta heikoimmat näyttävät joutuvan muita useammin työttömiksi ja työttömyyden pitkittyminen lisää sairastavuutta ja heikentää hyvinvointia. Työttömyys kasaantuu useimmiten sellaisille ihmisille, joiden työmarkkina-asema on keskimääräistä heikompi, koulutustaso on matala ja joilla on aikaisempia työttömyysjaksoja takana. Toisaalta työttömyyden pitkittyminen lisää sairastavuutta, kuolleisuutta ja työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymistä. Pitkittynyt työttömyys johtaa muiden tekijöiden kanssa usein fyysiseen ja somaattiseen sairasteluun, mutta myös sairastelu ja heikompi työkyky voivat olla syynä katkonaiseen työuraan ja työttömyyden pitkittymiseen. (Kortteinen & Tuomikoski 1998, 7–9.) Erityisen huolestuttava havainto on se, että nuorten työttömien miesten riski syrjäytyä työmarkkinoilta näyttäisi olevan erityisen suuri (Holm, Jalava & Ylöstalo 2006).

Työttömien perusterveydenhuolto on terveysasemilla. Monen työttömän kohdalla terveydenhuollon palvelujen saaminen on vaikeaa ja ollut osin riittämätöntä (Kerätär & Karjalainen 2010, Saikku & Sinervo 2010). Nykyinen perusterveydenhuoltojärjestelmä vaatii asiakkaalta malttia odottaa tapaamisaikoja ja omatoimisuutta yhteydenotoissa. Peppi Saikun (2009, 54–67) tutkimuksessa esitetään, että työttömien terveydenhuollon palveluprosessien toteutumisessa tulisi käyttää palveluohjausta ja tehdä yhteistyötä moniammatillisesti palvelusektoreja ylittäen.

Työttömiin on kohdennettu viime vuosina runsaasti aktivointitoimenpiteitä. Asiakkaiden aktivoinnin merkitystä on korostettu myös sosiaalityössä. Pitkäaikaistyöttömien osalta

työvoimapolitiittiset toimenpiteet ovat harvoin johtaneet työllistymiseen avoimille työmarkkinoille. Pitkään työttömänä olleiden ryhmä ei suinkaan ole yhtenäinen ihmisjoukko. Työllistymisvaikeuksien taustalla voi olla monenlaisia tekijöitä kuten vajaakuntoisuutta, päihde- ja mielenterveysongelmia, motivaation puutetta ja sosiaalisia vaikeuksia. (Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 7/2011.) Kun on tutkittu työttömiä työkyvyttömyyseläkkeen saajia, on havaittu, että myönteisen päätöksen on saanut useimmiten silloin, kun taustalla on todettu hermoston sairaus, mielenterveyden tai käyttäytymisen häiriö. Myös päihhteiden aiheuttamat aivovauriot ja skitsofrenia näyttäytyvät eläkkeen saannin perusteluissa. (Blomgren, Hytti & Gould 2011, 16.) Vaikeasti työllistyvien tilanteet ovat työvoima- ja elinkeinopolitiikan lisäksi myös sosiaali-, terveys- ja kuntoutuspoliittisia kysymyksiä (Saikku 2011, 55). Työttömyyteen pitäisi puuttua silloin, kun ihmisen työllistymismahdollisuudet ovat vielä hyvät. Toisaalta pitäisi tarjota ja rakentaa yksilöllisiä ja riittävän kannattelevia palveluratkaisuja niille pitkään työttöminä olleille, joiden mahdollisuudet työllistyä ovat heikoimmat. (Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 7/2011.)

Toinen seikka, jonka sosiaalityöntekijät näkevät vaikuttavan asiakkaiden elämään on vaikeus löytää *vuokra-asuntoa*. Kohtuuhintaisia vuokra-asuntoja ei ole riittävästi. Jos asiakas on joutunut vastaanottamaan kalliin vuokra-asunnon, on erityisen hankalaa vaihtaa sitä edullisempaan. Toisaalta asuntojen vuokria on korotettu reilusti, ja toisinaan pienenkin asunnon vuokra ylittää sen hintatason, joka toimeentulotuen myöntämisessä hyväksytään yhdelle henkilölle kohtuulliseksi vuokraksi. Kun valtaosa asiakkaista on ollut pitkään työttöminä ja melko usealta luottotiedot ovat menneet maksamattomien laskujen tai velkojen vuoksi, voi vuokra-asunnon saaminen olla todella vaikeaa. Myös aikaisempi, jopa vuosia sitten maksamatta jäänyt vuokravelka saattaa estää asunnon saantia. Työttömien lisäksi maahanmuuttajilla ja ulkomaalaistaustaisilla ihmisillä on ollut vaikeuksia löytää vuokra-asuntoa yksityisiltä vuokra-asuntomarkkinoilta.

Valtion aravalainoin ja korkotukilainoituksella rakennettava asuntotuotanto on laskenut usean vuosikymmenen aikana, ja tavallinen vuokra-asuntotuotanto on vähentynyt. Kuitenkin vuoden 2009 aikana vuokra-asuntojen rakentaminen lisääntyi osana talouden elvytystä, eikä vuokra-asuntotuotanto vähentynyt siinä määrin kuin odotettiin. Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskuksen Aran mukaan viime vuosina on päästy yli 30 000 asunnon tavoitteeseen vuosittain, mikä vastaa väestönkasvua. Mutta vuonna 2009 asuntotuotanto jäi tästä reilusti jälkeen. Ara arvioi tämän ennakoivan kiristyviä asuntomarkkinoita kasvukeskuksissa talouden toipuessa taantuman jälkeen. Vuoden 2010 aikana on valmistunut vuokra-asuntoja siinä määrin, että vuokra-asuntojen tarjonta kasvaa useilla alueilla huomattavasti aikaisempiin vuosiin verrattuna. (ARA 2011.)

Koska asumiseen liitetyt seikat ovat monelta osin oleellinen osa aikuissosiaalityötä, tarkastelen kysymystä tässä kohdin laajemmin. Sosiaalityöntekijän asiakkaista valtaosa asuu tai ilmoittaa asuvansa yksin. Itse asiassa enemmistö kaikista maamme asuntokunnista on yksineläjiä ja

kahdestaan asuvia pariskuntia sekä talouksia, joilla ei ole perhettä (Kärkkäinen 2010, 181). Syynä tähän on pidetty ensinnäkin nuorten aikaista irtaantumista vanhempiensa kodista. Avioerojen lisääntyessä yksin asuvien keski-ikäisten määrä on kasvanut. Kolmantena syynä pidetään eliniän pitenemistä. Suurin osa suomalaisista asuu kuitenkin yksinään, koska on eronnut puolisoistaan tai puoliso on kuollut. (Koskinen ym. 2007, 133–134.)

Yksin asuminen liittyy nuoruuteen ja vanhuuteen, mutta yhä kasvava osa yksineläjistä on pienituloista väestönosaa, josta osa on syrjäytymisvaarassa tai syrjäytynyt. Ojalan ja Kontulan (2002, 54–56) tutkimuksessa yksineläjille sosiaalisen tuen saaminen, jolla tarkoitetaan ennen kaikkea henkistä kokemusten jakamista keskustellen tai yhdessä toimien, oli ensiarvoisen tärkeää. Tutkimuksen mukaan henkilöt, joiden sosiaalinen tuki oli heikkoa, kokivat vastoinkäymiset suurina. Vastoinikäymiset vaikuttivat syvemmin heihin kuin niihin ihmisiin, joilla oli useita sosiaalisia suhteita ja kokemusta niissä saatavasta tuesta. Yksineläjän suhteet perheeseen ja omiin vanhempiin saattavat olla ristiriitaisia. Yhteydet vanhempiin voivat liudentua tai katketa kokonaan, jos yksineläjä kokee, ettei oma elämä vastaa ympäristön odotuksia. Toisaalta yksineläjän saatetaan odottaa ottavan vastuuta iäkkäiden vanhempiensa hoidosta. Ojalan ja Kontulan tutkimuksen mukaan yhteiskunta on edelleen hyvin perhekeskeinen, eikä esimerkiksi sosiaalipalveluissa huomioida riittävästi yksin elämiseen liittyviä asioita puhumattakaan siitä, että yksineläjille järjestettäisiin erityisiä palveluja (mt., 67–72).

Yksin eläminen ei sinällään johda syrjäytymiseen tai eristäytymiseen, mutta jos se yhdistyy – erityisesti miehillä – työttömyyteen ja heikkoon sosiaaliseen tukeen, se saattaa johtaa myös sosiaaliseen eristäytymiseen. Ojalan ja Kontulan tutkimuksessa näyttäisi siltä, että miehillä yksinäisyys aiheuttaa ahdistusta. Lisäksi miehillä kokemus epäonnistumisesta lisää eristäytymistä sekä sairastumisen ja itsemurhan vaaraa naisia enemmän. Luottamus muihin ihmisiin saattaa paikoin olla vähäistä. Ihmisen myönteinen kokemus omasta elämänhallintakyvystä ja mahdollisuudesta vaikuttaa omaan elämään vähentää tai poistaa kokonaan syrjäytymisen riskin. (Mt., 87–93.) Yksin eläminen ja yksinäisyys ovat eri asioita. Yksinäisyys on subjektiivinen tunne. Yksinäisiksi itsensä tuntevilla on todettu joitain yhteisiä piirteitä, kuten haluttomuus ottaa sosiaalisia riskejä ja heikot sosiaaliset taidot. Erilaiset elämän muutosvaiheet ja traumaattiset kokemukset saattavat synnyttää yksinäisyyden kokemuksia. Näitä voivat olla läheisen sairastuminen tai menetys sekä siirtymävaiheet esimerkiksi nuoruudesta aikuisuuteen ja aikuisuudesta vanhuuteen. (Tiikkainen 2011, 63, 74–75.) Heikki Hiilamo (2011) tuo esiin masennuksen, yksin asumisen ja yksinäisyyden yhteyden. Yksin asuvilla tärkeimmäksi tukiverkostoksi nousevat ystävät, joilta voi saada emotionaalista tukea, materiaalista apua ja käytännöllistä tukea. Yksin asuvat joutuvat kuitenkin pärjäämään masentuneinkin parisuhteessa eläviä enemmän omin voimin. (Hiilamo 2011, 103–104.)

Asumistaso eriytyy aikaisempaa enemmän tulojen, varallisuuden ja elämänvaiheen mukaan. Valtaosa vähävaraisista ihmisistä asuu pienissä asunnoissa. Puolet yksinasuvista on keski-ikäisiä. Yksinasuvien määrä näyttäisi kasvavan kaikissa ikäryhmissä ja erityisen nopeassa tahdissa kaupungeissa. Helsingissä yksin asuvia on puolet asuntokunnista. Yli puolet yksin asuvista on naisia, mutta miesten osuus näyttäisi kasvavan. Suurimmat yksinasuvien ryhmät ovat yli 75-vuotiaat naiset ja keski-ikäiset 35–54-vuotiaat miehet. Naimattomien yksin asuvien miesten määrä on kasvanut, ja erityisesti yksin asuvien alle 20-vuotiaiden miesten määrä kasvaa. Työ- ja perheenperustamisiässä olevien yksin asuminen lisääntyy lähes täysin yksin asuvien miesten keskuudessa. Yksin asuvista 35–54-vuotiaista 60 prosenttia on miehiä. Näistä valtaosa 84 prosenttia asuu kaupungissa. (Kärkkäinen 2010, 184, 187, 191–193.) Yksin asuvia on paljon, eikä vuokra-asuntoja ole saatavana samassa määrin. Sosiaalityöntekijä törmää usein siihen tilanteeseen, että asiakas on jonottanut kaupungin asuntojonossa omaa vuokra-asuntoaan vuosikausia. Tilapäisessä majoituksessa asuminen pidempään aiheuttaa asiakkaissa ahdistusta ja voimattomuutta. On vaikea sitoutua työhön tai koulutukseen, kun ei ole vakituista asuntoa, omaa kotia.

Sosiaaliturvaetuuksien riittämättömyys on kolmas sosiaalityössä näkyvä yhteiskunnallinen seikka. Tilastokeskuksen selvityksen mukaan tuloerot ovat pysyneet Suomessa lähes ennallaan vuosina 2005–2009, sillä suurituloisimpien tulot ovat pienentyneet (Tilastokeskuksen tulonjakotilasto 2009). Tulojen kehitys on ollut keskimääräistä heikompaa mm. työttömillä ja opiskelijoilla, joiden tuloista valtaosa on tulonsiirtoja. Yksinhuoltajilla, alle 35-vuotiailla sekä yli 65-vuotiailla yksinasuvilla on heikoin tulotaso. Kaikkein heikoin tulokehitys vuonna 2009 oli alle 25-vuotiaiden talouksissa. Vuokralla asuu 29 prosenttia ihmisistä. Yksin asuvista 42 prosenttia asuu vuokralla. Yksinhuoltajien talouksista 46 prosenttia asuu vuokralla. Vuokralaistalouksien keskimääräinen tulotaso on selvästi matalampi kuin omistusasunnoissa asuvien kotitalouksien. (Tilastokeskuksen tulonjakotilasto 2009.) Voidaan puhua köyhtyvistä vuokralaisista. Pienituloisuus ja köyhyys näyttävät kasautuvan yhden hengen asuntokuntiin ja yksinhuoltajatalouksiin. Näillä talouksilla on muita talouksia suurempia vaikeuksia selvitä maksuista, ja he joutuvat tinkimään kulutuksesta. (Moisio 2008, 265.)

Jos sosiaaliturvaetuuksista tarkastelee esimerkiksi Kelan myöntämää asumistukea, suurin osa eli 57 prosenttia myönnetään yksin asuville yhden hengen ruokakunnille. Lapsiperheitä on 36 prosenttia tuensaajaruokakunnista. Suurin yksittäinen saajaryhmä on opiskelijat, mutta yli puolet asumistuen saajista, n. 63 prosenttia, on työttömiä. Tuen riittämättömyys voi ennakoita sitä, että tukea ei voida maksaa koko asunnon kuluista silloin, kun asunnon pinta-ala tai neliövuokra on suurempi kuin Kelan myöntämismäärä. Merkitystä on sillä, millaisessa asunnossa asumistuen saaja asuu. Helsingissä asuu 15 prosenttia kaikista asumistuen saajaruokakunnista. (Kelan asumistukitilasto 2010, 20–21, 23.)

Helsingin kaupunkin tietokeskus 2011.) Käytännössä tuen riittämättömyys voi johtaa asiakkaan velkaantumiseen ja maksuvaikeuksiin, kun vuokran maksuun menee kohtuuttoman suuri osuus toimeentulosta.

Konkreettisesti puutteet näyttäytyvät sosiaalityöntekijöille tässä tutkimuksessa monentasoisina palvelujärjestelmän kangerteluina. Esimerkiksi asiakkaan ensisijaisen etuuden määrittäminen on vaikeaa, kun ei ole selvyyttä asiakkaan työkyvystä. Asiakas saatetaan ohjata mielenterveyspalveluista hakemaan sairauslomaa terveysasemalle, jossa sitä ei kuitenkaan myönnetä, koska asiakkaan tilannetta ei tunneta. Asiakkaan tulot saattavat jäädä pieniksi, kun työhistoriaa sairaspäivärahan määräytymistä varten ei ole kertynyt Suomesta. Työvoimatoimisto katsoo, että asiakas on yrittäjä, vaikka hän ei saa yrittäjätuloja. Asiakas on velkaantunut eikä pärjää saamallaan etuuksilla, kuten työttömyysturvalla ja toimeentulotuella. Jos ihminen on kerran epäonnistunut suoriutumaan mm. velkajärjestelystä, on vaikeaa tai lähes mahdotonta päästä palvelujen piiriin uudestaan. Lista on loppumaton. Asiakas saattaa joutua vuosiksi toimeentulotuen asiakkaaksi, kun esimerkiksi työkykyisyyttä selvitetään, ja toisaalta myös toimeentulotuen saamisessa saattaa tulla vaikeuksia, kun asiakkaan tilannetta ei tunneta riittävän hyvin (Määttä 2010). Jotta sosiaaliturva olisi oikeudenmukainen kaikille, pitäisi päätöksenteon olla läpinäkyvää, asiantuntijoiden osaamista ja yhteistyötä pitäisi vahvistaa, viranomaisilla pitäisi olla suurempi vastuu asiakkaan tilanteen kohenemisesta ja ratkaisuihin tulisi huomioida yksilölliset näkökohdat (mt., 32).

Asiakaskartoitusaineiston mukaan sosiaalityöntekijöistä melko suuri osa (19 %) arvioi, ettei yhteiskunnallisilla seikoilla tai palvelujärjestelmän ongelmilla ole merkittävää vaikutusta asiakkaan elämäntilanteeseen. Tällä tuloksella voi olla yhteys Blombergin ym. (2010) tutkimukseen sosiaalityöntekijöiden mielipiteisiin köyhyyden syistä. Enemmistö pohjoismaalaisista sosiaalityöntekijöistä näkee köyhyyden syiden olevan rakenteellisia. Köyhyys siis johtuu merkittävistä yhteiskunnallisista epäoikeudenmukaisuuksista. Suomessa sosiaalityöntekijät kannattavat useita köyhyyden selitysmalleja. Yksilöä syytetään köyhyydestä muita pohjoismaita useammin. Tämä tulos voisi osin selittää sitä, miksi niin monen sosiaalityöntekijän mielestä yhteiskunnallisilla seikoilla ei ole asiakkaan elämäntilanteeseen vaikutusta tässä tutkimuksessa. Sosiaalityöntekijöiden auttamisstrategioissa on yhtäläisyyttä siihen, millaisia selitysmalleja hän kannattaa (Kallio ym. 2011). Yksilöllisen selitysmallin tukijat kannattavat enemmän yksilöiden aktivointia ja suhtautuvat kielteisemmin perustuloon, kun taas rakenteellisia selitysmalleja kannattavat sosiaalityöntekijät tukevat enemmän perustuloa ja sosiaaliturvan tason parantamista. Toimeentulotukiasioita hoitavat sosiaalityöntekijät kannattavat Kallion ym. tutkimuksen mukaan enemmän köyhien aktivointia kuin muut sosiaalityöntekijät.

Sosiaalityöntekijät kohtaavat päivittäin useita asiakkaita, joilla ei ole työtä, heille ei löydy sopivaa vuokra-asuntoa tai heidän saamansa sosiaaliturvaetuudet eivät riitä kohtuulliseen elämään. Seuraavissa luvuissa tarkastelen tarkemmin niitä seikkoja, joilla työntekijät voivat vaikuttaa näihin työvoimapolitiisiin, asuntopolitiisiin ja sosiaalivakuutuksen ongelmakohtiin.

2.3 Sosiaalityöntekijän asiakkaat

– ”nuoria naisia ikääntyviä yksinäisiä työttömiä miehiä”

Tässä hankkeessa selvitettiin sosiaalityöntekijöiden asiakaskuntaa ja kerättiin tietoa asiakkaiden taustatiedoista, kuten sukupuolesta, iästä, siviilisäädystä, perhetyypistä, asuinalueesta, äidinkielestä, asumismuodosta ja koulutuksesta. Vastauksissa on arvioita miesasiakkaiden tilanteista jonkin verran enemmän kuin naisasiakkaiden tilanteista. Helsinkiläisistä toimeentulotuensaajista selvästi valtaosa on yksin asuvia (80 %), joista enemmistönä ovat miehet (49 %). Yksinhuoltajia on 11 prosenttia toimeentulotukea saaneista kotitalouksista ja avo- tai aviopareja 12 prosenttia. (Helsingin Sosiaaliviraston Asiakastilastojulkaisu 2011.) Sosiaalityöntekijöiden tapaamisilla näyttäisi asiakaskartoitusaineiston perusteella käyvän lähes yhtä paljon miehiä (53 %) ja naisia (47 %; liite 3 taulukko 1). Miesten määrä on suurin 30–44-vuotiaiden asiakkaiden kohdalla (46 %) ja pienin alle 30-vuotiaiden asiakkaiden kohdalla (21 %). Naisten määrä jakautuu tasaisemmin kaikkiin ikäryhmiin. (Liite 3 taulukko 2.) Ensimmäistä kertaa sosiaaliasemalla asioivat asiakkaat ja alle 30-vuotiaat nuoret ovat useammin naisia. Sosiaalityöntekijät selittävät nuorten miesten vähäistä määrää siten, ettei näillä ole siinä elämänvaiheessa halukkuutta muutokseen, sillä sitoutuminen sosiaalityöntekijän tapaamisiin on vähäistä. Erot ovat tilastollisesti merkitseviä ($p=0,025$).

Uudet sosiaalityöntekijän asiakkaat ovat sellaisia henkilöitä, jotka asioivat ensimmäistä kertaa Helsingissä sosiaaliaseman palveluissa. Kyselyssä käytetty ikäjako noudattaa sosiaaliaseman tiimirakennemallia¹. Asiakkaista valtaosa on alle 29-vuotiaita (44 %; liite 3 taulukko 3). Naisten osuus uusista asiakkaista oli miehiä suurempi (58 %), mikä tukee ajatusta siitä, että naiset saattavat hakea apua yllättävissä kriisitilanteissa aktiivisemmin kuin miehet (liite 3 taulukko 4). Toisaalta naisten määrää on selitetty myös sillä, että jos kyseessä on pariskunta, usein nainen on se, joka asioi sosiaaliasemalla. Maahanmuuttajaperheiden osalta tilanne voi olla päinvastainen, sillä edelleen usein miehet oppivat suomen kielen taidon naisia nopeammin, koska heillä on enemmän kontakteja kodin ulkopuolelle. Näin ollen usein maahanmuuttajaperheissä miehet ovat naisia aktiivisemmin sosiaalityöntekijään tai sosiaaliasemalle yhteydessä. Myös tiimirakenteen perusteella erot sukupuolten välillä ovat merkitseviä ($p=0,004$).

¹ Vuosina 2007–2011 läntisellä sosiaaliasemalla Haagan toimipisteessä toimi neljä asiakaspalvelutiimiä: tiimi 1 kaikki Helsingissä ensimmäistä kertaa asioivat asiakkaat, tiimi 2 18–29-vuotiaat asiakkaat, tiimi 3 30–44-vuotiaat asiakkaat ja tiimi 4 yli 45-vuotiaat asiakkaat. Yli 65-vuotiaiden asiakkaiden sosiaalityö hoidetaan vanhusten palveluissa.

Sosiaalityöntekijöiden asiakkaista valtaosa (61 %) on naimattomia. Kolmannes asiakkaista on eronnut tai asuu asumuserossa. Avo-, avioliitossa tai rekisteröidyssä parisuhteessa on 17 prosenttia asiakkaista. Leskiä on 3 prosenttia (liite 3 taulukko 5). Kun tilannetta tarkastelee sukupuolen mukaan, miesten tilanne on yhdenmukainen painottuen yksin asumiseen: naimattomia on 61 prosenttia, eronneita tai asumuserossa olevia 25 prosenttia ja avio-, avioliitossa tai rekisteröidyssä parisuhteessa 13 prosenttia sekä leskiä 2 prosenttia. Naisten osalta jakauma on tasaisempi ja moninaisempi. Naimattomia naisia on sosiaalityön asiakkaissa 40 prosenttia, eronneita tai asumuserossa asuvia on 35 prosenttia, avio-, avioliitossa tai rekisteröidyssä parisuhteessa on 20 prosenttia ja leskiä 5 prosenttia (liite 3 taulukko 6). Tästä voisi päätellä, että naisasiakkailta on miesasiakkaita enemmän vakiintuneita parisuhteita elämänsä aikana. Erot ovat tilastollisesti merkitseviä ($p=0,002$). Aineisto poikkeaa merkittävästi helsinkiläisestä valtaväestöstä (Turunen 2010, 27). Valtaväestössä naimattomien ja eronneiden osuus on huomattavasti pienempi ja toisaalta avio- ja avioliitossa olevien ihmisten osuus huomattavasti suurempi kuin sosiaalityöntekijöiden asiakaskunnan asiakkailla. Toisaalta tästä aineistosta puuttuvat yli 65-vuotiaat asiakkaat, jotka kuuluvat sosiaalityön osalta vanhusten palveluiden vastualueen sosiaalityöntekijöille.

Parisuhteen muodostaminen on perinteisesti liitetty aikuisen elämänkaareen. Nämä elämänmuutokset tuntuvat jääneen usealta asiakkaalta kokonaan toteutumatta tai ovat päättyneet tavallista useammin eroon. Juhila (2008, 105–107) kuuluttaa aikuissosiaalityöhön ikästereotypioita purkavaa sosiaalityön lähestymistapaa. Siinä ihmisten väliset erot ja elämän monimuotoisuus huomioidaan ensisijassa yksilön elämäntilannetta tarkasteltaessa. Aikuisuutta ei siis pitäisi tarkastella tietynlaisena normatiivisena käyttäytymisen ja olemisen mallina, vaikka siihen helposti sosiaalityössä ja yleisissä yhteiskunnallisissa keskusteluissa päädytäänkin. Näin ollen valtaosa sosiaalityöntekijän asiakkaista asioi ja asuu yksin. Perheitä, joissa on alle 18-vuotiaita lapsia, on 23 prosenttia. Näihin perheisiin kuuluvat yksinhuoltajat, pariskunnat joilla on alaikäisiä lapsia sekä perheet joissa lapsi asuu puolet kuukaudesta toisen vanhemman kanssa. Etävanhempia on 6 prosenttia. Lapsia on perheessä useimmiten yksi tai kaksi. Suurperheitä, joissa lapsia on neljä tai enemmän, on 9 prosenttia.

Sosiaalityöntekijän asiakkaista kolmanneksella äidinkieli on jokin muu kuin suomen kieli. Ulkomaalaisten osuus painottuu jonkin verran enemmän uusien ja nuorten asiakkaiden sosiaalityöhön. Asiakkaan kanssa työskenneltäessä tarvitaan tällöin usein tulkkia ja kulttuurisensitiivistä työskentelyotetta. Maahanmuuttajien tilanteeseen ei tässä tutkimuksessa paneuduta tarkemmin, vaikka maahanmuuttajuuteen liittyvät kysymykset nousevat esiin asiakkaan elämään vaikuttavissa yhteiskunnallisissa seikoissa, kuten asunnon saamisen vaikeutena ja työttömyytenä sekä koulutuksessa ääripäinä luku- ja kirjoitustaidottomuutena tai ulkomailla suoritettun yliopistotutkinnon tunnustamisprosessin odotuksena.

Asiakkaita päävuokralaisena asuu 71 prosenttia. Asunnottomia sosiaalityöntekijän asiakkaista on 15 prosenttia. Tämän lisäksi vanhempien, sukulaisten tai tuttavien luona asuu 8 prosenttia. Näin ollen tutkimusaikana vailla omaa asuntoa oli sosiaalityön asiakkaista 23 prosenttia. Omistusasunto on 2 prosentilla. Tuetussa asumisessa kuten asunnottomien sosiaalipalvelutoimiston tukiasunnoissa oli muutama sosiaalityön asiakkaista. Muussa asumispalvelussa kuten päihdehuollon asumispalveluissa olevia asiakkaita ei tavattu kyselyn aikana. Asunnottomien määrää ei ole mahdollista verrata aikaisempaan tilanteeseen. Todennäköisesti määrä on lisääntynyt sosiaalityöntekijöiden asiakaskunnassa, koska vuoden 2010 alussa luovuttiin keskitetystä asunnottomien sosiaalipalveluyksiköstä, ja silloiset asiakkaat siirtyivät alueille sosiaalityöntekijöiden asiakkaiksi. Asunnottomien, ja erityisesti useita vuosia ilman asuntoa olevien ihmisten kanssa työskentely on vaatinut uudenlaista työskentelyotetta, tarvetta on konkreettiseen palveluohjaukseen. Lähiohjausta tarjoavat mm. asumispalveluyksiköt.

Sosiaalityöntekijän asiakkaista peruskoulun, keskikoulun tai kansakoulun on suorittanut 57 prosenttia. Lukion suorittaneita tai ylioppilastodistuksen saaneita on 15 prosenttia. Peruskoulutus on tämän tilastoaineiston mukaan kesken 3 prosentilla asiakkaista. Niitä, joiden peruskoulutusta työntekijä ei osannut määritellä, oli 17 prosenttia. Luku- ja kirjoitustaidottomia asiakkaita ei tavattu seuranta-aikana. (Liite 3 taulukko 7.) Ammatitutkinnon on suorittanut 26 prosenttia ja korkeakoulututkinnonkin 4 prosenttia. Ammatillinen koulutus puuttuu tai on kesken melko monella asiakkaalla (44 %). Keskenäkin tutkinto on 5 prosentilla. Lähes saman verran asiakkaista on hankkinut koulutuksen ulkomailta, mutta he eivät ole saaneet pätevyyttä vastaavaan tutkintoon Suomessa. Joidenkin asiakkaiden ammatillisesta koulutustaustasta ei työntekijällä ollut käsitystä, heitä oli 17 prosenttia. (Liite 3 taulukko 8.) Sosiaalityöntekijän työhön kuuluu keskeisenä tehtävänä asiakkaan tilanteen arvioiminen. Tämän tutkimuksen mukaan koulutuksen osalta tilannearvio jää joidenkin asiakkaiden osalta melko puutteelliseksi, jos työntekijä ei pysty määrittelemään asiakkaan perus- tai ammatillista koulutusta. Tosin näihin seikkoihin kiinnitettiin selvästi enemmän huomioita nuorempien kuin iäkkäämpien asiakkaiden kohdalla.

Sukupuolella ei ole vaikutusta kouluttautumiseen tässä aineistossa. Ammatillinen koulutus ja peruskoulutus puuttuvat monelta asiakkaalta, mutta myös yllättävän usea sosiaalityön asiakas on suorittanut ammatti- tai korkeakoulututkinnon. Syystä tai toisesta kouluttautuminen ei ole poistanut asiakasta sosiaalityön asiakkuudesta. Ammatillinen koulutus on ehkä hankittu nuoruusvuosina ja alalta ei ole riittävästi tai lainkaan työkokemusta. Saattaa myös olla, että työtehtävä, johon asiakas on aikoinaan kouluttautunut, ei vastaa nykyisiä toiveita ammatista ja työstä. Myös nuorena hankittu ammattitaito voi olla vanhentunut ja vaatisi uudelleen kouluttautumista, jotta kyseisiä työtehtäviä voisi nykypäivänä tehdä. Henkilön terveyteen liittyvät seikat saattavat estää työllistymisen. Koulutustaustan perusteella aikuissosiaalityön asiakkaiden työllistymisen tukemiseen tulisi löytää

yksilöllisiä vaihtoehtoja, joissa työllistymisen lähtökohdat ja tuen tarpeet vaihtelevat paljonkin (ks. esim. Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 7/2011).

Sosiaalityön asiakkaista työttömiä on 60 prosenttia. Työttömyys painottuu 30–44-vuotiaisiin asiakkaisiin. Nuorten osuus kaikista työttömistä on tässä aineistossa 19 prosenttia. Opiskelijoita on asiakkaana 12 prosenttia, sairauslomalla olevia 7 prosenttia, työssä käyviä 4 prosenttia ja yrittäjiä 2 prosenttia. Palkkatukityössä, työvoimapolitiisessa toimenpiteessä tai kuntouttavassa työtoiminnassa olevien asiakkaiden määrä jäi vähäiseksi. Tulosta voi osin selittää sillä, että sosiaaliasemalla työnjaoissa on sovittu sosiaaliohjaajien asiakkaisiin kuuluviksi sellaisia ihmisiä, joilla on pidempiaikainen jo jäsentynyt elämätilanne, kuten esimerkiksi huoltosuhteisessa työssä tai eläkkeellä olevalla asiakkaalla saattaa olla. Toisaalta usein silloin, kun asiakkaalle järjestyy koulutus- tai harjoittelupaikka ja asiakkaan tilanne ei muutoin vaadi aktiivista työskentelyä, saattaa sosiaalityöntekijän tapaamisia olla vähemmän. Tältä osin olisi kiinnostavaa vertailla sosiaalityöntekijöiden asiakaskuntaa toimeentulotuen saajiin. Esimerkiksi viime vuosina sosiaalityön painopistealueena uusien ja nuorten asiakkaiden lisäksi on ollut asiakkaiden työllistymiseen tähtäävät toimenpiteet. Työssä käyvissä asiakkaissa on todennäköisesti jonkin verran yhden huoltajan talouksia. Nämä taloudet eivät näy sosiaalityöntekijän asiakaskunnassa merkittävä asiakasryhmänä. (Liite 3 taulukko 9.)

Yhteenvetona saatujen tilastotietojen perusteella voisi yleistää, että tyypillinen sosiaalityön asiakas on nainen, jos kyseessä on aivan uusi tai nuori asiakas, mutta hän on yli 30-vuotias mies, jos asiointia sosiaaliasemalla on ollut pidemmän aikaa. Koulutukseltaan hän on joko pitkälle koulutettu ammattilainen tai täysin kouluttamaton. Peruskoulun hän on kuitenkin useimmiten suorittanut. Hän asuu yksin naimattomana tai on eronnut, ja jos hänellä on perhettä, niin hänellä on yksi alaikäinen lapsi. Avo- tai avioliitto on muuhun helsinkiläisväestöön verrattuna harvinainen. Pääsääntöisesti asiakas on suomenkielinen, mutta jos hän on nuori tai täysin uusi asiakas Helsingissä, niin hänen äidinkieltään saattaa olla arabia, venäjä, somali, albania, dari tai sorani. Asiakas on todennäköisesti työtön. Heterogeenisen asiakasryhmän kanssa työskentely vaatii sosiaalityöntekijältä laaja-alaista asiantuntemusta ja kykyä eläytyä moninaisiin elämäntilanteisiin. Huolestuttavaa tämän tutkimuksen mukaan näyttäisi olevan se, että nuoret miehet, joiden riski syrjäytyä yhteiskunnasta on todettu suureksi, eivät tavoita aikuissosiaalityön palveluja ennen kuin noin 30 ikävuoden jälkeen. Tällöin voisi arvioida, että sosiaaliset ongelmat ovat kärjistyneet syviksi ja tuen tarve on suuri. Varhainen puuttuminen nuorten miesten vaikeuksiin ei näyttäisi toteutuvan tämän tutkimuksen mukaan aikuissosiaalityössä. Myöskään lapsiperheet eivät nouse kartoituksen kautta esiin omana ryhmänään, vaikka lapsiperheköyhyys onkin huolestuttavasti kasvava yhteiskunnallinen ongelma.

Aineiston pohjalta sosiaaliasemalla asioivasta työttömästä työnhakijasta piirtyy taas seuraavanlainen kuva. Hän on yli 30-vuotias naimaton ja yksin sosiaaliasemalla asioiva mies. Hänellä on yksi

alaikäinen lapsi. Hänen äidinkieltensä on suomi ja hän asuu päävuokralaisena. Hän on suorittanut perus- tai keskikoulun, mutta ammatillinen koulutus on jäänyt kesken tai sitä ei ole tullut koskaan hankittua. Hän ottaa itse yhteyttä sosiaalityöntekijään kun tarvitsee apua. Tuskin koskaan läheinen tai sukulainen on hänen puolestaan yhteydessä sosiaalityöntekijään. Hän tapaa sosiaalityöntekijää pari kertaa vuodessa tai muutaman kuukauden välein tai sitten hän on ihan ensimmäistä kertaa sosiaalityöntekijän tapaamisella. Pääsääntöisesti hän sitoutuu sovittuihin tapaamisiin ja palveluihin. Erittäin harvoin hän jättää tulematta tai unohtaa ilmoittaa poisjäännistään sosiaalityöntekijälle. Tavallisesti hän on saanut toimeentulotukea alle kaksi vuotta. Sosiaalityöntekijän asiakkaana hän on useimmiten ollut alle 6 kuukautta. Sosiaalityöntekijä on hänen tilanteestaan hieman huolestunut. Sosiaalityöntekijä on hänen kanssaan samaa mieltä työskentelyn tavoitteista, mitä edesauttaa se, että asiakkaan tulevaisuudensuunnitelmat suuntautuvat vahvasti eteenpäin.

Sosiaalityöntekijän näkökulmasta työttömyyteen liittyvät seikat painottuvat työttömyyden kestoon, ensisijassa työttömyyden pitkittymiseen yli vuoden mittaiseksi, mutta myös lyhyemmän alle puolen vuoden työttömyyteen. Asiakkaan työllistymisessä todetaan olevan vaikeuksia tai esteitä. Asiakkaan työkykyyn liittyvät ongelmat näyttäytyvät sosiaalityöntekijöiden asiakastyössä melko vähäisinä, mikä saattaa johtua siitä, että asiaa ei mielletä aikuissosiaalityöhön liittyvänä tai selvitettävänä seikkana vaan enemmän terveydenhuollon ja kuntoutuksen kysymyksinä. Asiakkaan elämään vaikuttavat päihteiden käyttö ja erilaiset riippuvuudet enemmän kuin muut terveyteen liittyvät ongelmat.

2.4 Asiakkaan elämäntilanne ja voimavarat

Edellä esitetyistä sosiaalityöntekijöiden asiakaskuntaa koskevista tilastollisista tarkasteluista huolimatta ei voi sanoa, että olisi olemassa jokin tyypillinen sosiaaliaseman asiakas. Asiakkuus voi määrittyä monen tekijän kautta, vaikka pääosin asiakkuuteen on aina myös taloudellinen syy. Toimeentulotuki on tarkoitettu tilapäiseksi perustoimeentulon turvaksi silloin, kun henkilö ei muilla tuloilla tule toimeen. Tilapäinen taloudellisen tuen tarve ei välttämättä liity lainkaan sosiaalityön tarpeeseen. Sosiaalityön tarve ja tuki tulevat yleensä esiin silloin, kun ihminen ei yrityksistään huolimatta löydä itse ratkaisuja vaikeisiin elämäntilanteisiin. Sosiaalityöntekijä jäsentää yhdessä asiakkaan kanssa hänen elämäntilannettaan, arvioi eri palveluvaihtojen mahdollisuuksia ja pyrkii löytämään asiakkaan elämää kantavia voimavaroja. Työskentely perustuu luottamukselliseen asiakassuhteeseen.

Sosiaalityurvajärjestelmä on pääosin rakennettu tukemaan ihmisiä erilaisissa siirtymissä. Siirtymiä tapahtuu esimerkiksi työllisyyden ja työttömyyden välillä. Schmidin (1998) käyttämän siirtymä-käsitteen avulla pyritään huomioimaan ihmisen työelämää laajempi elinpiiri sekä erilaisten ja erisuuntaisten siirtymien mahdollisuudet. Elämänkulun aikana voidaan tunnistaa viisi erilaista siirtymätyyppiä.

- 1) Siirtymät työstä työhön
- 2) Siirtymät työllisyyden ja työttömyyden välillä
- 3) Siirtymät koulutuksen ja työn välillä
- 4) Siirtymät kotitaloustyön ja tuottavan työn välillä
- 5) Siirtymät työllisyydestä eläkkeelle ja päinvastoin

Siirtymävaiheet ovat yksilön kannalta erityisen riskialttiita kohtia. Yhteiskunnan tuen tulisi rakentua näihin tilanteisiin. Toimivat siirtymätyömarkkinat edistävät kansalaisten, myös heikoimmassa tilanteessa olevien, valintamahdollisuuksia ja aktiivista toimijuutta. Siirtymätyömarkkinoiden käsitteen avulla yhteiskunnalliset rakenteet ja yksilölliset elämänculut näyttäytyvät suhteessa toisiinsa. Yksilö on keskeinen toimija mutta osana ja riippuvaisena yhteiskunnallisista järjestelmistä. (Gazier & Gautic 2009, 6-10; Saikku 2011, 56.) Käsite sisältää ajatuksen siitä, että muukin ratkaisu kuin työelämään suuntautuva prosessi on merkittävä yksilölle. (Saikku 2011, 56.)

Erilaisten työelämään liittyvien siirtymien lisäksi ja niiden yhteydessä ihmisillä on kokemuksia elämänculkuun liittyvistä siirtymistä ja kriiseistä, elämässä tapahtuvista suurista ja pienistä muutoksista. Kun aikuisuuteen liittyviä siirtymiä tarkastelee Daniel Levinsonin (1978, 1986) tutkimusten perusteella, keskeinen tekijä aikuisen kehityksen jäsentämisessä on elämäncrakenne. Elämäncrakenne sisältää ihmisen merkittävät suhteet, jotka antavat elämäncululle muodon ja sisällön. Elämäncrakenteeseen sisältyy ihmisen rooli perheessä, työssä, yhteisöissä sekä yksilön minän eri puolet. Tärkeimpien suhteiden ympärille muodostuu elämän perusrakenne.

Levinsonin mukaan ihminen tekee yksilöllisiä valintoja, joiden ympärille elämä rakentuu. Kun elämäncrakennetta arvioidaan ja jäsennetään syvällisesti uudelleen, puhutaan siirtymistä. Siirtymävaiheessa ihminen tutkii omia mahdollisuuksiaan, arvioi tärkeitä ihmissuhteitaan ja omia roolejaan eri yhteyksissä. Siirtymän alkutekijänä tai motiivina on tunne siitä, ettei ihmisen oma elämä tunnu vastaavan itselle asetettuja tärkeitä toiveita ja pyrkimyksiä. Siirtymävaiheen kestosta on tutkijoilla erilaisia näkemyksiä, mutta puhutaan enemmänkin vuosista kuin kuukausista. Useimmiten ne ajoittuvat miehillä ja naisilla 35 ikävuoden jälkeen, tavallisimmin ikävuosiin 35–40. Keskeisten valintojen muutos, kuten työpaikan vaihtaminen, puolisoista eroaminen tai elämäntyylin muuttaminen, vaikuttavat useimmiten ihmiseen emotionaalisesti, ja tällöin voidaan puhua kriiseistä. Yleensä siirtymävaiheen jälkeen seuraa vakaampia elämäncjaksoja. (Levinson 1978, 1986; Perho & Korhonen 2001, 323, 329, 339.)

Kriisejä voi luokitella kolmeen luokkaan: kehityskriisit, elämäncrkiisit ja äkilliset kriisit. Kehityskriisit kuuluvat tiettyihin elämäncvaiheisiin, kuten nuoren itsenäistymiseen omaan talouteen. Tiettyyn elämäncilanteeseen kuuluvia kriisejä ovat mm. avioero tai asunnon vaihtaminen tai sitten kriisi voi tulla yllättäen, kuten läheisen itsemurha tai tulipalo. (Elämän erilaiset kriisit – Terveyskirjasto.) Ihmiset kokevat ja selviytyvät elämäncmuutoksista eri tavoin. Aikuissosiaalityössä kohdataan

päivittäin ihmisiä, joiden elämässä on ollut tai on meneillään erilaisia muutostilanteita, joista osaa voi luonnehtia kriiseiksi.

Tutkimusaineistosta voi löytää tekijöitä, joita voi nimetä siirtymiksi ja kriiseiksi asiakkaan elämässä. Sosiaalityöntekijän asiakkaan asiakkuutta määrittää usein asiakkaan elämäntilanteeseen liittyvät taustatekijät. Taustatekijät sivuavat aikaisemmin luvussa 2.2 esitettyjä sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä asiakkaan elämäntilanteeseen vaikuttavista yhteiskunnallisista seikoista. Tärkeimmäksi taustatekijäksi yksittäisen asiakkaan kohdalla sosiaalityöntekijät arvioivat asumisen (24 %). Toiseksi tärkeimpänä tekijänä on joko työhön tai talouteen (19 %) liittyvät seikat ja kolmantena selvästi talouteen liittyvät seikat (25 %). Jos näiden lisäksi on muita asiakkuuteen liittyviä tärkeitä taustatekijöitä, korostuu niissä useimmiten arkielämään ja elämänhallintaan liittyvät kysymykset (15 %).

Tärkeimpänä tekijänä asumisen pulmissa korostuu asunnottomuus. Asunnottomia sosiaalityöntekijän asiakkaista tässä kyselyssä oli 15 prosenttia. Lisäksi vanhempien, sukulaisten ja tuttavien luona asuu 8 prosenttia asiakkaista. (Ks. luku 2.3.) Lähisukulaisten luona asuminen saattaa olla osin vastentahtoista ja pakon sanelemaa. Vuokravelkojen selvittäminen, usein toistuvastikin, sekä korkea vuokrataso näyttäytyvät merkittävinä asiakkaiden tilanteita ja sosiaalityön tarvetta määrittävinä tekijöinä. Asiakkailla on myös tarvetta saada uusi asunto. Toisinaan uuden asunnon tarve nousee siitä, että nykyinen asunto on huonokuntoinen tai siinä tehdään putkiremonttia. Kaupungin vuokra-asuntoyhtiöt järjestävät yleensä asukkaalle korvaavan asunnon, mutta usein yksin asuvat ovat vuokralla yksityisen vuokranantajan asunnoissa, joissa vastaavaa mahdollisuutta ei ole. (Taulukko 2.)

Asunnon menettäminen häätötilanteessa tai hädän uhka tulee tärkeysjärjestyksessä vasta viidentenä asumiseen liittyvissä vaikeuksissa. Aineiston perusteella kiinnostava havainto on, että vaikka asiakkaiden häätötilanteista puhutaan ja keskustellaan paljon, tosiasiaa moni sosiaalityöntekijän asiakas on jo menettänyt asuntonsa tai vasta kamppailee vuokravelkojensa kanssa. Sosiaalityöntekijät kommentoivat tulosta sillä, että kiinteistöyhtiöillä on tapana tarkistaa vasta kesän jälkeen asukkaiden vuokranmaksutilanne, joten nämä asunnon menettämisen tai häätöuhan alla olevat asiakkaat eivät olleet kyselyn aikana asiakkaina. Tutkimuksen ajankohta ei siis ollut tämän kysymyksen osalta paras mahdollinen. Kun asukkaat saavat kiinteistöyhtiön maksumuistutuksia tai ilmoituksen vuokravelan siirrosta käräjäoikeuden käsittelyyn eli heille tulee häätöuhka, valtaosa ihmisistä pyrkii itse selvittämään maksutilannettaan kiinteistöyhtiön kanssa ja ottaa vasta viime kädessä yhteyttä sosiaalialsemalle tilanteen selvittämiseksi. Yhteydenotto saattaa tulla suoraan sosiaalialsemalle myös kiinteistöyhtiöltä tai ulosottoviranomaisilta silloin, kun tilanne on erityisen huolestuttava, kuten esimerkiksi lapsiperheiden kohdalla (ks. esim. Jouttimäki 2008).

Asunnon koolla, pienenä tai suurenä, suhteessa asukkaan tarpeisiin ei ollut kovin suurta merkitystä tässä aineistossa. Myöskään asunnossa tapahtuva häiritsevä käyttäytyminen metelöiden tai keräämällä sellaista omaisuutta, joka aiheuttaa ympäristölle hajuhaittoja, sai vain kymmenkunta mainintaa aineistossa.

Taulukko 2. Asiakkaan asumiseen, työttömyyteen ja taloudellisiin tekijöihin liittyvät taustatekijät (N=897)

Asunnottomuus	19 %
Liian pieni tai suuri asunto	3 %
Korkea vuokra	8 %
Vuokravelka tai toistuva vuokravelka	10 %
Häätöuhka tai häätö	6 %
Häiriökäyttäytyminen asunnossa	2 %
Huonot asumisolosuhteet	2 %
Tarve uuteen asuntoon	6 %
Jokin muu	9 %
Alle vuoden kestänyt työttömyys	18 %
Pitkäaikaistyöttömyys	33 %
Karenssi työttömyysturvassa; työssä tai koulutuksessa oloehto	7 %
Työvoiman palvelukeskuksen asiakkuus päättynyt	4 %
Vaikeus työllistyä tai esteitä työllistymisessä	16 %
Työkykyyn liittyvät ongelmat	7 %
Yrittäjyys tai yritystoiminnan vaikeudet	2 %
Jokin muu	14 %
Pienipalkkaisuus	4 %
Tulottomuus	16 %
Taloudelliset ongelmat ja velkaantuminen	28 %
Ulosotto	11 %
Luottotiedot menetetty	15 %
Ensisijaisten etuuksien selvittäminen	11 %
Ei oikeutta ensisijaisiin etuuksiin	14 %
Opiskelijan tulottomuus tai ei oikeutta opintoetuuksiin	3 %
Ensisijaisten etuuksien riittämättömyys	16 %
Toistuva toimeentulotuen riittämättömyys	6 %
Toimeentulotuen perusosan normialennus	1 %
Ylisukupolvinen toimeentulotukiasiakkuus	1 %
Jokin muu	6 %

Läntisellä sosiaaliasemalla on työskennellyt syksystä 2009 lähtien kaksi asumisneuvojaa. Heidän tehtäväkseen on muotoutunut pääosin asunnon etsiminen ja asuntohakemusten täyttö niiden sosiaaliaseman asiakkaiden kanssa, jotka ovat menettäneet asuntonsa. Asumisneuvojat ohjaavat asunnottomia tukiasuntoihin sekä pitävät yhteyttä kaupungin kiinteistöyhtiöihin ja yleishyödyllisiin asumispalveluja tarjoaviin järjestöihin ja säätiöihin. Työnkuvaan kuuluu oleellisena osana myös taloustilanteen kartoittaminen ja vuokravelkojen selvittely sekä vuokranmaksun seuranta. Asumisneuvonta on vaikeissa asumistilanteissa olevien ihmisten tukemista ja auttamista. Pienenä osana työnkuvaan sisältyy myös yhteisö- ja aluetyö eri toimijoiden ja kiinteistöjen kanssa. Asumisneuvonta määritellään kokonaisvaltaiseksi asuntososiaaliseksi työksi, jossa haastavaa on mm. perheiden asuttaminen kriisiasuntoihin. Aikaisemmin tämä tehtävä oli selvästi aikuissosiaalityöntekijän työtä tiiviissä yhteistyössä lastensuojelun sosiaalityöntekijän kanssa.

Arvioiden mukaan oikeusprosessit vuokrasopimuksien päättämiseksi ovat vähentyneet siitä kun asumisneuvojat aloittivat työskentelyn alueella. Asumisneuvojat voivat auttaa asiakasta nopeasti ja tehokkaasti asunnon hakemisessa tai tilapäisratkaisujen tekemisessä kuten kriisiasunnon saamisessa. Asiakkaan asunnottomuuden aika on saattanut myös lyhentyä. Asumisneuvojat tekevät tiivistä yhteistyötä sosiaalityöntekijöiden ja sosiaaliohjaajien kanssa. Asumiseen liittyvät painotukset, esimerkiksi asunnottomien palveluiden siirtyminen keskitetyistä palveluista alueiden sosiaaliasemien hoitoon, Helsingin kalliit vuokra-asunnot sekä vuokra-asuntojen vähäisyys kysyntään nähden, ovat lisänneet tai ainakin pitäneet asumiseen liittyvät asiat sosiaalityöntekijöiden työtehtävinä, vaikka sekä sosiaalivirasto että kiinteistöyhtiöt ovat palkanneet lisää henkilökuntaa asumisen asioiden selvittämiseen. Erityisesti yksin asuvien, joita valtaosa sosiaaliaseman asiakkaista on, on ollut vaikea saada edullista kaupungin vuokra-asuntoa.

Työttömyyden osalta vaikeutena nähtiin ensisijassa työttömyyden pitkittyminen yli vuoden mittaiseksi (liite 4 taulukko 10). Toisaalta myös alle vuoden kestänyt työttömyys oli asiakkaan elämäntilanteeseen vaikuttava seikka, mutta ei niin merkittävä kuin työttömyyden pitkittyminen 30–44-vuotiaiden kohdalla. Asiakkaiden työllistymisessä nähtiin myös esteitä ja vaikeuksia. Osa asiakkaista etsi osa-aikatyötä tai kesätyötä, toiselle osa-aikatyö tai määräaikainen työsuhde aiheutti jaksamisen ongelmia. Työharjoittelusta tai työstä asiakkaat toivovat saavansa palkkaa.

Neljäntenä työhön liittyvänä seikkana mainittiin Työ- ja elinkeinotoimiston (työvoimatoimisto) asettamat karenssit. Karenssi tarkoittaa sitä, että työnhakija menettää työttömyysetuuden määräajaksi, mikäli työttömyys johtuu omasta syystä, esimerkiksi työnhakija ei ole mennyt sovittuun työpaikkahaastatteluun tai keskeyttää koulutuksen ilman hyväksyttyä syytä. Työkyvyn ongelmista sosiaalityöntekijät tekivät huomioita samassa määrin. Työvoiman palvelukeskuksen asiakkuudesta sosiaaliaseman sosiaalityön asiakkuuteen palautettuja asiakkaita tavattiin vastausaikana noin kymmenkunta. Kun asiakas ei ole sitoutunut palvelukeskuksen tarjoamiin palveluihin, asiakkuus

päätetään palvelukeskuksessa ja asiakas siirtyy tai palautuu sosiaaliaseman sosiaalityöntekijän asiakkaaksi. Työvoiman palvelukeskuksen asiakaskuntaan kuuluvat pitkään työttömänä olleet henkilöt. Yrittäjien osalta on vähän mainintoja, vaikka perinteisesti sosiaaliaseman asiakaskunnassa on jonkin verran pienyrittäjiä, ja erityisesti maahanmuuttajataustaisilla asiakkailla oma yritys saattaa olla jopa ainoa mahdollisuus työllistyä.

Asiakkaiden työllistämistä on vahvistettu sosiaaliasemilla viime vuosina keräämällä seurantatietoa työllistyneistä asiakkaista. Sosiaaliviraston työllistämispalveluissa on kehitetty lähinnä nuorille toimeentulotuen asiakkaille suunnattua hankepohjaista toimintaa kuten Talent Studio, Lataamo, Voimalinja. Kaupungille on palkattu työvoimapoliittisin toimenpitein palkkatukitoihin ja työharjoitteluun lukuisia työttömiä muutaman vuoden aikana.

Sosiaaliasemilla ei ole käytössä välineitä asiakkaiden työ- tai toimintakyvyn mittaamiseen. Työntekijä saattaa epäillä, että esimerkiksi asiakkaan päihteiden käytöllä on vaikutusta työttömyyden pitkittymiseen. Aineiston perusteella työttömien ryhmässä alkoholi on eniten käytetty päihde. Netti- ja peliriippuvuuksia on sosiaalityöntekijöiden arvioiden mukaan työttömillä vähän tai sitten niitä ei osata tunnistaa asiakaskunnasta. Terveydellisissä seikoissa työttömillä painottuvat fyysiset sairaudet ja rajoitteet sekä muut terveydelliset ongelmat kuten ahdistus, paniikkihäiriö tai pitkittynyt stressi. Sen sijaan esimerkiksi tarkkaavaisuushäiriö, ADHD, näyttäisi aineiston perusteella olevan oletettua harvinaisempi ilmiö. Arkielämään ja elämänhallintaan liittyviä vaikeuksia työttömien ryhmässä on lähinnä asioiden hoitamisen vaikeus esimerkiksi eri viranomaisten kanssa.

Taloudellisista seikoista tärkeimmäksi taustatekijäksi osoittautuivat asiakkaiden velkaantuminen ja taloudelliset ongelmat. Myös ensisijaisten etuuksien kuten Kansaneläkelaitoksen (Kela) maksamien sosiaaliturvaetuuksien riittämättömyys tai suoranainen tulottomuus tulivat kyselyssä selvästi esiin. Tulottomuudella tarkoitetaan sitä, että asiakkaalla ei ole muuta taloudellista tukea kuin Kelan maksama asumistuki ja toimeentulotuki (Honkanen 2011). Suurena asiakasjoukkona ovat myös ihmiset, joilla ei ole oikeutta ensisijaisiin usein Kelan myöntämiin sosiaaliturvaetuuksiin. Tällainen tilanne voi olla esimerkiksi silloin, kun pitkäaikaistyöttömän työmarkkinatuen maksu on lakkautettu, koska hän ei noudata työ- ja elinkeinotoimiston asettamia velvoitteita, kuten ei ole hakenut tai osallistunut koulutukseen. Ulkomaalaisilla etuudet saattavat muuttua tai katketa, kun oleskelustatus vaihtuu tai perheenjäsenen oleskeluluvan saaminen kestää pitkään.

Tulottomien kotitalouksien määrä on arviolta kaksinkertaistunut vuosien 2006–2009 aikana (Honkanen 2011, 2). Toisinaan tulona saattaa olla vain toimeentulotuki mm. silloin kun asumismenoja ei ole. Näyttäisi siltä, että tulottomuus jatkuu joidenkin ihmisten osalta usean vuoden ajan. Puhutaankin ”pitkäaikaistulottomista”. Syynä tulottomuuteen ovat todennäköisimmin työvoimapoliittiset muutokset, kuten työttömyysturvan odotusaika, ns. karenssi, jolloin ei vielä ole oikeutta työttömyysturvaan, tai henkilö on menettänyt oikeuden saada työttömyysturvaa.

Karenssipäätökset koskevat vuosittain kymmeniä tuhansia ihmisiä. Työttömyysturva voidaan evätä määräajaksi, mm. 15, 30, 60 tai 90 päiväksi, yleisimmin 60 päivän määräajaksi eli noin 3 kuukaudeksi. Puolessa tapauksissa oikeus työttömyysturvaan palautuu vasta kolmen tai viiden kuukauden työn tai työvoimapolitiittisen toimenpiteen jälkeen. (Mt. 3–4.) Käytännössä työttömyysturvan palautuminen on osoittautunut vaikeaksi, sillä mm. kaikki työvoimapolitiittiset toimenpiteet eivät vähennä tai poista karenssia, ja esimerkiksi kunnan järjestämään kuntouttavaan työtoimintaan osallistuminen ei poista karenssia.

Nuorten kotitalouksiin vaikuttaa erityisesti tulottomuus. Nuorten osalta karenssien määrä on lisääntynyt huomattavasti. 18–24-vuotiaalla on oikeus työmarkkinatukeen työttömyyden ajalta edellyttäen, että hän ei ole kieltäytynyt, eronnut tai erotettu työstä, koulutuksesta tai eräistä työvoimapolitiittisista toimenpiteistä. Lisäksi edellytetään, että hän on hakeutunut soveltuvaan ammatilliseen koulutukseen, johon voidaan myöntää opintotukea, eikä hän ole kieltäytynyt, eronnut tai omasta syystään erotettu tällaisesta koulutuksesta. (Työ- ja elinkeinotoimisto.) Kovinkaan paljon ei ole tutkittua tietoa siitä, miten karenssipäätökset ovat vaikuttaneet ihmisten elämään ja kuinka moni on kokonaan menettänyt työttömyysturvan. Tilastotietoa ei ole myöskään siitä, kuinka monelta toistuvasti työstä kieltäytyneeltä on alennettu toimeentulotukea. (Honkanen 2011, 5.) Tässä tutkimusaineistossa toimeentulotuen perusosan normialennuksesta oli vain muutama sosiaalityöntekijän maininta.

Usealla asiakkaalla on luottotiedoissa häiriömerkintä, mikä vaikeuttaa huomattavasti vuokra-asunnon saantia, puhelinliittymän tai joidenkin vakuutusten saamista. Häiriömerkinnän saa, kun laskuja jää maksamatta, ne siirtyvät perintätoimistojen hoidettaviksi ja lopulta ulosottoon. Ulosoton vaikutus, kuten palkan tai omaisuuden ulosmittaus, ei näy kovinkaan suurena osuutena tai merkittävänä tekijänä sosiaalityöntekijän asiakaskunnassa. Pääosin nämä asiakkaat ohjataan kaupungin talous- ja velkaneuvonnan palveluihin. Toisinaan velkajärjestelyinkin piirissä oleva asiakas saattaa tarvita tilapäisesti toimeentulotukea esimerkiksi silloin, kun tulee yllättäviä sairastumisia. Etuuksia selvitetään erityisesti uusien asiakkaiden kohdalla. Yllättävässä ja uudessa haasteellisessa elämäntilanteessa asiakas tarvitsee apua siihen, millaisiin sosiaaliturvapalveluihin hänellä on oikeus, ja toisinaan apua tarvitaan käytännössä lomakkeiden täyttämiseen.

Vaikka toimeentulotuen määrä suhteessa elinkustannuksiin on vähentynyt 2000-luvulla, tämän aineiston mukaan sosiaalityöntekijät kohtaavat melko vähän tilanteita, joissa asiakas toistuvasti ilmaisee saamansa toimeentulotuen olevan riittämätöntä. Pieni palkka ei myöskään ole kovin merkittävä taustatekijä sosiaalityöntekijän asiakkailla. Kuitenkin pääkaupunkiseudulla asuu paljon palveluammateissa työskenteleviä yksinhuoltajanaisia, joiden palkka ei riitä esimerkiksi lapsen harrastusmaksuihin. Nämä asiakkaat todennäköisesti näkyvät satunnaisina toimeentulotuen asiakkaina, joista valtaosa asioi kirjallisesti tapaamatta sosiaalityöntekijää ennen kuin perheen tilanne

kriisiytyy esimerkiksi vuokranmaksun osalta. Vaikka tiedetään, että joillakin asuntoalueilla on kolmessa polvessa asiakkuutta sosiaaliasemalla, ei ylisukupolvinen toimeentulotuenasiakkuus näyttäytynyt merkittävä asiakkuuden taustatekijänä. Tällaisia tapauksia sattui tutkimusjaksolle vain muutama.

Asiakkuutta määrittävien taustatekijöiden perusteella näyttää siltä, että sosiaalityöntekijän asiakkuudessa painottuvat asunnottomuuteen, pitkittyneeseen työttömyyteen ja taloudellisiin vaikeuksiin ja velkaantumiseen liittyvät seikat. Asiakkaiden elämäntilanteet ovat pitkälle kriisiytyneet ja osin ehkä kroonistuneetkin ennen kuin tilanteita selvitellään sosiaalityöntekijän kanssa. Työskentelyä määräävänä seikkana ei näyttäisi olevan tiettyjen asiakasryhmien kanssa työskentely. Esimerkiksi yksinhuoltajat, lapsiperheet, nuoret miehet tai ylisukupolven jatkuvat asiakkuudet eivät näyttäisi olevan sosiaalityöntekijän työssä painopisteasiakkaina. Toisaalta teknisluonteiset toimeentulotuen normien alennukset eivät myöskään näytä määrittävän sosiaalityöntekijän työtä ja asiakaskuntaa. Asiakkailta on työhön liittyviä siirtymiä jonkin verran, aineiston perusteella lähinnä työstä työttömyyteen. Aineiston avulla on vaikea todentaa, miten paljon sosiaalityöntekijät huomioivat elämänkulun siirtymien vaikutusta työskentelyssään.

Asiakaskartoituskyselyssä haluttiin selvittää myös asiakkaiden voimavaroja ja vahvuuksia. Taustalla on ajatus ihmisen omien voimavarojen tunnistamisesta, joka luo pohjaa voimaantumisen ja valtaistumiselle. Voimaantumisen katsotaan olevan elämään laatua, merkitystä ja sisältöä tuottava prosessi. Sosiaalityössä voimaantuminen ja valtaistuminen kytkeytyvät laajaan empowerment-käsitteen käyttöön, jota voidaan tulkita monin tavoin. Tässä tutkimuksessa haetaan lähinnä yksilöllistä näkemystä, joka kohdentuu yksilön elämänhallintaan, kykyihin ja vahvuuksiin. (ks. Hokkanen 2009.) Osa sosiaalityöntekijöistä halusi painottaa asiakkaiden voimavaroja ja heidän kuvaamistaan kokonaisvaltaisesti; ei haluttu lisätä tietoa ainoastaan asiakkaiden vaikeuksista ja yhteiskunnallisista ongelmista ja toivottiin, ettei tutkimus leimaa asiakkaita entisestään. Työntekijät toivat perusteluissa esiin mm. sen, että asiakkaina saattaa olla monella tapaa lahjakkaita ihmisiä, joiden elämää ovat värittäneet vastoinkäymiset lapsuudesta myöhäiseen aikuisuuteen asti, mutta esimerkiksi luovuus tai sosiaaliset suhteet ovat kannatelleet heitä. Koska asiaa ei kysytty suoraan asiakkailta, ovat vastaukset sosiaalityöntekijöiden tulkintaa asiakkaan voimavaroista. Tulkintaan vaikuttanee se, kuinka hyvin työntekijä tuntee asiakkaansa ja kuinka vuorovaikutus asiakassuhteessa sujuu.

Vaikeissakin elämäntilanteissa olevilta asiakkailta sosiaalityöntekijät löytävät monenlaisia vahvuuksia. Voimavarojen merkitys korostuu erityisesti, kun muistaa, että asiakkaista valtaosa on yksin asuvia. Ensinnäkin vahvuuksina mainitaan useimmiten läheisten ihmissuhteiden ylläpitäminen mm. vanhempiin, perheeseen ja seurustelukumppaniin (45 %). Erityisesti työttömyyden aikana luottamukselliset sosiaaliset suhteet ovat merkittävä ihmistä kannatteleva tekijä (Kortteinen &

Tuomikoski 1998, 9; Ojala & Kontula 2002). Lisäksi maininnat asiakkaan hyvistä sosiaalisista resursseista (37 %) purkavat käsityksiä siitä, että sosiaalityöntekijöiden asiakkaina olisi sosiaalisesti taitamattomia ihmisiä. Toisena voimavarana mainitaan asiakkaan myönteinen elämänasenne ja optimismi (38 %). Kolmantena tulee asiakkaan tavoitteellisuus elämässä ja valmius tarttua erilaisiin tilaisuuksiin (37 %). Siihen nähden, että valtaosa (60 %) asiakkaista on työttömiä, asuu yksin ja heillä on taloudellisia vaikeuksia sekä asumiseen liittyviä ongelmia, on osalla asiakkaista paljon myös elämää kannattelevia asioita. Osallistuminen järjestötoimintaan tai sosiaaliasemalla järjestettyyn toimintaan, kuten päiväretkille, on sosiaalityöntekijöiden arvioiden mukaan kuitenkin vähäistä. Syynä voi olla se, että toimintaa on suhteellisen vähän asiakasmääriin nähden. Toisaalta sosiaalityöntekijöiden asiakkaina on usein akuuteissa kriisitilanteissa tai hyvin marginaalissa eläviä ihmisiä, joiden liittyminen ryhmätoimintoihin voi olla haastavaa mm. hoitamattoman mielenterveys- tai päihdeongelman vuoksi. Ryhmätoimintoihin osallistuminen on usein helpompaa kuntoutumisvaiheessa (ks. luku 4). (Taulukko 3.)

Taulukko 3. Asiakkaan voimavarat (N=1090)

Hyvät sosiaaliset resurssit	37 %
Läheisten sosiaalisten suhteiden ylläpitäminen	45 %
Lapsista tai perheestä huolehtiminen	23 %
Tapaa muualla asuvaa lastaan	14 %
Jokin muu	7 %
Myönteinen elämänasenne, optimismi	38 %
Tavoitteellisuus elämässä, valmius tarttua tilaisuuksiin	37 %
Asiakkaan erityistaidot tai tiedot	11 %
Työssä hankittu ammattitaito tai pitkäaikainen osaaminen	19 %
Mieluisa harrastus	18 %
Asioiden hoitaminen sovitusti	31 %
Kulttuurilliset resurssit	12 %
Hyvä terveys	17 %
Jokin muu	7 %
Työ-/opiskelupaikka	15 %
Järjestötoimintaan osallistuminen	2 %
Sosiaaliaseman järjestämään toimintaan tai aktiviteetteihin osallistuminen	1 %
Varusmiespalvelus tai siviilipalvelu suoritettuna	2 %
Jokin muu	6 %
En osaa sanoa, ei ole kartoitettu voimavaroja	15 %

Muissa voimavaroissa on sosiaalityöntekijöiden mainintoja kaverisuhteista ja lemmikkieläimistä sekä elämäncatsomukseen liittyviä havaintoja, kuten että asiakas on sinnikäs, älykäs, taisteluintoinen, sekä yksittäisiä taitoja kuvaavia sanoja, kuten kielitaitoinen, verbaalineri, omaa sosiaaliset taidot, sekä yhteiskunnallisesta aktiivisuudesta mainittuna järjestössä toimiminen ja omanmaalaisten tuki. Yllättäen melko suuri määrä (15 %) kysymykseen vastanneista työntekijöistä ilmoittaa, ettei osaa nimetä yhtään asiakkaalla olevaa voimavaraa tai ei ole kartoittanut niitä lainkaan. Voi kysyä, millaiselle pohjalle sosiaalityöntekijä rakentaa luottamuksellista työskentelysuhdetta asiakkaan kanssa ja miten hän on ajatellut asiakkaan löytävän ratkaisun ongelmiinsa, jos ei ole tiedossa yhtäkään asiakkaan voimavaraa tai vahvuutta. Seuraavassa luvussa tarkastellaan, millaisin työskentelytavoittein nämä ihmiset kohdataan ja millaisia tarpeita asiakkailla nähdään olevan.

2.5 Työskentelyn tavoitteet ja asiakkaan tarpeet

Tässä tutkimusaineistossa sosiaalityössä työskentelyn tavoitteet painottuvat työllistymiseen ja motivoimiseen työn hakemisessa (35 %) sekä asiakkaan taloudellisen tilanteen paranemiseen tai tilapäisten taloudellisten vaikeuksien selvittämiseen (34 %). Kolmantena tavoitteena tulee asunnon saaminen asiakkaalle (25 %). Ensisijaisten etuuksien hankkiminen asiakkaalle ja arjessa selviytymisen tukeminen tulevat neljäntenä tavoitteena. Työskentelyn tavoitteena on muita tavoitteita harvemmin avio- tai avoerossa asiakkaan tukeminen sekä maahanmuuttajien kotouttaminen. Myöskään terveydentilan tai työkyvyn selvittäminen tai eläkeratkaisun hakeminen asiakkaalle ei saa työskentelyssä kovin merkittävää sijaa. Tämän lisäksi sosiaalityöntekijät mainitsevat työskentelyn tavoitteista asumiseen liittyviä seikkoja, ihmissuhteiden selvittämiseen liittyviä asioita, tuen asiakkaan suunnitelmien selkeytymisessä ja tilanteen pohtimisessa, kannustamisessa sekä ohjauksessa ja neuvonnassa. Tämän tutkimusaineiston perusteella näyttäisi siltä, että aikuissosiaalityöntekijän työskentelyssä painottuvat asiakkaan ilmeiset vaikeudet, kuten työttömyys, talouden niukkuus ja asumisen tarpeet, mutta asiakkaan elämää kokonaisuudessa määrittävät tekijät, kuten avioeron merkitys elämäntilanteessa tai työkykyisyyden selvittäminen, jäävät vähäisiksi. (Taulukko 4.)

Taulukko 4. Sosiaalityön työskentelyn tavoitteet asiakassuhteessa (N=796)

Työllistyminen tai motivoituminen työn hakemiseen	35 %
Koulutukseen hakeutuminen tai pääseminen	17 %
Ensisijaisten etuuksien hankkiminen	21 %
Taloudellisen tilanteen paraneminen tai tilapäisten taloudellisten vaikeuksien selvittäminen	34 %
Asunnon saaminen	25 %
Kriisitilanteen ratkaisu	14 %
Avio-/avoerotilanteessa tukeminen	7 %
Arjessa selviytymisen tukeminen	21 %
Maahanmuuttajan kotouttaminen	7 %
Päihitteettömyyteen pyrkimisen tukeminen	12 %
Motivointi hoitoon hakeutumiseen	11 %
Terveystilanteen ja/tai työkyvyn selvittäminen tai eläkeratkaisu	11 %
Asiakkaan voimaantuminen ja syrjäytymisen ehkäiseminen	18 %
Jokin muu	12 %

Aiemmin todettiin, että työttömän asiakkaan elämään vaikuttavat sosiaalityöntekijöiden mukaan enemmän päihteiden käyttö ja erilaiset riippuvuudet kuin muuhun terveyteen liittyvät ongelmat. Työttömiä asiakkaita ohjataan jonkin verran enemmän päihdepalvelujen pariin (38 %) kuin mielenterveyspalveluihin (34 %). Koko aineistoa tarkasteltaessa sosiaalityöntekijät ohjaavat asiakkaita kuitenkin ensisijassa mielenterveyspalveluihin (43 %) ja vasta toiseksi päihdepalveluihin (33 %). Terveyspalvelujen tarve nähdään vähäisempänä (16 %), kun taas työttömien osalta terveyspalveluilla on enemmän merkitystä (19 %). Selityksenä saattaa olla se, että mielenterveyspalvelujen määrä ja laajuus eivät vastaa nykyistä tarvetta. Toisaalta työttömien terveystarkastusten tärkeyttä on painotettu terveydenhuollossa, mikä on ainakin jossakin määrin näkynyt asiakkaiden ohjautumisena tarkempiin tutkimuksiin ja seurantaan sairauksiensa osalta. (Liite 5 taulukot 11 ja 12.)

Sosiaalityöntekijöiden mukaan asiakastyöskentelyn keskeisenä tavoitteena on asiakkaan kokonaistilanteen paraneminen (78 %). Matalan kynnyksen toimintaan osallistumista tarjotaan jonkin verran asiakkaille (16 %). Sen sijaan sosiaaliaseman järjestämään toimintaan ohjataan tai motivoidaan aika harvoin asiakkaita (8 %). Myös atk-taidoissa tukeminen ja sen myötä digitaalisen syrjäytymisen ehkäisy nähdään vieraaksi sosiaaliaseman sosiaalityön tavoitteissa (3 %). Muista tavoitteista voinee mainita asiakkaan taloudellinen tukeminen harrastus- ja vapaa-ajantoiminnassa. (Liite 5 taulukko 13.) Jotta työntekijä pystyy ehdottamaan asiakkaalle osallistumista matalan kynnyksen toimintaan tai sosiaaliasemalla järjestettävään toimintaan, tulisi hänen olla hyvin perillä

tarjolla olevista toiminnoista ja niiden sisällöistä. Lisäksi hänen tulisi tuntea asiakas ja tämän mielenkiinnon kohteet.

Sosiaalityöntekijän ajanvarauksen pääasiallinen syy on asiakkaan tilanteen alkuarvointi tai kokonaistilanteen selvittäminen (36 %). Toisena tulee etuuksiin tai taloudelliseen tilanteeseen liittyvien asioiden selvittäminen (34 %) ja kolmanneksi jokin muu seurantatapaaminen (30 %). Työttömyyteen ja työllistymiseen liittyvät asiat sekä asumiseen liittyvät seikat ovat myös keskimääräistä useammin ajanvarauksen syynä. Sosiaalityön suunnitelmien tekemistä varten aikoja on varattu vähän, eikä myöskään suunnitelmien seuranta-aikoja tai suunnitelmien arviointiaikoja ollut kovin paljon. (Liite 5 taulukko 14.)

Asiakkaiden tarpeisiin sosiaalityöntekijä vastaa useimmiten antamalla yleistä ohjausta ja neuvontaa (51 %). Työ on myös akuuttien asioiden selvittelyä ja asiakkaiden ongelmien ratkaisua yhdessä asiakkaiden kanssa (43 %). Lisäksi työ sisältää tilannearvion tai palvelutarpeen arvion tekemistä (42 %) sekä taloudellisen tuen, esimerkiksi harkinnanvaraisen ja ennaltaehkäisevän tuen myöntämistä (41 %). Vasta viidentenä työskentelytapana mainitaan asiakkaalle annettava psykososiaalinen tuki muutos- ja kriisitilanteissa (37 %). Tulos vahvistaa näkemystä aikuissosiaalityöstä asiakkaan ongelmiin reagoivana työnä, joka kytkeytyy taloudellisten asioiden ympärille. Tämänkaltaisen aikuissosiaalityön auttamistavan voi nähdä olevan lähempänä byrokratiatyötä ja palvelutyötä kuin kasvokkaiseen kohtaamiseen ja henkilökohtaiseen vuorovaikutukseen perustuvan psykososiaalisen työskentelytavan (ks. Sipilä 1989). (Taulukko 5.)

Taulukko 5. Sosiaalityöntekijän työskentelytapa (N=1111)

Akuuttiasian selvittely/ongelmanratkaisu asiakkaan kanssa	43 %
Tilannearvion/palvelutarpeen arvioinnin tekeminen	42 %
Asiakassuunnitelman tekeminen	10 %
Suunnitelman seuranta ja/tai arviointi tapaamisilla	7 %
Palveluun ohjaus (esim. Perheoikeudelliset asiat -yksikköön ohjaus)	22 %
Työllistävä sosiaalityö (asiakasta itse konkreettisesti työnhaussa avustaminen, työllistymisen ja koulutukseen pyrkimisen tukeminen/motivointi)	15 %
Psykososiaalinen tuki muutos- ja kriisitilanteissa	37 %
Psykososiaalinen tuki pitkäaikaisessa asiakassuhteessa	16 %
Kotikäynti	3 %
Yleinen ohjaus ja neuvonta	51 %
Taloudellisen tuen, esim. harkinnanvaraisen/ennaltaehkäisevän tuen myöntäminen	41 %
Vaikuttaminen rakenteellisiin tekijöihin, lausunnot, lausuntopyynnöt, aloitteet, yms. "asiakkaan asianajotyö"	5 %
Jokin muu	4 %
Asiakkaalle uuden palvelun järjestäminen sekä palvelun toimivuuden seuraaminen (kotipalvelu, sosiaalinen luotto)	9 %
Moniammatillinen yhteistyö (esim. lastensuojelun työntekijän tai etuuskäsittelijän kanssa)	12 %
Työllistävä sosiaalityö (yhteistyössä mm. työvalmentaja, kuntouttava työtoiminta)	8 %
Kotikäynti	2 %
Asiakkaan asian käsittely useiden vertaistyöntekijöiden kesken case-kokouksessa/ Kuvastin-menetelmän käyttö	6 %
Verkostotyö asiakkaan ja asiakkaan sosiaalisen verkoston kanssa	6 %
Jokin muu	8 %

Työllistävän sosiaalityön osuus jää melko vähäiseksi sosiaalityöntekijän työskentelytapana siitä huolimatta, että työllisyyteen liittyvät kysymykset ovat usein tapaamisessa esillä. Kotikäyntejä tehtiin tutkimuksen aikana hyvin vähän. Myöskään moniammatillinen yhteistyö ei näyttäytynyt kovin suurena osana työskentelyä.

Erityisiä työmenetelmiä käytetään asiakastyössä tämän kyselyn mukaan melko vähän. Jos jotain menetelmää käytetään, se on useimmiten motivoiva haastattelu (39 %) tai parityö toisen sosiaalityöntekijän tai sosiaaliohjaajan kanssa (33 %). Kyselyn aikana käytiin keskustelua sosiaaliasemalla toisen Viva-hankkeen kehittämisteeman, parityön käyttöön ottamisen osalta, sekä

päädettiin kokeilemaan työtapa sosiaalityöntekijöiden kanssa ns. pilotoiden syksyn aikana (ks. tarkemmin luku 3). Helsingin kaupunki järjestää koulutusta erilaisten työmenetelmien käytöstä, kuten esimerkiksi pitkiä kriisityön koulutuksia. Koulutuksiin osallistuminen on mahdollista ja suositeltavaa sosiaalityöntekijöiden omien kiinnostusten mukaisesti. Kriisityön menetelmiä olivat muuttamat sosiaalityöntekijät käyttäneet asiakastyössään. Työyhteisön tai eri ammattiryhmien yhteistä pidempää menetelmäkoulutusta ei läntisellä sosiaaliasemalla ole ollut. (Liite 5 taulukko 15.)

Helsingin kaupunki käyttää ATJ-nimistä asiakastietojärjestelmää aikuisten palveluissa ja sosiaaliasemilla. Järjestelmään on mahdollista dokumentoida päätösten lisäksi erillisille näytöille mm. muistiinpanot asiakastapaamisesta, tilannearvio, suunnitelma ja suunnitelman arviointi sekä seuranta. Kyselyn mukaan asiakastietojärjestelmään asiakastyöstä dokumentoidaan lähes aina muistiinpanot (96 %). Tilannearviokin kirjataan jo melko usein asiakkaalle (35 %). Toisaalta sosiaalityön suunnitelmia kirjataan melko vähän (9 %) ja siitä johtuen niitä myös arvioidaan ja seurataan hyvin vähän. Myös aika moni sosiaalityöntekijä ilmoittaa asiakastyöhön liittyvän dokumentoinnin olevan pääasiassa asiakkaan toimeentulotukipäätöksessä (23 %). (Liite 5 taulukko 16.)

Yhteistyötä tehdään jossakin määrin muiden viranomaisten ja asiakkaan lähiverkoston kanssa. Asiakkaan asiointiverkostot sosiaalityöntekijän näkemyksen mukaan kohdentuvat ensisijassa työ- ja elinkeinotoimistoon (48 %), asiakkaan vanhempoihin, sukulaisiin ja ystäviin tai muihin läheisiin ihmisiin (46 %) ja kolmanneksi terveysasemalle (33 %). Sosiaalityöntekijän asiakkaat asioivat hyvin harvoin työvoiman palvelukeskuksessa tai A-klinikalla. Hiukan useammin asiakas asioi työntekijän tietojen mukaan terveysaseman mielenterveyspalveluissa ja psykiatrisella poliklinikalla. Lastensuojelu (9 %) ja ulosottovirasto (10 %) kuuluivat myös asiakkaan viranomaiskontakteihin. (Liite 5 taulukko 17.)

Kysymys sosiaalityöntekijän yhteistyötahoista jakautuu useaan monivalintavastaukseen. Tulosten tulkinnassa tulee huomioida, että kysymykseen on vastattu vähemmän kuin joihinkin muihin kysymyksiin. Yllättävää vastauksissa ei ole se, että yhteistyötahoja on paljon vaan ennemminkin se, että vastausten perusteella sosiaalityöntekijät näyttäisivät tekevän hyvin vähän yhteistyötä asiakkaan asiointiverkoston kanssa. Kysymyksessä ei tarkemmin kartoitettu yhteistyön määrää tai luonnetta. Esimerkiksi TE-toimiston ja terveysaseman kanssa näyttäisi olevan hyvin vähän yhteistyötä, vaikka ne ovat asiakkaan asiointiverkostoissa hyvin merkittäviä tahoja. Sen sijaan kiinteistöyhtiöiden ja vuokranantajien kanssa ollaan yhteydessä, mikä viittaa asumisen ongelmiin ja usein vuokravelkoihin. Lisäksi asumisneuvojat ovat tärkeä yhteistyökumppani sosiaaliasemalla. Asiakkaan vanhempien, sukulaisten tai muiden läheisten kanssa tehdään yhteistyötä jonkin verran. Viranomaisista lastensuojeluun on enemmän yhteistyökontakteja. (Liite 5 taulukko 18.)

Sosiaalityöntekijät arvioivatkin, että asiakas hyötyisi moniammatillisen yhteistyön lisäämisestä (40 %). Yhteistyötä haluttaisiin lisätä ensisijassa TE-toimistojen ja työvoiman palvelukeskuksen sekä A-klinikan kanssa. Myös tiiviimpään asiakassuhteeseen, missä asiakasta tavataan useamman kerran, olisi tarvetta (38 %). Uusista palveluista kohdennettua ryhmä- tai vertaistukitoimintaa, kursseja ja työpajoja pidettiin hyödyllisenä toimintavaihtoehtona (33 %). Sen sijaan infotilaisuuksien järjestämistä asiakkaille (11 %) tai asiakkaiden yhteiskunnallisen vaikuttavuuden lisäämistä ei pidetty erityisen tärkeänä, asiakasta hyödyttävänä seikkana (6 %). (Liite 5 taulukko 19.)

2.6 Johtopäätökset ja pohdinta

Lähtösysteys tutkimukselle oli sosiaalityöntekijöiden tarve saada tietoa omasta asiakaskunnastaan. Tarvetta loi heterogeeninen asiakasjoukko, työntekijöiden erilaiset työorientaatiot sekä palvelujärjestelmän johdosta tullut paine selkeyttää sosiaaliohjaajien ja sosiaalityöntekijöiden työnkuvia. Kyselyssä tieto suodattuu sosiaalityöntekijöiden arvioiden kautta. Tulokset kuvaavat mm. yhteiskunnallisten rakenteiden puristusvoimaa, joiden keskellä aikuissosiaalityöntekijän tehtävä asiakastyön etulinjassa näyttäytyy haasteellisena.

Tutkimuksen keskeisenä tuloksena ilmeni, että aikuissosiaalityöntekijöiden työ keskittyy pääosin kolmen teeman ympärille. Teemat ovat työttömyys, asunnottomuus ja taloudellinen tuki. Seikat ilmenivät niin sosiaalityöntekijöiden asiakkaiden taustatekijöissä, työn tavoitteissa kuin asiakkaan tilannetta määrittävissä yhteiskunnallisissa seikoissakin. Kiinnostavaa on tietysti se, miten paljon sosiaalityöntekijät voivat vaikuttaa näihin melko ilmeisiin asiakkaiden vaikeuksiin. Kuten Peppi Saikku (2011, 55) on todennut, vaikeasti työllistyvien tilanteet ovat sosiaalipoliittisia kysymyksiä, mutta myös työvoima- ja elinkeinopoliittisia, terveys- ja kuntoutuspoliittisia kysymyksiä. Asumiseen liittyvät kysymykset vaativat asuntopoliittisia ratkaisuja. Yksin asuville sopivia pieniä ja edullisia vuokra-asuntoja on pääkaupunkiseudulla vähän. Se, että sosiaaliturvan taso on pääosin jäänyt jälkeen elinkustannusten noustessa viimeisen kymmenen viidentoista vuoden aikana, on myös sosiaalityöntekijän ulottumattomissa oleva seikka.

Tutkimuksen mukaan psykososiaalinen työote aikuissosiaalityössä on vähäistä. Työ painottuu akuuttien asioiden käsittelyyn, ohjaukseen ja neuvontaan sekä palvelutarpeen arviointiin. Työskentelyn kesto on jotain intensiivisen ja pidempiaikaisen työskentelyn väliltä. Tulosten mukaan sosiaalityöntekijä tapaa asiakkaan ensimmäistä kertaa tai 1–3 kuukauden välein. Myös sellaisia asiakkaita, joita tavataan muutaman kerran vuodessa, on melko paljon. Tähän vaikuttavat tietysti suuret asiakasmäärät. Kyselyn perusteella ei voi sanoa, miten asiakkaan kohtaamiset sujuvat ja kuinka paljon akuuteissa asioissa on psykososiaalisen tuen elementtejä. Työskentelyn sisältöä kuvaavat seikat – kuten se, miten näissä yhteyksissä huomioidaan asiakkaan elämän

muutostilanteita, esimerkiksi työn tai parisuhteen päättyminen, läheisen kuolema tai perheenjäsenen syntymä – eivät tule tutkimuksessa ilmi.

Nuorten miesten ja naistenkin pitkittyvä työttömyys, yksinäisyys, yksinhuoltajien ja pitkään työttömänä olleiden ihmisten köyhyys ja huono-osaisuus ovat tätä päivää leimaavia suuria yhteiskunnallisia ongelmia. Joukkoon voi liittää yhä kasvavan tulottomien nuorten kotitalouksien määrän. Tulottomuuden syynä on usein työttömyysturvan katkeaminen, mikä koskee vuosittain kymmeniä tuhansia ihmisiä. Takaisin työttömyysturvan piiriin pääsy saattaa olla vaikeaa, sillä kaikki työvoimapolittiset toimenpiteet eivät vähennä tai poista sitä ja lyhyenkin työsuhteen solmiminen voi joissakin tilanteissa olla todella vaikeaa. Asiakkaan pääasiallinen tulo on silloin kunnan maksama toimeentulotuki. Tutkimusaineistossa ei ole löydetävissä suoria viitteitä siitä, että näiden asiakasryhmien tilanteita huomioitaisiin erityisesti asiakastyössä, vaikkakin sosiaalityön painopisteasiakkaiksi on Helsingin kaupungissa katsottu mm. nuoret alle 25-vuotiaat asiakkaat ja uudet ensimmäistä kertaa sosiaaliasemalla asioivat asiakkaat.

Asiakkaan voimavaroissa korostuu läheisten ihmissuhteiden merkitys. Toimeentulotuen asiakkaista valtaosa (80 %) asuu yksin, joten sosiaalisen tuen saaminen ei ole missään määrin itsestään selvää. Sosiaalityöntekijät työskentelevätkin jonkin verran asiakkaan läheisten kanssa. Moniammatillinen yhteistyö aikuisten asiakkaiden kanssa näyttää tämän tutkimuksen mukaan hakevan muotoaan. Sosiaalityöntekijät näkevät tarpeellisena yhteistyön vahvistamisen työllistymiseen liittyvien palvelujen, kuten työvoiman palvelukeskuksen, sekä päihdehuollon palveluiden, kuten A-klinikan kanssa. Toivottiin myös, että työskentely asiakkaiden kanssa voisi olla tiiviimpää. Kaiken kaikkiaan joidenkin asiakkaiden kohdalla näyttäisi siltä, että tilanteen kartoittaminen ja työskentely on jäänyt syystä tai toisesta melko pinnalliseksi – erityisesti niissä tapauksissa, kun työntekijä ei pysty sanomaan asiakkaan perus- ja ammatillisesta koulutuksesta tai voimavaroista mitään.

Kokonaisuudessaan asiakaskartoitustutkimuksesta jää pohdittavaksi mm. muutamia palvelujärjestelmää, työhyvinvointia ja asiakastyön sisältöjä koskevia seikkoja kuten se, kuinka sosiaalityöntekijöiden käytännön tietoa ja asiantuntemusta hyödynnetään palvelujen järjestämisessä. Miten sosiaalityöntekijöiden jaksamista tuetaan, kun he kohtaavat toistuvasti tilanteita, joihin he eivät voi vaikuttaa. Työntekijän tulisi itse ymmärtää ja tiedostaa, millaisen kokonaisuuden osana hän työskentelee, mikä on yhteiskunnallisten seikkojen vaikutusta ja mihin itse pystyy työllään vaikuttamaan. Työssä havaittuihin kriittisiin kohtiin pitäisi puuttua yhdessä muiden työntekijöiden ja asiakkaiden kanssa, vaikka osa työntekijöistä näkeekin, ettei asiakkaiden yhteiskunnallisen vaikuttamisen lisääminen ole kovin tärkeää. Oman työn merkittävä sisällöllinen kehittäminen näyttäytyy haasteellisena tehtävänä nykyisillä asiakastyöskentelyn tavoilla.

Sosiaalityöntekijän tulisi harjoittaa arjen työssä tutkivaa ja kehittävää mieltä, koska se avulla omaa työtään voi jäsentää uudenlaisten näkökulmien kautta. Mahdollisuuksia voisi olla monia, kuten

työskentely asiakkaan rinnalla yhdessä mahdottomia tilanteita vastaan eli ns. asianajotyö. Pitäisi löytää kanavat, joiden kautta työntekijä voi ilmaista yhteiskunnallisia, työhönsä vaikuttavia ongelmia, eli sosiaalinen raportointi. Yhdessä kollegojen kanssa pitäisi saada pohtia ja tutkia mahdottomia tilanteita esimerkiksi kehittämisen foorumeissa ja työnohjaustilanteissa. Lisäksi omaa työtä pitäisi voida kehittää ja suunnitella aidosti yhdessä asiakkaiden, muiden työntekijöiden ja esimiesten kanssa esimerkiksi kehittämispäivillä. Asiakkaille ja asukkaille pitäisi luoda kanavat, kuten asiakasraadit ja asiakas- tai asukasfoorumit, missä he voivat tuoda esiin yhteiskunnallisia yksittäisen ihmisen elämään vaikuttavia ongelmia ja palvelujärjestelmän kehittämiskohtia. Näissä foorumeissa työntekijöiden tulisi olla mukana ja toimia yhdessä asiakkaiden tai alueen asukkaiden kanssa.

Lopuksi voi sanoa, että sosiaalityö muodostuu kuitenkin toimista ja teoista tietyssä tilanteessa, tietyissä ihmisten välisissä suhteissa ja tietyssä toiminnan kontekstissa. Sosiaalityötä pitäisi tarkastella myös erilaisten toimijoiden luomuksena eikä vain pelkästään sosiaalisten rakenteiden vaikutusten kautta. (Olesen & Eskelinen 2011, 63.) Toisin sanoen pelkästään rakenteiden ja organisaatioiden kautta ei voi selittää sosiaalityöntekijöiden toimintaa. Merkitystä on sillä, miten asenteiden ja arvojen sekä toiminnan tasolla työntekijä ja lähityöyhteisö ymmärtävät sosiaalityön kohteen, asiakkaan, sosiaalipalveluissa.

Lähteet

ARA (2011): Asuntomarkkinat ja ARA-tuotanto. <http://www.ara.fi/default.asp?node=1636&lan=fi>. Viitattu 24.8.2011.

Blomberg, Helena & Kallio, Johanna & Kroll, Christian (2010): Sosiaalityöntekijöiden mielipiteet köyhyyden syistä Pohjoismaissa. *Yhteiskuntapolitiikka* 75 (2010):6, 589–601.

Blomgren, Jenni & Hytti, Helka & Gould, Raija (2011): Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden työttömyys ja sairaustausta eri eläkejärjestelmissä. Kelan tutkimusosasto. *Nettityöpapereita* 26/2011.

Elämän kriisit. Terveyskirjasto.

http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=onn00124&p_teos=onn&p_selaus=.

Viitattu 20.9.2011.

Gazier, Bernard & Gautic, Jerome (2009): Transitional Labour Markets, from theory to policy application. The "Transitional Labour Markets" Approach: Theory, History and Future Research Agenda. CES Working papers 2009.1, 2009. <http://ces.univ-paris1.fr/cesdp/CES-docs.htm>. Viitattu 21.10.2011.

Heiskanen, Tarja & Saaristo, Liisa (toim.) (2011): Kaiken keskellä yksin. Yksinäisyyden syyt, seuraukset ja hallintakeinot. Juva: PS-kustannus.

Helsingin kaupungin tietokeskus. Tilastoja 2011: 29. <http://www.hel.fi/tietokeskus>.

Helsingin Sosiaaliviraston Asiakastilastojulkaisu 2011.

Hilamo, Heikki (2011): Yksin asuvien kokemuksia masennuksesta toipumisesta. Teoksessa Tarja Heiskanen & Liisa Saaristo (toim.) (2011): Kaiken keskellä yksin. Juva: PS-kustannus, 97–109.

Hokkanen, Liisa (2009): Empowerment valtaistumisen ja voimaantumisen dialogina. Teoksessa Mikko Mäntysaari, Anneli Pohjola & Tarja Pösö (toim.): Sosiaalityö ja teoria. Jyväskylä: PS-Kustannus, 315-337.

Holm, Pasi, Jalava, Jukka, & Ylöstalo, Pekka (2006): Työttömien työkyky vuonna 2005 – vertailuja palkansaajiin. Työpoliittinen tutkimus 308. Helsinki: Työministeriö.

Honkanen, Pertti (2011): Perusturvan kasvava aukko – tulottomien kotitalouksien määrä kasvaa. Hyvinvointikatsaus 2/2011, 2-5.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (toim.) (2008): Sosiaalityö aikuisten parissa. Tampere. Vastapaino

Jouttimäki, Päivi (2008): Häätö elämän käännekohtana. Fenomenologinen tutkimus helsinkiläisten vanhempien kokemuksista vuokra-asunnosta hädästä sekä hädän yhteydessä tarjotuista sosiaalipalveluista. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.

Juhila, Kirsi (2008): Aikuisuus sosiaalityössä. Teoksessa Arja Jokinen & Kirsi Juhila (toim.): Sosiaalityö aikuisten parissa. Tampere: Vastapaino, 82–108.

Juhila, Kirsi (2009): Sosiaalityön selontekovelvollisuus. Janus vol. 17 (4), 296–312.

Julkunen, Raija (2006): Kuka vastaa? Hyvinvointivaltion rajat ja julkinen vastuu. Helsinki: Stakes.

Kallio, Johanna & Blomberg, Helena & Kroll, Christian (2011): Suomalaisten sosiaalityöntekijöiden mielipiteet köyhiin kohdistuvista auttamisstrategioista. Janus vol. 19 (3) 2011, 251–268.

Karjalainen, Jarno & Moisio, Pasi (2010): Kannustin- ja byrokraatialoukut suomalaisessa sosiaaliturvassa. Teoksessa Marja Vaarama, Pasi Moisio & Sakari Karvonen (toim.): Suomalaisten hyvinvointi 2010. Helsinki.

Kelan asumistukitilasto 2010. Kansaneläkelaitos. Helsinki.

Kerätär & Karjalainen (2010): Pitkäaikaistyöttömillä on runsaasti hoitamattomia mielenterveyshäiriöitä. Suomen lääkärilehti 45/2010 vsk 65, 3683–3690.

Kortteinen, Matti & Tuomikoski, Hannu (1998): Miten työttömät selviytyvät? Yhteiskuntapolitiikka 63(1998):1, 5–13.

Koskinen, Seppo & Martelin, Tuija & Notkola, Irma & Notkola, Veijo & Pitkänen, Kari & Jalovaara Marika & Mäenpää, Elina & Ruokolainen, Anne & Ryyänen, Markku & Sjöberg, Ismo (toim.) (2007): Suomen väestö. Helsinki: Gaudeamus.

Kärkkäinen, Sirkka-Liisa (2010): Yksin asuminen Suomessa. Teoksessa Sakari Hänninen, Elina Palola & Maija Kaivonurmi (toim.) (2010): Mikä meitä jakaa? Sosiaalipolitiikkaa kilpailuvaltiossa. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, 181–218.

- Levinson, Daniel J (1986): A Conception of Adult Development. *American Psychologist* Vol. 41, No.1, 3–13.
- Levinson, Daniel J (1978): *The Seasons of a Man's life*. Alfred A. Knopf, inc USA. New York.
- Moisio, Pasi (2008): Köyhyyden ja toimeentulo-ongelmien kehitys. Teoksessa Pasi Moisio, Sakari Karvonen, Jussi Simpura & Matti Heikkilä (toim.): *Suomalaisten hyvinvointi 2008*. Helsinki: Stakes.
- Moisio, Pasi & Karvonen, Sakari & Simpura, Jussi & Heikkilä, Matti (toim.) (2008): *Suomalaisten hyvinvointi 2008*. Helsinki: Stakes.
- Määttä, Anne (2010): Toimeentulotuen välinputoajat. *Janus* vo.18(1), 20–34.
- Nummela, Tuija (2011): Asiakkaan asema ja oikeuksien toteutuminen aikuissosiaalityössä. Väitöskirja. Kuopio : Itä-Suomen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta.
- Olesen, Søren Peter & Eskelinen, Leena (2011): Short narratives as a qualitative approach to effects of social work interventions. *Nordic Social Work Research*, 1:1, 61–77.
- Ojala, Eija Maarit & Kontula, Osmo (2002): Tarvitseeko minua kukaan? Keski-ikäiset yksineläjät perhekeskeisessä yhteisössä. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisuja D 40/2002, Helsinki: Väestöntutkimuslaitos, Väestöliitto.
- Perho, Hannu & Korhonen, Merja (2001): Siirtymien sijoittuminen ja sisältö varhaisaikuisuudessa. Teoksessa Paula Lyytinen, Mikko Korkiakangas & Heikki Lyytinen (toim.) (2001): *Näkökulmia kehityspsykologiaan. Kehitys kontekstissaan*. Helsinki: WSOY.
- Saikka, Peppi (2009): Terveyspalvelu työllistymisen tukena. Pitkäaikaistyöttömien terveystarkastukset ja -palvelut siirtymätyömarkkinoilla. Raportti 22. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Saikka, Peppi & Sinervo, Leini (2010): Työttömien terveyspalvelun juurrutus. Valtakunnallisen PITT-hankkeen kokemuksia, arviointitutkimuksen tuloksia ja kansallisia suosituksia. Raportti 42/2010. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Saikka, Peppi (2011): Pitkäaikaistyöttömien terveyspalvelut ja kuntoutus – tarkastelua siirtymätyömarkkinoiden kehikossa. *Yhteiskuntapolitiikka* 76 (2011):1, 55–63.
- Sipilä, Jorma (1989): *Sosiaalityön jäljillä*. Helsinki: Tammi.
- Sosiaaliviraston organisaatio.
http://www.hel.fi/wps/wcm/connect/d44780004a176c86bae2fa3d8d1d4668/sosiaaliviraston_organisaatio_2011.pdf?MOD=AJPERES&mod=1478616821. Viitattu 4.10.2011.
- Terävä, Eeva & Virtanen, Petri & Uusikylä, Petri & Köppä, Lassi (2011): Vaikeasti työllistyvien tilannetta ja palveluita selvittävä tutkimus. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Työ ja yrittäjyys. 23/2011.

Tiikkainen, Pirjo (2011): Yksinäisyys teorioiden varjossa. Teoksessa Tarja Heiskanen & Liisa Saaristo (toim.) (2011): Kaiken keskellä yksin. Juva: PS-kustannus, 59–76.

Tilastokeskus tulonjakotilasto 2009 Suomen virallinen tilasto (SVT): Tulonjakotilasto [verkkojulkaisu]. ISSN=1795-8121. Helsinki: Tilastokeskus. <http://www.stat.fi/til/tjt/index.html> . Viitattu 10.10.2011.

Turunen, Saija & Hoppania, Hanna-Kaisa & Luhtamäki, Minna & Nenonen, Tellervo & Tuomaala, Vaula (2010): Ihmisiä ja kaupunkiluontoa – tutkimus pääkaupunkiseudun asukkaiden hyvinvoinnista.

Työ- ja elinkeinotoimisto. www.mol.fi. Viitattu 10.10.2011.

Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 7/2011: Pitkäaikaistyöttömien työllistyminen ja syrjäytymisen ehkäisy. Tuloksellisuustarkastuskertomus 229/2011. Helsinki: Edita.

Vaarama, Marja & Moisio, Pasi & Karvonen Sakari (toim.) (2010): Suomalaisten hyvinvointi 2010. Helsinki: THL.

Liitteet

Liite 1 Asiakaskartoituslomake

Liite 2 Infokirje asiakkaalle

Liite 3

Taulukko 1. Sukupuolijako ikäryhmän sisällä

Taulukko 2. Sukupuolijako ikäryhmien välillä

Taulukko 3. Sosiaaliaseman uudet asiakkaat ikäryhmittäin

Taulukko 4. Uudet asiakkaat sukupuolen mukaan

Taulukko 5. Siviilisääty

Taulukko 6. Siviilisääty sukupuolen mukaan

Taulukko 7. Peruskoulutus

Taulukko 8. Ammatillinen koulutus

Taulukko 9. Pääasiallinen toiminta

Liite 4

Taulukko 10. Työttömyyden taustatekijät

Liite 5

Taulukko 11. Asiakkaan motivointi päihde- ja terveystalouteihin

Taulukko 12. Työttömän asiakkaan motivointi päihde- ja mielenterveystalouteihin

Taulukko 13. Asiakkaan voimauttaminen sosiaalityön työskentelyn tavoitteena

Taulukko 14. Sosiaalityöntekijän ajanvarauksen pääasiallinen syy

Taulukko 15. Sosiaalityöntekijän työmenetelmät

Taulukko 16. Asiakastyön dokumentointi asiakastietojärjestelmään

Taulukko 17. Asiakkaan asiointiverkostot

Taulukko 18. Sosiaalityöntekijöiden yhteistyötahot

Taulukko 19. Asiakkaan tarpeita uusille palveluille ja yhteistyökumppaneille

Praksiksen asiakasseurantalomake

Tällä kyselyllä kartoitetaan Läntisen sosiaaliaseman sosiaalityöntekijöiden asiakaskuntaa. Kyselyssä kysytään mm. asiakkaan taustatiedot, ohjautumisesta sosiaalityön asiakkaaksi, asiakkuuden tämänhetkisestä tilanteesta sekä sosiaalityön tavoitteista ja työmuodoista.

Kysely suositellaan täytettäväksi aina asiakastapaamisen jälkeen ajalla **3.5.-24.6.2010 (8 viikkoa)**.

Tunnistetiedot

Asiakastunnus (oma sukunimi ja asiakkaan järjestysnumero, esim. Jouttimäki5)

Valitse oma tiimisi

- ☐ 1
- ☐ 2
- ☐ 3
- ☐ 4

Taustatiedot

1. Sukupuoli

- ☐ Mies
- ☐ Nainen

Syntymävuosi

- ☐ 1990-1983
- ☐ 1984-1981
- ☐ 1980-1971
- ☐ 1970-1966
- ☐ 1965-1956
- ☐ 1955-1945

3.Siviilisäät

- ☐ Naimaton
- ☐ Avio-/avoliitto, rekisteröity parisuhde
- ☐ Asumuserossa
- ☐ Eronnut
- ☐ Leski

4. Perhetyyppi

- ☐ Yksin asioiva
- ☐ Yksinhuoltaja
- ☐ Etävanhenmpi
- ☐ Lapsi / lapsia asumassa 2 viikkoa/kk (käytännössä yhteishuolto)
- ☐ Pariskunta, ei alle 18 v. lapsia
- ☐ Lapsiperhe, alle 18-v. lapsia

5. Alaikäisten lasten määrä (merkitään asui lapsi asiakkaan luona tai ei)

- ☐ 1
- ☐ 2
- ☐ 3
- ☐ 4
- ☐ 5
- ☐ 6
- ☐ 7 tai enemmän

6. Postinumero

- ☐ 25
- ☐ 27
- ☐ 28
- ☐ 29
- ☐ 30
- ☐ 31
- ☐ 32
- ☐ 33
- ☐ 34
- ☐ 35
- ☐ 36
- ☐ 37
- ☐ 38
- ☐ 39
- ☐ 40
- ☐ 41
- ☐ 42
- ☐ 43
- ☐ 44
- ☐ Jokin muu, mikä _____

7. Äidinkieli

- ☐ Suomi
- ☐ Ruotsi
- ☐ Englanti
- ☐ Viro
- ☐ Venäjä
- ☐ Somali
- ☐ Ei tietoa
- ☐ Jokin muu, mikä _____

8. Asumismuoto

- ☐ Päävuokralainen
- ☐ Vanhempien, sukulaisten tai tuttavien luona
- ☐ Asunnoton (sisältää täysin asunnottomat /asuntolassa ja kriisiasumisessa olevat)
- ☐ Tuettu asuminen (esim. ASSO:n tukiasunto, Sininauhasäätiön, Verkkoprojektin asunnot)
- ☐ Muu asumispalvelu (laitosasuminen / päihdehuollon asumispalvelu esim. Sillanpirtti, Berttas, Maisonkoti)
- ☐ Alivuokralainen
- ☐ Omistusasunto
- ☐ Jokin muu, mikä _____

9. Peruskoulutus (täytä asiakkaan korkein tiedossa oleva koulutus)

- ☐ Luku- ja kirjoitustaidoton
- ☐ Peruskoulutus kesken
- ☐ Kansakoulu
- ☐ Perus- ja keskikoulu
- ☐ Muualla suoritettu peruskoulutus
- ☐ Ylioppilas/lukio
- ☐ Ei tietoa

10. Ammatillinen koulutus

- ☐ Ei ammatillista koulutusta/Ammatillinen koulutus kesken
- ☐ Muualla suoritettu ammatillinen koulutus/ei pätevyyttä Suomessa
- ☐ Ammattitutkinto
- ☐ Korkeakoulututkinto kesken/pätevyityminen kesken
- ☐ Korkeakoulututkinto
- ☐ Ei tietoa

11. Pääasiallinen toiminta

- ☐ Työssä
- ☐ Yrittäjänä
- ☐ Palkkatukityössä
- ☐ Työvoimapolitiittisessa toimenpiteessä (koulutus, kurssi, työharjoittelu, työelämävalmennus, työkokeilu)
- ☐ Kuntouttavassa työtoiminnassa, huoltosuhteisessa työssä
- ☐ Työtön
- ☐ Opiskelijana
- ☐ Äitiys-, vanhempainlomalla/hoitovapaalla
- ☐ Sairauslomalla
- ☐ Työkyvyn selvityksessä/kuntoutuksessa
- ☐ Eläkkeellä
- ☐ Ei tietoa
- ☐ Jokin muu, mikä _____

12. Asiakkaan ohjautuminen sosiaalityöntekijälle

- ☐ Asiakas ottanut itse yhteyttä sosiaalityöntekijään
- ☐ Sukulaisten / tuttavien ohjaamana
- ☐ Etuuskäsittelyn kirjallisen hakemuksen perusteella
- ☐ Päivystyksessä / neuvonnassa / palveluneuvojan ohjaamana
- ☐ Asiakkuus siirretty sosiaaliohjaajalta sosiaalityöntekijälle
- ☐ Muiden viranomaisten / tahojen ohjaamana (esim. terveydenhuolto, päihdehuolto, lastensuojelu, kiinteistöyhtiö)
- ☐ Sosiaalityöntekijä tehnyt aloitteen, kutsunut asiakkaan esim. ASLI-näytön perusteella
- ☐ Jatkuva asiakkuus
- ☐ Ei tietoa
- ☐ Jokin muu, mikä _____

13. Sosiaalityöntekijän ajanvarauksen pääasiallinen syy

Tarkemmat tiedot täytetään "Taustatekijät"- kysymyksessä nro 15.

- ☐ Alkuarviointi / Tilannearvio / Kokonaistilanteen selvittäminen
- ☐ Suunnitelman teko
- ☐ Suunnitelman seuranta / arviointi
- ☐ Muu seurantatapaaminen
- ☐ Asiakkaan motivointi ja ohjaus uusiin palveluihin (esim. Duuri, työvalmentaja, eläkeselvitys)
- ☐ Työttömyyteen / työllistymiseen liittyvät asiat
- ☐ Opiskeluun liittyvät asiat
- ☐ Vuokravelka

- ☐ Muut asumiseen liittyvät asiat
- ☐ Etuuksiin / taloudelliseen tilanteeseen liittyvät asiat
- ☐ Perheeseen / läheisiin liittyvät asiat
- ☐ Päihteiden käyttöön / riippuvuuksiin liittyvät asiat
- ☐ Terveystieteisiin liittyvät asiat
- ☐ Tarve raivaussuunnitelmalle
- ☐ Yhdessä jonkin asian hoitaminen, esim. asiakirjan laadinta
- ☐ Käynti jossain yhdessä asiakkaan kanssa, esim. Kela, TE-toimisto, työhönkuntoutus, kuntouttava työtoiminta
- ☐ Verkostotapaaminen
- ☐ Jokin muu, mikä _____

Muu akuutti, yksittäinen asia, mikä? _____

Muu kriisitilanne, mikä? _____

14. Asiakassuhteen tyyppi

- ☐ Ensikäynti (asiakas käymässä ensimmäistä kertaa)
- ☐ Yksittäiskäynti / satunnainen asiakas (ei säännöllistä sosiaalityön tarvetta)
- ☐ Yksittäiskäynti / palveluun ei-sitoutuva asiakas (paljon hukkakäyntejä, käy silloin tällöin)
- ☐ Seurannassa oleva asiakas (tapaaminen esim. muutaman kerran vuodessa)
- ☐ Säännöllisesti tavattava asiakas (tapaamiset esim. 1-3 kk:n välein)
- ☐ Intensiivisen työskentelyn asiakas (tapaamiset useammin kuin kerran/kk)
- ☐ En osaa sanoa

15. Taustatekijät asiakkaan elämäntilanteessa

Valitse seuraavista 3 tärkeintä taustatekijää: tärkein 1, toiseksi tärkein 2, kolmanneksi tärkein 3. Jos taustatekijöitä on useampi, valitse muiden taustatekijöiden arvoksi 0.

Seuraavalla sivulla voit tarkentaa kaikkia valitsemiasi taustatekijöitä.

Perhe- ja ihmissuhteet

- ☐ 1
- ☐ 2
- ☐ 3
- ☐ 0

Asuminen

- ☐ 1
- ☐ 2
- ☐ 3
- ☐ 0

Koulutus/opiskelu

- ☐ 1
- ☐ 2
- ☐ 3
- ☐ 0

Työ

- ☐ 1
- ☐ 2
- ☐ 3
- ☐ 0

Terveys

- ☐ 1
- ☐ 2
- ☐ 3
- ☐ 0

Talous

- ☐ 1
- ☐ 2
- ☐ 3
- ☐ 0

Arkielämä ja elämänhallinta

- ☐ 1
- ☐ 2
- ☐ 3
- ☐ 0

Päihteiden käyttö ja riippuvuudet

- ☐ 1
- ☐ 2
- ☐ 3
- ☐ 0

Yhteiskuntaan sopeutuminen

- ☐ 1
- ☐ 2
- ☐ 3
- ☐ 0

Tarkenna äsken valitsemiasi taustatekijöitä.

Perhe- ja ihmissuhteet

- ☐ perhesuhteiden ongelmat
- ☐ perheväkivaltatilanne
- ☐ erotilanne
- ☐ omaisen kuolema
- ☐ lapsi / lapset sijoitettu / huostaan otettu
- ☐ jälkihuoltotausta
- ☐ ylisukupolvinen lastensuojeluasiakkuus
- ☐ Jokin muu, mikä _____

Asuminen

- ☐ asunnottomuus
- ☐ liian pieni / suuri asunto
- ☐ korkea vuokra
- ☐ vuokravelka / toistuvat vuokravelat
- ☐ häättöuhka / häättö
- ☐ häiriökäyttäytyminen
- ☐ huonot asumisolosuhteet
- ☐ tarve uuteen asuntoon
- ☐ Jokin muu, mikä _____

Koulutus / opiskelu

- ☐ vaikeus päästä koulutukseen
- ☐ päämäärättömyys / välivaihe menossa / ei tiedä mihin hakeutuisi opiskelemaan
- ☐ opiskelu aikuislukiossa
- ☐ pitkittyneet opinnot
- ☐ Jokin muu, mikä _____

Työ

- ☐ työttömyys (alle vuoden)
- ☐ pitkäaikaistyöttömyys (yli vuoden)
- ☐ karenssi työttömyysturvassa / työssä-/koulutuksessa oloehto
- ☐ Duurin asiakkuus päättynyt
- ☐ vaikeus työllistyä / on esteitä työllistymiselle
- ☐ työkykyyn liittyvät ongelmat
- ☐ yrittäjäyys / yritystoiminnan vaikeudet
- ☐ Jokin muu, mikä _____

Terveys

- ☐ fyysinen rajoite / sairaus
- ☐ psyykkinen sairaus
- ☐ muut mielenterveyden ongelmat (esim. paniikkihäiriö, pitkittynyt stressi / ahdistus)
- ☐ diagnosoitu ADHD
- ☐ Jokin muu, mikä _____

Talous

- ☐ pienipalkkaisuus
- ☐ tulottomuus
- ☐ taloudelliset ongelmat / velkaantuminen
- ☐ ulosotto
- ☐ luottotiedot menetetty
- ☐ ensisijaisten etuuksien selvittäminen
- ☐ ei oikeutta ensisijaisiin etuuksiin (esim. työttömyysetuus)
- ☐ opiskelijan tulottomuus / ei oikeutta opintoetuuksiin
- ☐ ensisijaisten etuuksien riittämättömyys
- ☐ toistuva toimeentulotuen riittämättömyys
- ☐ toimeentulotuen perusosan normialennus
- ☐ ylisukupolvinen toimeentulotukiasiakkuus
- ☐ Jokin muu, mikä _____

Päihteiden käyttö ja riippuvuudet

- ☐ alkoholi

- ☐ sekakäyttö
- ☐ huumeet
- ☐ lääkkeet
- ☐ peliriippuvuus
- ☐ nettiriippuvuus
- ☐ Jokin muu, mikä _____

Arkielämä ja elämänhallinta

- ☐ asioiden hoitamisen vaikeus (kotityöt, kotiin liittyvät asiat)
- ☐ asioiden hoitamisen vaikeus (viranomaisasiointi, yhteiskuntaan liittyvät asiat)
- ☐ eristäytyminen kotiin
- ☐ sosiaalisten suhteiden puute /ongelmat
- ☐ heikko suomen kielen taito
- ☐ ADHD, ADD (ei diagnosoitu)
- ☐ Jokin muu, mikä _____

Yhteiskuntaan sopeutuminen

- ☐ omaehtoinen elämäntapa (ei halua toimia yhteisten sääntöjen mukaan, ei halua asioida esim. TE-toimistossa, haluaa elää "kansalais-palkalla" ilman velvoitteita, ei suostu viranomaisten tietojen vaihtoon, mm. Duurissa allekirjoitettava suostumus)
- ☐ vanha rikostuomio / vankilatausta / yhdyskuntapalvelu
- ☐ tulossa oleva rikostuomio / tuomioita
- ☐ vähemmistökulttuuriin / pakolaisuuteen liittyvät vaikeudet (esim. asiakkaalla romanitausta tai pakolaistausta, joka vaikuttaa nykyiseen tilanteeseen)
- ☐ Jokin muu, mikä _____

16. Asiakkaan voimavarat (sosiaalityöntekijän tiedossa olevat / tulkitsemat)

Positiivisia asioita asiakkaan elämässä, jotka voidaan nähdä hänen voimavaroinaan.

16 a) Perhe / Läheissuhteet

- ☐ Hyvät sosiaaliset resurssit
- ☐ Läheisten sosiaalisten suhteiden ylläpitäminen, esim. vanhempaan, perheeseen, seurustelukumppaniin
- ☐ Huolehtii lapsistaan / perheestään
- ☐ Tapaa muualla asuvaa lastaan / lapsiaan
- ☐ Jokin muu, mikä _____

16 b) Hyvinvoinnin ulottuvuudet

- ☐ Myönteinen elämänasenne, optimismi
- ☐ Tavoitteellisuus elämässä, valmius tarttua tilaisuuksiin
- ☐ Asiakkaan erityistaidot / tiedot
- ☐ Työssä hankittu ammattitaito / pitkäaikainen osaaminen
- ☐ Mieluisa harrastus, esim. urheiluharrastus
- ☐ Asioiden hoitaminen sovitusti
- ☐ Hyvät taloudelliset resurssit
- ☐ Kulttuurilliset resurssit
- ☐ Hyvä terveys
- ☐ Jokin muu, mikä _____

16 c) Yhteiskunnallinen aktiivisuus

- ☐ Työ- / opiskelupaikka
- ☐ Järjestötoiminta, yhdistystoiminta

- ☐ Osallistuu sosiaaliaseman järjestämään toimintaan / aktiviteetteihin
- ☐ Varusmiespalvelus / siviilipalvelu suoritettu
- ☐ Jokin muu, mikä _____

Jokin muu voimavara, mikä? _____

En osaa sanoa/ Ei ole kartoitettu voimavaroja

- ☐ En osaa sanoa/ Ei ole kartoitettu voimavaroja

Sosiaalityön tavoitteet

17. Sosiaalityön työskentelyn tavoitteet asiakassuhteessa (sosiaalityöntekijän tavoitteet)

- ☐ Työllistyminen tai motivoituminen työn hakemiseen
- ☐ Koulutukseen hakeutuminen tai pääseminen
- ☐ Ensisijaisten etuuksien hankkiminen
- ☐ Taloudellisen tilanteen paraneminen / tilapäisten taloudellisten vaikeuksien selvittäminen
- ☐ Asunnon saaminen
- ☐ Kriisitilanteen esim. vuokravelan / häätöuhan / väkivaltatilanteen ratkaisu
- ☐ Avio-/avoerotilanteessa tukeminen
- ☐ Arjessa selviytymisen tukeminen
- ☐ Maahanmuuttajan kotouttaminen
- ☐ Päihteettömyyteen pyrkimisen tukeminen
- ☐ Motivointi hoitoon hakeutumiseen, täydennä alle mihin hoitoon
- ☐ Terveystilan ja- /tai työkyvyn selvittäminen tai eläkeratkaisu
- ☐ Asiakkaan voimaantumisen ja syrjäytymisen ehkäiseminen, täydennä alle miten
- ☐ Jokin muu, mikä _____

Jos asiakasta motivoidaan hoitoon, mihin näistä?

- ☐ terveys
- ☐ mielenterveys
- ☐ päihde
- ☐ päihde ja mielenterveys
- ☐ Jokin muu, mikä _____

Jos asiakasta voimaannutetaan, täydennä miten

- ☐ saada asiakas osallistumaan ruoka- tai muulle kurssille, retkelle tai muuhun sosiaaliaseman järjestämään toimintaan
- ☐ saada asiakas osallistumaan johonkin matalan kynnyksen toimintaan, esim. asiakastalot Horisontti, Kyläpaja, Sahrami
- ☐ digitaalisen syrjäytymisen ehkäiseminen (esim. ATK-laitteissa / -taidoissa tukeminen)
- ☐ asiakkaan kokonaistilanteen paraneminen
- ☐ Jokin muu, mikä _____

18. Yhteisymmärrys asiakkaan kanssa asiakassuhteen tavoitteista (sosiaalityöntekijän arvio)

- ☐ On
- ☐ Osittain
- ☐ Ei
- ☐ En osaa sanoa / Ei tietoa

19. Sosiaalityön työmuodot / auttamiskeinot asiakkaan tilanteessa

Valitse asiakassuhteessa itse käyttämäsi työmuodot viimeisen kahden vuoden ajalta.

19 a) Itsenäisesti tehtävä työ

- ☐ Akuuttiasian selvittely / ongelmanratkaisu asiakkaan kanssa
- ☐ Tilannearvion / palvelutarpeen arvioinnin tekeminen
- ☐ Asiakassuunnitelman tekeminen
- ☐ Suunnitelman seuranta ja/tai arviointi tapaamisilla
- ☐ Palveluun ohjaus (esim. Perheoikeudelliset asiat – yksikköön ohjaus)
- ☐ Työllistävä sosiaalityö (asiakasta itse konkreettisesti työhaussa avustaminen, työllistymisen ja koulutukseen pyrkimisen tukeminen / motivointi)
- ☐ Psykososiaalinen tuki (elämänotteen vahvistaminen, itsenäistymisen ja vastuullisuuden tukeminen, opastaminen elämisen taitojen opettelemisessa, aktivointi, motivointi, selviytymisstrategioiden luominen, asiakasta kannatteleva työ) muutos-/kriisitilanteessa
- ☐ Psykososiaalinen tuki pitkäaikaisessa asiakassuhteessa
- ☐ Kotikäynti
- ☐ Yleinen ohjaus ja neuvonta
- ☐ Taloudellisen tuen esim. harkinnanvaraisen / ennaltaehkäisevän tuen myöntäminen
- ☐ Vaikuttaminen rakenteellisiin tekijöihin, lausunnot, lausuntopyynnöt, aloitteet, yms. "asiakkaan asianajotyö"
- ☐ Jokin muu, mikä _____

19 b) Yhdessä muiden kanssa tehtävä työ

- ☐ Asiakkaalle uuden palvelun järjestäminen sekä palvelun toimivuuden seuraaminen (esim. kotipalvelu, sosiaalinen luotto, vertaistuki, eläkeselvitys)
- ☐ Moniammatillinen yhteistyö (esim. lastensuojelun työntekijän, etuuskäsittelijän kanssa)
- ☐ Työllistävä sosiaalityö (yhteistyössä mm. työvalmentaja, kuntouttava työtoiminta)
- ☐ Kotikäynti
- ☐ Välitystilin perustaminen
- ☐ Edunvalvojan hakeminen
- ☐ Asiakkaan asian käsittely useiden vertaistyöntekijöiden kesken case-kokouksessa / Kuvastimessa
- ☐ Verkostotyö asiakkaan ja asiakkaan sosiaalisen verkoston kanssa
- ☐ Työskentely asiakasryhmien kanssa (asiakasryhmien vetäminen, ryhmään osallistuminen)
- ☐ Jokin muu, mikä _____

19 c) Jonkin erityisen työmenetelmän käyttö

- ☐ Parityö toisen toisen sosiaalityöntekijän tai sosiaaliohjaajan kanssa
- ☐ Parityö jonkun muun kanssa
- ☐ Kriisiterapeuttiset menetelmät
- ☐ Narratiivinen menetelmä
- ☐ Motivoiva haastattelu
- ☐ Verkostokartta
- ☐ AUDIT-testi
- ☐ Erilaiset lomakkeet
- ☐ Jokin muu, mikä _____

Kenen muun kanssa teet parityötä kuin sosiaalityöntekijän tai sosiaaliohjaajan?

19 d) ATJ:lle dokumentoitu työ

- ☐ Tilannearvio
- ☐ Suunnitelma
- ☐ Suunnitelman seuranta
- ☐ Suunnitelman arviointi
- ☐ Muistiinpanot
- ☐ Dokumentointi pääasiassa toimeentulotukipäätöksissä
- ☐ Ei dokumentoitu tehtyä asiakastyötä

☐ Jokin muu, mikä _____

20. Asiakkaan valmius oman elämäntilanteen selvittelyyn ja muutokseen (sosiaalityöntekijän arvio)

- ☐ Mahdollistava (asiakas on halukas selvittämään tilannettaan ja motivoitunut muutokseen)
☐ Estävä (asiakkaalla on ilmeisiä esteitä ongelmiansa tai tilanteensa selvittelyyn sosiaalityöntekijän kanssa)
☐ En osaa sanoa / ei tietoa

21. Asiakkaan tulevaisuusorientaatio (sosiaalityöntekijän arvio)

- ☐ Menneisyysuuntautunut
☐ Staattinen / pysähtynyt tilanne, paikallaan pysyvä
☐ Progressiivinen / eteenpäin suuntautunut
☐ En osaa sanoa

22. Tiedossa olevat asiakkaan asiointi- ja "luomuverkostot"

Valitse tahot, joiden kanssa tiedät asiakkaan asioivan/olevan yhteydessä säännöllisesti ja joiden kanssa olet itse tehnyt yhteistyötä asiakkaan asiassa.

22 a) Työhallinnon palvelut

	Asiakkaan asiointiverkostot	Sosiaalityöntekijän yhteistyötahot
TE-toimisto	☐	☐
Työvoiman palvelukeskus Duuri	☐	☐
Jokin muu, mikä	☐	☐

22 b) Päihdepalvelut

	Asiakkaan asiointiverkostot	Sosiaalityöntekijän yhteistyötahot
A-klinikka, säännöllinen hoitokontakti	☐	☐
A-klinikka, satunnainen/lyhyt hoitokontakti	☐	☐
Nuorisoasema	☐	☐
Huumeepoliklinikka	☐	☐
Muu päihdehuollon laitoshoito	☐	☐
Muu päihdehuollon avohoito	☐	☐
Päihdehuollon asumispalvelut	☐	☐
Korvaushoitojonossa	☐	☐
Vasta aloittanut		

korvaushoidon	☐	☐
Ollut vuosia korvaushoidossa	☐	☐
Jokin muu, mikä	☐	☐

22 c) Sosiaaliviraston muut palvelut

	Asiakkaan asiointiverkostot	Sosiaalityöntekijän yhteistyötahot
Lastensuojelu	☐	☐
Perhekeskuksen varhainen tuki	☐	☐
Vammaispalvelu	☐	☐
Vanhusten palvelut	☐	☐
Talous- ja velkaneuvonta	☐	☐
Työhönkuntoutus	☐	☐
Työvalmentaja	☐	☐
Asumisneuvoja	☐	☐
Eläkeselvitys	☐	☐
Perheoikeudellinen yksikkö	☐	☐
Perheneuvola	☐	☐
Jokin muu, mikä	☐	☐

22 d) Mielenterveyspalvelut

Kotipalvelun mt-tiimi

	Asiakkaan asiointiverkostot	Sosiaalityöntekijän yhteistyötahot
Terveysasema	☐	☐
Psykiatrinen poliklinikka	☐	☐
Avohoito	☐	☐
Laitoshoido / asumispalvelut	☐	☐
Kotipalvelun mt-tiimi	☐	☐
Jokin muu, mikä	☐	☐

22 e) Muu terveydenhuolto

	Asiakkaan asiointiverkostot	Sosiaalityöntekijän yhteistyötahot
Terveysasema	☐	☐
Sairaala	☐	☐

Kotipalvelu	☐	☐
Jokin muu, mikä	☐	☐

22 f) Kolmas sektori

	Asiakkaan asiointiverkostot	Sosiaalityöntekijän yhteistyötahot
Horisontti, Kyläpaja ym. alueen asukastilat	☐	☐
Koulutuspaikka, kurssi tai ryhmä	☐	☐
Muu järjestö, vapaaehtoistyö, projekti tms.	☐	☐
Turvakoti	☐	☐
Jokin muu, mikä	☐	☐

22 g) Valtionhallinnon palvelut

	Asiakkaan asiointiverkostot	Sosiaalityöntekijän yhteistyötahot
Oikeusaputoimisto	☐	☐
Edunvalvonta	☐	☐
Kriminaalihuolto	☐	☐
Ulosottovirasto	☐	☐
Jokin muu, mikä	☐	☐

22 h) Muut verkostot/ei verkostoja

	Asiakkaan asiointiverkostot	Sosiaalityöntekijän yhteistyötahot
Seurakunta	☐	☐
Opiskelupaikka	☐	☐
Asiakkaan vanhemmat tai muut sukulaiset / läheiset	☐	☐
Kiinteistöyhtiö / vuokranantaja	☐	☐
Asiakkaalla ei muuta asiointikontaktia kuin	☐	☐

sosiaalityöntekijä		
En osaa sanoa / Ei tietoa asiakkaan asiointiverkostosta	☐	☐
Jokin muu, mikä	☐	☐

23.Toimeentulotukiasiakkuuden kesto

Viimeisin yhtäjaksoinen kesto, hetkellisesti 1-2kk pois asiakkuudesta oleminen ei vaikuta. Sosiaalityöntekijä itse tavannut asiakasta.

- ☐ Alle 6 kk
- ☐ 6 kk - alle 2 vuotta
- ☐ 2-5 vuotta
- ☐ Yli 5 vuotta - alle 10 vuotta
- ☐ Yli 10 vuotta
- ☐ Ei tietoa

24. Sosiaalityön asiakkuuden kesto

Viimeisin yhtäjaksoinen kesto, hetkellisesti 1-2kk pois asiakkuudesta oleminen ei vaikuta

- ☐ Alle 6 kk
- ☐ 6 kk - alle 2 vuotta
- ☐ 2-5 vuotta
- ☐ Yli 5 vuotta
- ☐ Ei tietoa

25.Yhteiskunnalliset seikat/palvelujärjestelmän ongelmakohdat, jotka vaikuttavat asiakkaan elämäntilanteeseen

25 a) Työvoimahallinto / työllisyystilanne

- ☐ Työpaikkojen vähäisyys / puute
- ☐ Työhallinnon palveluista ulkoistaminen, esim. Duurin asiakkuuden päättyessä ei oikeutta olla työnhakijana
- ☐ Osa-aikatyöntekijän / osa-aikatyötä etsivän palvelujen puute
- ☐ Kuntouttavan työtoiminnan paikkojen vähäisyys / puute
- ☐ Koulutuspaikkojen vähäisyys / puute
- ☐ Suomen kielen koulutuksen / kurssien puute
- ☐ Maahanmuuttajien erityisvaikeus työllistyä
- ☐ Jokin muu, mikä _____

25 b) Terveysdenhuolto

- ☐ Terveysdenhuollon palvelujen toimimattomuus
- ☐ Lähetteen saamisen vaikeus mielenterveyshuollon palveluihin
- ☐ Avohoitopaikkojen puute
- ☐ Jokin muu, mikä _____

25 c) Päihdehuolto

- ☐ Päihdehoitopaikkojen puute
- ☐ Korvaushoitopaikkojen puute
- ☐ Jokin muu, mikä _____

25 d) Asuntoasiat

- ☐ Liian korkeat vuokrat vuokra-asunnoissa
- ☐ Vaikeus löytää vuokra-asuntoa
- ☐ Jokin muu, mikä _____

25 e) Etuudet ja toimeentulotuki

- ☐ Työttömyysturvan viivästyminen (liian pitkät käsittelyajat)
- ☐ Muun etuuden viivästyminen
- ☐ Ensisijaisten etuuksien riittämättömyys
- ☐ Toimeentulotuen riittämättömyys
- ☐ Jokin muu, mikä _____

25 f) Sosiaaliala ja sosiaalityö

- ☐ Lähityöntekijöiden puute
- ☐ Ei ole aikaa tavata asiakasta riittävästi / riittävän usein
- ☐ Jokin muu, mikä _____

25 h) Muut syyt/ei syitä

- ☐ Yhteiskunnallisilla seikoilla / palvelujärjestelmällä ei merkittävää vaikutusta asiakkaan tilanteeseen
- ☐ En osaa sanoa
- ☐ Jokin muu, mikä _____

26. Kuvaile konkreettisesti, mitä yhteiskunnallisia tekijöitä on tullut asiakkaan tilanteessa esiin?

27. Sosiaalityöntekijän huolen määrä asiakkaan tilanteesta

- | | | | | |
|---------------------------------|--------------------------|-------------------------------|--------------------------|--------------------------|
| Olen
erittäin
huolestunut | Olen
huolestunut | Olen
hieman
huolestunut | En ole
huolestunut | En
osaa
sanoa |
| ☐ | ☐ | ☐ | ☐ | ☐ |

28. Mahdollisia asiakkaan tarpeita uusille palveluille/yhteistyökumppaneille

Mistä mahdollisista uusista palveluista asiakas voisi hyötyä?

- ☐ Kohdennettu ryhmä- / vertaistukitoiminta, kurssi, työpaja
- ☐ Sosiaalisten tilaisuuksien/infotilaisuuksien/tapahtumien järjestäminen
- ☐ Tarve tiivimpään asiakkuuteen / useampiin tapaamisiin sosiaalityössä
- ☐ Moniammatillisen yhteistyön lisääminen
- ☐ Yhteiskunnallisen vaikuttavuuden lisääminen
- ☐ Asiakkuudessa ei tarvetta uusille palveluille
- ☐ Jokin muu, mikä _____

Tarkenna äskeisiä vastauksiasi

Kohdennettu ryhmä- / vertaistukitoiminta, kurssi, työpaja, esim. mikä _____

Sosiaalisten tilaisuuksien/infotilaisuuksien/tapahtumien järjestäminen, esim. mitä _____

Moniammatillisen yhteistyön lisääminen, kenen kanssa

Yhteiskunnallisen vaikuttavuuden lisääminen, miten

29. Mitä voisi olla ennaltaehkäisevä sosiaalityö asiakkaan elämäntilanteeseen liittyen? / Miten asiakkaan osallisuutta tai hyvää arkea voisi vahvistaa?

30. Muuta mahdollista kommentoitavaa

Liite 2 Infokirje asiakkaalle

VIVA = VISIO VAHVASTA AIKUISSOSIAALITYÖSTÄ

Läntisen sosiaaliaseman sosiaalityöntekijöillä sosiaalityön kehittämiseen liittyvä tiedonkeruuhanke ajalla 3.5-24.6.2010

Läntisellä sosiaaliasemalla kehitämme sosiaalityötä vastaamaan entistä paremmin asiakkaiden tarpeisiin. Läntisen sosiaaliaseman sosiaalityöntekijät osallistuvat Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskuksen Soccan, Helsingin yliopiston sosiaalitieteiden laitoksen sekä Praksis – Sosiaalityön opetus- ja tutkimusyksikön kanssa sosiaalityön kehittämiseen yhteisessä VIVA (Visio Vahvasta Aikuis-sosiaalityöstä) -hankkeessa.

Osana VIVA-hankkeen sosiaalityön kehittämistyötä sosiaalityöntekijät kokoavat sosiaalityön asiakkaiden elämäntilanteista tietoa ajalla 3.5-24.6.2010. Tiedonkeruu koskee ajalla 3.5-24.6.2010 ajanvarauksella asioivia asiakkaita. Tiedonkeruun tarkoituksena on tuottaa sosiaaliasematasolla kootusti tietoa sosiaalityön asiakkaiden elämäntilanteista ja ongelmista sekä niihin vaikuttavista seikoista. Kootun tiedon pohjalta kehitetään sosiaaliaseman sosiaalityötä.

Tietojen kokoaminen toteutetaan sosiaalityöntekijöiden täyttämän kyselylomakkeen pohjalta. Sosiaalityöntekijä kirjaa kyselylomakkeeseen sosiaalityöntekijän näkökulmasta asiakkaan elämäntilanteessa vaikuttavia seikkoja, sosiaalityön ajanvarauksen syytä ja työskentelyn tavoitetta.

Asiakkaiden tiedot käsitellään luottamuksellisesti niin ettei kyselyn vastauksista voida tunnistaa kenenkään henkilöllisyyttä tai yksittäistä asiakkuutta. Asiakkaiden elämäntilanteista tehdään mahdollisesti seurantakysely noin vuoden kuluttua. Myös seurantakysely toteutetaan sosiaalityöntekijöiden täyttämänä luottamuksellisesti.

Teillä on halutessanne mahdollisuus perehtyä kyselylomakkeeseen sosiaalityöntekijän tapaamisella sekä kysyä asiakasseurantakyselystä lisätietoja. Lisätietoja asiakasseurannan kyselystä antavat:

Päivi Jouttimäki
sosiaalityöntekijä
Helsingin kaupunki, Sosiaalivirasto
Läntinen sosiaaliasema, Haagan toimipiste
PL 8100, 00440 Helsinki
Puh (09) 310 41133, gsm 050 347 4937
Sähköposti: paivi.jouttimaki@hel.fi

Saija Kangas
kehittävä sosiaalityöntekijä, käytännön opettaja
Sosiaalityön opetus- ja tutkimusyksikkö, Praksis
Socca - Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus
Läntinen sosiaaliasema, Haagan toimipiste
Puh. 09-310 41135, gsm 050 346 0951

Kaija Mannerström
johtava sosiaalityöntekijä
Läntinen sosiaaliasema, Haagan toimipiste
Puh. 09-310 41299, gsm 050 401 7590

Liite 3

Taulukko 1. Sukupuolijako ikäryhmän sisällä (N=327)

		IKÄ			Yhteensä
		– 29-v.	30–44-v.	45–65-v.	
Sukupuoli	Mies %	42 %	60 %	53 %	53 %
	Nainen %	58 %	40 %	47 %	47 %
Yhteensä %		100 %	100 %	100 %	100 %

Taulukko 2. Sukupuolijako ikäryhmien välillä (N=327)

		IKÄ			Yhteensä
		– 29-v.	30–44-v.	45–65-v.	
Sukupuoli	Mies %	21 %	46 %	32 %	100 %
	Nainen %	34 %	34 %	32 %	100 %
Yhteensä %		27 %	41 %	32 %	100 %

Taulukko 3. Sosiaaliaseman uudet asiakkaat ikäryhmittäin (N=78)

		IKÄ			Yhteensä
		– 29-v.	30–44-v.	45–65-v.	
Uudet asiakkaat %		44 %	35 %	22 %	100 %
Yhteensä lkm		34	27	17	78

Taulukko 4. Uudet asiakkaan sukupuolen mukaan (N=78)

		Sukupuoli		Yhteensä
		Mies	Nainen	
Uudet asiakkaat %		42 %	58 %	100 %
Yhteensä lkm		33	45	78

Taulukko 5. Siviilisäätty (N=327)

	lkm	%
Naimaton	166	61
Avio-/avoliitto, rekisteröity parisuhde	54	17
Asumuserossa	14	4
Eronnut	82	25
Leski	11	3
Yhteensä	327	100

Taulukko 6. Sukupuolen merkitys siviilisäättyyn (N=327)

	Siviilisäätty					Yhteensä
	Naimaton	Avio-/avoliitto, rekisteröity parisuhde	Asumuserossa	Eronnut	Leski	
Mies	61 %	13 %	5 %	20 %	2 %	100 %
Nainen	40 %	20 %	4 %	31 %	5 %	100 %

Taulukko 7. Peruskoulutus (N=320)

	lkm	%
Luku- ja kirjoitustaidoton	1	0
Peruskoulutus kesken	8	3
Kansakoulu	20	6
Perus- ja keskikoulu	163	51
Mualla suoritettu peruskoulutus	27	8
Ylioppilas/lukio	48	15
Ei tietoa	53	17
Yhteensä	320	100

Taulukko 8. Ammatillinen koulutus (N=327)

	lkm	%
Ei ammatillista koulutusta/ ammatillinen koulutus kesken	143	44
Muulla suoritettu ammatillinen koulutus/ ei pätevyyttä Suomessa	17	5
Ammattitutkinto	84	26
Korkeakoulututkinto kesken/ pätevytyminen kesken	16	5
Korkeakoulututkinto	13	4
Ei tietoa	54	17
Yhteensä	327	100

Taulukko 9. Pääasiallinen toiminta (N=327)

	lkm	%
Työssä	14	4
Yrittäjänä	7	2
Palkkatukityössä	1	0
Työvoimapolitiisessa toimenpiteessä (koulutus, kurssi, työharjoittelu)	11	3
Kuntouttavassa työtoiminnassa, huoltosuhteisessa työssä	2	1
Työtön	195	60
Opiskelijana	38	12
Äitiys-, vanhempainlomalla/ hoitovapaalla	9	3
Sairauslomalla	24	7
Työkyvyn selvityksessä /kuntoutuksessa	8	2
Eläkkeellä	4	1
Jokin muu, mikä	14	4
Yhteensä	327	100

Liite 4

Taulukko 10. Työttömyyden taustatekijät (N=95)

	N
Alle vuoden työttömyys	10
Yli vuoden työttömyys	39
Karenssi	10
Työvoiman palvelukeskuksen asiakkuudesta palautunut sosiaaliaseman asiakkuuteen	5
Esteitä työllistymisessä	20
Työkyvyttömyyden ongelmat	7
Yrittäjäyys	0
Muu mikä	4

Liite 5

Taulukko 11. Asiakkaan motivointi päihde- ja terveystalveluihin (N=80)

	%
Terveystalvelut	16 %
Mielenterveystalvelut	43 %
Päihdetalvelut	33 %
Päihde- ja mielenterveystalvelut	6 %
Jokin muu	12 %
Yhteensä	110 %

Taulukko 12. Työttöman asiakkaan motivointi päihde- ja terveystalveluihin (N=51)

	%
Terveystalvelut	19 %
Mielenterveystalvelut	34 %
Päihdetalvelut	38 %
Mielenterveys- ja päihdetalvelut	6 %
Jokin muu	11 %
Yhteensä	109 %

Taulukko 13. Asiakkaan voimauttaminen sosiaalityön työskentelyn tavoitteena (N=143)

	%
Tavoitteena saada asiakas osallistumaan sosiaaliaseman järjestämään toimintaan	8 %
Tavoitteena saada asiakas osallistumaan johonkin matalan kynnyksen toimintaan	16 %
Digitaalisen syrjäytymisen ehkäiseminen	3 %
Asiakkaan kokonaistilanteen paraneminen	78 %
Jokin muu	14 %
Yhteensä	118 %

Taulukko 14. Sosiaalityöntekijän ajanvarauksen pääasiallinen syy (N=784)

	%
Alkuarviointi, tilannearvio tai kokonaistilanteen selvittäminen	36 %
Suunnitelman teko	4 %
Suunnitelman seuranta tai arviointi	5 %
Muu seurantatapaaminen	30 %
Asiakkaan motivointi ja ohjaus uusiin palveluihin	10 %
Työttömyyteen tai työllistymiseen liittyvät asiat	27 %
Opiskeluun liittyvät asiat	9 %
Vuokravelka	12 %
Muut asumiseen liittyvät asiat	27 %
Etuuksiin tai taloudelliseen tilanteeseen liittyvät asiat	34 %
Perheeseen tai lähesuhteeseen liittyvät asiat	11 %
Päihteiden käyttöön tai riippuvuuksiin liittyvät asiat	10 %
Terveystuhoon liittyvät asiat	13 %
Tarve raivaussivoukselle	1 %
Yhdessä asian hoitaminen esim. asiakirjan laadinta	4 %
Käynti toimipisteessä asiakkaan kanssa	1 %
Verkostotapaaminen	2 %
Jokin muu	7 %
Yhteensä	240 %

Taulukko 15. Sosiaalityöntekijän työmenetelmät (N=73)

	%
Parityö sosiaalityöntekijän tai sosiaalihoajaan kanssa	33 %
Parityö jonkun muun kanssa	13 %
Kriisiterapeuttiset menetelmät	6 %
Narratiivinen menetelmä	12 %
Motivoiva haastattelu	39 %
AUDIT-testi	2 %
Jokin muu, mikä	5 %
Yhteensä	109 %

Taulukko 16. Asiakastyön dokumentointi asiakastietojärjestelmään (N=532)

	%
Tilannearvio	35 %
Suunnitelma	9 %
Suunnitelman seuranta	2 %
Suunnitelman arviointi	1 %
Muistiinpanot	96 %
Dokumentointi pääasiassa toimeentulotukipäätöksissä	23 %
Jokin muu, mikä	3 %
Yhteensä	168 %

Taulukko 17. Asiakkaan asiointiverkostot (N=896)

TE-toimisto	48%
Työvoiman palvelukeskus Duuri	5%
Jokin muu työhallinnon palvelu	3%
A-klinikka, säännöllinen hoitokontakti	7%
A-klinikka, satunnainen/lyhyt hoitokontakti	2%
Nuorisoasema	0 %
Huumepoliklinikka	3 %
Muu päihdehuollon laitoshoido	1%
Korvaushoidon osasto	1%
Muu päihdehuollon avohoido	1%
Vasta aloittanut korvaushoidon	1%
Ollut vuosia korvaushoidossa	1%
Jokin muu päihdehuollon palvelu	1%
Lastensuojelu	9%
Vammaispalvelu	2%
Vanhusten palvelut	0%
Talous- ja velkaneuvonta	5%
Työhönkuntoutus	0%
Työvalmentaja	2%
Asumisneuvoja	7%
Eläkeselvitys	1%
Perheoikeudellinen yksikkö	6%
Perheneuvola	1 %
Jokin muu	1 %
Terveysaseman mielenterveyspalvelut	10 %
Psykiatrinen poliklinikka	8 %
Perheneuvola	1 %
Avohoido	2 %
Laitoshoido / asumispalvelut	1 %
Jokin muu	2 %
Terveysasema	33 %
Sairaala	7 %
Kotipalvelu	0 %

Jokin muu	2 %
Horisontti, Kyläpaja ym. alueen asukastilat	1 %
Koulutuspaikka, kurssi tai ryhmä	5 %
Muu järjestö, vapaaehtoistyö, projekti tms.	3 %
Turvakoti	0 %
Jokin muu	3 %
Oikeusaputoimisto	4 %
Kriminaalihuolto	2 %
Ulosottovirasto	10 %
Jokin muu, mikä	3 %
Seurakunta	3 %
Opiskelupaikka	12 %
Asiakkaan vanhemmat tai muut sukulaiset / läheiset	46 %
Kiinteistöyhtiö / vuokranantaja	14 %
Asiakkaalla ei muuta asiointikontaktia kuin sosiaalityöntekijään	1 %
En osaa sanoa / Ei tietoa asiakkaan asiointiverkostosta	12 %
Jokin muu	2 %
Yhteensä	294 %

Taulukko 18. Sosiaalityöntekijöiden yhteistyötahot (N=182)

TE-toimisto	9 %
Työvoiman palvelukeskus	8 %
Jokin muu	3 %
A-klinikka, säännöllinen hoitokontakti	5 %
A-klinikka, satunnainen/lyhyt hoitokontakti	3 %
Huume-poliklinikka	2 %
Muu päihdehuollon laitoshoido	2 %
Muu päihdehuollon avohoido	2 %
Jokin muu	1 %
Lastensuojelu	10 %
Perhekeskuksen varhainen tuki	1 %
Vammaispalvelu	2 %
Talous- ja velkaneuvonta	6 %
Työhönkuntoutus	2 %
Työvalmentaja	8 %
Asumisneuvoja	12 %
Eläkeselvitys	3 %
Jokin muu	3 %
Terveysaseman mielenterveyspalvelut	1 %
Psykiatrinen poliklinikka	4 %
Laitoshoido / asumispalvelut	2 %
Jokin muu	2 %
Terveysasema	3 %
Kotipalvelu	1 %
Horisontti, Kyläpaja ym. alueen asukastilat	6 %
Koulutuspaikka, kurssi tai ryhmä	2 %
Muu järjestö, vapaaehtoistyö, projekti tms.	4 %
Turvakoti	1 %
Jokin muu	4 %
Oikeusaputoimisto	1 %
Kriminaalihuolto	1 %
Ulosottovirasto	3 %
Jokin muu	3 %

Taulukko 19. Asiakkaan tarpeita uusille palveluille tai yhteistyökumppaneille (N=297)

	%
Kohdennettu ryhmä- / vertaistoiminta, kurssi, työpaja	33 %
Sosiaalisten tilaisuuksien/ infotilaisuuksien/ tapahtumien järjestäminen	11 %
Tarve tiiviimpään asiakkuuteen /useampiin tapaamisiin sosiaalityössä	38 %
Moniammatillisen yhteistyön lisääminen	40 %
Yhteiskunnallisen vaikuttavuuden lisääminen	6 %
Asiakkuudessa ei tarvetta uusille palveluille	19 %
Jokin muu	4 %
Yhteensä	150 %

3. REFLEKTIIVISTÄ TYÖPARITYÖTÄ

3.1 Suhdetyötä ja dialogia

Hanna Liikanen

3.1.1 Johdanto

Työparityöskentely parantaa asiakkaan saamaa palvelua. Työparityö säästää voimavaroja ja aikaa pitkällä tähtäimellä. Asiakkaat tavoittavat paremmin sosiaalityöntekijänsä. Asiakasprosessit muuttuvat intensiivisemmiksi ja pohtivammaksi kuin yksin työskennellessä. Työstä tulee myös suunnitelmallisempaa. Työskennellessään työpareina sosiaalityöntekijät oppivat toisiltaan ja voivat hyödyntää toistensa erilaisia vahvuuksia. Työntekijöiden työkyky paranee, kun työtä voi jakaa kollegan kanssa. Työstä tulee luovempaa. Työn ilo lisääntyy.

Nämä edellä esitetyt väittämät esitettiin, kun sosiaaliaseman aikuissosiaalityöntekijät arvioivat työparityötä kesällä 2010. Tuolloin suunniteltiin sosiaaliaseman sosiaalityöntekijöiden yhteistä tempausta, kahden kuukauden mittaista ”intensiivijaksoa”, jonka aikana jokaisen sosiaalityöntekijän oli määrä käynnistää viidestä kuuteen työparityöskentelyprosessia toisen sosiaalityöntekijän kanssa.

Tässä artikkelissa ei todisteta edellä esitettyjä käsityksiä työparityöskentelyn tuloksista tosiksi tai epätosiksi. Aikaisemman tutkimustiedonkaan pohjalta väitteitä on vaikea arvioida. Työparityö on jäänyt tutkimukselliseen pimentoon, toisin kuin esimerkiksi sosiaalityöntekijöiden tekemä verkostotyö ja muut erilaiset tiimityön muodot sosiaali- ja terveydenhuollossa. Opinnäytetyön aiheena työparityö on viime vuosien aikana sen sijaan esiintynyt. Työparityötä on tarkasteltu sosiaalityöntekijän ja sosiaaliohjaajan yhteistyönä aikuissosiaalityössä (Österberg 2005) ja vanhustenpalveluissa (Pöntän 2008). Näissä töissä kysymys on ollut erityisesti sosiaalityöntekijöiden ja sosiaaliohjaajien välisestä yhteistyöstä sekä sosiaalipalveluiden tehtävärakenteen muutoksista. Lastensuojelun työparityötä ylemmässä ammattikorkeakoulututkinnon opinnäytetyössä tutkineen Anna Vaihian lähtökohtana oli reflektiivisen sosiaalityön ideaali (Vaihia 2009). Työyhteisökohtaisessa kehittämistyössä kehitettiin työparityöhön soveltuva arviointilomake, jonka avulla oli tarkoitus tarkastella kriittisen reflektion avulla tehtyä työparityötä.

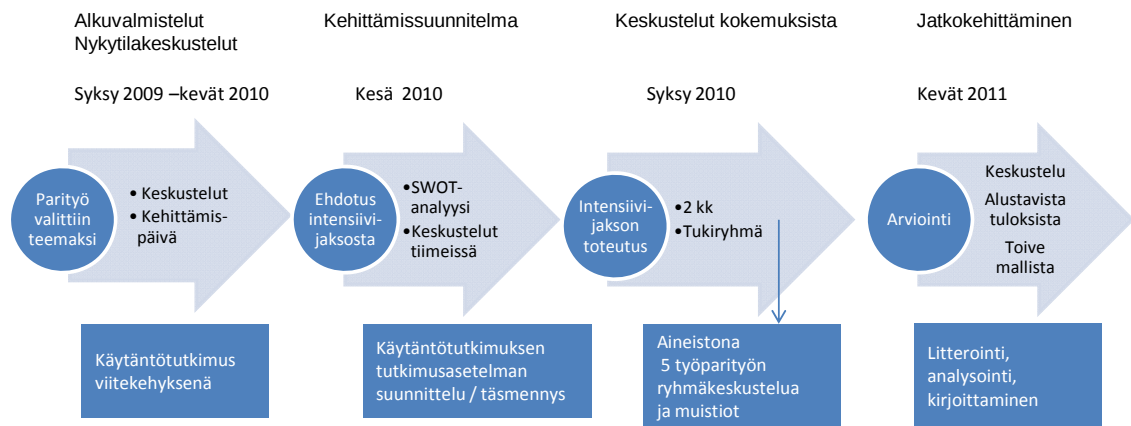
Tämän artikkelin tavoitteena on kuvata VIVA – visio vahvasta aikuissosiaalityöstä -hankkeen aikuissosiaalityön kehittämisprosessissa syntyneitä työyhteisötason keskustelua ja käsityksiä siitä, miten työparityö voi muuttaa tapaa tehdä sosiaalityötä. Sosiaalityöntekijät valitsivat työparityön kehittämisen yhdeksi kehittämisteemaksi syksyllä 2009. Perusteluina tuolloin olivat erityisesti työssä jaksaminen ja asiakkaan parempi kuulluksi tuleminen: ”keventää ja auttaa jaksamaan, ”kahdet korvat”(muistio 2.9.2009). Tästä alkulähtökohdasta päädyttiin tutkimaan työparityötä omassa työssä.

Kehittämishankkeessa mukana olleet ovat yhteistoiminnallisesti tuottaneet ja jakaneet tietoa, jota pyritään tässä artikkelissa käsitteellistämään ja jalostamaan eteenpäin. (Vrt. Haverinen 2005, 101; 113–114; Satka, Karvinen-Niinikoski & Nylund 2005, 11–13; Karvinen-Niinikoski 2005, 82–83.) Kehittämishankkeen kysymys muuntautuu silloin myös muotoon: mitä parityön avulla voidaan oppia sosiaalityöstä? Tai miten sosiaalityön ihanteiden toteuttaminen tulee mahdolliseksi parityössä? Artikkelissa pohditaan, mitä olisi reflektiivinen työparityö. Apuna käytetään suhdetyön ja dialogisuuden käsitteitä.

3.1.2 Keskustelu- ja dokumenttiaineisto parityöstä

Ensisijaisena aineistona tässä käytäntötutkimuksessa on viiden tapaamiskerran keskusteluaineisto työparityöstä. Tapaamiset järjestettiin työparityöskentelyn kokeilu- tai intensiivijaksolla kahden viikon välein tunnin mittaisina nauhoitettuna ryhmäkeskusteluina. Eri tapaamisissa oli koolla vaihteleva joukko sosiaalityöntekijöitä, 6–10 henkilöä kerrallaan. Sosiaaliaseman 17:sta sosiaalityöntekijästä keskusteluihin osallistui yhteensä 13 sosiaalityöntekijää, joista kolme työskenteli myös kehittävänä sosiaalityöntekijöinä. Yhtä kertaa lukuun ottamatta paikalla oli myös joku neljän tiimin johtavista sosiaalityöntekijöistä. Tapaamisten tavoitteena oli edesauttaa ja seurata kokeilun etenemistä, edistää työparityöskentelyn mallintamista sekä koota aineistoa työparityön käytäntötutkimuksellista tarkastelua varten. Keskustelut nauhoitettiin ja litteroitiin sanatarkasti. Kehittävät sosiaalityöntekijät osallistuivat keskusteluihin kehittämis- ja tutkijaroolissa tilanteiden mahdollistajina sekä osallistujina. Kukin kolmesta kehittävästä sosiaalityöntekijästä ohjasi keskustelua vuorollaan muiden osallistuessa keskusteluun (vrt. Fern 2001, 73).

Kuviossa 1 esitetään työparityöskentelyyn liittyvä kehittämis- ja käytäntötutkimusprosessi aikajanalla. Kuvio havainnollistaa sitä, miten kehittäminen ja käytäntötutkimus lomittuivat. Työparityöskentely oli sosiaalityöntekijöille yhteisen tutkimisen ja tarkastelun kohde, joka päivittäisen puheen tasolla jäsennettiinkin työyhteisökohtaisena kehittämistoimintana. Tutkimusasetelma jäsenyi vasta prosessin edetessä, sillä kehittämistoiminnan etenemisestä keskusteltiin ja neuvoteltiin työyhteisössä pitkään. Keskusteluja käytiin sosiaalityöntekijöiden tapaamisissa ja tiimikohtaisissa palaverissa. Toissijainen aineisto muodostuu kehittämisprosessia kuvaavista dokumenteista, joita ovat lähinnä sosiaalityöntekijöiden tapaamisista laaditut muistiot, keskustelujen pohjalta laaditut ehdotukset ja ryhmätyömaterialit (syksy 2009 – kevät 2011).



Kuvio 1. Työparityöskentelyn kehittämis- ja käytäntötutkimusprosessi

Työparityötä tarkastellaan keskusteluaineistossa ilmiönä, jota tutkitaan sosiaalityöntekijöiden kokemusten ja käsitysten kautta. Alun perin tapaamisten julkilausuttuna tavoitteena oli luoda yhteinen näkemys ja joustava toimintamalli parityöstä. Tapaamisille oli annettu etukäteen teema, jonka pohjalta jokainen keskustelu käynnistettiin. Ensimmäisessä tapaamisessa keskusteltiin työparityöskentelyn aloittamisesta, toisessa työnjaosta ja yhteisestä työskentelystä, kolmannessa yhteistyön reflektoinnista ja palautteenannosta, neljännessä asiakasnäkökulmasta ja viidennessä tapaamisessa arvioitiin saatuja kokemuksia. Ennakkoon käydyissä keskusteluissa ajatuksena oli, että keskustelijat lähtisivät etsimään konsensusta ja yhteistä työskentelyä helpottavia linjauksia. Tätä varten sosiaalityöntekijöille oli myös jaettu orientoivaa materiaalia. Jo ensimmäisellä kerralla alustava suunnitelma osoittautui vain osittain toimivaksi. Strukturoidun työskentelytavan sijaan osallistujilla näytti olevan tarve purkaa ja pohtia parityöstä saatuja kokemuksia vapaamuotoisesti. Yhden tapaamiskerran pituus – yksi tunti – ei riittänyt kokemusten jäsentämiseen yhteisiksi malleiksi. Mallien luomisen sijaan yhteiset keskustelut mahdollistivat kokemusten jakamisen. Keskusteluista laadittiin silti kirjalliset yhteenvedot, jotka lähetettiin kaikille. Vaikka keskusteluryhmän kokoonpano vaihteli, keskusteluaineisto näyttäytyy jälkikäteen eräänlaisena oppimisprosessina, jonka lopputuloksena on erilaisia kokemukseen perustuvia käsityksiä siitä, miltä parityön tekeminen toisen sosiaalityöntekijän kanssa tuntuu, sekä aikaisempaa yhtenäisempi yhteisöllisesti tuotettu näkemys siitä, mitä työparityö voisi parhaimmillaan olla.

3.1.3 Kanssatutkijuus

Käytäntötutkimuksen edetessä pohdimme kehittäjäsosiaalityöntekijöiden joukossa kanssatutkijuuden käsitettä ja käytäntöä. Kanssatutkijuus oli käytäntötutkimuksellinen ideaali, jonka kanssa kamppailimme sovittaessamme yhteen omia moninaisia työroolejamme ja eläytyessämme

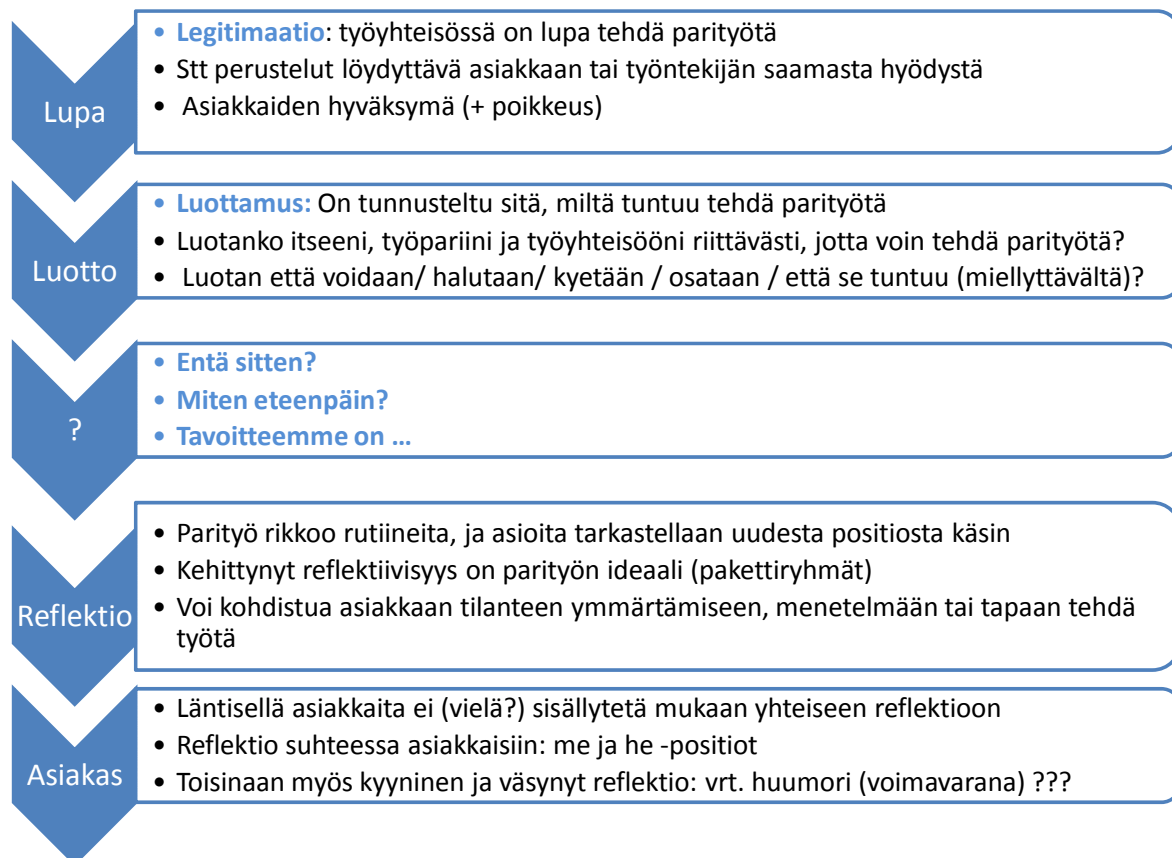
kollegojemme arkeen. Omassa roolissamme työskentelimme sosiaaliaseman asiakkaiden kanssa yksilö- ja ryhmätyössä, käytännön opetuksessa yliopiston sosiaalityön opiskelijoiden kanssa sekä kehittämishankkeen mahdollistajina ja käytäntötutkijoina omalla työpaikallamme. Kanssatutkijuuden ymmärsimme sosiaalityöntekijöiden yhteisöllisenä, jaettuna tutkijuutena, jonka kautta tarkastelemme tutkimuskohteitamme yhdessä.

Työparityön osalta prosessissa valmisteltiin ja kuunneltiin melko pitkään ja pitkälle niitä ajatuksia ja toiveita, joita sosiaalityöntekijät esittivät. Työyhteisössä, jossa kehittäminen ja käytäntötutkimus toteutettiin, työskenteli noin 20 sosiaalityöntekijää 14 vakanssilla. Neljään tiimiin organisoidulla joukolla oli lisäksi esimiehinään neljä johtavaa sosiaalityöntekijää. Sosiaalityöntekijöiden ikä- ja työkokemus vaihteli noin 40 vuodella. Noin kolmannes oli eläkeikää lähestyviä, kokeneita, sosiaalityöntekijöitä.

Tarja Juvonen ja Saija Kangas (2011) pohtivat käytäntötutkimusta koskevassa esitelmässään sitä, missä määrin käytäntötutkimuksellinen kehittämistyö vastaa niitä ideoita, syitä ja toiveita, joita alun perin tavoiteltiin. Vaikka kehittämistyö kohdentuu sosiaalityöntekijöiden tärkeäksi katsomaan aiheeseen, sitoutuminen voi lopahtaa kesken kaiken. Missä määrin käytäntötutkimuksessa todella kyetään yhteistoiminnalliseen suunnitteluun, neuvotteluihin ja tulkintoihin?

Yhteisöllinen kehittäminen tai käytäntötutkimus ei tapahdu missään ideaalitilassa. Joidenkin sosiaalityöntekijöiden mielestä etenimme liian hitaasti, mutta jotkut olisivat kaivanneet perusteellisempaa ja käsitteellisempää tarkastelua ja joidenkin mielestä keskustelu oli jo nyt liian teoreettista. Kehittämisprosessissa kuuntelemisen, prosessoinnin, tulevaisuuteen suuntaavan toiminnan ja arvioinnin suhteiden ja ajoitusten tekeminen on taitolaji. Tulin mukaan käytäntötutkimushankkeeseen puoli vuotta sen jälkeen kun työparityö oli valittu kehittämisen kohteeksi. Löysin itseni pian tilanteista, joissa joku sosiaalityöntekijöiden joukosta kysyi minulta, miksi olemme valinneet tämän aiheen kehittämisen kohteeksi. Senhän piti olla minun kysymykseni heille!

Jos alkuperäinen motiivi ja syy työparityön kehittämiseen oli työssä jaksamisen turvaaminen, vastaako prosessi ja lopputulos riittävästi tarvetta? Hukattiinko lähtökohta? Projektien ja kehittämistyön käynnistämisessä kysyntä, tarve ja motivaatio sitoutua ovat perustavia. Toisaalta keinoja tulisi tarkastella suhteessa tavoitteisiin. Vastaako ehdotettu keino sitä, mitä tavoitellaan? Toisaalta käytäntötutkimuksen periaatteista kirjoittavat Erja Saurama ja Ilse Julkunen (2009, 307) pitävät tavoitteiden ja lopputuloksen uudelleenmuotoutumista luonnollisena kehityskulkuna. Käytäntötutkimuksen luova potentiaali piilee juuri avoimessa ja uutta etsivässä lähestymistavassa.



Kuvio 2. Parityön kehittäminen läntisellä sosiaaliasemalla, keskeneräinen analyysi 28.2.2011 sosiaalityöntekijöiden foorumissa

Keskustelujen edetessä sosiaalityöntekijät pohtivat kerta kerran jälkeen sitä, onko heillä lupa ja todellinen mahdollisuus tehdä työparityötä. Alustavia tuloksia käsiteltiin yhdessä sosiaalityöntekijöiden kanssa helmikuussa 2011 (ks. kuvio 2). Nimesin tuolloin työparityön legitimeettikeskustelun yhdeksi keskeiseksi havainnoksi kehittämisprosessista. Kyse oli järkevästä julkisten palveluiden tehokkuuslogiikan sisäistämisestä, mutta keskustelimme myös yhdessä siitä ristiriidasta, joka näytti syntyvän, kun esimiehet kannustivat yhteisen kehittämishankkeen puitteissa työparityöhön, mutta sosiaalityöntekijät kerta kerran jälkeen tuottivat parityön erikseen perusteltavana poikkeuksena. Tästä keskustelusta syntyi vaikutelma, että aikuissosiaalityön reunaehdot syntyvät moninaisista ohjeista, vihjeistä ja tulkinnoista. Sosiaalityöntekijöiden käsitys omasta autonomiasta – liikkumatilasta ja toimintavapaudesta – on ehkä vieläkin kapeampi, kuin olin osannut ymmärtää. Ilmiötä selitettiin myös sillä, että omien työtapojen avaaminen ja jakaminen toisille on vaativaa.

Reflektiivisen työparityöskentelyn kaksi keskeistä kulmakiveä – reflektiivisyys ja dialogisuus – ovat kuitenkin niitä teemoja, joita sosiaaliaseman sosiaalityöntekijöiden keskuudessa käsiteltiin. Dialogisuutta koskevia artikkeleja luettiin yhdessä ja niistä keskusteltiin erityisesti keväällä 2010.

Luimme muun muassa Katarina Mönkkösen ja Satu Roosin (2009) käsityksiä dialogisuudesta ja dialogisuuden lisäämisestä työyhteisössä. Mönkkönen ja Roos painottavat dialogisuutta uuden, yhteisen ymmärryksen löytämisenä, jonka saavuttaminen on mahdollista vain tasaveroisessa, vastavuoroisessa ja luottamuksellisessa suhteessa. William Isaacs (2001) pitää dialogia yhdessä ajattelemisen taitona, jossa etsitään uudenlaista yhteyttä jo olemassa olevaan kuuntelemalla toisia. Dialogissa oleva on valmis tarkistamaan omia kantojaan. Reflektiivisyyden ideaa ja sisältöä avasivat erityisesti Antti Särkelän parityökoulutuksiin osallistuneet sosiaalityöntekijät vuoden 2010 ja 2011 aikana (ks. Kaisa Majan artikkeli tässä kirjassa, myös Thomasen 2009; Yliruka 2006).

3.1.4 Positiointi aineiston analysoinnin menetelmänä

Koottua keskusteluaineistoa on analysoitu positiointin ja teemoittelun keinoin. Positiointi on teoreettinen ja menetelmällinen näkökulma, jonka avulla on mahdollisuus tarkastella paikallista vuorovaikutusta vaihtelevissa merkitysverkostoissa (Härre & Van Langenhove 1999; Davies & Harre 1990). Vaikka positiointia on käytetty erityisesti puheentutkimuksen menetelmänä, tässä yhteydessä sitä hyödynnetään lähinnä teemoittelua tarkentavana analyttisenä ja metaforisena välineenä tarkastella yhteistyötä sosiaalityöntekijöiden kesken sekä suhdetta asiakkaisiin puhetilanteissa, joissa sosiaalityöntekijät keskustelevalle kokemuksistaan työparityöskentelystä. Toisin kuin positionnin keskusteluanalyttisessä soveltamisessa, tässä ei tarkastella niinkään keskustelua sinänsä vaan keskustelupuheenvuoroihin sisältyvä vuorovaikutuksellisia paikannuksia.

Positiointi, paikantaminen, on asemoitumista suhteessa johonkin laajempaan tai suhteessa johonkuhun toiseen. Paikantaminen perustuu kokonaisuuden – usein tiedostamatta tapahtuvaan – jäsentämiseen ja erilaisiin kulttuurisiin ja mentaalisin malleihin. Paikantaminen on asettumista ja toimimista jostakin sisäistetystä asemasta käsin. Toisaalta myös ennalta määrittämättömissä tilanteissa tehdään tulkintoja eri toimijoiden asemoitumisesta. Puheessamme luomme kommunikatiivista tilaa, jossa paikannamme itseä ja toisia toimijoita ja käsitystämme heistä toimijoina (Korobov 2001, 10). Mentaalisten mallien ja kulttuurisen lukutaidon pohjalta toimijat voivat tehdä myös hienovireisiä, paikallisia, tilanteisiin sidoksissa olevia paikannuksia. Paikannukset ovat siis muuntuvia ja muutettavissa olevia. Paikannusten vaihtelut voi ymmärtää myös puhujan resursseina, vaihtoehtoina (Korobov 2001, 13).

Olen ryhmitellyt keskusteluaineiston kahteen teemaluokkaan sen mukaan, miten puhujat parityöstä puhuessaan asemoivat itsensä ja toiset toimijat. Puhuessaan työparityöstä puhujat asemoivat sekä itseään että työpariaan suhteessa toisiinsa. Esittelen kaksi esimerkkiä, joissa puhujat tarkastelevat itseään ja työpariaan. Ensimmäisessä näytteessä sujuvan työskentelyn, ”helppouden”, perustana nähdään sosiaalityöntekijöiden näkemysten samanlaisuus. Toisessa näytteessä puolestaan painotetaan sitä, että erilaiset näkökulmat tuottavat täydentävää näkökulmaa, kunhan niiden yhteensovittaminen tapahtuu yhteisymmärryksessä.

Ei me sitä niin kauheasti pohdittu (naurahtelua). No, ehkä kun tää ollut niin helppoo, me oltiin aika samanmielisiä ja kun se on mennyt niin helposti, niin ehkä senkin takia, ei oo tullut mietittyä niin jälkikäteen hirveästi.

Me ollaan hyvä työpari, tullaan toistemme kanssa toimeen ja sillei, mutta kun tavataan asiakkaita, niin menee niin, että aika usein menee niin, että nähdään asiat eri tavalla, tai tuo siihen eri näkökulmaa, että toinen tulkitsee toisella tavalla. Se että me tehdään parina, tuo siihen hirveen paljon uutta näköalaa, kuin se että tekisi yksin.

Toiseksi puhujat positoivat parityöaineistossamme asiakkaita. Asiakkaita tarkasteltaessa asemoituminen tapahtuu moneen suuntaan. Näissä keskusteluissa keskiössä on usein asiakkaan positio suhteessa sosiaalityöntekijään tai työpariin. Asiakkaita asemoidaan ensimmäisessä esimerkissä suhteessa työntekijään valta- ja voimasuhteiden kautta, ja näin perustellaan työparin tarvetta. Toisessa esimerkissä asiakkaat määrittyvät sosiaali- ja terveydenhuollon haastaviksi yhteisasiakkaiksi, joksikin muuksi kuin ”normiasiakkaiksi”. Puheenvuorossa myös puretaan normia, jonka mukaan työparityöskentely olisi oikeutettua vain erityisen haastavissa tilanteissa.

Tässä perheessä mikä oli [toisen sosiaalityöntekijän kanssa], he on niin hyvin voimakkaita kaikki, niin siihen tarvitaan joku vastaanottamaan sitä vaatimustasoo.

Sitten on kans tää meidän nuori-pari, joka on [työparin nimi] kanssa. En tiedä miten siinä etenee. Siihen ei saa se terveydenhuolto otetta ja tuntuu, että se on meidän harteilla. Niin kuin sanottu, en tiedä miten tulee se työskentely etenemään. Niin haluaisin vielä jonkun ihan ”normaalin yhden ihmisen” siihen parityöskentelyyn. Nouseeks siitä silloin, että kun tuntuu että kaikki menee sinänsä pärjää ja menee hyvin, niin että löytyisikö siitä vielä jotain lisäarvoa.

Suurin osa aineistosta oli helposti luokiteltavissa näihin kahteen kategoriaan. Puhe oli usein luonteeltaan ”kokemuspuhetta” eli omien kokemusten kuvaamista tai analysoimista. Kuten yllä havaittiin, osa tästä kokemuspuheesta sijoittui molempiin luokkiin. Luokittelussa havaitsin myös, että keskusteluissa oli myös kolmas kategoria tai taso, joka ei välttämättä viitannut suoraan kokemukseen, vaan otti kantaa – tai position – suhteessa sosiaalityön normeihin tai ideaaleihin tai pyrki luomaan tai määrittämään niitä. Seuraavassa esimerkissä sosiaalityöntekijä korostaa sitä, että sosiaalityöntekijän tulisi työhön liittyvistä vaaratilanteista huolimatta tehdä työtä kaikkien asiakkaiden kanssa.

Siinä on niin monta näkökulma, jos eettisesti ajattelee (kertoo toiminnasta eräässä asiakastapauksessa) Ei heitä voi kaikkia pakastaa vankilaan. [...] Tämä on minusta yksi pieni sivu sosiaalityön etiikkaa.

Antti sano, että se on ihan hyvä, jos työntekijät keskenään puhuu siinä, eikä oo niin kaunean varmoja, vaan että vetää sen asiakkaan mukaan siihen, tekemiseen. Että ei tuu mitään valmista, kun meillä ei ole valmiita vastauksia elämäntilanteisiin. Että se saa olla, olla epävarmaa [...] Se on oikein hyvä, että ollaan vähän eri mieltä. Se on vaan positiivista. Se on sitä lisäarvoa. Ei se että jos nyökkäillään ja ollaan samaa mieltä. Siinä nähdään, että me tehdään myös työtä keskenään, että selvitetään. Se on oppimistilanne [asiakkaalle].

Yllä olevassa esimerkissä tapahtuu positiointia moneen suuntaan. Puheenvuorossa tehdään tilaa työntekijöiden keskinäiselle neuvottelulle, erilaisuudelle ja epävarmuudellekin. Asiakas on ikään kuin havainnoimassa ja mallioppimassa näkökulman vaihtamisen mahdollisuutta omaan elämäänsä. Puheenvuorossa esiintyvä ”Antti” on työnohjaaja ja kouluttaja Antti Särkelä, jonka ajatuksia keskusteluihin toivat ne neljä sosiaalityöntekijää, jotka osallistuivat hänen pitämäänsä parityökoulutukseen. ”Antti” oli siis keskusteluissamme yksi selkeästi personoitavissa oleva auktoriteetti ja norminluoja, jonka koulutuksesta omaksutut – persoonallisesti tulkitut – ajatukset rakensivat yhteisen keskustelumme sisältöjä.

Olimme siis lähteneet rakentamaan ”mallia”. Täysin yhteisesti jaettua mallia ei näyttänyt syntyvän, mutta löytyi tämä kiinnostava normatiivinen taso. Positioinnin näkökulmasta tätä reflektiivistä (tai ”esireflektiivistä”) tasoa voi tarkastella myös identiteetin kannalta kysymyksenä ”millaisina sosiaalityöntekijöinä – tai työpareina – haluamme tulla ymmärretyksi” (vrt. Korobov 2001,15).

3.1.5 Sosiaalityö suhdetyönä

Sosiaalityöntekijöiden puheenvuoroissa sosiaalityö näyttäytyy työnä, jossa muun muassa otetaan vastaan asiakkaiden odotuksia, kannetaan vastuuta tilanteissa, joihin ei ole helppoja ratkaisuja, ollaan uhkaavissa tilanteissa tai epävarmoina tehdyistä tulkinnoista ja ratkaisuista. Sosiaalityötä onkin tarkasteltu tunteiden käsittelyn, nimeämisen ja säätelyn kautta tunnetyönä (Rostila 1990, Forsberg 2003; vrt. Hohschild 1983).

Toisaalta parin kanssa on ikään kuin kokenut saman ja että kun tietää että toisen kanssa voi palata siihen. Siinä tunnekuorma purkautuu beti, jos tilanne on vaativa tai bankalan tuntuinen tilanne. Kun se on jaettu, sitä tunnekuormaa ei tarvitse jäädä enää miettimään.

Positioinnin yhdistäminen työparityöhön johti oivallukseen, että sosiaalityötä voi tarkastella paitsi tunnetyönä – myös suhdetyönä. Maaseutusosiaalityön prosessia tarkastellut Asta Niskala (2008) käyttää suhdetyön käsitettä kuvaamaan asiakkaan ja työntekijän vakiintunutta vuorovaikutussuhdetta, ”omana oloa”, työtä asiakkaan ”luomuverkostoissa”, kollegojen tukea sekä ”juonimista järjestelmässä” (mt.139–149). Niskala sijoittaa suhdetyön erityisesti vaiheeseen, jossa sosiaalityön asiakkuus on kohtaamisvaiheen jälkeen syventynyt asiakkaan ja vastuutyöntekijän

luottamussuhteeksi. Anna-Kaisa Koskinen (2007, 27–28; 47) puolestaan korostaa juuri alkuvaiheen vuorovaikutusta tarkastellessaan aikuissosiaalityön muutostyön prosessia. Asiakassuhteen rakentumisvaiheessa pyritään kontaktin luomiseen ja luottamuksen saavuttamiseen arvostavalla asenteella, avoimuudella, kuuntelemalla ja välttämällä moraalista ylemmyyttä. (Ks. myös Särkelä 2001, 68–69, joka korostaa ensikontaktin tärkeyttä.)

Suhdetyön käsitteen voi nähdä vielä laueampana käsitteenä. Sosiaalityö suhdetyönä aukeaa ainakin kahdella tapaa. Suhdetyön voi ymmärtää sosiaalityön kohdetta kuvaavana: **sosiaalityö on suhdetyötä, jossa kohteena ovat asiakkaan suhteet läheisiinsä, toimintaympäristöönsä ja elämäntilanteeseensa.** Fabio Folghereiterin (2004) mukaan sosiaalityö on pragmaattista todellisuutta muovaavaa toimintaa, jossa tavoitellaan selviytymistä toimijoiden välisissä suhteissa. Oleellista on tuolloin asiakkaan ongelmien ja tavoitteiden relationaalisuus tämän suhdeverkostossa. Sosiaalityön kohdetta on määritelty myös muun muassa siten, että sosiaalityön kohteena ovat ihmiset toimintaympäristössään. Pauli Niemelän (2009, 224) näkemyksen mukaan sosiaalityön kohteena on asiakkaan ja tämän ympäristön välinen suhde. Myös Riitta Granfelt (1993, 200) näkee sosiaalityön kohteena asiakkaan elämäntilanteen.

Sosiaalityö on suhdetyötä myös toisessa merkityksessä: **sosiaalityö on vuorovaikutustyötä, jossa rakennetaan ja ylläpidetään suhteita ja toimitaan suhteissa** (Walls 2005, 24). Kaarina Mönkkönen ja Satu Roos (2009, 59–60) kirjoittavat suhteiden logiikasta, jossa tarkastelun kohteeksi nousevat tilanteiden dynamiikka, konteksti ja ajassa ja paikassa vaihtelevat sosiaaliset merkitykset. Suhteiden logiikassa kyse on ihmissuhteista, joita ei kuitenkaan voi palauttaa yksilöihin. *”Suhteiden maailmassa vuorovaikutus on aina hyvin elävää, monimuotoista ja tietyllä tavalla ennalta arvaamatonta, jolloin emme voi koskaan tietää, mitä tukea ja interventioita tilanne tarvitsee. Tämän lisäksi me vuorovaikutuksessa liikumme erilaisilla vuorovaikutuksen tavoilla ja toinen voi kutsua toisen aina uuteen positioon.”* (Mt.61.)

Sosiaalityön suhteista perustavin on suhde asiakkaaseen. Konteksti määrittää suhdetta asiakkaaseen monella tavoin. Aikuissosiaalityössä kontekstina on usein toimeentulotuen hakeminen. Kontekstia normittavat sosiaalityöntekijän näkökulmasta lainsäädäntö, ohjeet, ammatillisuus ja eettiset koodit. Sosiaalityöntekijän ja asiakkaan suhde on epäsymmetrinen. Kumpikin on suhteessa toimijana, mutta sosiaalityöntekijä on suhteen rakentumisesta vastuullisemmassa roolissa kuin asiakas (vrt. Hankamäki 2008, 143–144.) Aikuissosiaalityön asiakasvuorovaikutuksen kontekstia on tarkasteltu tuen ja kontrollin liittona. Sosiaalityöntekijöiden tukeen ja kontrolliin liittyviä pohdintoja analysoinut Arja Jokinen (2008) löytää sosiaalityöntekijöiden teksteistä tuelle ja kontrollille kummallekin kolme pääsisältöä. Tuki näyttää merkitsevän sosiaalityöntekijöille työmenetelmää, joka pitää sisällään mm. suunnitelmiin perustuvaa rahallista tukea, palveluiden järjestämistä, ohjausta ja neuvontaa. Tuki on myös asianajoa eli toimimista asiakkaan edustajana tai puolestapuhujana. Tuki nähdään myös asiakkaan kohtaamisena erilaisissa vuorovaikutuksellisissa tilanteissa. (Jokinen 2008, 115–119.)

Kontrolli puolestaan näyttäytyy lainsäädäntöön ja rahaan kytkeytyvänä organisatorisena välttämättömyytenä. Kontrolli on myös asiakasprosessin seuranta, kuten asiakkaan kanssa tehtyjen sopimusten etenemisen seuranta. Kontrolliksi sosiaalityöntekijät mieltävät myös ohjauksen, jonka tarkoituksena on kehittää asiakkaan itsesääteilyä. Avoimen neuvomisen sijaan asiakkaalle tarjotaan yleensä normatiivisia vihjeitä sopivasta tai oikeasta käyttäytymisestä tai identiteetistä. (Jokinen 2008, 119–132.) Sosiaalityö on siten suhdetyötä monimutkaisessa merkitysverkossa, joissa työskennellään asiakkaiden, elämäntilanteiden, identiteettien, odotusten, toiveiden, tavoitteiden, sopimusten, normien ja välttämättömyyksienkin kanssa.

Sosiaalityöntekijän suhde asiakkaaseen rakentuu puitteissa, joissa toimitaan epäsymmetrisissä, mutta silti vastavuoroisissa valtasuhteissa. Asiakkaille sosiaalityöntekijä edustaa monesti valtaa. Sosiaalityön vallan muotoja ovat esimerkiksi valikointi asiakkuuteen, kiireellisyyden määrittely ja vastikkeellisuus (Niskala 2008). Asiakkaiden tilanteet ja resurssit ovat moninaiset, mutta asiakas voi olla tilanteessaan selkeästi vain rahallisen tuen tarpeessa tai äärimmäisen monimutkaisessa kuviossaan hauraana, jopa epätoivoisena. Tavoitteena on luottamuksellisen ja hyväksyvän työskentelysuhteen syntyminen, jonka varassa asiakkaan kanssa on mahdollisuus tarkastella asiakkaan elämäntilannetta yhdessä ja rakentaa tätä auttava yhteistyösuhde, jossa kumpikin – sosiaalityöntekijä ja asiakas – työskentelevät. (Egan 2002, 43; Särkelä 2001, 27–36.)

Asiakkaan mentaalista mallia saattavat ohjata omien kokemusten lisäksi myös yleiset mielikuvat sosiaalitoimistosta. Toisinaan asiakkaat esittävät stereotyyppisiä käsityksiä myös sosiaalityön asiakkuudesta. Joskus asiakas lukee itsensä joukkoon, joskus siitä pois. Näissä arvioissa sosiaalitoimistoa, työntekijöitä, asiakkuutta ja asiakkaita – usein marginalisoidaan, katsotaan ulkoapäin määriteltynä toisena. (Ks. Hankamäki 2008², ; vrt. Raitakari 2002, 52.) Sosiaalityöntekijän on kyettävä eläytymään ja sopeutumaan myös tähän auttamistyön puoleen: miinusmerkkiseen lähtötilanteeseen.

Mulla asiakas kirjoitti kirjeessään, että ei nää asiat parane sossun ämmää vaihtamalla (naurua).

Tuskin mä häneltä kysyn että tän kahden kuukauden jälkeen. En tiedä, tuntuu epätodennäköiseltä.

Palveluihin liittyvät käytännöt tulevat asiakkaalle useimmiten annettuina, mutta asiakas tuo sosiaalityön suhteeseen käsityksensä ja odotuksensa myös asioinnista, palveluista, etuuksista,

² Olemme joskus keskustelleet myös siitä, tuotammeko me sosiaalityöntekijät myös itseymmärryksemme ulkoapäin vahvistaessamme erityisesti käsitystä sosiaalityöntekijöistä kontrolloivina viranomaisina. Ovatko muut ammattikunnat omassa itseymmärryksessään näin herkkiä? Onko sosiaalityöntekijöiden käsitys omasta valtapositiostaan myös hieman ylivilittetty?

Voiko sosiaalityöstä puhua tuottamatta sosiaalityöntekijästä – ja asiakkaasta – negatiivista, kuvaa? Voiko dialogisella kuulemisella – esimerkiksi kanssatutkijuuden ja asiakasosallisuuden keinoin – syntyä realistinen ja samalla arvokas ja vahvistava kuva kaikista toimijoista? (Vrt. Fook 2002, 144–148.)

Vai onko niin, että emme vielä tunne puoliakaan ammattikunnan tai ammatin todellisesta kataluudesta? (Esim. Blomberg et. al 2010)

auttamisesta ja autetuksi tulemisesta. Sosiaalitoimistossa asiointi koetaan ehkä nöyryyttävänä, ei vain siksi, että on olemassa vuorovaikutuksellisia pulmia kohtaamisessa, vaan myös siksi, että sosiaalitoimistossa asiointiin sinällään liitetään nöyryyttävyyden leima yleisenä kulttuurisena merkityksenä. Sosiaalityöntekijän suhdetyön taitoja ovat myös näiden seikkojen huomioiminen asiakassuhteen konteksti- ja tilannetekijöinä.

Asiakkaan oma tilannemäärittely sekä käsitys omasta tilanteestaan ovat työskentelyn lähtökohdat. Asiakkaan tilannemäärittely jo pelkästä asioinnista voi olla monenlainen. Asioinnin vapaaehtoisuus voi olla puolinaista: asiakas tulee kyllä vapaaehtoisesti, mutta kenties vain muiden vaihtoehtojen puutteessa. Minna-Kaisa Järvinen (2007, 80–82) erottaa kriminaalihuollon asiakas-työntekijäsuhteita tarkastelevassa sosiaalityön ammatillisessa lisensiaatintutkielmassa asiakkaiden orientaatioiksi velvoitteen, kriisit ja halun muutokseen. Velvoite merkitsee ulkoapäin määrittyvää asiointia (joka on toimeentulotuen asioinnissa ainakin puoliksi vapaaehtoista). Osa asiakkaista hakee apua elämäntilanteiden kriisiytyessä äärimmilleen, esimerkiksi häätöuhkaksi. Osalla asiakkaista on jo yhteydenottovaiheessa tavoitteena rakentaa isompaa muutosta elämäntilanteeseensa esimerkiksi perheväkivaltatilanteissa. Näiden erilaisten asiointiin liittyvien orientaatioiden tarkastelu on hyödyllistä laajemminkin pohdittaessa aikuissosiaalityön kohtaamisia. Yhtäältä on niin, että työskentely on mahdollista vain, kun asiakkaalla on oma motivaatio. (Ks. Miller 2008; vrt. Berg & Miller 1994.) Toisaalta sosiaaliin ongelmiin yhdistyy usein näköalattomuutta, ja sosiaalityön tehtävänä voi olla erilaisten näkökulmien tarjoaminen ja toivon herättely.

Yhteisyyden etsintä leimaa Asta Niskalan (2008, 82) mukaan sosiaalityön kohtaamisia. Sosiaalityön suhdetyössä asiakkaan kanssa tavoitellaan puiteista huolimatta kumppanuutta, jossa asiakas on toimijan roolissa omassa elämässään. Antti Särkelä (2001) näkee sosiaalityön – tai laajemmin auttamistyön – kohteena työskentelyn asiakkaan tulevaisuuden tavoitteiden kanssa. Lähtökohtana on asiakkaan käsitys tilanteestaan ja tarpeistaan. Jotta syntyisi aito auttamissuhde, asiakkaan on koettava, että sosiaalityöntekijä ymmärtää häntä ja hänen tilannettaan. Asiakkaan tilannetta – myös menneisyyttä ja nykyisyyttä – tarkastellaan tulevaisuusperspektiivistä: asiakkaan kanssa etsitään tämän aitoja tavoitteita. Työntekijän tehtävä on auttaa muotoilemaan tavoitteet sellaisiksi, että ne ovat saavutettavissa. (Mt. 82–93.)

3.1.6 Työparityö suhdetyönä

Sosiaalityötä voi tarkastella suhdetyönä myös suhteissa toisiin ammattilaisiin (Walls 2005, 24). Työtä tehdään ainakin toisinaan verkostomaisissa suhteissa, joissa on mukana asiakkaan läheisverkostojen lisäksi tai sijaan viranomaisverkostoa. Paikallisten verkostojen tunteminen ja niissä taitavasti toimiminen on osa sosiaalityöntekijän ammattitaitoa. Moniammatillinen toiminta ei ole sosiaalityöntekijöille kuitenkaan aina kivutonta. Moniammatillisissa työryhmissä sosiaalityöntekijät näkevät usein itsensä ”asianajajan” positiossa asiakkaan edustajana ja etujen ajajana (ks. Niskala

2008, 145). Tähän asianajaja-positioon liittyy implisiittisesti ajatus siitä, että sosiaalityöntekijä ymmärtää asiakkaan tilanteen kokonaisvaltaisemmin tai toisella tavalla kuin toiset ammattikunnat. Asianajorooli saatetaan kuvata jonkinlaisena altavastaajan roolina, jossa otetaan tiukka ja rohkea linja, tai osaavana ja ovelana paikallisuuden tuntijana, joka tasoittaa asiakkaan tietä byrokratiassa. Moniammatillisissa verkostoissa työskennellessään sosiaalityöntekijä voi löytää itsensä myös aivan toisenlaisesta positioista. Kenties sosiaalitoimi onkin se taho, jonka resursseja kysytään. Kenties sosiaalityöntekijä on yhteisneuvottelussa se, jonka tuntema tai jota ohjaava byrokraattinen raami näyttää rajaavan asiakkaan vaihtoehtoja. (Vrt. Caven 1999.)

Työskennellessään yhdessä työparina kaksi sosiaalityöntekijää puhuu periaatteessa samaa ammatillista kieltä – tai katsoo asiaa samasta näkökulmasta. Sosiaalityöntekijöiden keskinäinen työparityö voi kuitenkin sisältää samantyyppisiä jännitteitä kuin yllä hahmotetut moniammatilliseen verkostomaiseen työhön mahdollisesti rakentuvat asetelmat ja asemat. On mahdollista, että kollegoista toinen samaistuu asiakkaan edustajaksi ja että toinen lähtee liikkeelle vahvemmin normatiivisten kehysten kautta tarkastellen toimijoiden positioita juridisesta näkökulmasta tai pysyväisohjeiden linssien läpi. Esimerkissä kuvatuista sosiaalityöntekijöiden erilaisista – ehkä jännitteisistäkin – orientaatioista aineistomme ei juuri kerro. Se on ymmärrettävää, sillä konfliktien välttäminen tai niistä vaikeneminen on eräs keino rakentaa alkuvaiheen yhteistyötä.

Työparityön tekemisestä tehtiin kuitenkin erilaisia kiinnostavia havaintoja. Eräs sosiaalityöntekijä kuvasi työskentelyn ”tunnusteluksi”, jossa asiakastilanteen tosielämätestissä arvioitiin sitä, miten kaksi erilaista, toisilleen vielä suhteellisen tuntematonta kollegaa hahmottavat tilanteen, sen etenemisen ja tavoitteet, joita tilanteessa on. Toinen sosiaalityöntekijä teki samantyyppisen havainnon siitä, kuinka yhteisen työskentelyn aloittamiseen voi liittyä ”hakemista”, kollegan erilaiseen rytmiin ja tyyliin sopeutumista ja työntekijöiden vahvuuksien huomioimista. Erään yllättävän kriisitilanteen jälkeen työntekijä jäi pohtimaan sitä, olisiko hänen pitänyt huomioida paremmin tilanteessa läsnä ollut kollega vai oliko hänen oma ammattitaitoinen ”selkärangasta” noussut toimintatapansa tilanteessa riittävä. Siirtyessään työparityöhön sosiaalityöntekijät joutuivat siis ponnistelemaan asemoidakseen itsensä ja toisensa tilanteisiin, joissa he yleensä toimivat yksin.

Että, kyllä varmaan, ja sitten semmoinen minkä itsessäni havaitsin, että kun yksin tapaa asiakasta, niin asiakas on heikommilla. Asiakas jotenkin, [sosiaalityöntekijä] ei keskity niin paljon sanoihinsa ja artikulaatioonsa. Sitä ei keskity niin paljon. Mutta varsinkin jos on uus ja outo työntekijä, niin sitä täytyy paljon tarkemmin näkemään sen oman tekemisensä ja olla läsnä enemmän siinä omassa tekemisessään. Siinä asiakaskin saa varmaan enemmän, kun työntekijä yrittää enemmän, joo.

Toisaalta yhdessä tekeminen koettiin myös vapauttavana ja voimia antavana. Yhdessä työskentelyn koettiin keventävän työtaakkaa, sillä työtä jaettiin konkreettisina työtehtävinä, keskusteluina asiakkaan tilanteesta sekä kollegan antamana palautteena. Jollekulle toisen sosiaalityöntekijän kanssa

työskentely kirkasti käsitystä omasta laadusta sosiaalityöntekijänä. Toinen koki saaneensa voimaa tarkastella asiakkaan haastavaa tilannetta sosiaalityöntekijänä niin, että harkinnanvaraisen toimeentulotuen myöntäminen oli perustellumpaa. Kun asiaa oli yhdessä punnittu, sitä oli helpompi myös puolustaa laajemmassa työryhmässä. Asiakkaiden kanssa työskenteleminen tuntui kevyemmältä. Suhdetyön kantaessa hedelmää hyvä vuorovaikutus palkitsi tekijänsä.

Sosiaalityöntekijä A:

Saanks mä sanoa. Kun asiakas tuli jo aika epätoivoisenakin, että menetetty tapaus, että ihan sama mitä teette. Jotenkin se meidän yhteinen keskustelu, että kun käytiin sitä, että – mikä merkitys tällä meidän työllä on. Niin mä vähän innostuin, että nythän ruvetaan tapaamaan tätä ihmistä.

Sosiaalityöntekijä B:

Siitä tuli niinkun hyvä mieli, että vaikka se asia oli synkkä ja kaikkea kamalaa, niin jotenkin siitä yhteistyöstä tuli hyvä mieli, että se asiakkaan tilanne ei tunnu lamauttavalta, että ei voi auttaa tuollaisessa tilanteessa olevaa asiakasta.

Mutta mulla on ollut se tunne noitten tapaamisten jälkeen mitä on (työparin nimi) ja (toisen työparin nimi) kanssa tehty, että töissähän voisi olla ihan kivaa (naurabduksia) sillein, että mä ajattelin että tähän ois hyvä (naurabduksia) onhan se mukavaa olla hyvässä vuorovaikutuksessa mukavan työkaverin kanssa. Se tunnelma on erilainen. X:n (työparin nimi) kanssa nähtiin tässä yks aamutuimaan ja mietittiin sitä asiakkaan tilannetta ja yhteistyötapoja, joihin voisi olla yhteydessä. Mietittiin kokonaiskuviota. Siinä on kahdet tiedot ja kaikki, tuli monta yhteistyötahoa, joihin voisi olla yhteydessä tai ainakin miettiä. Se lähti siitä verkoston selvittämisestä ja mahdollisesta kasaamisesta. Sekin oli hyvä, että jaettiin niitä töitä.

Työparityön intensiivinen toteuttaminen on myös kokemuksellisesti kiinnostavaa. Se vaatii työtä mutta voi tuottaa myös iloa ja voimavaroja vapauttavia onnistumisen tunteita. Keskusteluaineistojemme pohjalta näyttää siltä, että työparityöskentely voi toimia ammatillisen kehittymisen ja sosiaalityön laadun parantamisen keinona.

3.1.7 Ihanteena reflektiivinen työparityö

Keskusteluaineistoa jälkikäteen katsottaessa näyttää siltä, että yleisempi taso hiipi keskusteluihin vähitellen. On vaikea sanoa, johtuiko muutos ryhmän kokoonpanon vaihtelusta, kehittäjäsosiaalityöntekijöiden tietoisesta ohjauksesta tavoitteiden suuntaan vai prosessin kumuloitumisesta. Näytti kuitenkin siltä, että keskustelimme yhä useammin omien kokemusten rinnalla myös pyrkimyksistä, ideaaleista ja tavoitteista. Ryhmässä viritettiin ääneen keskustelu reflektiivisestä tavasta tehdä työparityötä.

Sosiaalityöntekijä C:

Kuka meistä nyt tekis tätä työtä sillein että reflektois (mumisten).

Sosiaalityöntekijä D:

Mä luulen, että nyt parityössä enemmän. Vai?

Sosiaalityöntekijä E:

Kyllä se sais olla aika järjestelmällinen henkilö, joka yksin tehdessäänkin reflektois kovin paljon (usean henkilön yhteisiä naurahduksia).

Yllä oleva keskustelu jatkui siten, että työn reflektointi hahmottui jälkikäteenä työn pohdiskelevana tarkasteluna. Keskustelu muotoutui myös pohdinnaksi siitä, kuinka asiakkaiden tilanteiden ja niiden hoitamiseen liittyvän oman työn ja kohtaamistilanteiden analysointi yksin voi johtaa myös tunnekuormittumiseen.

Sosiaalityön teoreetikot ovat viime vuosina hahmottaneet kriittisen reflektion tai reflektiivisen käytännön käsitteitä siinä määrin, että on ryhdytty puhumaan reflektiivisestä käänteestä (Karvinen-Niinikoski 2010; Healy 2005, 97–105). Reflektiivisyyden voi käsittää monella tapaa, mutta ainakin oppiminen, käytäntöjen ja etenkin niissä piilevien valtasuhteiden kriittinen tarkastelu ja kehittäminen, vallitsevien itsestään selvyyksien purkaminen ja voimaantuminen ovat liitettävissä reflektiivisiin käytäntöihin (Fook 2002; Redmond 2006; Karvinen-Niinikoski 2010). Synnove Karvinen-Niinikoski (2010, 256) pitää reflektiivisessä lähestymistavassa olennaisena omien käsitysten ja lähtökohtien kyseenalaistamista. Jan Fookin (2002, 40–41) mukaan reflektiiviselle tavalle toimia on tyypillistä erilaisten näkemysten huomioiminen, dialogisuus, kontekstin tunteminen ja kokonaisvaltaisuus. Tarkastelun kohteena voivat olla niin ulkoiset rakenteet, sosiaaliset suhteet kuin yksilön toiminta- tai ajattelumallitkin. Reflektiivisyys on kriittistä suhtautumista myös tiedonmuodostukseen (D’Crutz & Gillinham & Melendez 2007, 80–82).

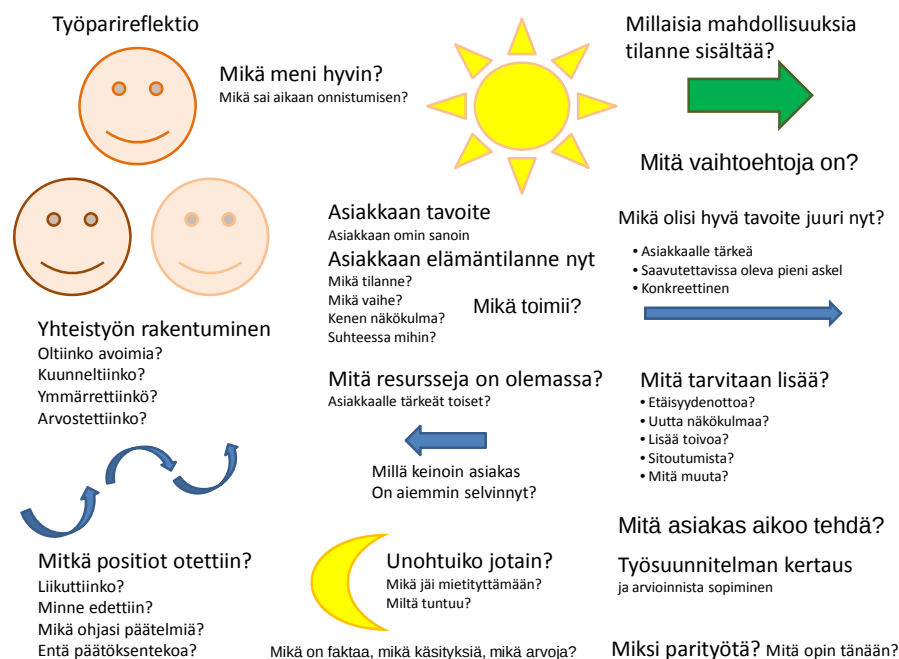
Reflektiivinen tapa toimia ei ole vain erilaisten vaihtoehtojen läpikäyntiä ja ajattelua, vaan tietoista ja jäsentynyttä oman toiminnan tarkastelua ja tietoista suuntaamista (Payne 2005, 33). Malcolm Paynen (mt. 34) mukaan reflektiivisyys voi toteutua yksin, oman toiminnan arviointina, ihmisten välillä keskinäisenä reflektiona ja yhteistyönä, jossa vaikutetaan toinen toistensa ajatteluun. Reflektiivisyys voi olla myös kriittisyyttä olemassa olevaa tilannetta kohtaan; myös ironinen lähestymistapa ja uudelleenmäärittely ovat mahdollisia.

Sitten jotenkin sitä, että sosiaalityöhön, kun löytyy jokin vahvempikin näkemys, että sosiaalityöntekijöinäkin voi ajatella, että sosiaalityöntekijänä me toimitaan näin. Että miks me toimitaan näin. Ettei sitä vaan itse mutustele, vaan että kun jonkun kanssa keskustelee ääneen.

Työparityö voi olla reflektiivinen rakenne (vrt. Karvinen-Niinikoski 2010, 259). Mutta työparityö ei yksin, sinällään, takaa toiminnan kehittymistä, oppimista, eikä ehkä edes työn kuormituksen purkamistakaan. Ollakseen reflektiivistä työparityöhön on yhdistettävä jokin tapa ottaa etäisyyttä tilanteeseen, vuorovaikutukseen, tilanteen pinnan alla olevaan. Tulkitsen niin, että tästä sosiaalityöntekijöiden kesken vallitsi yksimielisyys. Silti työparityö ei vaadi mitään tiettyä, toimintaa jähmettävää toimintamallia. Työparityön ideahan on vapauttaa resursseja, lisätä työn vaikuttavuutta ja vähentää kuormittavuutta.

Kuviossa 3 on ehdotus yhdeksi mahdolliseksi työparityön reflektoinnin työkaluksi. Ajatuksena on, että yhteen kuvioon – yhdelle sivulle – on koottu väljästi sovellettava kehikko, jonka avulla voidaan tarkastella yhteistyösuhteiden muodostumista, asiakkaan tilannetta, tavoitteita ja toimijuutta sekä yhteisen työskentelyn tulevaisuuden suuntaavaa tarkastelua. Painopiste on voimavaroissa, onnistumisissa ja mahdollisuuksissa. Lähtökohtana on yhtäältä voimavarakeskeinen näkökulma sekä asiakkaaseen että sosiaalityöntekijöihin, toisaalta käsitys siitä, että toimimme erilaisissa suhteissa ja tilanteissa. Klaus Wechroth (1991, 54–55) on ilmaissut tilanteiden moninaisuuden näin:

Toisaalta elämä on subjekti–objekti ja ihminen ja luonto -suhteiden hallitsemmaa enemmän tai vähemmän tietoista tavoitteisiin pyrkimistä, sopivien työkalujen valitsemista, normien ja sääntöjen noudattamista – [...] Toisaalta elämä on tilanteita, joissa selkeää (tai edes vähemmän selkeää) päämäärää, sääntöä tai ohjetta ei ole olemassa. Se on tilanteita, joissa kukaan ei välttämättä tiedä, mitä pitäisi tehdä, tilanteita, joissa on pakko valita kahden toiminnan välillä kuin tienviitattomassa risteyksessä kahden tuntemattomaan johtavan tien välissä.



Kuvio 3. Ehdotus työparityöreflektioksi

3.1.8 Dialogisuuden mahdollisuudet työparityössä

On sallittua olla epävarma, ja epävarmuus voi olla hyvää sosiaalityössä. – Jotain sen kaltaista sanoi eräs sosiaalityöntekijä ryhmäkeskustelussamme³. Jos elämässä on epävarmuutta, on sitä tietenkin myös ihmisten elämien kanssa tekemisissä olevilla sosiaalityöntekijöilläkin. Epävarmuuden kunniallisuuden puolesta puhuvat myös Carolyn Taylor ja Sue White (2006), jotka nostavat epävarmuuden sietämisen ja ”ei-tietämisen” sosiaalityössä oleelliseksi taidoksi, jota tulisi harjoittaa ja johon tulisi kouluttaa (mt. 949). Monissa tilanteissa eletään keskeneräisen ja puutteellisen tiedon kanssa. Sen sijaan, että pyrimme vahvistamaan ensimmäisiä oletuksiamme, on tärkeää kerätä tietoa ja näkemystä erilaisista havainnoista, vaihtoehtoista ja mahdollisuuksista. Ei-tietämisen positio on käsite, joka on kehitetty terapiatyössä (Anderson & Goolishan 1992) mutta soveltuu monella tapaa myös sosiaalityöhön. Ei-tietäminen on asiakkaan ottamista todesta, ainutkertaisena yksilönä. Asiakkaan kanssa lähdetään tarkastelemaan niitä asioita, joita asiakas tuo tilanteeseen lähtökohdastaan käsin. Työskentelyssä esitetään sellaisia kysymyksiä, joihin ei ole ennalta tiedettyjä tai oikeita vastauksia.

Valikoitumiseen sosiaalityön asiakkaaksi tarvitaan jonkinlaisia ongelmia. Sosiaalityö on osittain pääsemättömissä ongelmien kanssa (Juhila 2006, 206–209). Kirsi Juhilan mukaan ongelman nimeäminen on yhteydessä ”ongelmatyönjakoon”. Sosiaalipalvelut on jaettu instituutioihin, joiden tehtävänä on vastata kulloinkin nimettyyn ongelmaan tietyn työnjaon perusteella (mt. 217–219). Asiakkaalla ei ole juurikaan mahdollisuutta valita vaihtoehtoista keinoa tai tahoja, joiden puoleen kääntyä. Juhilan mukaan instituution silmälasein tehdään sellaisia arvioita ihmisistä, jotka eivät vastaa näiden omaa tulkintaa. (Juhila 2006, 226.) Juhilan analyysi yhtäältä vakuuttaa mutta herättää halun nähdä sosiaalityö myös toisenlaisessa valossa. Sen sijaan, että jumittuisimme institutionaalsiin asemiimme, voimmeko asettua tai jäsentää itsemme toimijoina, jotka etsivät keinoja asiakkaan toimijuuden vahvistamiseen, asiakkaan aitoon kuulemiseen, asiakkaan kanssa neuvottelemiseen tai – dialogiin asiakkaan kanssa? Olisi pohdinnan arvoista keskittyä miettimään, miten sosiaalityötä voisi toteuttaa enemmän tilanteiden, tarpeiden, tavoitteiden ja mahdollisuuksien pohjalta.

Missä olemme näiden tavoitteiden kanssa tällä hetkellä? Työparityötä kehittäessämme tarkastelimme asiakastyöprosessia työntekijän ja asiakkaan näkökulmista. On inhimillistä, että sosiaalityöntekijöiden oma näkökulma painottui. Lähtökohtahan alun perin oli edistää työssä jaksamista. Kehittämistyön aikaisissa keskusteluissa sosiaalityöntekijät näkivät asiakkaiden kannalta työparityössä monia etuja. Asiakkaan palvelun, kuulluksi tulemisen ja oikeusturvan arveltiin parantuvan. Toisaalta pohdittiin, voiko työparin tapaaminen olla asiakkaasta ahdistavaa tai syntykö asetelmia, joissa sosiaalityöntekijöiden valta-asetelma korostuu.

³ Tiivistys monipolvisesta puheenvuorosta

Sosiaalityöntekijä G:

Tässä onkin jo tullut siitä monia näkökulmia, mutta esittäisin vielä ihan kysymyksen niistä asiakkaan saamista hyödyistä. Miten te näätte että asiakas on hyötynyt?

Sosiaalityöntekijä H:

No ne näkökulmat, on laajentunut.

Sosiaalityöntekijä G:

Saa haukkua kahta. (naurua toisen puheen päälle)

Sosiaalityöntekijä H:

Süs voisin kuvitella

(naurua)

Se ei todellakaan ole niin, että me puhuttaisiin kahdestaan yhdellä suulla. Vaan kyllä me puhutaan ja kiinnitetään eri asioihin, vähän eri asioihin huomiota. Eri vinkeleistä katsotaan ja saatetaan olla eri mieltä joskus. (tauko) Kyllä musta se, että kun ollaan eri persoonia, niin puhutaan asioista eri tavoilla niin kyllä se on enemmän rikkaus kuin rasite asiakkaalle.

Kehittäjä A:

Haluatko x sanoa tähän jotain?

Sosiaalityöntekijä H:

Ja sitten joskus on musta tullut vähän sitten jotenkin persoonallinen asiakas, niin se on saanut vähän valita kumman kanssa se puhuu. (naurahdus) Joskus vähän sillain, että niin kun (tauko) yks tapaus joka on jäänyt mulle mieleen, että niinkun on valinnut meistä toisen. Se on ollut hänelle hyvä.

Yllä olevaa näytettä voidaan lukea monella tavalla. Rivien välistä voidaan lukea väsynyttä ironiaa. Asiakkaan liikkumatila on melko pieni, jos valittavana on sympatia työparin kahden työntekijän välillä. Edelleen rivien väleistä voidaan etsiä vihjeitä siitä, asettuvatko sosiaalityöntekijät asiantuntijan vai ei-tietävään asemaan. Kun tätä keskustelua tarkastelee osana laajempaa kokonaisuutta, on selvää, että tämä – ”näyttämöntakainen” – vapautunut keskustelu on osoitus pyrkimyksestä rakentaa asiakastapaamisista dialogisempia kohtaamisia, joissa asiakkaalle voi avautua vaihtoehtojen maailma. Sosiaalityöntekijät tuovat asiakastapaamisiin omaa persoonallista panostaan. Silti, työyhteisönä, emme olleet vielä täysin valmiita ottamaan asiakkaita mukaan keskusteluun. Tulkitsimme asiakkaita ja tilanteita, mutta emme kuitenkaan kysyneet suoraan (vrt. Koskinen 2007, 28). Emme kuitenkaan näe syytä perääntyä sosiaalityöntekijöille varattuun häpeänurkkaan. Toimimme – tai ainakin uskomme toimivamme – mielekkäällä tavalla siinä toiminnan kokonaiskontekstissa, jossa teemme työtämme.

Sosiaalityöntekijä I:

Niin ja siitä tavasta, että oliko siinä nyt se olennainen. Sitä ittekin, kun me ei saada palautetta muuta kun asiakkaalta, jos se tyytyväisenä lähtee ovesta ulos. Onhan se hirveen kiva, että jos huomaa tai kuulee, että toinen havaitsi sen tilanteen samalla tavalla. Ainahan sitä on siltä, että meniks tää oikein tää juttu. Se on jotenkin hirveen lohdullista. Sitä nauretaan ja itketään samoille asioille. Mä olen tottunut kun tein aiemmin (sosiaalityöntekijän nimi) kanssa sitä pitkään.

Sosiaalityöntekijä J:

Senhän voi sitten seuraavalla kerralla lukee sen asiakkaan kanssa, että kuultiinko me sua viimeksi oikein.

Kenneth Gergen (2009) tarkastelee tietoa sosiaalisesti rakentuneena. Hän pyrkii kyseenalaistamaan yksilökeskeisen tavan tarkastella vuorovaikutusta ja suhteita toisistaan riippumattomien yksilöiden välisenä intersubjektiivisena toimintana. Gergenin mukaan yksilöiden sijaan tulisi kiinnittää huomiota ihmisten väliseen relationaaliseen perustaan, suhteessa olemiseen. Gergenin (2009, 38) mukaan suhteen syntyessä mahdollisuus tarkastella ihmisiä toisistaan riippumattomina yksilöinä katoaa, vaikka kieleemme kautta jäsenämme yksilöitä paremmin kuin suhteessa olemista. Vuorovaikutuksen sijaan Gergen näkee tilanteen yhteisenä toimintana, jossa sanottu ja sanaton ovat erottamattomia. Gergenia vapaasti tulkiten ja soveltaen position otto kutsuu tai haastaa toimimaan suhteessa ilmaistuun positioon (vrt. Mönkkönen & Roos 2009, 61). Esimerkiksi sosiaalityöntekijän kysymys: ”Millaisen asian kanssa olet tullut tänne?” tekee ihmisestä asiakkaan. Tai ilmaus: ”Olen niin surullinen” ikään kuin odottaa toista lohduttamaan (mt. 74–75). Toisen syvälinen ymmärtäminen on Gergenille synkronoitua toimintaa, jossa osapuolet herkistyvät reagoimaan toistensa toimintaan. Gergenin näkökulmaa voi olla vaikea hahmottaa, koska kieleemme on yksilökeskeinen. Raikasta Gergenin näkemyksessä on kuitenkin ymmärrys siitä, kuinka tilanteet saattavat ihmiset positioihin, joissa on annettua. Gergen onnistuu kuvaamaan tämän vailla moraalista paatosta. Gergenin ajattelu johdattaa myös pohtimaan sitä, kuinka sosiaalityön kohtaamisissa tilanteet rakentuvat yhtäältä kulttuurisina, toisaalta avoimina.

Dialogisuudelle on annettu monenlaisia määreitä. Se on ainakin moniäänisyyttä, yhteisymmärryksen tavoittelemista ja reagointia siihen, mitä toinen tilanteeseen tuo. Kaarina Mönkkösen (2007, 94–100) mukaan dialogisessa suhteessa tieto ja merkitykset rakentuvat vuorovaikutuksessa, johon yhteinen ihmettely avaa tietä. Yhteisymmärrys voi olla myös yhteisymmärrystä siitä, missä näkökulmat poikkeavat toisistaan (Hankamäki 2008). Missä määrin dialogisuus on mahdollista aikuissosiaalityön toimintaympäristössä suhteessa asiakkaisiin? Miten tulee todeksi se, että työparityössä on kahden yksittäisen toimijan sijaan mukana aina vähintään kolme ihmistä?

3.1.9 Pohdinta

Sosiaalityö on monikerroksellista. Tässä artikkelissa on tarkasteltu positionnin avulla sosiaalityötä suhdetyönä, johon työparityöskentely avaa mahdollisuuden reflektiiviseen tapaan kohdata ja työskennellä aikuissosiaalityön asiakkaiden kanssa. Työyhteisötason kehittämistyössä pääsimme kohtaan, jossa totesimme, että meillä on mahdollisuus ja lupa tehdä työparityötä. Sosiaalityöntekijät pitivät tärkeänä, että työparityön valitseminen työmenetelmäksi perustellaan kulloinkin joko asiakkaan tai työntekijän hyödyn perusteella. Saamiemme kokemusten perusteella uskoimme saaneemme myös asiakkailtamme luvan ja oikeutuksen työparityöskentelyyn.

Työyhteisönä olimme ainakin toistaiseksi arkoja ottamaan asiakkaat keskustelukumppaneiksi mukaan työparityön kehittämiseen. Tämä arkuus saattaa johtua siitä, että sosiaalityöntekijän työtä koskevassa ymmärryksessä limittyä erilaisia odotuksia. Olemme ehkä sisäistäneet asiantuntijakeskeisen tavan tehdä työtä, vaikka tiedostamme myös asiakaskeskeisyyden ideaalin ja dialogisuuden lupaukset.

Kirjallinen raportti tai artikkeli on eräänlainen jälkikäteinen konstruktio toteutuneesta kehittämistyöstä. Sen kirjoittaminen on vaatinut käymiemme keskustelujen tehdyn kehittämistyön tarkastelua uusista näkökulmista. Aineistoon ja tapoihimme toimia on otettu myös etäisyyttä tutkimuksellisten periaatteiden mukaisesti. Reflektiivinen työparityö on esitetty artikkelissa yhdessä luotuna ideaalina. On kuitenkin enemmän kuin todennäköistä, että se tapa, jolla työparityökehittämismme on tähän artikkeliin sanoitettu ja muokattu on monelle prosessiin osallistuneelle vieras ja etäinen. Aikuissosiaalityö on vaativaa mutta arkista ja konkreettista työtä, jossa muun muassa kielen välityksellä pyritään saavuttamaan yhteisymmärrystä. Kirjallinen muoto – olkoon sitten vaikka käytäntötutkimusta – venyttää tekemisen helposti sellaiseen ylärekisteriin, että päättää kivittää. – Toisaalta kenties artikkelin lukeminen tarjosi pienen virkistävän ylevyystuokion.

Lähteet

Anderson, Harlene & Goolishian Harold (1992): The Client is the Expert: a Not-Knowing Approach to Therapy. Teoksessa Sheila McNamee & Kenneth J. Gergen (eds.) *Therapy as Social Construction*. Thousand Oaks: Sage.

D'Crutz Heather, Gillingham Philip & Melendez Sebastian (2007): Reflexivity, Its meanings and Relevance for Social Work: A Critical Review of the Literature. *British Journal of Social Work* (2007) 37, 73–90.

Berg Insoo Kim & Miller Scot D. (1994) *Ihmeitä tapahtuu – apua alkoholiongelmien*. Helsinki: Lyhytterapiainstituutti.

Caven, Outi (1999) *Sujutusta ja pyöritystä. Tutkimus byrokratian merkityksistä sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastyössä*. Turku: Painosalama.

Egan G. A. (2002) *A Skilled Helper: a Systematic Approach to Effective Helping*. Pasific Grove: Brooks/Cole.

Fern Edward F. (2001): *Advanced Focus Group Research*. Thousand Oaks: Sage.

Folghereiter, Fabio (2004): *Relational social work: toward networking and societal practices*. London: Jessica Kinsley Publishers Ltd.

Fook, Jan(2002): *Social Work – Critical Theory and Practice*. London: Sage.

Forsberg, Hannele (2003): Hajottavat ja koossapitävät tunteet. Teoksessa Hannele Forsberg & Ritva Nätkin (toim.): *Perhe murroksessa*. Helsinki: Gaudeamus, 86–102.

Davies, B. & R. Harré R. (1990): 'Positioning: The discursive production of selves', *Journal for the Theory of Social Behavior* 20:43–63.

Gergen, Kenneth J. (2009): *Relational Being – Beyond Self and Comminutity*. Oxford: Oxford University Press.

Granfelt, Riitta (1993): Psykososiaalinen orientaatio sosiaalityössä. Teoksessa Riitta Granfelt, Harri Jokiranta, Synnöve Karvinen, Aila-Leena Matthies & Anneli Pohjola: *Monisärmäinen sosiaalityö*. Helsinki: Sosiaaliturvan Keskusliitto.

Hankamäki, Jukka (2008): *Dialoginen filosofia. Teoria, metodi ja politiikka*. Helsinki: Books on Demand.

Harré, R. & van Langenhove, L. (1990): 'Varieties of Positioning', *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 21(4), pp 393-407. <http://www.massey.ac.nz/~alock/position/position.htm>. Viitattu 4.2.2011

Harré, R, van Langenhove, L. (1999): The Dynamics of social episodes. Teoksessa Harré, R van Langenhove, L (toim.) *Positioning Theory; moral contexts of intentional action*. Oxford: Blackwell Publishers.

Haverinen, Riitta (2005): Toimintaympäristöt sosiaalityön käytäntötutkimuksen haasteena. Teoksessa Mirja Satka, Synnove Karvinen-Niinikoski, Marianne Nylund & Susanna Hoikkala (toim.): *Sosiaalityön käytöntötutkimus*. Helsinki: Palmenia kustannus.

Healy Karen (2005): *Social Work Theories in Contetext – Creating Frameworks for Practice*. New York: Palgram Macmillan.

Hochschild, Arlie (1983): *The Managed Heart. Commercialization of human feeling*. Berkeley: University of California Press.

Isaacs, William (2001): *Dialogi ja yhdessä ajattelemisen taito*. Helsinki: Kauppakaari / Talentum media.

Jokinen Arja (2008): Sosiaalityö tukena ja kontrollina aikuisten kohtaamisessa. Teoksessa Arja Jokinen & Kirsi Juhila (toim.): *Sosiaalityö aikuisten parissa*. Tampere: Vastapaino.

Juhila Kirsi (2006): Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina – Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.

Juvonen, Tarja & Kangas, Saija (2011): Social Workers as Researchers in Social Services with Adults. Slides presented in European Conference for Social Work Research 24.3.2011 in Oxford.

Järvinen, Minna-Kaisa (2007): Asiakas-työntekijäsuhteen arviointia kriminaalihuollossa. Sosiaalityön ammatillinen lisensiaattitutkimus. Tampereen yliopisto. Helsinki: Rikosseuraamusvirasto.

Korobov, Neill (2001): Reconciling Theory with Method: From Conversation Analysis and Critical Discourse Analyses to Positioning Analysis. Forum: Qualitative Social Research. Vol 2, No 3, September 2001. <http://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/906/1981> Viitattu 10.6.2011.

Karvinen-Niinikoski, Synnove (2010): Ongelmanratkaisuperinne ja kriittinen ammatillisuus sosiaalityössä. Teoksessa Merja Laitinen & Anneli Pohjola (toim.): Asiakkuus sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus, 247–276.

Koskinen, Anna-Kaisa (2007): “Vaihtoehtoinen tarina” – Mitä on sosiaalinen muutostyö? SOCCAn ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja nro 14. Helsinki: Yliopistopaino.

Mönkkönen, Kaarina (2007): Vuorovaikutus – Dialoginen asiakastyö. Helsinki: Edita.

Mönkkönen, Kaarina & Roos, Satu (2009): Työyhteisötaidot. Ei painopaikkaa: UNIPress.

Niemelä, Pauli (2009): Ihmisen toiminnallisuus ja hyvinvointi sosiaalityön teoreettisen ymmärryksen perustana. Teoksessa Mikko Mäntysaari, Anneli Pohjola & Tarja Pösö (toim.): Sosiaalityö ja teoria. Jyväskylä: PS-kustannus.

Niskala, Asta (2008): Salatusta suhteesta kahden kimppaan – Analyysi sosiaalityön prosessin rakentumisesta. Acta Universitatis Lapponiensis 150. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.

Miller, William (2008): Motivaation ja muutoksen käsitteellistäminen. Teoksessa Anja Koski-Jänne, Liisa Riittinen & Pekka Saarnio (toim.): Kohti muutosta – Motivaatiomenetelmiä päihde- ja käyttäytymisongelmiin. Helsinki: Tammi.

Pontán, Anne (2008): Att arbeta i par inom äldreomsorgen – Aktionsforskning om socialhändare och socialarbetare, perspektiv inom närståendevården. Helsingfors: FSKC Rapporter 6/2008.

Raitakari, Suvi (2002): Sosiaalityön marginaalistatus – Asiakkuus ja asiantuntijuus modernin ja postmodernin tulkintakehyksessä. Teoksessa Kirsi Juhila, Hannele Forsberg & Irene Roivainen (toim.): Marginaalit ja sosiaalityö. Jyväskylä: Sophi.

Redmond, Bairbre (2006): Reflection in Action – Developing Reflective Practice in Health and Social Services. Aldershot: Ashgate Publishing.

Rostila, Ilmari (1990): Tunnetystä sosiaalitoimistoissa. Sosiologia 1990 27, 257–266.

Satka, Mirja & Karvinen-Niinikoski, Synnove & Nylund, Marianne (2005): Mitä sosiaalityön käytäntötutkimus on? Teoksessa Mirja Satka, Synnove Karvinen-Niinikoski, Marianne Nylund & Susanna Hoikkala (toim.): Sosiaalityön käytäntötutkimus. Helsinki: Palmenia kustannus.

Saurama, Erja & Julkunen, Ilse (2009): Lähestymistapana käytäntötutkimus. Teoksessa Mikko Mäntysaari, Anneli Pohjola & Tarja Pösö (toim.): Sosiaalityö ja teoria. Jyväskylä: PS-kustannus.

Särkelä, Antti (2001): Välittäminen ammattina. Näkökulmia sosiaaliseen auttamistyöhön. Tampere: Vastapaino.

Taylor, Carolyn & White, Sue (2006): Knowledge and Reasoning in Social Work: Educating for Human Judgement. *British Journal of Social Work* (2006) 36, 937–954.

Thomasen, Tarya (2009): Narratiiviset reflektioryhmät sosiaalityössä. Ratkes 4/2009.

Vaihia, Anna (2009): Työparityön kehittäminen lastensuojelussa. Opinäytetyö. Sosionomi ylempi amk-tutkinto. Diakonia ammattikorkeakoulu.

Walls, Georg (2005): Sosiaalityön käytäntötutkimus - koordinaatteja ja paikannuksia. Teoksessa Mirja Satka, Synnove Karvinen-Niinikoski, Marianne Nylund & Susanna Hoikkala (toim.): Sosiaalityön käytäntötutkimus. Helsinki: Palmenia kustannus.

Wechroth, Klaus (1991): X voi olla kuka tahansa. Helsinki: Hanki ja jää.

Yliruka, Laura (2006): Reflektiivinen itse- ja vertaisarviointimenetelmä sosiaalityössä. Stakes Työpapereita 15/2006.

Österberg, Pauliina (2005): Uusi käytäntö sosiaaliasemalla: sosiaaliohjaaja sosiaalityöntekijän työparina. Parityöhön vaikuttavia tekijöitä. Tampere: Tampereen kaupunki sosiaali- ja terveystoimen tutkimuksia ja selvityksiä 2/2005.

3.2 Parityöskentely aikuissosiaalityössä

Kaisa Maja

3.2.1 Johdanto

Sosiaalityön asiantuntijuuden kehittäminen asiakastyön ohessa on haastavaa. Aikuissosiaalityössä joudutaan jatkuvasti vastaamaan uusiin pulmiin asiakastilanteiden monimutkaistuessa ja usein myös asiakasmäärien kasvaessa. Useimmiten yksin tehtävä asiakastyö on vaativaa ja sitä joudutaan tekemään kiireessä ja paineen alla. Läntisellä sosiaaliasemalla alkaneessa parityökokeilussa lähtökohtana oli halu nähdä parityö systemaattisena työtapana, ei niinkään erityisestä työntekijän tarpeesta johtuvana ratkaisuna tietynlaisissa asiakastilanteissa.

Tämä artikkeli on syntynyt käytäntötutkimuksen opiskeluun liittyvänä lopputyönä Helsingin sosiaaliviraston läntisellä sosiaaliasemalla aikuissosiaalityössä. Tavoitteeni käytäntötutkimuksessa oli hahmottaa työyhteisön käsityksiä parityöskentelystä sekä pohtia sen kehittämistä työtapana. Tutkimusstrategiana on ennen–jälkeen -asetelma. Lähtötilanteessa oli todettavissa käsitysten moninaisuus sekä toisaalta halu yhteisen mallin ja rakenteen luomiselle. Pidin tärkeänä koota yhteen työyhteisössä vallitsevia näkemyksiä parityöskentelystä ja muodostaa niiden pohjalta jäsenitys parityöskentelyn mallista sosiaalityöntekijöitä haastatteleamalla.

Oman kokemukseni kautta pohdin parityöskentelyä erityisesti ammatillisen kehittymisen ja vertaisarvioinnin näkökulmasta. Hanna Liikanen (2011) puhuu omassa parityötä käsittelevässä artikkelissaan reflektiivisestä työparityöskentelystä. Parityöskentely voikin parhaimmillaan toimia työssä oppimisen ja ammatillisen kehittymisen kontekstina sekä vertaistuen mahdollistajana.

Käytäntötutkimuksessa tutkitaan työn käytäntöjä yhdessä työyhteisön kanssa. Siinä tarkastellaan toimivia käytäntöjä sekä pyritään kehittämään uusia ja parempia muuttuviin tarpeisiin. Tutkimustulokset palautetaan käytäntöihin hyödynnettäväksi. Käytäntötutkimus voi vastata sosiaalityön tarpeeseen hakea keinoja oman työn tutkimiseen. Tutkija ja tutkittava aihe eivät tule ulkoapäin vaan nousevat työyhteisöstä. Käytännön työntekijä on tutkimuksen keskiössä ja siten olennainen osa käytäntötutkimusta. Joidenkin näkemysten mukaan käytäntötutkimuksen tekijän on tehtävä myös käytännön työtä. (Saurama & Julkunen 2009, 294)

Aikuissosiaalityö sijoittui organisaatiossa aikuispalveluiden vastuualueella sosiaalisen ja taloudellisen tuen alle. Läntisellä sosiaaliasemalla aikuissosiaalityön sosiaalityöntekijät työskentelivät neljässä tiimissä asiakkaiden iän mukaan. Tiimien sisällä asiakkaat jakautuivat työntekijöille asuinalueen postinumeron mukaan. Lisäksi yksi tiimi palvelei uusia asiakkaita, joilla ei ole aikaisempaa asiakkuutta Helsingin sosiaalivirastossa. Työskentelin itse sosiaalityöntekijänä 45 vuotta täyttäneiden

asiakkaiden tiimissä. Aikuissosiaalityöntekijöiden asiakasmäärät olivat suuria; jopa 250 asiakasta työntekijää kohden. Vain murto-osa voi olla aktiivisen työskentelyn alla yhtä aikaa.

Sosiaalityön asiakkaat voivat olla yksin asuvia, pariskuntia tai perheellisiä. Asiakkuuksiin liittyy monenlaisia taustatekijöitä ja erilaista problematiikkaa. Monet ovat toisen tai kolmannen polven asiakkaita. Pääsääntöisesti sosiaalityön asiakkailla on taloudellisia vaikeuksia kuten tulottomuutta, ensisijaisten etuuksien riittämättömyyttä ja velkaantumista. Pitkään jatkunut työttömyys ja toimeentulotukiasiakkuus rasittavat ihmisen taloutta. Taloudelliset vaikeudet kietoutuvat ja kulkevat usein limittäin yhdessä asiakkaan elämäntilanteen muiden tekijöiden kanssa. On usein vaikea erottaa, mikä on syy ja mikä seuraus asiakkaan tilanteesta. Vaikka toimeentulotukiasioiden käsittelyä on siirretty etuuskäsittelyyn, tekevät sosiaalityöntekijät päätökset harkinnanvaraisesta ja ennalta ehkäisevästä toimeentulotuesta. Jatkuva päätösten tekeminen asettaa sosiaalityöntekijät haastavaan tilanteeseen, jossa taloudellisen tuen myöntämisen lisäksi pitäisi voida tarkastella asiakkaan elämäntilannetta kokonaisuutena. Sosiaalityön asiakkaat tarvitsevat pitkäjänteistä ja suunnitelmallista työskentelyä. Taloudellisen tuen myöntäminen pitäisi voida säilyttää ennemminkin työvälineenä asiakastyössä kuin itse tarkoituksena.

Käytäntötutkimusjaksoni aikana pohdin työyhteisön merkitystä. Mitä työyhteisö tässä yhteydessä merkitsi? Oma tiimi on ilman muuta osa työyhteisöä ja sen tuki oli välttämätön tutkimuksen mahdollistamiseksi. Käytäntötutkimuksen näkökulmasta työyhteisön käsite oli kuitenkin laajempi ja tiimirajat ylittävä, koska tutkimusaiheena oli aikuissosiaalityön parityö. Työyhteisössä vallitsee innostava ja kannustava ilmapiiri ja tutkimuksen tekemiseen suhtaudutaan myönteisesti. Sosiaaliasemalla oli käynnissä samanaikaisesti kaksi muuta käytäntötutkimusta muiden viraston sisäisten kehittämis- ja suunnitteluhankkeiden lisäksi. Myönteisestä suhtautumisesta huolimatta tutkimuksiin osallistuminen myös kuormittaa työntekijöitä. Käytettävissä oleva aika on kaikilla rajallinen. Samanaikaiset projektit ja kehittämishankkeet perustyon ohessa asettavat omat vaatimuksensa ja rajoitteensa. Tästä syystä tein joitakin ratkaisuja esimerkiksi aineiston keräämisen suhteen. Tästä kerron tarkemmin tutkimusaineistoa käsittelevässä kappaleessa.

Tutkiminen omalla työpaikalla edellyttää työyhteisön hyväksyntää tutkimuksen teolle ja lupaa käyttää aikaa siihen. Olin samanaikaisesti työntekijä, tutkija ja tutkimuskohde, melko kokenut työntekijä ja kokematon tutkija. Positiosta toiseen vaihtaminen ja tasapainoilu erilaisten roolien välillä ei aina ollut helppoa. Positioiden limittäisyys oli haastavaa ja mielenkiintoista. Työntekijä-tutkijapositioiden limittäisyys näkyi esimerkiksi osallistumisenani keskusteluun haastattelutilanteissa, joihin menin intuitiivisesti mukaan tuoden omaa näkemystäni ja kokemustani tutkimusaiheesta esille. Käytäntötutkimukselle on ominaista, että tutkija voi tulla työyhteisön sisältä ja olla osa työyhteisöä. Tutkijan tutkimusintressi on myös työyhteisön intressi. Tutkijan rooli voi olla muuta tutkimustapaa aktiivisempi, ja tutkijan heittäytyminen mukaan on mahdollista (Saurama 2011).

Tutkimusajankohta oli haastava. Vuonna 2011 Helsingin sosiaalivirastossa käynnistyneen organisaatiouudistuksen suunnittelu oli täydessä vauhdissa. Nykyiset sosiaaliasemat lakkautetaan, ja jatkossa sosiaalityö ja sosiaaliohjaus toimivat erillisissä yksiköissä. Vuoden 2012 alusta lukien vain alle 25-vuotiaat ja uudet asiakkaat voivat olla sosiaalityön asiakkaina. Lisäksi muusta asiakaskunnasta erikseen määritellylle 17 prosentille tarjotaan sosiaalityön palveluita.

Uuden organisaation suhteen oli paljon avoimia kysymyksiä ilmassa. Mihin työntekijät sijoittuvat uudessa organisaatiossa? Kuka on lähiesimiehenä ja ketkä työskentelevät samassa tiimissä? Perustehtävän kannalta keskeiset kysymykset olivat avoinna. Suuri epätietoisuus vallitsi työyhteisössä tulevaisuuden suhteen. Esimiehestä, tulevasta tiimistä ja tulevista asiakkaista uudessa organisaatiomallissa ei ollut varmuutta. Ristiriitaiset ajatukset aikuissosiaalityön tulevaisuudesta herättivät ja herättävät edelleen paljon ajatuksia ja keskustelua. Erityistä keskustelua on käyty myös moniammatillisen työskentelyn mahdollisuuksien loppumisesta tai vähenemisestä. Uusi organisaatiomalli rajoittaa mahdollisuutta sosiaalityöntekijöiden ja sosiaaliohjaajien yhteistyölle, parityö ei ole näiden kahden ammattiryhmän kesken enää samalla tavalla mahdollista.

Tällaisessa tilanteessa tilaa ja energiaa tutkimus- ja kehittämistyölle oli välillä vaikea löytää. Vaikka tutkimuksen ajankohta oli haastava, pidin sitä myös hedelmällisenä; tilanne suorastaan vaati uusien työtapojen kehittämistä ja toimivien käytäntöjen tutkimista.

3.2.2 Parityöskentely kehittämisen kohteena ja työtapana

Läntisellä sosiaaliasemalla parityö asetettiin yhteiseksi kehittämiskohteeksi syksyllä 2009 osana VIVA-hanketta. Toukokuussa 2010 pidetyssä sosiaalityön kehittämispäivässä sovittiin, että kaikki sosiaalityöntekijät pyrkivät tehostetusti kokeilemaan parityöskentelyä syksyn 2010 aikana. Parityön tekemiselle oli siten lupa. Kehittämispäivässä tarkasteltiin sosiaalityöntekijöiden ajatuksia, kokemuksia ja odotuksia parityön kehittämisestä. Parityökokeilusta tehtiin ennakoarviointi SWOT-analyysillä (liite 1). Sen avulla kartoitettiin työyhteisössä valinneita käsityksiä ja kokemuksia parityöstä sekä mahdollisia uhkia. Ennakoarvioinnissa sosiaalityöntekijät tarkastelivat parityöskentelyä sekä työntekijöiden että asiakkaiden näkökulmasta.

- Työntekijöiden näkökulmasta *vahvuuksina* pidettiin mm. tuen ja vastuun jakamista ja asiantuntijuuden vahvistumista sekä työssä oppimista.
- Parityöskentelyn *heikkouksina* ennakoarvioinnissa esiintyivät ajankäyttöön liittyvät tekijät kuten työntekijöiden vaikeus löytää yhteistä aikaa ja parityöskentelyyn kuluva kahden työntekijän aika.
- Parityöskentelyn *mahdollisuuksina* sosiaalityöntekijät toivat esiin mm. palvelun ja työn laadun paranemisen. Työntekijät arvioivat, että ratkaisut asiakastyössä monipuolistuvat uusien näkökulmien avulla ja työstä tulee intensiivisempää. Työntekijät kokivat myös, että

vertaisoppiminen ja ammatillinen kehittyminen lisääntyvät erilaisten työmenetelmien ja välineiden kehittämismahdollisuuksina.

- Ennakoarvioinnissa esiintyneet *uhat* liittyivät asiakkaan ajateltuun kokemukseen parityöstä ja siihen, että parityö ei sovi kaikkiin tilanteisiin kaikkien asiakkaiden kohdalla.

Oli todettavissa, että parityöstä on erilaisia käsityksiä ja kokemuksia, eikä yhtä yhteistä määritelmää tai sisältöä sille ollut helposti löydettävissä. Parityökokeilun tueksi ja seuraamiseksi sovittiin viisi ryhmäkeskustelutilaisuutta, jotka pidettiin kahden viikon välein. Tapaamisiin osallistuminen oli sosiaalityöntekijöille vapaaehtoista. Parityökokeilun toteutuminen ja parityön tekeminen vaihtelivat työntekijöiden välillä. Keskusteluissa tuli aika ajoin esiin sosiaalityöntekijöiden erilainen näkemys mahdollisuudesta parityöskentelyyn. Osa työntekijöistä koki, että ei ole mahdollista tai lupaa käyttää kahden työntekijän työpanosta yhdessä asiakastapauksessa. Toiset taas kokivat, että työntekijöillä on suuri vapaus valita työtapojen välillä.

Liikanen (2011) on omassa käytäntötutkimusartikkelissaan kuvannut läntisen sosiaaliaseman parityöskentelyn kehittämisprosessin aikana syntyneitä ajatuksia työparityöstä tapana tehdä sosiaalityötä. Hän tarkastelee työparityöskentelyä suhdetyönä ja dialogina (ks. edellinen artikkeli tässä julkaisussa).

Karvinen-Niinikoski (2007) puhuu reflektiosta tehdyn toiminnan kriittisenä tarkasteluna ja jäsentämisenä sekä uusien toimintatapojen etsimisenä. Sosiaalityöntekijöiden reflektiivistä työtettä tulisi lisätä osana oman työn kehittämistä. Kriittinen reflektio on oleellinen osa asiantuntijuuden ja ammattikäytäntöjen kehittämisessä. Esimerkiksi työnohjaus on lähtökohdiltaan reflektiivistä, arvioivaa toimintaa. Työnohjauksessa asiakastilannetta tai omaa työtapaa käsiteltäessä on kuitenkin pääsääntöisesti sellainen tilanne, että työntekijän pitää ensin kuvata asiakastapaus tai tilanne työnohjaajalle, joka ei ole ollut jakamassa tilannetta. Myös parityöskentely voi olla reflektiivistä, ja sillä voi olla työnohjauksellisia merkityksiä sosiaalityöntekijälle. Työparin kanssa on mahdollista tarkastella omaa työskentelyä ja arvioida oman toiminnan merkitystä asiakasprosessissa. Parityöskentely voi parhaimmillaan olla vertaistyönohjausta.

Parityötä on tutkittu suhteellisen vähän etenkin aikuissosiaalityön työtapana. Ehkä siksi, että parityö systemaattisena työtapana aikuissosiaalityössä on vielä vähäistä. Parityöllä on ehkä perinteisesti viitattu kahden työntekijän yhteistapaamiseen jossakin asiakasasiassa. Lähtökohtana työskentelylle on voinut olla esimerkiksi toisen työntekijän aggressiivinen tai muutoin haastava asiakastilanne. Silloin parityön lähtökohtana on ollut työntekijän tarve, ei niinkään työtapaa; voidaan puhua yhteistyöstä tai yhteistapaamisesta.

Parityön ohessa on esiintynyt myös muita rinnakkaisia käsitteitä kuten työparityö ja parityöskentely. Itse päädyin käyttämään parityöskentelyn käsitettä. Parityöskentelyssä sana työskentely kohdistaa

huomion työtä paremmin parityöhön työtapana ja jatkuvana toimintana. Parityötapaaminen puolestaan viittaa yksittäiseen tapaamiseen.

Yksin työskentely voi olla myös asiakkaan oikeusturvan toteutumisen ja palvelun saatavuuden kannalta kyseenalainen tapa työskennellä. Antti Särkelän (2010) mukaan parityöskentelyä perustelevat mm. asiakkaan parempi oikeusturvan toteutuminen yksin työskentelyyn verrattuna, dialogisuuden myötä mahdollistuvat reflektiivinen työtap ja hiljaisen tiedon jakaminen. Sosiaalisena olentona ihmisellä on mahdollisuus toimia yhdessä, kaksin tai ryhmässä (Tuomela & Mäkelä 2011, 78).

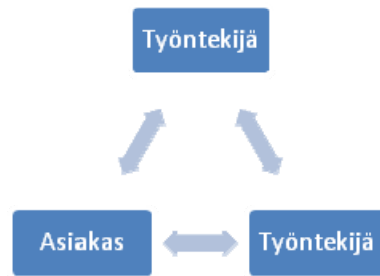
3.2.3 Omakohtaisia kokemuksia parityöskentelystä

Aloittaessani työt läntisellä sosiaaliasemalla maaliskuussa 2010 hain sosiaaliviraston järjestämään parityökoulutukseen yhdessä tiimin toisen sosiaalityöntekijän kanssa. Meistä tuli työpari. Koulutus alkoi vasta syksyllä 2010, joten päädyimme lisäämään parityöskentelyä entisestään tuoreen tuntuman saamiseksi ennen koulutuksen alkamista. Yhteensä neljä läntisen sosiaaliaseman työntekijää kävi saman parityökoulutuksen. Pidin parityötä mielekkäänä käytäntötutkimuksen tutkimusaiheena, koska se oli valittu työyhteisössä yhteiseksi kehittämiskohteeksi ja vastasi siten myös työyhteisössä syntyneisiin kehittämistarpeisiin.

Olen pohtinut parityöskentelyn soveltuvuutta sosiaalityöntekijän työssä oppimisen, ammatillisen kehittymisen ja itsearvioinnin välineenä aikuissosiaalityössä. Parityöskentelystä on tullut minulle keskeinen työtap sosiaalityössä. Parityöskentelyssä on mahdollista tarkastella omaa työtapaa ja ammatillisia kysymyksiä laajemminkin parin kanssa.

Parityöskentelyssä on tärkeä pohtia myös asiakastapaamiseen liittyviä käytännön järjestelyjä. Esimerkiksi työntekijöiden sijoittumisella on suuri merkitys. Sosiaaliasemalla sosiaalityöntekijöiden työhuoneet ovat useimmiten sen kaltaisia, että niissä työskennellessä kirjoituspöytä on asiakkaan ja työntekijän välissä. Jos parityöskentelyssä vielä toinenkin työntekijä asettuu kirjoituspöydän taakse, syntyy helposti mielikuva vastakkainasettelusta ja sosiaalityöntekijöiden tarpeettoman vahvasta rintamasta suhteessa asiakkaaseen.

Työntekijöiden ei kannata istua rinnakkain työhuoneessa. Toinen tai molemmat voivat asettua asiakkaan rinnalle. Paikkoja on myös mahdollista vaihtaa. Joissain tilanteissa toinen työntekijä voi asettua tietokoneen taakse toisen istuessa asiakasta lähellä. Paikkoja voi vaihtaa, jos työntekijöiden roolit vaihtuvat tapaamisessa.



Kuva 1. Vuorovaikutus parityöskentelyssä

Vuorovaikutuksen ja dialogin ei siis tarvitse olla vain asiakkaan ja työntekijöiden välistä. Myös työntekijöiden välinen vuorovaikutus ja dialogi ovat merkityksellistä sekä työntekijöille että asiakkaalle. Tätä kolmiotyöskentelyä (kuva 1) tulisi kehittää edelleen, jotta parityöskentelyssä saatava tieto saadaan hyödynnettyä. Reflektio mielletään usein tapaamisen jälkeen tapahtuvaksi. Käytännössä reflektio voisi sijoittua myös tapaamiseen siten, että dialogi ja reflektio tapahtuisivat samanaikaisesti kaikkien osallistujien välillä.

Sosiaaliaseman parityökokeilun aikana olen itse tehnyt parityötä pääasiassa sosiaalityöntekijän kanssa ja parina on ollut pääasiassa sama sosiaalityöntekijä. Lisäksi olen tavannut asiakkaita joidenkin muiden sosiaalityöntekijöiden sekä sosiaaliohjaajien kanssa. Osa tapaamisista on lähempänä yhteistapaamista kuin parityöskentelyä. Kaikki tapaamiset ovat olleet antoisia kokemuksia myös parityöskentelyn kehittämisen kannalta. Yhteistä tapaa tehdä parityötä ei ole ehtinyt kaikkien kanssa muodostua. Toisten kanssa se käy helpommin, kun taas toisten kanssa työtapojen yhteensovittaminen parityöskentelyn sujuvuudeksi vaatii enemmän aikaa.

Parityöskentelyä voisi verrata paritanssiin. Parityö sujuu, kun hallitsee perusaskeleet eikä astu toisen varpaille. Kun yhteistyö alkaa olla saumatonta ja osaa lukea parin sanatontakin viestintää, voi heittäytyä toisen vietäväksi eikä askeleita tarvitse enää miettiä. Silti jokaisen parin kanssa askeleet pitää harjoitella erikseen.

Olen tavannut asiakkaita parina sen kummemmin valikoimatta kenelle parityöskentely sopisi. Joskus on herännyt keskustelua siitä, että asiakas pitäisi jotenkin valmistella parityöskentelyyn ja että asiakkaalle pitää ilmoittaa etukäteen parityöskentelystä. Itselläni on ollut lähtökohtana ajatus siitä, että asiakkaat eivät ole niin haavoittuvaisia ja ennakkoluuloisia parityöskentelyn suhteen kuin usein esitetään. Ajattelen, että jos parityöskentelystä kerrotaan etukäteen, se saattaa alkaa vaikuttaa epäilyttävältä. Parityötapaamisissa olemme parin kanssa tapaamisen aluksi vain todenneet: *”Meitä onkin nyt kaksi ja meillä on tapana työskennellä parina.”* Kokemus on osoittanut, että asiakkaat hyväksyvät parityöskentelyn erittäin hyvin. Itse olen tavannut ainoastaan yhden asiakkaan, joka kieltäytyi parityöskentelystä toisella tapaamiskerralla. Kaikki muut ovat ilman pidempiä selityksiä ottaneet parityöskentelyn hyvin vastaan. Tapaamisen jälkeen olemme kysyneet asiakkaan kokemusta

parityöskentelystä. Kaikki ovat pitäneet tapaamista hyvänä tai eivät ainakaan ole tuoneet mitään negatiivista esiin, eikä sitä ole myöskään ollut ilmapiirissä aistittavissa. Eräs asiakas sanoi, että on hiukan raskaampaa puhua kahdelle. Tästä rakentavasta huomiosta päädyimme pohtimaan roolin- ja tehtävänjakoa parityöskentelyssä tarkemmin.

Parityöskentelytapaamisia on kertynyt keskimäärin 2–3 viikossa. Sovimme alustavasti tietyn parityöskentelytapaamisia varten varatun päivän ja ajan. Ajanvarauksen ehdottaminen parille sähköisessä kalenterissa helpotti ajanvarauskäytännön luomista. Tapaamista on voinut edeltää lyhyt tilanneselvitys nykytilanteesta ja tavoitteista, jos asiakas on ollut tuttu toiselle työntekijälle. Tällöin tuttu työntekijä ottaa päävastuun myös tapaamisesta tehtävistä muistiinpanoista asiakastietojärjestelmään. Tehtävien jaosta voidaan myös sopia toisin, esimerkiksi siitä, kumpi tekee mahdollisen harkinnanvaraisen päätöksen. Asiakkaalle korostetaan, että molemmat työntekijät ovat vastuutyöntekijöitä ja kumpaan tahansa voi olla yhteydessä.

3.2.4 Sosiaalityöntekijöiden haastattelut aineistona

Haastattelin viittä sosiaaliaseman sosiaalityöntekijää eri tunteista siinä vaiheessa, kun kaikilla oli jo omia kokemuksia parityöskentelystä. Koska sosiaaliasemalla oli samanaikaisesti käynnissä kaksi muuta käytäntötutkimusta ja organisaatiouudistukseen valmistautuminen, katsoin parhaaksi lähestyä haastateltavia ensin suullisesti. Koin, että pelkkään kirjalliseen kutsuun olisi ollut helpompi jättää vastaamatta. Luovuin myös ryhmähaastattelusta. Osa työntekijöistä oli osallistunut jo muiden tutkimushankkeiden yhteydessä ryhmähaastatteluihin tai -keskusteluihin, ja pidin osallistumista ryhmähaastatteluun siksi epävarmana. Työntekijöiden tuttuus puolsi myös suullista kutsua. Työntekijöitä oli helppoa ja luontevaa lähestyä suullisesti omassa työyhteisössä. Pyysin haastateltavaksi työntekijöitä, joilla oli riittävän pitkä työkokemus aikuissosiaalityöstä (yli kaksi vuotta) ja lisäksi kokemusta parityöskentelystä. Pidin työkokemusta tarpeellisena, jotta työntekijät voisivat arvioida parityöskentelyn hyötyjä. Saatuaani suostumuksen haastattelulle lähetin jokaiselle teemarungon etukäteen pohdittavaksi (Liite 2).

Keräsin tutkimusaineiston teemahaastattelua soveltaen. Teemahaastattelu on puolistrukturoitu haastattelu, jossa haastattelu etenee etukäteen valittujen teemojen mukaan. Haastattelun etenemisessä ei tarvitse orjallisesti noudattaa samaa etenemiskaavaa jokaisen haastattelun kohdalla. Tutkimuksen edetessä huomasin, että kokemattoman tutkijan kompastuskiveksi muodostuu helposti valittujen teemojen yhteensopimattomuus keskeisten tutkimuskysymysten näkökulmasta. Toisaalta tutkimuskysymyksiä voi kvalitatiivisessa tutkimuksessa muokata tutkimuksen aikana. Olin tehnyt väljän haastattelurungon, jonka mukaan etenin (Liite 3).

Haastatteluissa oli myös avoimen haastattelun piirteitä. Avoin haastattelu on ilmiökeskeinen. Aikaisempi tieto tutkittavasta helpottaa tutkijaa ilmiön hahmottamisessa. Avoimessa haastattelussa

sallitaan tutkijan intuitiivinen ja osallistuva mukaantulo haastattelutilanteessa. Haastattellessani työntekijöitä osallistuin ajoittain keskusteluun tuoden intuitiivisesti omia näkemyksiäni ja kokemuksiani esiin. (Tuomi ja Sarajärvi 2009, 75) Käytäntötutkimuksessa tutkija saa heittäytyä mukaan tutkimukseen ja osallisuus on mahdollista. Vuorovaikutuksellinen tutkimuspa on sallittua (Saurama & Julkunen 2009, 294).

Aineiston analysoinnissa sovelsin sisällönanalyysiä, jota käytetään laadullisessa tutkimuksessa aineiston sisällön sanallisessa kuvauksessa. Kuuntelin ensin nauhoitetut haastattelut muutamia kertoja, minkä jälkeen kirjasin tutkimuskysymysten kannalta keskeiset sekä kiinnostavat ilmaukset ja esimerkit ylös. Pelkistin kirjaamani kohdat tiivistettyyn muotoon ja ryhmittelin ne alaluokkien muodostamista varten. Aineisto alkoi jäsentyä seuraaviin kokonaisuuksiin: jakamista, työhyvinvointia sekä ammatillisuuden vahvistumista kuvaaviin ilmaisuihin ja esimerkkeihin. Koska kyseessä on käytäntötutkimus ja koska itse olin sekä tutkittava että tutkija, päädyin käyttämään tulkintakehyksenä omaa kokemustietoaani parityöskentelystä. Tulkitsen tällä kokemustiedolla muuta aineistoa ja siitä noussutta tietoa.

3.2.5 Parityöskentelystä voimavara aikuissosiaalityöhön

Kuvassa 2 esitän tiivistetysti parityökokeilun aikana sosiaalityöntekijöiden kanssa käydyissä keskusteluissa esiin tulleita parityön ja yhteistapaamisen eroja. Parityöskentelyssä korostuvat yhteisvastuullisuus ja reflektiivisen työskentelyn mahdollisuus, kun taas yhteistapaaminen on satunnaista eikä työntekijöillä ole yhteisvastuuta asiakastyöstä.

Parityöskentely	Yhteistapaaminen
• yhteisvastuu asiakasasiasta • yhteiset tavoitteet tapaamiselle ja työskentelylle • yhteinen näkemys asiakastyöstä • mahdollisuus reflektioon • työtapaa (tehdään kenen tahansa asiakkaan kanssa)	• toisen asiakas – ei yhteisvastuuta • kertaluonteista • satunnaista • lähtökohtana tarve parille (esim. vaativa asiakasasia)

Kuva 2. Parityöskentelyn ja yhteistapaamisen eroja

Hyvinvoinnin ammattilaisina sosiaalityöntekijät joutuvat vastaamaan haasteeseen ihmisten arjen sujuvuuden ja sosiaalisen toimijuuden areenoilla. Sosiaalityön perustana on luottamukseen ja dialogisuuteen perustuva vuorovaikutustyö. Sosiaalityön asiantuntijuutta luonnehtii moniulotteisuus,

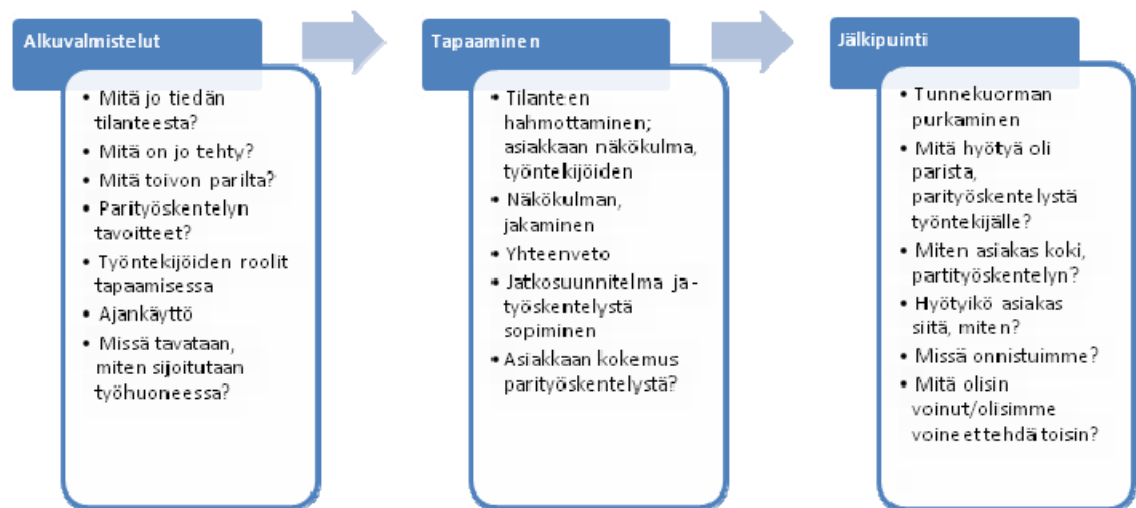
ja sille on ominaista käytännöissä rakentuminen ja muotoutuminen. (Karvinen-Niinikoski 2007, 77–78; 2010, 247–248)

Parityöskentely edellyttää hyvää ammatillista itsetuntoa. Yksin työskentelyyn verrattuna parityöskentelyssä sosiaalityöntekijän työn arvioijana on asiakkaan lisäksi myös kollega. Parityöskentelyssä on uskallettava antautua toisen sosiaalityöntekijän tarkkailtavaksi ja tehtävä oma työ näkyväksi. Parityöskentelyssä voi tulla tietoisemmaksi omasta työtavasta ja sen merkityksistä. Parin keskinäisen työskentelyn pitää olla luontevaa ja mutkatonta, jotta asiakkaan tilanteen käsittely on mahdollista eikä asiakas koe oloaan epämukavaksi.

Haastatteluissa sosiaalityöntekijät hahmottivat parityöskentelyä ja sen hyötyjä jakamisen, työhyvinvoinnin, ammatillisen kehittymisen ja asiakastyön näkökulmasta. Työhyvinvoinnin osatekijöinä esiintyivät mm. työssä jaksaminen ja työssä viihtyminen. Ammatillista kehittymistä kuvasivat mm. esimerkit ja ilmaukset parityöskentelyn tuomasta mahdollisuudesta keskusteluun ja toisen näkökulman mahdollistumiseen. Tarkastelen seuraavaksi tuloksia lähemmin.

3.2.5.1 Parityöskentelyn prosessi

Parityöskentelyn prosessiin kuuluvat etukäteisvalmistelut ja jälkipuinti. Kuvassa 3 tiivistän tutkimusaineiston perusteella hahmottelemani jäsennyksen parityöskentelystä. Parityöskentely näyttäytyi haastatteluissa kolmeosaisena prosessina: alkuvalmistelut, tapaaminen ja jälkipuinti.



Kuva 3. Parityöskentelyn vaiheet

Parityöskentely voi alkaa siten, että asiakas on ennestään tuttu toiselle tai molemmille sosiaalityöntekijöille. Mahdollista on myös tavata parina molemmille uusi asiakas. Lähtökohdasta ja tilanteesta riippuen asiakkaan tunteva työntekijä voi tarvittaessa kertoa parille etukäteen tarvittavat

taustatekijät, omat tavoitteet parityöskentelylle ja mahdolliset ongelmakohdat. Ennen työskentelyä voidaan sopia roolijaosta: kumpi on aktiivisempi keskustelussa, kumpi kuuntelee tai kyselee enemmän ja kumpi seuraa sekä miten rooleja tarvittaessa vaihdetaan. Roolien vaihtamisessa on oman kokemuksen mukaan hyötyä siitä, että pari on tuttu. Tutun parin kanssa oppii esimerkiksi lukemaan sanattomia viestejä, joiden tunnistaminen on tärkeää roolien vaihtamiseksi luontevasti.

Särkelän (2010) mukaan parilla ei ole merkitystä, jos parityöskentely on omaksuttu työtavaksi. Sosiaalityöntekijöiden kanssa käydyissä keskusteluissa tuttua paria pidettiin työskentelyä helpottavana asiana, mutta parityöskentely nähtiin kuitenkin mahdolliseksi eri työntekijöiden kanssa. Parityöskentelyn tulee olla hyödyksi asiakkaalle, ja hyöty voi olla esimerkiksi asiakkaan oikeusturvan paraneminen tai turvallisuuden tunteen lisääminen sekä työntekijän tavoitettavuuden lisääntyminen, kun yhden sijaan vastuutyöntekijöitä on kaksi. Parityöskentelyn katsottiinkin lisäävän sekä asiakkaan että työntekijän turvallisuudentunnetta.

Tapaamisen jälkeen on tärkeää huolehtia parityöskentelyn jälkipuinnista ja mahdollisuudesta reflektoida parityöskentelyä. Työntekijöillä pitäisi olla mahdollisuus purkaa keskenään välitön tunnekuorma ja esimerkiksi arvioida omaa työskentelyä, tavoitteiden toteutumista sekä jatkotyöskentelyä asiakkaan kanssa. Jälkipuintia voi jatkaa tai tarvittaessa aloittaa se myöhemmin. Tärkeää on huolehtia siitä, että jälkipuinti pidetään. Ilman jälkipuintia oppimisprosessi ja parityöskentelyn anti jäävät hyödyntämättä.

Parityöskentelystä suunnitelmallisena ja systemaattisena työtapana on sosiaaliasemalla vielä vähän kokemusta. Parityöskentelytapaamiset ovat olleet pääasiassa yksittäisiä, ja siksi parityöskentelyä jäsennetään lähinnä tapaamisen näkökulmasta, ei niinkään prosessinomaisena tapahtumasarjana. Osa työntekijöistä puhui parityöskentelystä konditionaalisissa, mikä ehkä kertoo myös parityöskentelyn näkemisestä vasta visiona tai ideaalina jo käytössä olevan työtavan sijaan. Karttuvan kokemuksen myötä yhteinen näkemys parityöskentelyn prosessista on jäsentymässä.

3.2.5.2 Työhyvinvointia lisäävä ja ammatillista osaamista vahvistava parityöskentely

Vastuullinen ja vaativa asiakastyö useimmiten yksin on raskasta ja vaatii voimavaroja. Parityöskentelyllä voidaan lisätä sosiaalityöntekijöiden voimavaroja. Sosiaalityöntekijät kertoivat parityöskentelyn merkityksestä työhyvinvointiin esimerkiksi työssä jaksamisen ja työssä viihtymisen lisääntymisenä. Parityöskentelyn koettiin myös tuovan työniloa. Yhdessä toisen sosiaalityöntekijän kanssa työskenteleminen koettiin voimavaroja lisääväksi. Parityöskentelyllä voidaan vähentää sosiaalityöntekijän kokemaa työn kuormittavuutta. Sosiaalityöntekijöiden työhyvinvointi lisääntyy jakamalla työtehtäviä, asiakastapaamisessa syntynyttä tunnekuormaa ja yhteistä kokemusta.

"Jaksamisen paraneminen kun ei tarvitse yksin kantaa sitä taakka, se on jaettavissa siinä heti (kokemus ja tunnekuorma)" (S2)

"Työniloa se (parityö) tuo" (S2)

"On se työntekijällekin sellainen turva (parin läsnäolo)" (S1)

"Se on helpompi tavata se asiakas yhdessä, tapaamisen voi heti käsitellä sen toisen työntekijän kanssa" (S4)

"Parityö voi keventää sitä emotionaalista kuormaa" (S4)

"Parityö olis semmosta suunnitelmallista ja pitkäjänteistä, missä käytettäisiin hyödyksi molempien erityisosaamista" (S2)

Yliruka (2006) on tarkastellut ja kehitellyt sosiaalityön itsearviointin ja vertaisarviointin menetelmiä ja välineitä. Kuvastin on Kuvastin-hankkeessa vuosina 2003–2004 syntynyt itse- ja vertaisarviointin menetelmä ja väline, jossa sosiaalityöntekijät arvioivat omaa ja toistensa asiakastyötä erilaisten apulomakkeiden avulla. Ylirukan mukaan keskeistä on saada reflektiosta systemaattista. Itsearviointin lisäksi voidaan käyttää vertaisarviointia. Parityöskentelyssä työpari voi toimia peilinä. Työparit voivat arvioida ja pohtia omaa ja toistensa työtapaa. Parityöskentelyn avulla on mahdollista tulla tietoisemmaksi omasta työtavasta ja sen merkityksistä. Vuorovaikutuksen ja dialogisen suhteen pitäisi ulottua kaikkiin osallisiin. Parityöskentelyssä reflektio on mahdollista ottaa osaksi toimintaa, jos sen aloittaa jo asiakastapaamisessa. Lisäksi asiakas on mahdollista osallistaa reflektioon.

Työnohjausta voidaan pitää sosiaalityöntekijöiden reflektion mahdollisuutena. Työnohjauksessa on mahdollista pohtia työn sisältöä, sen tunnekuormaa ja omaa roolia työntekijänä (Karvinen-Niinikoski 2007, 89). Parityöskentely voi olla vertaistyyönohjausta, jossa parin kanssa pohditaan työn sisältöä ja omaa sekä toisen työtapaa. Lähtötilanne asiakastyöhön kohdistuvaan pohdintaan on parityöskentelyssä erilainen kuin perinteisessä työnohjauksessa. Työparilla on yhteinen, joskaan ei välttämättä samanlainen, kokemus asiakastilanteesta. Työntekijän ei tarvitse ensin yrittää selittää ja kuvata, minkälaisesta asiakastapauksesta on kyse, vaan voidaan suoraan lähteä pohtimaan itse tapausta. Työnohjauksessakaan ei voida kokemusmaailmaa, tilannetta tai asiakastyötä jakaa samalla tavalla kuin parityöskentelyssä. Parityöskentelyllä on työnohjauksellinen merkitys reflektion mahdollisuuden tarjoajana. Parin kanssa voi puhua ääneen asiakastilanteen kokemukset ja tunteet, tavoitteet ja tehdyt ratkaisut.

Työntekijät kuvasivat näkökulmien laajentumista ja monipuolistumista parityöskentelyssä. Parin kanssa saa uusia ja erilaisia näkemyksiä asiakastilanteeseen.

"Uusia näkemyksiäkin syntyy siinä parityössä heti" (S1)

"Kaksi päätä ja kahdet silmät näkee paremmin" (S2)

"Eri kanteilta näkee paremmin sen ongelman" (S2)

"Itse saa toisen näkökulman" (S1)

"Pystyttäis paremmin puhumaan siinä, ja olis toiset korvatkin" (S3)

"Ajettiin asiaa tiimissä, parina" (S4)

"Systeemissä perustelut, et miksi jotain, se on niinku vahvemalla pohjalla parin kanssa" (S4)

"Saa sen parin kanssa puhuttua auki sen tilanteen" (S5)

"Pystyy purkamaan ja miettimään mikä olis asiakkaalle edullista, sekä tilanteen (tapaamisen) aikana että jälkeen" (S4)

"Pari on suoraan kartalla, ja sitä tilannetta on helppo purkaa" (S5)

Reflektio mahdollistaa työssä oppimisen ja oman työn arvioinnin. Siksi parityöskentelyn jälkipuintia, tapaa purkaa parityötapaminen, olisi kehitettävä edelleen. Parityöskentelyn reflektio mahdollistaa oman työtavan tietoisien käsittelyn. On mahdollisuus pohtia ääneen, mitä tuli tehtyä ja mikä vaikutus sillä on asiakastyössä.

Antti Särkelä (2010) puhuu sosiaalityöntekijöitä ja muita auttamisammateissa työskenteleviä kohtaavasta myötätuntouupumuksesta, joka voi olla seurausta toistuvasta ja empaattisesta toisen ihmisen kärsimyksen jakamisesta. Myötätuntouupumus ei ole työntekijästä aiheutuva vaan johtuu työn sisällöstä ja sen kuormittavuudesta. Vastaavasti myötätuntotytytyväisyys kuormittaa ja tyydyttää työntekijää samanaikaisesti. Työntekijä kykenee ottamaan tarvittaessa etäisyyttä ja läheisyyttä eikä emotionaalinen stressi kuormita auttajaa loputtomasti.

Parityöskentely vähentää myötätuntouupumuksen riskiä ja emotionaalista stressiä, koska työntekijät voivat keskenään keskustella emotionaalisesti kuormittavista tekijöistä. Särkelän sanoin: "Emotionaalinen stressi puretaan samalla tavalla kuin se on syntynytkin: JAKAMALLA!". (Särkelä, 2010)

3.2.5.3 Jakaminen voimavarana

Parityöskentelyssä työntekijäosapuolet jakavat riittävän samanlaisen ideologian ja näkemyksen tavasta tehdä sosiaalityötä. Toisaalta erilaisuuskin kuuluu parityöskentelyyn, erilaiset näkemykset ovat toivottavia.

"Se olis hedelmällistä jos olis sellanen erilainen pari joka olisi ihan eri mieltäkin asioista" (S1)

Tutkimusaineisto osoitti jakamisen monenlaisten merkitysten korostumisen parityön merkityksiä ja hyötyjä hahmotellessa. Jakaminen esiintyi aineistossa selkeästi eniten suhteessa muihin parityön hyötyjä kuvaaviin esimerkkeihin, ja se muodostui jonkinlaiseksi yläkäsitteeksi muihin hyötyihin nähden. Jakaminen kytkettiin mm. työtehtävien, tunnetilan, kokemuksen ja asiakastapauksen

jakamiseen. Se oli esiintynyt jo parityön kokeilua edeltävässä ennakoarvioinnissa (ks. SWOT-analyysi, liite 1) sosiaalityöntekijöiden määrittelemissä parityön vahvuuksissa. Jakamisen mahdollisuus on myös merkittävin erottava tekijä verrattaessa parityöskentelyä yksilötyöhön, jossa jakamisen mahdollisuutta ei samalla tavalla ole.

Sosiaalityöntekijöiden jakamiselle antamalla erilaisilla merkityksillä voidaan nähdä olevan yhteys edellä esitettyihin parityöskentelyn jäsentämiseen ja työhyvinvointiin sekä ammatillisen osaamisen vahvistumiseen. Työtehtäviä, kokemusta ja psyykkistä kuormaa jakamalla sosiaalityöntekijät säästävät voimavaroja ja voivat syventää ammatillista osaamista.

Sosiaalityöntekijät tarvitsevat vaihtoehtoja yksin työskentelylle. Asiakastapaamisen jakaminen kokemuksena koettiin tärkeäksi. Jos asiakas on tavattu parina, ei tilannetta tarvitse erikseen kuvata toiselle työntekijälle voidakseen saada toisen näkemyksen. Kokemus on jaettavissa parin kanssa. Jakaminen ei kuitenkaan tarkoita samanlaista näkemystä ja sen jakamista.

Joskus asiakastapaaminen voi olla erityisen kuormittava. Tunnetilan ja emotionaalisen taakan voi jakaa parin kanssa. Parityöskentelyllä katsottiin olevan myös konkreettisia vaikutuksia työntekoon ja erityisesti suhteessa taustaorganisaatioon. Päätöksen tekeminen esimerkiksi harkinnanvaraisen tuen myöntämisestä parin kanssa voi olla helpompaa kuin yksin. Perusteluiden esittäminen ja poikkeusratkaisujen tekeminen on helpompaa parina työskennellen. Parityöskentely voi vähentää tarvetta hakea tukea omille ratkaisuille työryhmästä.

Asiakastapaamisessa voi myös jakaa tehtäviä; toinen voi kuunnella ja havainnoida toisen käydessä dialogia asiakkaan kanssa. Myös rooleja voidaan jakaa. Toinen voi olla empaattinen kuuntelija ja toinen voi selvittää käytännön asioita asiakastietojärjestelmästä. Parityöskentely antaa mahdollisuuden toiselle työntekijälle ottaa hetkeksi sivusta seuraajan ja tarkkailijan roolin.

”Nähdään sama tilanne parin kanssa” (S2)

”Ajettiin asiaa tiimissä parina” (S4)

”Parityö on semmosta, että otetaan se asiakas, että se on niinku meidän yhteinen” (S1)

”Kaksi työntekijä ottaa tasavertaisina omaksi asiakkaaksi” (S5)

”Parityö edellyttää ainakin sitä, että on sitten yhteisvastuullinen siitä työstä” (S3)

”Parityö tarkoittaa sitä, että on niinku yhteisvastuullinen” (S5)

”Alkaa tuntuu... et se olis niinku saman ammattikunnan kesken...” (S3)

”Se on sellanen voimavara (parityöskentely), että sitä jaksaa paremmin parin kanssa” (S5)

3.2.5.4 Pohdinta

Parityöskentely määrittyi yhteisvastuulliseksi ja suunnitelmalliseksi työskentelyksi kahden sosiaalityöntekijän kesken. Yhteinen näkemys sosiaalityöstä ja tavasta tehdä sosiaalityötä helpottavat sosiaalityöntekijöiden mielestä parityöskentelyä. Parin tulee olla luotettava ja sellainen, jonka kanssa voi jakaa ajatuksia ja kokemuksia. Luottamus työparien kesken on edellytys toistensa työtavan arvioinnille.

Parityöskentelyllä voidaan saada vetovoimaa ja voimavaroja aikuissosiaalityöhön. Se lisää työhyvinvointia ja mahdollisuuksia ammatillisuuden vahvistumiseen reflektiivisenä työtapana. Lisäksi asiakas voidaan osallistaa osaksi arviota. Kokemuksen mukaa parityöskentely tekee työnteosta mielekkäämpää. Oman asiantuntijuuden ja ammatillisuuden pohtiminen työparin kanssa on hedelmällistä. Työssä kehittymiseksi on tärkeätä, jollei välttämätöntä, tarkastella omaa työtapaa kriittisesti. On tunnistettava toisin toimimisen paikat. Sosiaalityössä on usein vaikea havaita oman työpanoksen vaikuttavuutta ja merkityksiä asiakastyössä ja asiakkaan tilanteessa. Parin kanssa keskustellen voi päästä askelta lähemmäksi.

Sosiaalityöntekijöillä on yleensä mahdollisuus käsitellä asiakasasioita työryhmässä toimeentulotuen myöntämiseen liittyvän päätöksenteon ja sosiaalityön työtapoihin liittyvien ratkaisujen tukena. Lähtökohtana on usein tilanne, jossa sosiaalityöntekijä joutuu ensin kuvaamaan asiakkaan tilanteen toisille työntekijöille, jotka eivät ole olleet asiakastapaamisissa läsnä. Keskustelu käydään ilman asiakkaan läsnäoloa, ja tulkintoja asiakkaan tilanteesta ja eri ratkaisuvaihtoehtoista tehdään ilman, että asiakkaan mahdollisuutta osallistua siihen. Etsiessään ratkaisuvaihtoehtoja ja toimintatapoja asiakasasioita käsittelevissä työryhmissä työntekijät kysyvät usein toisiltaan sellaisia kysymyksiä, jotka pitäisi esittää asiakkaalle. Parityöskentelykokemus on johtanut pohtimaan asiakasasioiden käsittelyn lisäämistä asiakastapaamisessa. Parityötapaamisessa ja aikaisemmin mainitsemassani kolmiotyöskentelyssä työntekijät voisivat pohtia ääneen eri näkökulmia ja heränneitä kysymyksiä ja ottaa asiakkaan mukaan keskusteluun ja pohdintaan.

Parityöskentely erotettiin sosiaalityöntekijöiden kanssa käydyissä keskusteluissa yhteistapaamisesta. Parityöskentelyn ja yhteistapaamisen merkittävin ero on juuri jakamisessa. Parityöskentely on reflektiivistä. Parin kanssa on helppo puhua tapaamisesta ja siihen liittyvistä tunteista, koska kokemus on yhteinen vaikka ei aina samanlainen. Luottamuksellisessa parityöskentelysuhteessa uskaltaa asettaa itsensä ja työtapansa tarkastelun kohteeksi. On mahdollisuus rakentavaan ja kehittävään keskusteluun siitä, missä onnistuivat ja mitä olisin voinut tehdä toisin asiakastapaamisessa..

Tulossa olevat muutokset lupaavat sosiaaliasemien aikuissosiaalityöhön mahdollisuuksia sosiaalityön ammattikäytäntöjen kehittämiseksi. Uusia toimintatapoja on ajankohtaista kehittää. Tutkimuksen

aikana syntyi visio sosiaalityöntekijöiden verkottumisesta läntisellä sosiaaliasemalla erilaisten teemojen, esimerkiksi parityöskentelyn ja yhteisösosiaalityön, ympärille. Parityöskentelystä kiinnostuneet voisivat toimia yhdessä ja kehittää työtapaa yhteisöllisesti toimivaksi työtavaksi. Parityötiimissä voisi sopia työparista tilanteen ja tarpeen mukaan ja käydä ammatillisia, työnohjauksellisia keskusteluja. Parin voisi valita yli tiimirajojen tilanteen mukaan.

Käytäntötutkimus ja erityisesti sen tekeminen oman työn ohessa tai osana omaa työtä oli avartava kokemus. Uskon, että työn ja käytäntötutkimuksen yhdistäminen on jatkossakin mahdollista. Esimerkiksi tärkeä tutkimusaihe olisi parityöskentelyn merkitykset asiakasnäkökulmasta ja vaikuttavuus asiakastyössä. Visiossa vahvasta aikuissosiaalityöstä käytäntötutkimus kuuluu olennaisena osana sosiaalityöntekijän tehtäviin. Toiveena on, että sosiaalityöntekijällä olisi mahdollisuus tutkimusperiodeihin, joiden aikana voisi tehdä käytäntötutkimusta ja kehittää sosiaalityön menetelmiä oman työn tueksi ja yhdessä asiakkaan kanssa.

Lähteet

Karvinen-Niinikoski, Synnöve (2007): Muuttuva ja toiminnassa rakentuva asiantuntijuus. Teoksessa Synnöve Karvinen-Niinikoski, Ulla-Maija Rantalaiho ja Jari Salonen (toim.): Työnohjaus ja sosiaalityö. Helsinki: Edita, 77–78.

Karvinen-Niinikoski, Synnöve (2010): Ongelmanratkaisuperinne ja kriittinen ammatillisuus sosiaalityössä. Teoksessa Merja Laitinen ja Anneli Pohjola (toim.): Asiakkuus sosiaalityössä. Helsinki: 2010, 247–248.

Liikanen, Hanna (2011): Suhdetyötä ja dialogia. Teoksessa Päivi Jouttimäki, Saija Kangas ja Erja Saurama (toim.) Uudistuva ja voimaannuttava aikuissosiaalityö. Helsinki: Socca.

Saurama, E & Julkunen, I (2009) Lähestymistapana käytäntötutkimus. Teoksessa Mikko Mäntysaari, Anneli Pohjola ja Tarja Pösö (toim.) Sosiaalityö ja teoria. Jyväskylä: PS-kustannus, 294.

Tuomela, Raimo & Mäkelä Pekka (2011): Sosiaalinen toiminta. Teoksessa Tuija Kotiranta, Petteri Niemi ja Raili Haaki (toim.): Sosiaalisen toiminnan perusta. Helsinki: Gaudeamus.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi Anneli: Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. 7. uudistettu painos. Helsinki: Tammi, 2009, 75.

Yliruka, Laura (2006): Kuvastin. Reflektiivinen itse- ja vertaisarviointimenetelmä sosiaalityössä. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Työpapereita 15/2006. Helsinki: Stakes.

Julkaisemattomat lähteet

Saurama, Erja (2011): Käytäntötutkimuksen luentosarja, Helsingin yliopisto. Miksi käytäntötutkimus? -luento 24.1.2011.

Särkelä, Antti (2010): Helsingin sosiaaliviraston parityöskentelykoulutus, 10.9.–3.12.2010. Helsingin sosiaalivirasto.

Liite 1. Läntisen sosiaaliaseman parityön kokeilun ennakkoarviointi

VAHVUUDET +

HEIKKOUEDET –

• Parityötä tehdään jo ja yhteistapaamisia voidaan laajentaa parityöksi • Tiimin työntekijöillä on parityöstä kokemusta • Tuen ja vastuun jakaminen • Monipuolisempi näkemys asiakkaan tilanteesta • Täydempi kokonaiskuva asiakkuudesta • Käytössä vahvempi asiantuntemus, osaaminen • Erilaisten vahvuuksien hyödyntäminen • Toinen työntekijä huomaa eri asioita, täydentää tarkkailee • Oppiminen toiselta työntekijältä eli osaamisen kasvaminen • Oma työskentelyä pääsee peilaamaan toisen kanssa • Työnohjauksellisuus • Pohtivampi työote • Ehkäisee työntekijän ja asiakkaan jämähtämistä • Asiakkaan saama hyöty • Voimavarojen ja ajan säästö • Saavutettavuus paranee • Antoisaa, kiinnostavaa, mielekästä	• Ajankäyttö • Yhteisen ajan löytäminen • Tuplatyöpanos: parityö vie kahden työntekijän työajan, jolloin erityisesti hukkakäynnit näkyvät. • Tilapäisluonteisuus: asiakkaalle pettymys, jos ei jatku • Huono parityö luo epävarmuutta ja voi asettaa asiakkaan eriarvoiseen asemaan tai asiakas turvautuu toiseen työntekijään enemmän • Asiakas voi pelätä tilannetta, kun yhden työntekijän sijasta kaksi työntekijää • Parityö ehkä vaatii isommin työtä asiakkaan luottamuksen saamiseksi. • Vaatii jatkuvaa neuvottelua rooleista • Palautteen antaminen, vieraskoreus • Rajaa jonkin verran työntekijän mahdollisuuksia käyttää persoonaansa ja ”omaa” työotetta.
• Palvelu paranee • Löytyy luovia ratkaisuja, uusia näkökulmia, laajempi näkökulma • Asiakkuus lyhenee, kun kahden työntekijän tiiviit tapaamiset • Asiakastyöstä tulee intensiivisempää • Ajansäästö, kun purkaminen ja käsittely tulevat yhdessä jaetuiksi • Tehtävien ja vastuun jakaminen • Asiakas voi kokea itsensä ja asiansa tärkeäksi • Jalkautuminen + parityö olisi paras yhdistelmä eli mennään parina asiakkaan luokse kotiin tai tapaaminen sovitaan jonnekin muualle • Oppiminen konkari–noviisi • Mahdollisuus kehittää ja kokeilla erilaisia työmenetelmiä ja välineitä, koska työskentelystä tulee tietoisempaa • Työstä tulee suunnitelmallisempaa • Voidaan ehkä rakentaa tietoisempia asiakasprosesseja	• Ei löydy yhteistä aikaa • Ei resursseja tehdä parityötä nykyisellä ja kasvavalla työmäärällä. Jonot kasvavat • Toisen aika voi mennä hukkaan esim. jos tapaamisella on selvitettävänä paljon käytännön asioita • Asiakassuhdedynamiikka muuttuu: pelaaminen • Koska kaikilla asiakkailla ei ole kahta työntekijää, asiakas voi tuntea tulleen kohdelluksi haasteellisena asiakkaana. • Asiakas ahdistuu • Ei sovi kaikkiin asiakastyyppeihin ja tilanteisiin (esim. arat ja ujut asiakkaat) • Menetelmää käytetään menetelmän vuoksi asiakaslähtöisyys unohtuen. Ei toimi, jos parityö on itsetarkoitus • Stressi, jos haluaisikaan tehdä parityöstä • Jos kemia tai erilaiset työotteet eivät sovi yhteen • Jos ei synny yhteistä käsitystä siitä mikä on oleellisesta ja tavoitteena • Hajanaisuus, jos yhteistyö ja sovitut asiat eivät ole kaikkien tiedossa • Asiakassuhteet pitenevät ja monimutkaistuvat

MAHDOLISUUDET +

UHAT –

Liite 2. Haastattelurunko

Parityö aikuissosiaalityössä

Mitä on parityö?

Mikä ei ole parityötä?

Parityö – yhteistyö

Parityön hyödyt erityisesti työntekijän näkökulmasta

Mitä hyötyä parityöstä on työntekijälle?

Entä asiakkaalle?

Onnistunut parityö

Mistä tunnistaa onnistuneen parityötapaamisen?

Entä epäonnistuneen?

Hyvä pari

Parin merkitys?

Sama pari, vaihtuva pari?

Millainen on hyvä pari?

Parityön kehittäminen työtapana

Miten parityötä voisi kehittää?

Miten parityöhön pitäisi valmistautua?

Mitä työskentelyn aikana pitäisi huomioida?

Entä tapaamisen jälkeen? jälkipuinti?

Liite 3. Haastatteluun kutsu

Hei!

Suoritan maisterin opintoihini kuuluvaa käytäntötutkimusjaksoa työpaikallani läntisellä sosiaaliasemalla. Tutkimukseni aiheena on parityö aikuissosiaalityössä.

Tarkoitukseni on tarkastella parityötä sosiaalityöntekijöiden työtapana sekä osana reflektiota.

Mitä parityö aikuissosiaalityössä on? Mitä hyötyä parityöstä voisi olla esimerkiksi työssä kehittymisen ja asiakastyön kehittämisen kannalta?

Haastattelen sosiaaliaseman sosiaalityöntekijöitä tutkimusaineistoa varten.

Käsittelen ja säilytän tutkimusaineistoa asianmukaisella tavalla, hyvää tutkimuskäytäntöä noudattaen. Poistan haastateltavien tunnistetiedot aineiston käsittelyssä ja raportoinnissa.

Ohessa haastattelun teemoja, joihin toivoisin sinun tutustuvan etukäteen.

Vastaan mielelläni aiheeseen liittyviin kysymyksiin.

KIITOS PANOKSESTASI TUTKIMUKSEEN!

T. Kaisa Maja (tiimi 4)

4. VOIMAVARAISTAVAA SOSIAALITYÖTÄ RYHMÄSSÄ

Päivi Jouttimäki

4.1 Lähtökohtia ryhmämuotoiselle sosiaalityölle

Sosiaalityötä ryhmässä yksilökohtaisen työskentelyn sijaan – ajatus ryhmämuotoisen sosiaalityön kokeilusta lähti liikkeelle Helsingin yliopiston sosiaalitieteiden laitoksen professori Erja Sauraman sekä Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskuksen Soccan ja Heikki Waris -instituutin kehittävien sosiaalityöntekijöiden Saija Kankaan ja Hanna Liikasen yhteisistä keskusteluista alkuvuodesta 2011.

Idea sosiaaliaseman asiakkaille tarkoitetuista sosiaalityön ryhmistä juontaa juurensa kuitenkin jo kauempaa; läntisen sosiaaliaseman Visio vahvasta aikuissosiaalityöstä (VIVA) -hankkeen hankesuunnitelman alkumetreiltä vuoden 2009 loppupuolelta alkaen. Johtava sosiaalityöntekijä Kaija Mannerström oli ehdottanut ryhmämuotoista sosiaalityötä erityisesti uusille asiakkaille. Erja Saurama kuitenkin nosti ryhmäsosiaalityön ajatuksen uudelleen pintaan ja toimi varsinaisena innoittajana tälle kokeilulle VIVA-hankkeen puitteissa. Kehittävillä sosiaalityöntekijöillä oli mahdollista hyödyntää hankeaikaa käytäntötutkimuksen tekemiseen etsimällä uusia tapoja lisätä työn vaikuttavuutta aktivoimalla asiakkaita. Lähtökohtana ryhmätyöskentelyn kehittämiseksi oli halu tarjota asiakkaille vaihtoehtoja erilaisista palvelutavoista, tavoitteena sosiaalityön palveluiden parantaminen. VIVA-hankkeen Elämäni kuvat -ryhmää voidaankin ajatella eräänlaisena aikuissosiaalityön kehittämisen yhteydessä syntyneenä käytäntötutkimuksena tavoitteenaan etsiä uudenlaisia tapoja tehdä sosiaalityötä.

Osallistumiseen aktivoinnilla ja elämän hallinnan parantamiseen pyrkivällä sosiaalityöllä on pitkä perinne. Jane Addamsia, joka teki urauurtavaa työtä settlementiliikkeen parissa, voidaan pitää yhteisöllisen ja toiminnallisen työotteen kehittäjänä sosiaalityössä. (Niemelä 2009, 228.) Ryhmien käyttö sosiaalityön menetelmänä juontaa siten juurensa jo kaukaa. Esimerkiksi Suomen päihdehuoltoon A-klinikoille on ryhmämuotoinen työskentely rantautunut 1950-luvulla. Päihdetyön ryhmien lisäksi hyviä ryhmätyön esimerkkejä sosiaalityössä ovat lastensuojelun vanhempien vertaisryhmät, lapsi-äiti-ryhmät, monikulttuurisuus- ja vähemmistöryhmät, työhallinnon ryhmät sekä Internet-pohjaiset vertaisryhmät. Ryhmätyö on päämäärään suuntautunut väline, jossa käytetään ihmisen sosiaalista olemusta yksilön, ryhmän, yhteisön ja yhteiskunnallisten asioiden, myös ongelmien, ratkaisuun. Postmodernissa yhteiskunnassa ryhmätyö toimii yhteisöllisyyden rakentamisen välineenä. Sen erityinen merkitys on yksilön ja yhteisön välisen dikotomian ylittämässä. Ryhmätyöllä on merkitystä lisäksi myös työntekijöiden työkykyisyyden ylläpitämisen, vahvistamisen ja kehittämisen alueella. (Rantalaiho 2011) Sosiaalityön ryhmätoimintaan liittyvää

tutkimusta, dokumentointia ja arviointia löytyy Suomesta vain vähän. Silloinkin kyseessä on useimmiten lastensuojelun lapsille ja nuorille järjestettävän ryhmätoiminnan käytäntötutkimuksia ja kuvauksia (esim. Heikkinen, Levamo, Parviainen & Savolainen 2007). Aikuissosiaalityön puolelta ryhmätoiminnasta on vaikeampi löytää julkaistua tietoa.

Sosiaalialalla ryhmätoimintaa asiakkaille on useimmiten järjestetty yksityisen sektorin taholta. Kuntien sosiaalitoimissa aikuissosiaalityössä on pitkään tehty pääsääntöisesti yksilökohtaista asiakastyötä. Kuntien aikuissosiaalityössä on saattanut olla yksittäisiä ryhmäkokeiluja, harvemmin kuitenkaan osana jatkuvaa vakituista toimintaa. Helsingissä läntisen sosiaalikeskuksen alueella on vuosina 2002–2004 toteutettu Pyörre-projekti, jossa kehitettiin ryhmämuotoisen kuntouttavan sosiaalityön työmallia järjestämällä sosiaalisen kuntoutuksen kursseja työelämästä syrjäytyneille pitkäaikaistyöttömille (Kuusela 2004). Valitettavan usein uudenlaiset työmallit ja niiden käyttö lakkautuvat, kun määräaikaiset hankkeet päättyvät. Näin on käynyt myös Pyörre-kursseille, vaikka niiden vaikuttavuutta ja voimaannuttamista arvioitiin asiakkaille hyödylliseksi. Läntisellä sosiaaliasemalla on osana nuorten asiakkaiden tiimin perustyötä kokeiltu myös 18-30 –vuotiaille nuorille järjestettyä ryhmätoimintaa kevään 2010 Nixit (Omat asiat kuntoon) -kurssilla. Kurssilla yhdistyi toiminnallinen tekeminen sekä asiapitoisten infotilaisuuksien tarjoaminen. Kurssin asiapitoisuus liittyi muun muassa raha-asioihin ja velkaneuvontaan, työnhakuun ja työvalmennukseen, omiin voimavaroihin ja vahvuuksiin sekä pelkojen voittamiseen. Kokeilu on toistaiseksi jäänyt kertaluontoiseksi. 2000-luvun loppupuolella ja 2010-luvun alkupuolella näyttäisi ryhmämuotoinen työskentely ja oppiminen jälleen trendinä lisääntyneen, ei vain sosiaalialalla vaan laajemminkin yhteiskunnassa. Onkin mielenkiintoista nähdä, jääkö kiinnostus ryhmiä kohtaan vain väliaikaiseksi ilmiöksi vai onko ryhmätoiminta tullut pysyvämmiin jäädäkseen.

Tehokkuuden ja New public management (NPM) -tyyppisten vaatimusten kasvaessa yhteiskunnassa myös sosiaalityölle asetetaan yhä enemmän vaateita. Ryhmäsosiaalityökin voidaan nähdä osana tehokkuus- ja tuloksellisuusajattelua. Ryhmätapaamisten voi olettaa olevan ajankäytöllisesti tehokkaampia kuin yksilötapaamisten (tämä sillä oletuksella, että ryhmäläiset eivät tarvitse ryhmän lisäksi sosiaalityöntekijän yksilötapaamisia). Ryhmätyöskentelyn ehkä odotetaan myös olevan vaikuttavampaa kuin yksilökohtaisen työskentelyn. Intensiivinen työskentely ryhmän aikana voi olla tehokkaampaa kuin yksittäiset harvemmin tapahtuvat yksilötapaamiset. Ryhmille asetetaan odotuksia myös ryhmäläisten aktivoimiseen ja tilanteen mahdolliseen muutokseen ryhmän aikana tai sen jälkeen. Lisäksi ryhmäläisten toivotaan löytävän mahdollisesti vertaistukea ja uusia sosiaalisia kontakteja muista ryhmäläisistä. Ryhmien erilainen, usein luova ja toiminnallinen työskentelytapa voi myös voimavaraistaa ryhmäläisiä.

Opetus- ja kulttuuriministeriön selonteon mukaan taide ja kulttuuri ovat ihmisenä olemisen itseisarvoisia ja välttämättömiä perusasioita. Niiden sisällöt tuottavat edellytykset hyvälle elämälle ja

yhteisöjen hyvinvoinnille. Taiteen ja kulttuurin laaja-alainen merkitys ihmisen perustarpeena vahvistuu edelleen tulevaisuudessa. Yhteisiä rajapintoja taiteen ja kulttuurin alojen sekä yhteiskuntapolitiikan eri sektoreiden kanssa ovat esimerkiksi taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutukset, viestintä, kriisitilanteisiin varautuminen, vähemmistökysymykset, monikulttuurisuus, syrjäytymisen ehkäisy, tapakulttuuri sekä taide & tiede -konseptit. Yhteiskuntapolitiikassa ei kuitenkaan vielä täysin tunnisteta taiteen ja kulttuurin kokonaisvaikuttavuutta. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2010, 3–4).

Hanna-Liisa Liikanen toteaa väitöskirjassaan, että taide- ja kulttuuritoiminnan integroiminen suomalaisen sosiaali- ja terveydenhuollon palveluihin ei ole toteutunut. Joitakin esimerkkejä erillisistä projekteista ja kehittämishankkeista löytyy, mutta ne ovat usein ajallisesti ja paikallisesti rajattuja. (Liikanen 2002). Opetusministeriön toimintaohjelmaehdotukseen sisältyvän toimenpideehdotuksen mukaan kulttuuritoimintaa ja taidelähtöisiä menetelmiä tulisi integroida osaksi lastensuojelua, nuoriso- ja sosiaalityötä, vanhuspalveluja, terveydenhuoltoa, kuntoutuspalveluja, koulujen opetusta sekä maahanmuuttajien kotouttamista. Kulttuuritoiminnan ja taidelähtöisten menetelmien tarpeen todetaan lisääntyvän yhteiskunnan muutoksessa sekä erilaisten hoito- ja ongelmatilanteiden monimutkaistuessa. Sosiaali- ja terveydenhuollonkin asiakkaisissa on ihmisiä, joiden auttaminen psykososiaalisten ongelmien kierteestä ei onnistu kaikilta osin perinteisin keinoin. Uusia kulttuurisia menetelmiä, yhteisötaidetta ja kädentöitä tulisi hyödyntää ja kehittää mm. syrjäytymisen ehkäisemiseksi lasten ja nuorten, työikäisten ja ikäihmisten parissa sekä lomautettujen ja työttömiksi joutuneiden osallisuuden lisäämiseksi ja toimintakyvyn ja työkyvyn vahvistamiseksi. (Liikanen 2010, 19.)

Jane Addamsin setlementtityössä kulttuurityö oli sosiaalityön liittolainen, ja taide antoi sosiaalityölle toiminnallisen luonteen (Toikko 2005, 105). Tällä hetkellä erilaisia uudentyyppisiä sosiaalityön menetelmällisiä suuntauksia taiteiden ja yhteisöllisyyden saralla kehitellään siellä täällä, kuten esimerkiksi Aikuissosiaalityön päivillä 19.1.2011 on esitelty (Aikuissosiaalityön päivät 2011). Kulttuurisia menetelmiä, esimerkiksi kuvia, taidetta ja elokuvia hyödynnetään välineinä myös erilaisissa terapioissa. Esimerkiksi elokuvaterapiassa elävää kuvaa käytetään hoidollisesti hyvinvointia lisäämään (Mäkipää 1996). Kuvataideterapiassa sen sijaan pyritään löytämään kuvissa elävä toivo ja uuden kasvun mahdollisuus (Kivelä 1992, 16). Valokuvaterapeuttisessa työskentelyssä käytetään ihmiselle merkityksellisiä valokuvia väylänä itsehavainnointiin, ymmärrykseen sekä muutokseen (Halkola, Mannermaa, Koffert & Koulu, 2009, 13).

Jo 1960-luvulta lähtien on kehitetty erilaisia menetelmiä, jotka hyödyntävät valokuvausta. Esimerkiksi vuonna 1968 ranskalainen Alain Baptiste ja Claire Belisle ovat julkaisseet kirjoituksia photolangage-menetelmästä, joka perustuu valokuvien katseluun, niistä puhumiseen ja tarinoiden kertomiseen. Menetelmän alkuperäinen tarkoitus oli auttaa aikuisia itseilmaisussa ja

kommunikoinnissa. Valokuvien avulla menetelmässä oli pyrkimys saada ihmiset ilmaisemaan jotain olennaista itsestään. Osallistujien odotettiin kertovan kuvista heidän omista henkilökohtaisista lähtökohdistaan käsin. Menetelmä osoittautui tehokkaaksi aikuisopetuksessa, ja sen käyttö on sittemmin laajentunut ja vakiintunut omaksi lajityypikseen. (Halkola ym. 2009, 183.)

Englannissa on jo vuosia järjestetty valokuvatyöskentelyyn keskittyviä ryhmiä marginaalissa eläville ihmisryhmille. Rekisteröity PhotoVoice (Osallistavaa Valokuvausta Sosiaalseen Muutokseen) -hyväntekeväisyysyhdistys visioi maailmasta, jossa keneltäkään ei ole evätyä mahdollisuutta puhua ja tulla kuulluksi. PhotoVoicen tavoitteena on vahvistaa vähäosaisten ja marginalisoitujen yhteisöjen voimavaroja yhteistyössä heidän kanssaan käyttämällä innovatiivista osallistavan valokuvauksen ja digitaalisten kertomusten menetelmää, jotta heillä on mahdollisuus ilmaista itseään ja luoda välineitä etujensa ajamiseen sekä yhteyksiä myönteisen sosiaalisen muutoksen saavuttamiseen. PhotoVoice on metodiikka, joka rakentuu valokuvauksen voimaan ja potentiaaliin joustavana ja voimaannuttavana välineenä, joka on välitön, helposti saatavilla, terapeuttilinen, vaikuttava ja kommunikatiivinen. PhotoVoicen osallistava valokuvausmetodiikka pohjautuu yhteisövalokuvauksen kenttään, joka kehittyi Yhdysvalloissa ja Englannissa 1960-luvulta lähtien, sekä Paulo Freiren kriittisen pedagogiikan ja osallistavien menetelmien teoriaan, jonka vaikutus on ulottunut laajalle kansainvälisesti aina 1970-luvulta lähtien. (PhotoVoice 2011)

Osallistava valokuvaus luetaan kuuluvaksi projekteihin, joissa osallistujia tuetaan luomaan heidän omaa valokuvauksellista työtään; se on edistäjä, joka työskentelee usein marginalisoituneen tai vähäosaisen ryhmän kanssa ja opettaa heitä käyttämään kameraa tarkoituksena tukea heitä määrittämään, viestittämään ja parantamaan omaa tilannettaan. Osallistavan valokuvauksen harjoittajat käyttävät konseptia ja termiä ”photovoice” (”kuvan ääni”) laajasti. Termin keksivät 1990-luvun puolivälissä Michiganin yliopistossa Caroline C. Wang ja Mary Anne Burris, jotka kehittivät osallistavan valokuvauksen menetelmää yhteisökehittämisen välineeksi Kiinassa Yunnanin provinssissa. (PhotoVoice 2011)

PhotoVoicen alusta eli vuodesta 2000 lähtien on osallistavan valokuvauksen käyttö ja soveltaminen kasvanut nopeasti vaihtelevilla aloilla ja eri koulukunnissa toimivien harjoittajien kesken. Esimerkiksi valokuvaajat, tutkijat, kunnat, yhteisöt, nuoriso- ja järjestötyöntekijät ja osallistavat taiteilijat käyttävät näitä metodeja. Jokainen osallistavan valokuvan projekti on toteutettu sen omien erityispiirteiden ja tavoitteiden mukaan, jotka voivat vaihdella taiteellisesta, kouluttavasta, terapeuttilisesta, tutkimuskeskeisestä yhteisökehittämisestä politiikan muutokseen tai sosiaalisen aktivismin tarkoituksiin. Vaikka useat projektit jakavatkin samat juuret, eivät kaikki ”kuvan ääneen” viittaavat projektit ole erityisiä PhotoVoice-projekteja, joita johdettaisiin PhotoVoicen organisaatiosta. (PhotoVoice 2011)

Suomessa kaikki tietävät taide- ja sosiaalikasvattaja Miina Savolaisen lastenkotien tyttöjä kuvanneen ”Maailman ihanin tyttö ”– valokuvateoksen, jossa lanseerattiin Voimauttavan valokuvan menetelmä (Savolainen 2008). Menetelmän mukaan valokuvaa voidaan käyttää yksilön ja erilaisten ryhmien voimautumisprosessin aikaansaajana. Menetelmä perustuu empowerment-käsitteen sisältöihin ja sen käyttö edellyttää itsemäärittelyn oikeuden sekä tasavertaisuuden lähtökohtien toteutumista (Voimauttavan valokuvan menetelmä 2011).

Aikaamme kuuluu runsas kuvien käyttö ja esittävyys (representatiivisuus) eri muodoissaan. Ihmisille on entistä tärkeämpää se, miltä asiat näyttävät; esimerkiksi tavaroiden ja viihde-elektronikan muotoilu ja ulkokuori vaikuttavat niiden myyntiin. Suomeen on viime vuosien aikana rantautunut yhä enemmän luksusmerkkien myyntiliikkeitä, ja huippukalliillekin tuotteille löytyy ostajia. Markkinoinnissa mainoksilla ja kuvilla on paljon merkitystä myyntiin ja mielikuviin tuotteista. Kuvankäsittely on kehittynyt nopeaa tahtia, ja aikakauslehdet ovat täynnä uskomattoman kauniita kuvia. Myös omien kuvien ottaminen kameralla tai niiden muokkaaminen tietokoneella on helpottunut. Digikameroiden yleistyessä valokuvaamisesta on tullut kaikenikäisten hallitsemaa ja harrastamaa toimintaa. Valokuvia napataan digikameralla sadoittain; huonot otokset on helppo poistaa, ja vain parhaat kuvat ehkä tulostetaan paperille. Omia valokuvia myös jaetaan muille nähtäväksi entistä laajemmin esimerkiksi sosiaalisen median käytön yleistyttyä. Kuvista on tullut arkipäivää, mutta ei merkityksetöntä sellaista.

Näiden moninaisten lähtökohtien, odotusten ja vaatimusten takia, tai niistä huolimatta, päätimme toteuttaa sosiaalityön ryhmämuotoisen kokeilun, Elämäni kuvat -ryhmän. Tässä artikkelissa pyritään kuvaamaan ja kirjoittamaan näkyväksi Elämäni kuvat -ryhmän toimintaa sosiaalityön menetelmänä. Kuvaan aluksi ryhmän ideologiaa ja toimintaperiaatteita, jonka jälkeen avaan ryhmäprosessin eri tapaamisten teemoja. Lopuksi pyrin osoittamaan ryhmän hyödyllisyyttä voimavaraistavana ja vertaistukea antavana sosiaalityön menetelmänä.

4.2 Elämäni kuvat -ryhmän ideologia ja toimintaperiaatteet

Ryhmämuotoisella sosiaalityöllä haluamme tarjota sosiaaliaseman asiakkaille palveluihin vaihtoehtoja. Ryhmämuotoinen työskentely toimii vaihtoehtona erityisesti yksilökohtaiselle sosiaalityöntekijän tapaamiselle. Ryhmässä keskustellen asioiden käsittelyssä voidaan päästä erilaiselle tasolle kuin vain kahden kesken keskusteltaessa. Ryhmät vastaavat myös asiakkaiden sosiaaliin tarpeisiin paremmin kuin yksittäisen työntekijän tapaamiset. Ryhmässä asiakkaista sekä myös työntekijöistä löytyy uusia piirteitä, ja työntekijä voi saada asiakkaan tilanteesta monipuolisemman kuvan. Ryhmätyöskentely vaikuttaa myös tasa-arvoisemmalla työskentelysuhteella kuin asiakkaan ja työntekijän välinen yksilökohtainen työskentely. Sosiaalityön

periaatteet näkyvät ryhmässä muun muassa suunniteltuna ryhmän ohjelmalla, ryhmätapaamisten ohjatussa elämäntilanteen tarkastelun prosessissa ja asetetuissa tavoitteissa.

Elämäni kuvat -ryhmän toiminnan tavoitteena on ryhmäläisen elämäntilanteen ja tavoitteiden tarkastelu ryhmässä kuvien kautta. Valokuvat toimivat apuvälineinä omien ajatusten ja oman elämän jäsentämisessä. Ryhmän työskentely pyrkii voimavaraistamaan ryhmäläisiä; ryhmässä ei keskitytä ongelmakeskeiseen puheeseen, kuten sosiaalityössä voi usein käydä. Olennaista on myös ryhmäläisen saama vertaistuki muilta ryhmän jäseniltä. Ryhmätoiminnalla tavoitellaan kokemuksia onnistumisesta ja sosiaalisesta kanssakäymisestä. Tavoitteena on luoda ryhmään eteenpäin menevä, positiivinen, voimaannuttava ja vahvistava ilmapiiri. Ryhmän ohjaajien eli sosiaalityöntekijöiden toimintaa ohjaa myös tavoite tarkastella sitä, miten tämäntyyppinen ryhmä kytkeytyy sosiaalityön prosessiin.

Ryhmän työskentelyssä hyödynnetään kuvatyöskentelyn ohella itsetuntemukseen ja elämäntilanteeseen liittyviä tehtäviä sekä yhteisiä keskusteluja. Ryhmän keskustelevalta luonteelta juontuu ajatus narratiivisuudesta metodologisena viitekehyksenä sosiaalityön ryhmätyöskentelylle. Narratiivinen eli tarinallinen identiteetti on ryhmäläisen itsensä rakentama kertomus itsestään. Identiteettiä tulee ilmaista kaikessa siinä, mitä ja miten ryhmäläinen kertoo itselleen ja muille itsestään ja elämästään. Itseymmärrys ja sen myötä myös maailmankatsomus rakentuvat ja välittyvät tarinoiden avulla. Paitsi kertomalla itse, voi omaa elämää jäsentää myös toisten kertomilla tarinoilla. (Sava & Katainen 2004, 24–25)

Valokuvat ovat työvälineenä mielenkiintoisia ja monipuolisia, kun narratiivisuus yhdistyy niihin. Symbolisten kuvien katselu ja itselle tärkeiden kuvien valitseminen nivoutuu elämän tarinalliseen ymmärtämiseen. Kuvien avulla voidaan ilmaista jotain itselle merkityksellistä, mikä ei ole välttämättä edes rationaalisen mielen tai kielen avulla tavoitettavissa. Puhuttelevat kuvat liittyvät usein elämän merkittäviin kokemuksiin ja muistoihin sekä tiedostamattoman että tietoisien alueella. (Halkola 2009, 176) Pelkkä kuva ei välttämättä avaudu sitä katsovalle. Vasta sanoitettuna eli kerrottuna mihin kuva liittyy, kuva alkaa elää muiden osallistujien silmissä. Kuvien liittyvien merkitysten ja tarinoiden jakaminen yhdistää ihmisiä. Kuvasta kertominen ikään kuin todentaa asian myös itselle. (Vesänen-Laukkanen 2004, 66.) Ryhmäläisten kuvien kautta välittyvät kertomukset ja tarinat heidän elämästään. Kuvat voivat yhdistyä menneeseen, jo elettyyn elämään, tai niiden avulla voi hahmotella mieluista tulevaisuutta. Kuvien käytössä tekninen lahjakkuus tai taiteellinen vaikutelma ovat toissijaisia. Tärkeämpää on, että ryhmän jäsenet saavat ilmaista itseään ja toimia kuvauksen avulla. Otettujen kuvien yhdessä katsominen on keskeinen osa ryhmän toimintaa, joka parhaimmillaan luo ryhmään yhteisöllisyyttä ja luottamusta.

Valokuvasta voidaan käyttää peilin tai ikkunan metaforaa. Valokuvat heijastavat paitsi kuvaajansa, katsomisen yhteydessä myös katsojansa mieltä. Valokuvat ovat kuin ikkunoita valokuvan

kuvaamaan maailmaan. Kooltaan pieni ja kaksiulotteinen kappale avaa laajan ja moniulotteisen mielen maiseman. (Halkola ym. 2009, 187.) Kuvat herättävät ajatuksia, niistä näkee paljon, ja kukin näkee kuvat omalla tavallaan. Jokainen tulkitsee kuvaa eri lailla, omista lähtökohdistaan käsin. Näin ollen kuvan esittänyt ryhmäläinen voi saada hyvin erilaisia tulkintoja kuvasta kuin mitä oli odottanutkaan tai itse nähnyt kuvassa. Muiden esittämät kuvat voivat myös toimia toisille uusien ajatuksien herättäjinä.

Ryhmässä kukin osallistuja saa itse säädellä mitä tai millaisia kuvia haluaa jakaa muille näytettäväksi ja mitä pitää itsellään. Sama koskee ryhmässä myös puhetta, elämäntilanteesta kertomista. Kuvien avulla voi osittain kommunikoida ryhmässä ilman sanojakin, tai ainakaan kaikkea kuvaan liittyvää henkilökohtaista ei tarvitse purkaa sanoiksi. Kuvien avulla saa myös otettua etäisyyttä tarkasteltavana olevaan asiaan. Tästä etäännyttämisestä on hyötyä esimerkiksi elämän ongelmia tai haasteita käsiteltäessä. Etäisyydenotto mahdollistaa asian käsittelyn laajemmalla tasolla.

Elämäni kuvat -ryhmä on tarkoitettu ensisijaisesti sosiaaliaseman asiakkaille. Ryhmämuotoisen sosiaalityön kohderyhmänä ovat ihmiset, jotka haluavat jäsentää omaa elämäntilannettaan ryhmässä. Ryhmään osallistumiselle ei asetettu suuria rajoituksia; ehkä tässä ajateltiin työntekijöiden käyttävän harkintaa, keille asiakkailleen ryhmää markkinoivat. Esimerkiksi ongelmaa päihteiden kanssa ei pidetty esteenä ryhmään osallistumiselle, jos ryhmäläinen itse oli motivoitunut ja kykeneväinen sitoutumaan ryhmään.

Ryhmään osallistuneet asiakkaat ovat olleet pääsääntöisesti kirjallisen etuuskäsittelyn ja sosiaalityön tai sosiaaliohjauksen asiakkaita. Ensimmäisiä ryhmiä markkinoitiin myös sosiaaliaseman yhteistyökumppaneille, kuten länsi-Helsingin seurakunnille ja kumppanuustalo Horisontille. Periaatteena oli, että ryhmään haluavan ei tarvitse olla sosiaaliaseman asiakas, vaan riittää, että asuu läntisen Helsingin alueella. Käytännössä suurin osa ryhmän mainoksista on kuitenkin lähtenyt sosiaaliaseman asiakkaille toimeentulotukipäätösten mukana tai työntekijät ovat kertoneet tapaamisilla asiakkailleen ryhmästä, ja siten ryhmät ovat pääosin koostuneet jo entuudestaan sosiaaliaseman asiakkaina olevista ihmisistä.

Ensimmäinen Elämäni kuvat -ryhmä alkukevällä 2011 oli suunnattu erityisesti sosiaaliaseman uusille, yli 25-vuotiaille asiakkaille. Ajatuksena oli, että uusien asiakkaiden sosiaalityö voisi jatkossa tapahtua ryhmissä, joissa tilannearvion tekeminen limittyisi valokuvauksen keinoin toteutettavien tehtävien tarkasteluun. Tarkoituksena oli, että asiakkaiden oma tilannearvio ja tavoitteet hahmottuisivat tämän työskentelyn avulla. Ryhmään rekrytoitiin ihmisiä puhelinsoittojen avulla; sosiaalityöntekijä soitti kymmenille sosiaaliaseman tuoreille asiakkaille ja kertoi ryhmästä. Lisäksi uusille asiakkaille lähetettiin ryhmän mainoksia toimeentulotukipäätösten mukana noin 100 kappaletta. Ryhmään oli kuitenkin vaikea saada osallistujia. Ryhmä aloitti toimintansa ns. pilottiryhmänä, jossa oli mukana 2–4 ryhmäläistä. Ryhmän pienen koon vuoksi koko

ryhmäkonseptin kaarta ei ollut mielekästä viedä loppuun, vaan ryhmä päätettiin keskeyttää noin puolivälissä suunniteltua ohjelmaa.

Toinen Elämäni kuvat -ryhmä loppukevällä 2011 oli ikäjakauman 25–64 puitteissa avoin kaikille sosiaaliaseman asiakkaille, erityisesti pitkäaikaisille asiakkaille. Ryhmän konseptia hieman muutettiin ja pääosin luovuttiin sosiaalityön tilannearviokeskeisyydestä. Ryhmään rekrytointia ei enää hoidettu asiakkaille soittamalla, vaan ryhmän mainoksia jaettiin toimeentulotukipäätösten mukana ikäryhmään sopiville asiakkaille reilusti, noin 300 kappaletta. Lisäksi sosiaaliaseman sosiaalityöntekijöille ja sosiaaliohjaajille oli jaettu ryhmän mainoksia ja heitä oli ohjeistettu kertomaan ryhmästä omille asiakkailleen (Liite 2). Ryhmään haluavia asiakkaita pyydettiin itse ilmoittautumaan ryhmää vetävälle sosiaalityöntekijälle puhelimitse tai sähköpostitse. Sosiaalityöntekijä oli siten kaikkien ryhmään ilmoittautuneiden kanssa yhteydessä ennen ryhmän alkua. Ryhmän lopulliseksi kooksi muodostui kuusi henkilöä.

Kolmas Elämäni kuvat -ryhmä alkoi syksyllä 2011. Ryhmä oli avoin kaikille sosiaaliaseman 25–64-vuotiaille asiakkaille. Ryhmän konsepti pidettiin pääosin samana kuin edellisessä ryhmässä siitä saadun positiivisen kokemuksen perusteella. Ryhmään rekrytointi hoidettiin samalla tavalla kuin toisellakin ryhmäkerralla: mainoksia lähetettiin noin 300 kappaletta ja työntekijät kertoivat ryhmästä asiakkailleen. Ryhmän lopulliseksi kooksi muodostui 7 henkilöä.

Koska ensimmäisen ryhmän kohderyhmä uudet asiakkaat ei ollut onnistunut valinta, on ryhmien kohderyhmänä toisessa ja kolmannessa ryhmässä pidetty asiakkaita, jotka ovat jo pidempään asioineet sosiaalitoimessa. Kohderyhmäksi ajateltiin aikuista väestöä, yli 25-vuotiaita, mutta alle 65-vuotiaita. Ryhmästä rajattiin nuoret alle 25-vuotiaat pois sillä perusteella, että heille on ja on ollut jo tarjolla useita erilaisia ryhmiä ja palveluita, esimerkiksi Voimalinja, Lataamo, OMG ym. Yli 65-vuotiaat asiakkaat kuuluvat sosiaaliviraston työnjaon mukaisesti vanhustyön sektoriin, eikä enää aikuispalveluihin. Näissä Elämäni kuvat -ryhmissä haluttiin keskittyä nimenomaan sosiaaliviraston aikuisten vastuualueeseen, jolla ei juuri ole ollut tarjota ryhmiä tai muutakaan toimintaa asiakkailleen. Ryhmään haluavilta pyydetty henkilökohtainen ilmoittautuminen sosiaalityöntekijälle saattaa luonnollisesti karsia ryhmään sopeutumattomia tai sitoutumaan kykenemättömiä henkilöitä pois. Toisaalta oletettavasti kaikki itse ryhmään ilmoittautuneet todennäköisesti myös ovat motivoituneita osallistumaan ryhmään ja tulevat paikalle ryhmän alkaessa.

Kaikki kolme ryhmää on järjestetty läntisen sosiaaliaseman ensimmäisessä kerroksessa sijaitsevassa asukastila Hopealassa. Hopeala on ollut loppuvuodesta 2009 alkaen avoinna sosiaaliaseman asiakkaille ja muille alueen asukkaille. Siellä voi käyttää mm. tietokoneita ja tulostinta sekä lukea päivän lehtiä. Hopeala vaikuttaa madaltaneen asiakkaiden kynnystä asioida sosiaaliasemalla. Tilan käyttö on järjestetty siten, että siellä on mahdollista pitää myös ryhmätapaamisia iltapäivisin.

Ryhmään ilmoittautuneille myönnettiin harkinnanvaraista toimeentulotukea Helsingin seudun sisäisen liikenteen matkoihin, jottei ryhmään tulo estyisi ainakaan liikennevälineiden maksujen takia.

Ryhmän sopivaksi kooksi on ajateltu korkeintaan 8 henkilöä. Ihanteellinen ryhmäkoko on noin 5–6 henkeä, jolloin kaikille pystytään takaamaan riittävän paljon aikaa kuvien käsittelyyn ja keskusteluun. Ryhmät ovat olleet sekaryhmiä; sekä nais- että miesjäseniä mukana. Enemmistö ryhmiin osallistuneista on kuitenkin ollut naisia. Pääosa ryhmiin osallistuneista on ollut keski-ikäisiä ihmisiä, noin 40–60-vuotiaita, joukossa muutamia kolmikymppisiäkin. Ryhmässä käytetään vain etunimiä. Turvallisuuden ja luottamuksellisen ilmapiirin luomiseksi ryhmät on haluttu pitää ns. suljettuina ryhminä, joihin ei ensimmäisten yhden tai kahden kerran jälkeen ole otettu enää uusia jäseniä. Suljetussa ryhmässä henkilöt pysyvät samoina ryhmän alusta asti koko ryhmän kaaren ajan, ja tutun ryhmän katsotaan edesauttavan ryhmäläisten tutustumista toisiinsa. Sosiaaliaseman asiakkuudesta on muodostunut yhdistävä tekijä ryhmäläisille, mutta vähintään yhtä tärkeänä yhdistävänä tekijänä on toiminut kiinnostus valokuvaamiseen. Ryhmässä kunkin ryhmäläisen kertoessa valokuvauksen tai valokuvien merkityksestä elämässään ovat monet löytäneet yhteisiä keskustelun aiheita.

Ryhmään osallistujille on hankittu sosiaaliaseman kustannuksella digikamerat lainaksi ryhmän ajalle. Aiempaa digikameran käyttökokemusta ei edellytetä. Ensimmäisellä ryhmätapaamisella ryhmäläiset saavat opastusta kamerasäätöön ryhmän tekniseltä avustajalta. Tavoitteena tuoda kamera sen verran tutuksi, että jokainen osaa ottaa kuvia, selata niitä sekä poistaa kuvia. Digikamerat ovat osallistujien käytettävissä koko ryhmän ajan, 6 viikkoa. Kameroiden akkua on mahdollista ladata ryhmätapaamisilla. Monet ryhmän jäsenet eivät ole koskaan aiemmin käyttäneet digikameraa, vaan heidän aiemmat kuvauskokemuksensa ovat olleet vanhojen filmikameroiden ajalta. Digikameran käytön opettelu on vaikuttanut isolta, mutta mielekkäältä jutulta näille ryhmäläisille. Ohjaajan silmin on ollut mukavaa nähdä, miten suuresti ryhmäläiset innostuivat kameroista ja niiden käytön opettelusta.

Ensimmäisellä ryhmätapaamisella käydään läpi tulevien ryhmäkertojen suunniteltu ohjelma. Ryhmän keston ajalle, kuudelle viikolle, on joka kerralle oma teemansa. Ensimmäisen kerran tavoitteena on ryhmän jäsenten tutustuminen, ryhmän tavoitteiden läpikäynti ja yhteisten sopimusten tekeminen, sekä kameroiden antaminen ja niiden käytön opettelu. Toisella ryhmätapaamisella teemana ovat elämän tärkeät ja kantavat asiat. Kolmannen ryhmätapaamisen teema käsittelee elämän tavoitteita ja haasteita. Neljännen tapaamisen aiheena on ns. harmaa alue – asiat, jotka eivät ole erityisen hyvin eivätkä erityisen huonosti. Viidennellä tapaamisella teemana ovat siihen asti ryhmässä muodostuneet kuvat ja tarinat. Viimeisellä eli kuudennella ryhmätapaamisella luodaan ryhmän oma kuva eli muodostetaan yhteinen kuvakollaasi ryhmän valitsemista kuvista.

Ryhmän tapaamiskertojen teemojen kehittämisessä on hyödynnetty mm. kehittävien sosiaalityöntekijöiden omakohtaisia koulutuskokemuksia. Esimerkkinä sosiaalityön kouluttaja ja

konsultti Shaun Moranin luennot tammikuussa 2011, joihin kehittävä sosiaalityöntekijä Hanna Liikasen osallistui. Shaun Moran luennoi muun muassa NLP-ohjaaja ja kehittäjä John McWhirterin kehittämistä ajatuksista tilanteen katsomisesta monelta näkökulmalta; yhtäältä hyvin ja huonosti olevien asioiden tarkasteleminen, toisaalta mahdollisten ei-hyvien ja ei-huonojen eli neutraalien asioiden tarkasteleminen. McWhirter on kehittänyt erityisen ”huonoista kokemuksista oppimisen / puhdistautumisen mallin” (decontamination pattern), jossa ensin tutkitaan sitä, mikä on ollut johonkin kokemukseen liittyen erityisen huonoa, tai jos ei huonoa niin neutraalia, ja sen jälkeen mitä mahdollisia hyviä asioita kokemuksesta voi huomata, jonka jälkeen yhteenvetona tutkitaan kokonaisuutta, koko kokemusta ja sitä, mitä siitä voisi oppia. Näitä ajatuksia on käytetty lähtökohdiksi ryhmän teemoihin ”asiat, jotka minua kantavat”, ”asioita, joita tavoittelen / elämäni haasteita” sekä ”harmaa alue”. Myös McWhirterin ajatukset yksityiskohdista, kokonaisuudesta ja laajemmasta kokonaisuudesta ovat toimineet pohjana ryhmän mm. ”uusi tarina” ja ”kuvakollaasi” teemoihin. (Moran 2011) Ajatuksena on ollut myös liittyminen yhteen, eheytyminen, ryhmän päätyttyessä.

Jokaisen ryhmätapaamisen päätteeksi annetaan ryhmäläisille omaan elämään liittyvä valokuvaustehtävä. Tehtävän teemaa käsitellään seuraavalla ryhmätapaamisella. Jokaisella on näin ollen aina viikko aikaa orientoitua teemaan ja pohtia aihetta kuvaustehtävän avulla. Kustakin teemasta ryhmäläisiä pyydetään tuomaan kolme valokuvaa muille ryhmäläisille näytettäväksi. Toki ryhmäläiset saavat kuvata kameralla niin paljon kuin haluavat, mutta otetuista kuvista valitut kolme kuvaa on tarkoitus esitellä ryhmässä. Kuvien määrä on rajallinen, jotta ryhmäläiset keskittyisivät kuvaustehtäviin ja valintojen tekoon. Myös ryhmän rajallinen aika vaikuttaa yhdessä käsiteltävien kuvien määrään. Kaikille pyritään antamaan ryhmässä yhtä paljon aikaa ja tilaa esittää kuvia. Nämä välitehtäviin liittyvät kuvat tulostetaan ryhmäläisille sosiaaliasemalla A4-kokoisiksi värivalokuviksi aina ennen ryhmätapaamisia (ryhmäperiodin aikana kullekin tulostetaan yhteensä 9-12 valokuvaa A4-kokoon). Sosiaaliaseman toimistosihtööri on toiminut teknisenä avustajana ryhmäläisille kuvien tulostamisessa.

Ryhmän aloitustapaamisella keskitytään tutustumaan ryhmään osallistuvien kanssa sekä käymään läpi ryhmän tavoitteita ja suunnitelmaa. Ryhmässä sovitaan yhteiset pelisäännöt, esimerkiksi ryhmän luottamuksellisuudesta; kenenkään ei tarvitse kertoa itsestään sellaisia asioita, joita pitää tilanteeseen liian henkilökohtaisina asioina, ja että puhutut asiat pidetään ryhmän sisällä. Ryhmän ohjaajien tehtävänä on tarvittaessa nostaa esiin myös sopimukset ryhmäläisten poissaoloista, toisten kunnioituksesta ja toisille tilan antamisesta; kaikille annetaan tasavertaisesti tilaa ja aikaa puhua. Ryhmässä on sovittu myös luvan kysymisestä ryhmään kuulumattomia henkilöitä kuvatessa ja heidän kuviensa esittämisestä ryhmässä.

Seuraavissa luvuissa kuvataan Elämäni kuvat -ryhmän pääteemoja. Teemat yhdistyvät kokonaiseksi sosiaalityön prosessiksi, joka parhaimmillaan voi toimia ryhmäläisen elämäntilanteen tarkastelun eli tilannearvion ja tavoitteiden eli jatkosuunnitelman pohjana.

4.3 Elämän tärkeät ja kantavat asiat

Ryhmän ensimmäisellä tapaamiskerralla annetaan ensimmäinen valokuvaustehtävä (Kuva 1), joka pohjustaa seuraavan tapaamisen teemaa: ”asiat jotka minua kantavat”. Kuvaustehtävän aiheena on ”kolme tärkeää asiaa elämässäni”.

Kolme tärkeää asiaa elämässäni

Kuvaa tärkeitä asioita elämässäsi.

Mitkä ovat elämässäsi hyviä, kantavia asioita?



Valitse 3 kuvaa, jotka haluat tulostaa ja esitellä ryhmälle.

Jos kuvaaminen ei vielä tässä vaiheessa suju, voit tuoda aiemmin otetun valokuvan tai vaikka lehdestä löydetyn kuvan.

Kuva 1. Välitehtävä 1: Kolme tärkeää asiaa elämässäni

Elämän tärkeät asiat -teemaan on tullut vaikutteita muun muassa Pesäpuu ry:n tuottamista työskentelyn apumateriaaleista, kuten ”Elämän tärkeät asiat”-kortteista. Teeman tarkoituksena on pohjustaa ryhmän jäseniä tuottamaan omaa tarinaansa elämästään ja siitä, mitkä asiat he kokevat itselleen tärkeiksi. Kuvaamalla kolmea asiaa, jotka elämässä ovat hyvin, voidaan konkretisoida ryhmäläisten elämäntilannetta. Tavoitteena on löytää keinoja ryhmän jäsenten ympärillä olevien voimavarojen vahvistamiseksi. (Pesäpuu 2011).

Ihmisen voimavarojen huomioiminen on tärkeää sosiaalityössä. Sosiaalityön kansainväliset ja kansalliset eettiset periaatteetkin edellyttävät sosiaalityöntekijöiden auttavan asiakasta tunnistamaan

ja kehittämään omia vahvuuksiaan (IFSW 2004; Talentia 2005). Kyösti Raunion mukaan sosiaalityö voi omalta osaltaan jopa vahvistaa syrjäytyneiden ihmisten kielteistä leimautumista yksilöllistämällä ihmisten ongelmia ja kohdistamalla asiakkaiden tilanteissa huomion yksipuolisesti vain ongelmiin, voimavarojen ja vahvuuksien sijasta (Raunio 2006, 44). Sosiaalityöntekijän onkin nähtävä ongelmien takaa ihmisellä olevat voimavarat, vahvuudet ja mahdollisuudet, jotta ihmistä voi auttaa selviytymään ongelmistaan ja löytämään ratkaisuja. Huomion kiinnittäminen voimavaroihin johtaa ihmisen tilanteen tarkasteluun aktiivisen toiminnan ja osallisuuden näkökulmasta, jolloin ihmistä ei pidetä vain passiivisena toimenpiteiden kohteena. (Raunio 2006, 47; ks. Greene 2005, 272.) Olennaista on, ettei ihmisen tilannetta määritetä vain ongelmien vaan myös resurssien kautta. Tällöin selvitetään, miten ihmisten käytössä olevia resursseja vahvistamalla ja lisäämällä voidaan kohentaa heidän elämänhallintaansa. Taloudellisten resurssien ohella huomiota kiinnitetään myös kulttuurisiin ja sosiaalisiin resursseihin, joiden merkitys ihmisten elämänhallinnalle ja selviytymiselle yhteiskunnassa on jatkuvasti lisääntynyt. (Raunio 2006, 54.)

Virikkeenä ensimmäiseen kuvaustehtävään on annettu ”Mikä minua kantaa”-ajatelma (kuva 2). ”Mikä minua kantaa” on lainattu Vance R. Peavyn Elämäni työkirjan harjoituksista (Peavy 2001). Valokuvaustehtävien ohella annettujen virikkeiden on tarkoituksena toimia mahdollisena apuna ryhmäläiselle, kun hän pohtii tehtävää ja omaa elämäntilannettaan siihen liittyen. Virikkeitä ei ole ollut tarkoitus käydä läpi yhdessä, vaan esimerkiksi kuvan 3 ajatukset on annettu kuvien aiheiden löytämiseksi sekä keskustelujen pohjustajiksi. Ajatus on, että jokainen saa kokea ja halutessaan hyödyntää virikkeet omalla tavallaan. Toki kun virikkeiden mahdollisesti nostavat asioita pintaan, niistä keskustellaan yhdessä.

Mikä minua kantaa
Mikä on tärkein asia, joka sinua elämässä kantaa
ja vie eteenpäin?
Mikä antaa sinulle toivoa?
Mitä teet, jotta tulevaisuudenuskosi säilyy?
Mitä tähän liittyy?
Mitä paikkoja?
Keitä ihmisiä?
Tilanteita?
Ajatuksia?
Mitä voit tehdä,
jotta
tulevaisuudenuskosi vahvistuu?

Kuva 2. Virike välitehtävään 1: Mikä minua kantaa (Peavy 2001)

Elämäniloa ja hyvää oloa tuottavat asiat

Tee lista sinulle 3-5 mielihyvää tai tyydytystä tuottavasta asiasta.

Arvioi, kuinka kalliita nämä asiat ovat (mitä ne maksavat)?

Kuinka usein teet näitä itseäsi ilahduttavia asioita?

*Tarkastele listaasi ja mieti, haluatko antaa itsellesi jonkin lupauksen
näiden asioiden suhteen.*

Kuva 3. Virike välitehtävään 1: Elämäniloa ja hyvää oloa tuottavat asiat

Ryhmän jäsenet voivat ottaa paljonkin kuvia itselleen tärkeistä aiheista tai muistakin aiheista, mutta heidän on valittava kolme kuvaa, jotka he haluavat esitellä muille. Kuvia katsotaan valokuvina, mutta niiden katsomisessa pyritään myös syvällisempään tulkintaan kuvasta ja sen kuvaamasta asiasta. Kuvien tuottamien aiheiden kautta ryhmässä pyritään keskustelemaan elämän hyvistä, itselle tärkeistä, positiivisista, kantavista asioista. Kukin kertoo kuvistaan ja elämästään itse haluamallaan tavalla. Tarvittaessa ryhmän ohjaajat voivat tehdä tarkentavia kysymyksiä, kuten: ”Mitä haluat tästä kuvasta tänään meille kertoa? Millaisia ajatuksia sinulla oli, kun otit kuvaa? Miksi olet ottanut juuri tämän kuvan? Miltä kuvan katsominen tuntuu? Mitä kuva sinulle merkitsee?”. Tavoitteena on, että ryhmä keskustelee kuvista ja elämästä vapaamuotoisesti ja tilanteessa mahdollisimman luontevalla tavalla.

Ryhmän ohjaajan näkökulmasta tällä tapaamisella, jolle ryhmäläiset ensimmäistä kertaa tuovat mukanaan valokuvia, on erityinen asemansa muihin ryhmätapaamisiin verrattuna. Ryhmän jäsenet esittävät omia kuviaan ensimmäistä kertaa toisillensa. Ryhmän tunnelma voi olla aluksi hieman jännittynyt, mutta ryhmäläiset yleensä rentoutuvat pian, kun huomaavat, että kuvista keskustellaan hyvin vapaamuotoisesti, eikä kuvien esittämisessä tai tulkinnassa ole oikeata tai väärää tapaa, vaan kukin toimii ja puhuu omalla tyylillään. On upeata, miten aiemmin toisilleen ventovieraat ihmiset kertovat avoimesti elämänsä voimavaroista; asioista, jotka merkitsevät heille paljon. Kuviin ja niihin liittyviin tarinoihin yhdistyy monenlaisia tunteita. Usein ryhmä tuottaa myös jäsenilleen empaattisuutta ja myönteistä palautetta.

Esimerkkinä elämän tärkeistä asioista eli voimavaroista, jotka ryhmäläisiä kantavat, voidaan mainita kuvat kodista, kodin sisältä tai muista tärkeistä paikoista, kuten kesämökistä. Koti on tärkeä, ja myös silloin, kun on juuri muutettu uuteen kotiin ja tavarat ovat vielä laatikoissa ja muutenkin muuttovaiheen vuoksi epäjärjestyksessä. Toinen tärkeä asia ryhmäläisten elämässä ja myös kuvausaiheena ovat omat lapset ja lemmikkieläimet, joiden kuvia halutaan ryhmässä esittää. Myös

muita ryhmäläisten elämän ihmisiä, kuten opiskelutovereita tai läheisiä sukulaisia, sekä omia harrastuksia pidetään tärkeinä ja kantavina asioina.

Luontoon liittyviä kuvia esitetään yleisesti. Usein ryhmän jäsenten tärkeät kuvat ja sielunmaisemat ovat olleet jotenkin suomalaisuuden syvimmän olemuksen hyvin sisäistäviä kuvia, kuten esimerkiksi erään ryhmäläisen kuva kesämökin järvestä, jossa joutsen on uimassa. Kuvan rauhallista ja kaunista tunnelmaa ihasteltiin ryhmässä pitkään. Jonkun esittäessä kuvaa lempipaikastaan tai lempimaisemastaan myös toiset pääsevät jakamaan sen tunteen, jonka ihminen kokee rakkaassa paikassa. Esimerkiksi puistossa oleva penkki on voinut toimia jollekin pelastavana enkelinä pitkän ajanjakson ajan; jos ei ole muualle kodistaan päässyt, niin on edes puiston penkille asti jaksanut liikkua. Esitetyt kuvat voivat olla myös symbolisia, jolloin kuvaaja kertoo jonkin rinnastuksen kautta omista tärkeistä asioistaan.

Vanhemmilla ihmisillä on jo pitkä menneisyys takana; paljon muistoja ja tarinoita kerrottavana. Yhdessä ryhmässä eräs iäkkäämpi henkilö halusi tuoda muille näytettäväksi jo vuosia sitten ottamistaan valokuvista nipun itselleen tärkeistä asioista: jo edesmennyt veli ja rakas koira, aiemmin omistettu auto ja kesämökki, joka on jo myyty ja jossa ei ole enää mahdollisuutta käydä. Hänellä oli selkeästi tarve tulla kuulluksi, tarve kertoa elämäntarinaansa. Hänellä olikin ryhmässä ainutlaatuinen tilaisuus kertoa omasta elämästään kuuntelijoille. Ehkä hänellä ei ole tällä hetkellä nykyelämässä muita kuuntelijoita. Kuitenkin, kun ryhmäläisellä on mukanaan paljon kuvia menneisyydestä, tulee ohjaajalle mieleen, että entäs nykyhetki tai tulevaisuus. Onko tällä ryhmäläisellä mitään kuvaamisen arvoista tämän hetken elämässään? Elääkö hän täysin menneessä, mitä miettii tulevaisuudestaan?

Yhdessä tapauksessa ryhmän jäsen kuvasi ensimmäiseen valokuvaustehtävään vain aiheita oman kotinsa, tarkemmin sanottuna olohuoneensa sisältä, esimerkiksi televisioruudusta kuvia euroviisuista ja Suomen euroviisuedustajasta sekä kultaa voittaneesta jääkiekkjoukkueesta. Eri asiat ovatkin eri ihmisille tärkeitä. Kuvia katsellessa voi mieleen tulla monenlaisia kysymyksiä ja ajatuksia ryhmäläisen elämästä. Jos ihmisen kaikki tärkeät asiat liittyvät esimerkiksi olohuoneen sisustukseen ja televisioon, mistä se kertoo tämän ihmisen kohdalla – suppeasta elämänpiiristä, eristäytyneisyydestä kotiin, ystävien tai sosiaalisten suhteiden puutteesta? Kuvien kautta voi joutua käsittelemään yllättäen hyvin erilaisia aiheita. Tärkeät asiat eivät aina ehkä olekaan pelkästään positiivisia asioita.

Mikäli ryhmään osallistuva ei ole pystynyt ensimmäisen viikon aikana ottamaan valokuvaa tai tuomaan muuta kuvaa haluamastaan aiheesta, hänellä on kuitenkin mahdollisuus kertoa millaisen kuvan olisi halunnut ottaa ja toteuttaa kuvaus myöhemmin. Koskettavia ovat olleet esimerkiksi etävanhempien toiveet kuvata lapsiaan, jotka asuvat muualla, eikä heitä voi nähdä niin usein kuin haluaisi. Ja se ilo, mikä välittyy ryhmäläisestä, kun hän jollain myöhemmällä tapaamiskerralla esittääkin vihdoinkin lapsestaan ottamansa kuvan. Halutun ja suunnitellun kuvan toteuttaminen käytännössä voi olla hyvinkin merkittävä asia.

Hienoa on ollut nähdä, että kamera ja kuvaaminen ovat saaneet ryhmäläisiä liikkeelle, ulos kodistaan. Edellä mainittu vanhempi ryhmäläinenkin oli menneisyyden kuviensa lisäksi ottanut ja tuonut seuraavalle kerralle ryhmään myös uusia kuvia; lähtenyt kameran kanssa Kauppatorille ja Esplanadille ihmisvilinää katselemaan ja kuvaamaan, kuten oli edellistapaamisessa suunnitellut tekevänsä.

Elämän tärkeät asiat ovat ihmisen voimavaroja, joiden avulla hän jaksaa eteenpäin. Voimavarat tuntuvat liittyvän jatkuvuuden teemaan elämässä. Tärkeät ihmiset, lemmikit, paikat, kiinnostuksen kohteet ym. liittyvät hyviin, positiivisiin elämäkokemuksiin. On tärkeää tuntea kuuluvansa johonkin ja tunnistaa oma taustansa. Tässä yhteydessä tulee varmasti mieleen myös ajatuksia tulevasta; miten elämä jatkuu eteenpäin. Sitä käsitelläänkin seuraavilla ryhmäkerroilla ja seuraavissa kappaleissa.

4.4 Elämän tavoitteet ja haasteet

Kolmannen ryhmätapaamisen aiheena ovat ”asiat, joita tavoittelen” ja ”elämän haasteet”. Kahdessa ensimmäisessä ryhmässä tässä teemassa keskityttiin ryhmäläisen elämän vaikeuksiin, ongelmiin ja haasteisiin tai vaihtoehtoisesti tavoitteisiin elämässä. Tehtävään sovellettiin ratkaisukeskeistä ajattelua. Ajatuksena oli antaa ryhmään osallistuville mahdollisuus keskustella heidän huolistaan ja murheistaan sekä pyrkiä ratkaisukeskeisyyden periaatteiden mukaisesti kääntämään ongelmat tavoitteiksi. Tavoitteet pyritään sitten muuttamaan toiminnaksi, johon edetään pienin askelin (esim. Kim Berg 1994).

Teeman toisena ajatuksena on ollut tutkia ryhmäläisen esille nostamaa ongelmaa, kuulostella sitä ja etsiä uusia näkökulmia siihen sekä asettaa se laajempaan kokonaisuuteen. Tähän saimme ajatuksia skotlantilaisen sosiaalityön konsultti Shaun Moranin koulutuksesta tammikuussa 2011. Kyseinen koulutus nojasi NLP-ohjaaja John McWhirterin kehittämään DBM (Developmental Behavioural Modelling) -mallintamiseen, joka on lähellä NLP (neurolingvistinen prosessointi) -mallintamista. Vaikutteita teemaan lienee tullut osittain myös Åsa Nilssonin teoksesta ”Kuka ohjaa elämääsi?” (Nilsson 2007).

Kuvien kautta voidaan ulkoistaa asioita, joista kertominen voisi muuten olla vaikeaa. Ulkoistamisen tavoitteena on saada ihminen huomaamaan, että hän itse ja ongelma eivät ole sama asia (Russel ym. 2006, 10). Kun ihminen ottaa etäisyyttä ongelmaansa ja irtaantuu siitä, pohtii ongelman taustoja ja sen kielteisiä vaikutuksia, hän voikin huomata olevansa aivan erilaisella maaperällä kuin mihin on aiemmin asiaa käsitellessään tottunut. Kun ongelma on ymmärretty identiteetistä erilliseksi asiaksi, on mahdollista esimerkiksi muodostaa ihmisen lähipiiristä tukiryhmä, joka voi auttaa ponnistelussa ongelman vaikutusten heikentämiseksi. (Russel ym. 2006, 15–16). Ongelmia käsiteltäessä ryhmässä voidaan tarkentavina kysymyksinä kysyä esimerkiksi: ”miten olet kaikesta huolimatta selvinnyt

tilanteessa?, miten haluaisit että asia on?, tai mikä voisi olla sellaista, mille voisi tehdä jotain?, mitä voit itse tehdä sen eteen?”, jolloin pyritään näkemään vaikeuksissa myös positiivisia muutoksen mahdollisuuksia.

Eräs kevään ryhmäläinen kuvasi ongelmakseen muun muassa äitinsä joutumisen sairaalahoitoon. Kuvan välityksellä hän pystyi hyvin selvästi välittämään sen huolen ja tuskan, jota hän kokee joutuessaan huolehtimaan iäkkäistä ja jo huonokuntoisista vanhemmistaan. Muita ryhmissä selkeästi esiin tuotuja ongelmakohtia ovat olleet yksinäisyys; ryhmäläisellä ei ole ketään, jota pyytää ottamaan itsestä kuvaa, sekä yleensäkin ihmissuhteet; vaikeat avioerot, isän puuttuminen pojan elämästä sekä muut ihmissuhteet, joissa koetaan paineita pärjätä taloudellisesti, jotta tultaisiin hyväksytyksi muiden silmissä.

Elämän haasteina kuvattiin esimerkiksi pitkään kestänyttä kesämökin rakennusprojektia, joka osaltaan liittyi ryhmäläisen työllistymissuunnitelmiin. Eräs ryhmäläinen oli sommitellut kotonaan usean elementin asetelman, josta otti kuvan. Kuvan asetelmassa yhdistyivät tietokoneen näyttö, jossa oli auki Facebook-sivu (siinä näkyvissä tämän ystävät) sekä tietokoneen vieressä kehyksissä ollut kuva ryhmäläisen lapsesta. Asetelmassa ryhmäläinen toi esiin elämän voimavarojaan (lapsen muodossa) sekä haasteitaan (ihmissuhteiden hoitaminen, masennus, riippuvuudet).

Mielenkiintoista on, että osa ryhmän jäsenten ongelmista tai vaikeista elämäntilanteista tuli heidän puheissaan esille jo ennen tämän teeman käsittelyä, jopa ilman kuviakin. Ryhmään osallistujat tuovat aina ryhmään mukanaan koko elämänsä ja senhetkisen elämäntilanteensa; myös elämän sen hetkiset vaikeat asiat ja murheet, jotka kuluttavat voimavaroja. Näin ne tulevat luonnollisesti puheeksi ryhmän kuluessa, eivät pelkästään niihin keskittyvällä ryhmäkerralla, vaan viitteitä niistä saattaa tulla esille jo ensimmäisellä ryhmätapaamisella. Tällöin tuntuu turhalta korostaa niitä vielä erillisessä tehtävässä.

Kevään ryhmien kokemusten perusteella totesimmekin, että olisi hyvä voida vielä jatkaa keskustelua ryhmäläisten voimavaroista ja tärkeistä asioista eikä siirtyä niin nopeasti ongelmakohtiin. Varsinkin, jos ryhmän kokoonpano on vaihdellut alkukerroilla, on tärkeää, että kaikkien ryhmäläisten kohdalla ehditään käsitellä riittävästi elämän positiivisia asioita. Päädyimmekin syksyn ryhmässä muuttamaan tehtävää siten, että tehtävä keskittyy enemmän elämän tavoitteisiin tai vaihtoehtoisesti haasteisiin aiemmissa ryhmissä korostuneen ongelmakeskeisyyden sijaan. Tehtävän aiemmasta otsikosta poistettiin kokonaan ”ongelma”- ja ”vaikeus”-sanat ja etusijalle nostettiin tavoitteet.

Näemme tavoitteet sellaisena positiivisena asiana, joka muodostaa luontevan jatkumon elämän muille tärkeille asioille. Toki tavoitteisiin voi liittyä haasteitakin ja usein liittyikin, joten olemme kokeneet hyödylliseksi yhdistää nämä kaksi teemaa tässä kohtaa. Joillekin ryhmäläisille tavoitteiden ilmaiseminen tai kuvaaminen voi olla vaikeaa, joten vaihtoehtoisesti tehtävässä on mahdollisuus

kuvata haasteita. Haasteet voivat olla positiivisia tai voimavaroja vieviä. Ryhmätapaamisella pyritään käsittelyjärjestykseen, jossa ensin aloitettaisiin tavoitekuvilla ja vasta sitten siirryttäisiin haastekuviin. Kuvassa 4 on teeman tehtävä nykymuodossaan.

Kuva 4. Välitehtävä 2: Kolme tavoitettani tai kolme haastetta elämässäni

Kolme tavoitetta, joita tavoittelen tai 3 haastetta elämässäni.

Mieti, millä tavalla haluat esittää / kertoa tavoitteistasi

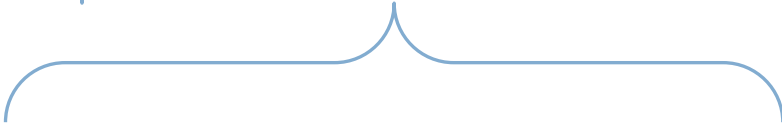
tai haasteistasi ryhmässä?

Voit kuvata pulmiasi tai lähestyä niitä tavoitteiden kautta.

Valitse 3 kuvaa, jotka haluat tulostaa ja esitellä ryhmälle.

Yksi tapa ratkaista ongelmia:

- Voiko asioita katsoa uudesta näkökulmasta?
- Kun ongelma on tunnistettu, mietitään voisiko sen muuntaa tavoitteeksi.
- Kokonaistilanteen huomioon ottaminen:
- Mitä vaihtoehtoja tilanne tarjoaa?
- Voiko tilanteessa olevan mahdollisuuden muuttaa toiminnaksi?
- Tavoitetta kohti edetään vähitellen, askel kerrallaan.
- Mikä on ensimmäinen askel?

- 
- 
- Mitä todella tunnen ja miten reagoin?
Kuuntelenko sydämeni ääntä?
 - Tuntuuko, että olen juuttunut johonkin tiettyyn ratkaisumalliin?
 - Mikä tilanteessa nyt mahdottomalta vaikuttava, voi muuttua mahdolliseksi?
 - Jos minulla ei olisi tätä ongelmaa, miten elämäni olisi erilaista?
 - Miten tämä kaikki liittyy elämässäni yhteen?
 - Jos voisin tarkastella ongelmiani ulkopuolelta, mitä haluaisin sanoa itselleni?
- 

Kuvan 4 alaosan kysymykset ja ratkaisuehdotukset on tarkoitettu virikkeeksi aiheen pohdintaan. Niitä ei käydä ryhmässä läpi, vaan niiden hyödyntäminen jää jokaisen omaan harkintaan. Virikkeenä tavoitteiden miettimiseen toimii myös kuva 5. Hyvän tavoitteen määrittely pohjautuu Insoo Kim Bergin & Scott D. Millerin kehittämisiin ajatuksiin (Kim Berg 1994, 63–74).

Hyvä tavoite
on
tärkeä,
pieni,
käyttäytymiseen liittyvä,
konkreettisesti määriteltävissä oleva,
mieluummin **jonkin asian olemassaoloa**, kuin poissaoloa,
mieluummin **jonkin asian alkamista** kuin päättymistä,
elämän olosuhteiden kannalta realistinen ja
saavutettavissa oleva.

Tavoitteeseen pääseminen vaatii useimmiten
kovaa työtä.

Kuva 5. Virike välitehtävään 2: Hyvä tavoite

Tavoitteet ovat yleensä jotakin sellaista, jota halutaan tehdä, mutta ei ole vielä toteutettu. Esimerkiksi eräs ryhmäläinen esitti tavoitteenaan kuvan koulusta, jonne aikoo lähteä opiskelemaan. Toisella ryhmäläisellä taas on tavoitteena alkaa maalata maalauksia. Kolmas toivoo säilyttävänsä leikkimielisyytensä ja luovuutensa vanhemmallakin iällä. Tavoitteena voidaan myös esittää toiveita nykytilan muutoksesta; toiveena voi olla esimerkiksi päästä pois hälystä luonnon rauhaan tai alkaa huomioida enemmän itseään jatkossa muiden sijaan. Tavoitekuvia katsottaessa ja aihetta käsiteltäessä pyritään myös tavoitteiden konkretisointiin: Mikä voisi olla ensimmäinen askel tavoitetta kohti? Mistä tiedät, että tavoite on saavutettu?

4.5 Elämän harmaa alue

Neljännellä tapaamiskerralla keskiössä ovat asiat, jotka ovat ryhmäläisten elämässä harmaalla alueella; eivät siis kovin hyvin eivätkä kovin huonostikaan. Tämä tarkoittaa asioita, joilla on merkitystä, mutta jotka ovat neutraaleja. Harmaa alue on tasaista, arkipäiväistä tavanomaista elämää ja toimintaa, ja usein se runko tai rutiini, jonka varassa monet asiat ovat. Harmaat asiat voivat liittyä itseen tai ympäristöön, jossa eletään; usein niihin on joku kosketuspinta. Teema liittyy myös laajemman kokonaisuuden hahmottamiseen.

Elämä ei ole mustavalkoista. Harmaassakin alueessa voi olla eri tummuussävyjä. Kun ryhtyy tarkastelemaan harmaata aluetta, voikin huomata sen rikkaaksi. Katsoessaan harmaata aluetta tarkasti näkee elämän sellaisena kuin se on. Nämä ajatukset pohjautuvat tietoisuustaitoihin ja tietoiseen läsnäoloon (mindfulness). Tietoinen läsnäolo tarkoittaa hyväksyvää läsnäoloa tässä

hetkessä; tilaa, joka sallii ja hyväksyy kaikki tuntemukset. Mindfulness edistää ihmisen tietoisuutta; sitä että ihminen on läsnä nykyhetkessä ja hyväksyy sen. Tätä voidaan harjoittaa kiinnittämällä huomio asioiden kokemiseen. Jon Kabat-Zinnin mukaan ihminen on usein ajatuksissaan muualla kuin tässä hetkessä, esimerkiksi tulevassa tai menneessä. Ihminen on huolissaan tulevista asioista tai muistelee menneitä asioita nykyhetken joutuessa siten puristuksiin. Mindfulness-menetelmä kutsuukin ihmistä takaisin tähän hetkeen, elämään todellista elämää. Huomion suuntaaminen nykyhetkeen lisää tietoisuutta, selkeyttä ja todellisuuden hyväksymistä. (Kabat-Zinn 2006.)

Kolme kuvaa ”harmaasta alueesta”

Harmaalla alueella tarkoitamme tässä sellaisia asioita

Sinun elämässäsi, jotka koet asioiksi,
jotka eivät ole hyvin eivätkä huonosti.

Ne ovat kuitenkin asioita,
joihin sinulla on jokin yhteys ja suhde.

Tämän tehtävän taustalla on ajatus,
että harmaalla alueella olevat asiat
ovat usein niitä asioita,
jotka pitävät meidät kiinni elämässämme
– siksi, että niitä on paljon.



Kuva 6. Välitehtävä 3: Harmaalla alueella – asiat, jotka eivät ole erityisen hyvin eivätkä erityisen huonosti

Teemaan liittyvien valokuvien on tarkoitus olla harmaita, eli ne tulostetaan mustavalkoisiksi.

Tämä harmaan alueen teema koettiin kevään ryhmässä hieman vaikeaksi. Kuvina kuitenkin esitettiin hienoja oivalluksia esimerkiksi lähiseudun metsästä, jossa ryhmäläinen päivittäin kävelee samojen puupatsaiden ohi. Ne ovat hänelle sitä arkea, jokapäiväistä elämää. Eräs ryhmäläinen esitti kuvan tutusta naisesta, jonka kanssa hän viettää tällä hetkellä hyvin paljon aikaa auttaen häntä jokapäiväisissä asioissa. Se on nyt hänen arkeaan, toisen auttamiseen keskittyminen.

Syksyn ryhmässä tuntui siltä, että ryhmäläiset jopa odottivat tämän teeman tulevan käsittelyyn. Jollekin aihe saattoi tuntua vaikealta, kun taas monille oli jo tullut aiheesta ajatuksia mieleen. Jotkut todella keskittyivät teemaan ja toivat hyvinkin merkittäviä kuvia ja henkilökohtaisia asioita yhteiseen käsittelyyn. Esimerkkinä voitaneen mainita erään ryhmäläisen kuva oman asunnon ulko-ovesta sisältä päin katsottuna. Ovi on yleensä sellainen asia, jota ei juuri arjessa tule ajateltua. Joskus ulko-oven avaaminen ja siitä ulos, pois kotoa lähteminen, voi kuitenkin olla suuri ponnistus. Ovi voi arkisuudestaan huolimatta olla jollekin elämää rajoittava tekijä. Kun on masentunut tai ahdistunut ja on taloudellisestikin tiukkaa, voi tulla yhä harvemmin avattua ovea ulospäin, vaikka voisi kuitenkin tehdä hyvää päästä edes hetkeksi kotoa ja vaikeasta tilanteesta pois. Tämän asian, oven merkityksen, tiedostaminen voi olla ihmiselle ensimmäinen askel ajatuksen muutokseen, joka on ensimmäinen askel toiminnan muutokseen.

Eräs ryhmäläinen toi teemaan kuvan vakiobaaristaan, jossa hän usein viettää aikaansa. Ryhmäläinen pohti syvällisesti tiuhaa baarissa käymistään, sen hyviä ja huonoja puolia. Baarissa käyminen voi esimerkiksi olla hyvä asia sosiaalisten suhteiden kannalta, mutta huono asia juomisen ”pakon” kannalta. On hyvä miettiä mitä menettää, jos ei enää kävisikään kyseisessä baarissa, tai jos kävisi, muttei joisi alkoholia. Toinen ryhmäläinen kertoi kuvien kautta harrastuksestaan, vanhojen tietokoneiden keräilystä, joka on hänelle tärkeä, mutta joka aiheuttaa myös suurta päänvaivaa ja ahdistusta asunnon tilanpuutteen takia, kun koneita on joka nurkassa. Ryhmäläinen oli nähnyt suuresti vaivaa saadakseen kuvattua koneita muutamaa eri kuvaan; hän oli joutunut järjestelemään tiloja ja pöytäpintoja kotonaan, että sai koneiden kokonaisuuksia kasattua ja mahdutettua samaan kuvaan. Kuvat herättivät paljon keskustelua, ja ryhmäläinen pääsi loistamaan asiantuntemuksellaan vanhoista koneista.

Usein ryhmissä esitetyt harmaan alueen kuvat olivat symbolisia kuvia. Symbolisilla kuvilla ryhmäläinen voi kuvata esimerkiksi tunteitaan, mielikuviaan tai pelkojaan. Symboliset kuvat edustavat usein asioita, joille on vaikea löytää sanallista ilmaisua. (Halkola 2009, 95) Eräs ryhmäläinen oli ottanut kuvan setelinipusta viuhkan muotoon aseteltuna. Muille ryhmän jäsenille tuli kuvasta heti mieleen ”harmaa talous”, mikä ei kuvan ottajan kertomuksen mukaan ollutkaan kaukana todellisuudesta, joka oli hänelle normaalia arkea.

Harmaata teemaa käsiteltäessä syksyn ryhmässä harmiteltiin kuitenkin valokuvien harmautta. Todettiin kuitenkin, miten erilaiset tunnelmat valokuvissa voi olla, jos samasta kuvasta katsotaan värillistä ja mustavalkoista versiota.

4.6 Uusi tarina – uudet mahdollisuudet

Viidennellä ryhmän tapaamiskerralla aiheena on siihen asti otettujen kuvien tarina. Kyseessä on yksilöllinen tehtävä (kuva 7), jossa kaikkien ryhmän aikana otettujen kuvien mukanaolo on tärkeää. Ryhmäläisen aiemmilla tapaamiskerroilla esittämiä kuvia tarkastellaan vielä kerran kokonaisuutena, eräänlaisena kuvakollaasina; sitä, miten kuvat asettuvat keskenään ja millaisen kokonaisuuden ne muodostavat. Ryhmäläisillä on vielä tässä kohtaa mahdollisuus ottaa yksi uusi kuva, joka jatkaa aiempien kuvien tarinaa.

Aiemmillä ryhmätapaamisilla on keskitytty aina tiettyyn yksittäiseen teemaan, mutta tässä kohtaa ryhmän kaarta on taustalla jonkinlaiseen kokonaisuuteen pyrkiminen; eheytyksen ajatus. Tarkastellaan sitä millaisista asioista elämässä nämä kuvat kertovat. Ryhmäläisellä on mahdollisuus miettiä, mitä tämä kuvien kokonaisuus hänestä ja hänen elämäntilanteestaan kertoo, ja ehkä myös, mitä hänen kuvatarinastaan vielä puuttuu. Miten hän haluaisi sitä vielä täydentää, millaisen kuvan hän haluaisi nyt ottaa ja lisätä kuviensa joukkoon? Millainen voisi olla lempeä näkökulma hänen elämäntilanteeseensa tai kuviinsa? Mikä voisi olla positiivinen muutos? Miltä kuvien katselu tuntuu? Miten tästä eteenpäin?

Uusi tarina

Olet ottanut kuvia kolmesta erilaisesta teemasta:
tärkeistä asioista, tavoitteista tai haastavista
asioista. sekä harmaalta alueelta olevista asioista.
Kokoa niistä uusi, lempeä tarina itsellesi.
Tämän tarinan innoittamana ota yksi uusi kuva,
joka jatkaa tarinaa.

Anna värien näkyä kuvassasi!

Kuva 7. Välitehtävä 4: Uusi tarina

Erilaiset olosuhteet ja elämänvaiheet tuottavat erilaisia elämäntarinoita. Myös tarinoiden sävy voi vaihdella paljonkin. Elämäämme ohjaa sosiaalisissa ja kulttuurisissa olosuhteissa rakentunut jokaiselle omanlaisensa käsikirjoitus, elämämme perustarina. Sitä toistetaan ja samalla siitä muodostetaan erilaisia muunnelmia, joiden sisältö ja mentaliteetti vaihtelevat. Kenenkään elämästä ei ole olemassa yhtä ainoaa totuutta. Elämää voidaan tarkastella monesta eri näkökulmasta, ja

kertoessamme itsestämme me väistämättä valikoimme asioita, joita kerromme ja joita jätämme kertomatta. (Sava & Katainen 2004, 26.)

Virikkeenä tehtävään on annettu kuva 8. Virikkeen ovat luoneet kehittävät sosiaalityöntekijät Hanna Liikanen ja Päivi Jouttimäki kevään 2011 ryhmän ohjelmaa suunnitellessaan. Tausta-ajatuksena on tulevaisuuteen suuntautuminen ja siihen positiivisen näkökulman luominen; menneisyyden ehkä vaikeistakin asioista huolimatta oman tulevaisuuden käsikirjoittaminen on mahdollista. Oman tarinansa voi itse valita ja rakentaa. Kaikki mahdollisuudet ovat auki, ja uusi alku on mahdollinen.



Jokainen päivä on uuden alku

*Kaikkiin asioihin emme voi vaikuttaa,
mutta jokainen ihminen on oman elämänsä käsikirjoittaja.
Eletystä elämästä voi kertoa monenlaisia tarinoita.
Tarina voi muuttua myös matkan varrella.
Millaista tarinaa sinä kirjoitat omasta elämästäsi?*

Kuva 8. Virike välitehtävään 4: Jokainen päivä on uusi alku.

Tähän teemaan liittyen eräs ryhmäläinen toi ryhmään näytille vuosia sitten ottamiaan mustavalkoisia valokuvia ulkomaanmatkoiltaan. Kuvat oli suurennettu ja kiinnitetty pahvitaustalle ja ne olivat vaikuttavan näköisiä. Ryhmäläinen halusi siis tuoda ryhmään jaettavaksi aiempaa elämäntarinaansa, jonka tätä ulkomaan matkailun osaa ei vielä ollut tullut esille ryhmässä. Näiden vanhojen kuvien lisäksi hän oli ottanut yhden uuden kuvan elämänsä nykyhetkestä; oman kotitalonsa pihasta kuvan. Näin hän pystyi kertomaan itsestään, historiastaan ja nykyisestä elämäntilanteestaan mielenkiintoisen tarinan; miten hänestä on tullut hän ja mitä nyt tällä hetkellä hänen elämänsä kuuluu.

Parhaimmillaan ryhmätapaamisilla on alkanut ryhmäläisen oma sisäinen prosessi, josta viitteitä antaa kuvien kokonaisuuden kautta muodostuva tarina ja jatkosuunnitelmat. Ryhmän aikana annetut valokuvaustehtävät eivät välttämättä ole aina olleet kovin helppoja ryhmäläisille, vaan niiden toteuttamista on saattanut joutua pohtimaan pitkäänkin. Toisaalta monet ryhmäläiset ovat pitäneet hyvänä asiana sitä, että teemaa on joutunut tosissaan pohtimaan. Ryhmäläiset ovat tuottaneet hienoja kokonaisuuksia ja kuvauksia kuvistaan. Joskus ehkä joku on vähätellyt omaa tarinaansa,

todennut että ei ole yhtään sitä miettinyt, mutta kun hän asettelee ottamansa kuvat pöydälle, alkaa kuvien kokonaisuudesta syntyä tarina kuin itsestään. Usein kuvilla on joku looginen yhteys toisiinsa tai ainakin ryhmäläisen elämään, vaikka alun perin kuva olisikin ollut otettu ”ilman erityistä syytä”. Kokonaisuuden ja tarinan muodostaminen voi olla ryhmäläiselle itselleenkin kokoava tapahtuma; hän on luonut jotain uutta omasta elämästään, saanut siihen ehkä uuden näkökulman. Ryhmän yhtenä tarkoituksena onkin saada aikaan uusia ajatuksia ryhmäläisille. Uusien ajatusten myötä saattaa kehittyä uutta toimintaakin.

Viimeisellä eli kuudennella ryhmätapaamisella, ryhmän päättyessä, teemana on ryhmäläisten yhteinen kuvakollaasi (kuva 9). Jokainen ryhmäläinen voi antaa yhden tai useamman valokuvansa ryhmän yhteisen kuvakokoelman muodostusta varten. Ryhmäläiset voivat asettaa kollaasiin luovutetut valokuvat esimerkiksi pöydälle haluamallaan tavalla; näin yhdestä kollaasista voidaan saada erilaisia versioita, kullekin ryhmäläiselle mieluinen. Koko ryhmä voi myös olla tyytyväinen yhteen versioon kuvakollaasista, eikä kenelläkään ole tarve sitä muuttaa. Kollaasi kuvastaa ryhmän kaaren päättymistä; yhteisen kuvan muodostaminen konkretisoi ryhmän kuusiviikkoisen yhteisen matkan kollektiivisella tavalla.

Valmistautuminen yhteiseen kuvaan

Valmistautuminen yhteiseen kuvakollaasiin.

Tutki ottamiasi kuvia,
onko niissä jokin tai joitain kuvia, jotka
haluaisit ryhmän yhteiseen kuvakollaasiin?



Kuva 9. Välitehtävä 5: Valmistautuminen yhteiseen kuvaan

Virikkeenä kuvakollaasiin toimii klassinen ajatus ihmisestä yhteydessä muiden kanssa (kuva 10). Kukaan ei ole elämässä yksin, vaan kaikilla on mahdollisuus olla yhteydessä toisten kanssa. Useimmille ihmisille on tärkeitä tuntea kuuluvansa joukkoon. Mikäli ihmisellä ei ole elämässä yhteisöä tai ihmisiä, niin usein hänellä on ainakin toiveena liittyminen muiden joukkoon.

No man is an island

Kukaan meistä ei ole saari, vailla yhteyttä toisiin.
Ihmiset, elämän vaiheet ja tilanteet voivat olla erilaisia,
mutta kaikissa ihmisissä on jotain samaa
ja siksi meillä on mahdollisuus
yhteyteen toistemme kanssa.



Kuva 10. Virike välitehtävään 5: No man is an island

Esimerkkinä ryhmän yhteisen kuvakollaasin kuvista voidaan mainita sosiaaliaseman ulkopuolella otettu kuva linja-autosta, jolla ryhmäläinen matkusti aina ryhmätapaamisiin. Linja-auton Ankkalinnan mainoskuosista oli ollut jo aiemmin keskustelua ryhmässä, joten kuva oli ryhmälle tuttu ja tavallaan yhteinen; yhteisesti jaettu. Kuvakollaasiin laitettiin myös muutama kuva Korkeasaaren eläimistä. Korkeasaaren eläinkuvia oli yhdessä ihasteltu aiemmalla tapaamiskerralla. Näihin kuviin liittyen yhdistyi hyvin toisen ryhmäläisen kuva risteyksen tienviitoista, joista yksi osoitti kohti Korkeasaarta. Tämän ryhmäläinen oli siis innostunut käymään Korkeasaarella nähtyään aiemmalla kerralla toisen ryhmäläisen sieltä ottamia kuvia.

Kollaasiin haluttiin laittaa myös itselle erityisen tärkeitä kuvia, kuten kuva omasta pojasta ja kissasta, sekä kuva omasta vanhasta edesmenneestä koirasta. Kollaasin yhdeksi keskeiseksi kuvaksi muodostui erään ryhmäläisen ottama kuva joenuomasta, joka näyttää olevan melkein tukossa, mutta josta vesi virtaa sittenkin eteenpäin. Kuva kertoo konkreettisesti tarinaa tämän ryhmäläisen omasta vaikeasta, mutta nyt jo valoisammasta elämäntilanteesta, ja oli kauneutensa lisäksi erittäin vaikuttava yhdistettynä siitä kerrottuun tarinaan. Näin kuvakollaasi muodostui ryhmäläisten yksittäisistä kuvista yhteiseksi kokonaisuudeksi, uudeksi tarinaksi.

Riippuu ryhmäläisistä itsestään, minkälaiseksi yhteinen kuvakollaasi muodostuu. Eri ryhmissä voi esimerkiksi kollaasiin laitettavien kuvien henkilökohtaisuuden aste vaihdella. Kollaasiin ei aina välttämättä laiteta niitä kaikkein henkilökohtaisimpia kuvia, mutta usein ne ovat sellaisia, joista on virinnyt paljon keskustelua ryhmässä ja siksi ne ovat tavallaan muodostuneet ryhmän yhteisiksi kuviksi. Kokonaisuudessaan kuvakollaaseista on tullut merkittäviä yhteiskuvia ryhmäläisille. Monet ryhmäläiset ovat ottaneet kollaasista omalla kameralla kuvan muistoksi itselleen. Kuvakollaasi on

myös tulostettu A4-kokoiseksi värivalokuvaksi ja postitettu kaikille ryhmäläisille viimeisen ryhmätapaamisen jälkeen.

Ryhmiä päättyessä kuuden viikon jälkeen on ollut yllättävänkin haikea tunnelma. Ryhmäläiset ovat jo ryhmäytyneet, tulleet tutuiksi toistensa ja ryhmän ohjaajien kanssa. Osa ryhmäläisistä mahdollisesti jatkaa yhteydenpitoa keskenään ryhmän jälkeenkin. Myös ns. re-unionia ryhmäläisille esimerkiksi vuoden päästä on toivottu.

4.7 Voimavaraistavaa hyvinvointityötä ja vertaistukea ryhmässä

Sosiaalityö on ammatti, jonka tavoitteena on tukea ja auttaa ihmistä hänen ongelmissaan. Sosiaalityössä ihmisiä tuetaan edistämällä heidän ja heidän perheensä selviytymistä elämän toiminnoissa. Pauli Niemelän mukaan sosiaalityön teoreettinen ymmärrys lisääntyy ennen muuta sellaisen tiedonmuodostuksen kautta, joka tarkastelee ihmistä toimivana olentona. Ontologinen oletus on, että sosiaalityössä ihminen nähdään toimivana ja samalla myös yhteisöllisenä sekä yhteiskunnallisena olentona eli olemukseltaan toiminnallisena. Hyvinvointi on olennainen osa ihmisen toiminnallisuutta, sen päätarkoitus. Sosiaalityöstä voidaankin puhua hyvinvointityönä. (Niemelä 2009, 209–212.) Myös sosiaalityön maailmanjärjestö IFSW on linjannut sosiaalityön keskeisesti hyvinvointityöksi. IFSW:n vuonna 2000 pidetyssä Montrealin kokouksessa asetettiin sosiaalityön päämääräksi kansalaisten hyvinvoinnin lisääminen. (Niemelä 2011, 13.)

Sosiaalityö voi kohdistua inhimillisen toiminnan ja hyvinvoinnin kaikille tasoille. Hyvinvointi voidaan ymmärtää:

- *olemisen ja luonnon tasolla tarpeen tyydyttymisenä* (olemassaolemisen tarve, yhdessä olemisen tarve, itsenäisenä olemisen tarve)
- *tekemisen/työn tasolla osallisuutena* (fyysinen osallisuus, sosiaalinen osallisuus, henkinen osallisuus), tai
- *omistamisen/pääoman tasolla resurssina* (aineellinen/taloudellinen, sosiaalinen/poliittinen, henkinen/sivistyksellinen resurssi) (Niemelä 2009, 218).

Sosiaalityön tehtävänä on tutkia asiakkaiden hyvinvoinnin tilaa, sen edellytyksiä, esteitä ja puutteita sekä kehittää toimenpiteitä ja menetelmiä asiakkaiden hyvinvoinnin vajaiden korjaamiseksi eli hyvinvoinnin tilan parantamiseksi. (Niemelä 2009, 224.) Tekemisen tasolla yhteisöllisyyden ja ”joukkoon kuulumisen” osallisuuden kysymys on sosiaalityölle keskeinen. Ihmiselle on yleensä tärkeää itsensä toteuttamisen lisäksi kuuluminen johonkin yhteisöön. (Niemelä 2009, 227.) Ryhmämuotoinen sosiaalityö mahdollistaa asiakkaiden hyvinvoinnin parantamista monella tasolla; se tyydyttää asiakkaiden yhdessä olemisen ja yhteisöllisyyden tarpeita, sosiaalista ja henkistä osallisuutta sekä lisää sosiaalisia, henkisiä ja sivistyksellisiä resursseja.

Ihmisen ja yhteisön väliset suhteet voivat joutua aallokkoon esimerkiksi yhteiskunnallisissa murroksissa, jolloin ihmisten on tasaisia aikoja pakottavammin tutkittava omaa olemassaoloaan ja paikkaansa maailmassa. Rakenteellisilla muutoksilla on vaikutusta yksilöiden elämäntilanteeseen ja arkeen. Marjatta Bardy ja Päivi Känkänen kysyvätkin, missä ihmiset nykyisin pääsevät pohtimaan ja tunnustelemaan arjen mahdollisuuksien, huolien ja pyrkimysten nopeatkin muutoksia. Missä on sellaista julkisen ja yksityisen väliä (agoraa), joka merkitsee (taide)toria ja avointa paikkaa? Agoraksi voidaan ajatella nyky-yhteiskunnassa esimerkiksi perhe- tai nettikahviloita, mediatoimijoita ja ostoskeskusten aukioita, jonne ihmiset kerääntyvät toistensa seuraan samojen kiinnostuksenkohteiden äärelle. Bardy ja Känkänen ehdottavat, että myös erilaiset kodin ulkopuoliset palvelut kuten neuvola, koulu, hoitokodit ja laitokset ja sosiaalitoimistotkin voisivat muodostua agoraksi. Nekin kun ovat osa kansalaisten, ammattilaisten ja asiakkaiden todellisuutta, joissa kohdataan ihmisten kokemuksia ja käsitellään iloa ja murheita. Näitä kokemuksia, iloa ja murheita voisi päästää myös jollain tapaa laajempaan yhteiseen jakamiseen. (Bardy ym. 2005, 201.) Elämäni kuvat –ryhmiin osallistuneiden kertomuksista käy ilmi, että ihmiset haluavat osallistua sosiaalitoiminnan järjestämiin toimintoihin. Erilaisten palveluiden, kuten sosiaalitoimintojen, tulisi nykyistä enemmän tarjota mahdollisuuksia asiakkaidensa kohtaamiseen toistensa kanssa sekä yhteisen todellisuuden jakamiseen.

Sosiaalityön tulee toimia ihmisten hyväksi kahdella rintamalla; sekä asiakaskohtaisella auttamisella että sosiaalisen muutoksen aikaansaamisella (Raunio 2006, 142). Sosiaalityön hyvinvointipoliittisen orientoitumisen toteutumiseen ei riitä pelkkä asiakaskohtainen työskentely, vaan tarvitaan sosiaalityön työorientaatioiden uudenlaista ymmärtämistä. Sosiaalityö hyvinvointipoliittikan välineenä 2015 -toimenpideohjelman mukaan tavoitteena uudelaissa sosiaalityössä on siirtyminen kaikessa toiminnassa korjaavasta kohti ehkäisevää ja vahvistavaa sosiaalityötä. Näin yhteiskuntapoliittisena toimintana sosiaalityö turvaisi kansalaisten hyvinvoinnin eikä vain puuttuisi korjaavasti vaikeisiin ongelmatilanteisiin. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2005, 28–34, 37–38.) Ryhmämuotoinen työskentely voidaan nähdä ennaltaehkäisevänä ja vahvistavana, hyvinvoinnin parantamiseen ja muutokseen tähtäävänä työnä.

Paolo Freiren ideologiassa ajatuksena on purkaa sosiaalityössäkin sisäänrakennettuna oleva työntekijän ja työn kohteena olevien henkilöiden välinen hierarkkinen suhde, jonka jälkeen yhteinen toiminta ja keskustelu voivat synnyttää ratkaisuja myös henkilökohtaisiin ja sosiaalisiin ongelmiin. Siksi sosiaalityössäkin on ongelman ratkaisun tietämisen sijaan olennaista oppia synnyttämään keskustelua; tapahtuupa se sitten sosiaalityön, kasvatuksen tai taiteen keinoin. Onnistunut dialogi auttaa itse löytämään ratkaisut ongelmiin. (Toikko 2005, 229.) Sosiokulttuurisessa työssä pyritään etsimään yhteyttä sekä sosiaalityöhön että kulttuurityöhön. Sosiokulttuurinen työ kohdistuu yhteisöihin, mutta käytännössä yleensä työskennellään erilaisten ryhmien kanssa niin, että ryhmät pyritään hahmottamaan osana laajempaa sosiaalista yhteisöä. (Toikko 2002, 272–273.) Moderni

sosiokulttuurisen innostamisen pedagogiikka haastaakin sosiaalialalla työskenteleviä kysymään: ”Miten minä olen sitoutunut muuttamaan yhteisöjä, joissa toimin? Missä ovat suomalaisen yhteiskunnan sorretut ja osallistumisesta syrjäytetyt? Miten yhdistämme työssämme sosiaalisen, kasvatuksellisen ja kulttuurisen?” (Kurki 2000, 178.)

Sosiokulttuurisessa työssä kulttuurilla tarkoitetaan suhteen luomista taiteeseen. Taiteella tarkoitetaan lähinnä yhteisötaiteen muotoja, joissa keskeistä ei ole taiteen luominen sinänsä, vaan ihmisten osallistaminen oman kulttuurisen identiteettinsä tuottajaksi. Taide saakin merkityksen sosiaalisesta kontekstistaan. Sosiokulttuuriseen työhön sosiaalityönä voi kohdistua selkeitä yhteiskunnallisen muutoksen tavoitteita, mutta kulttuurityönä siihen kohdistetaan lähinnä ryhmien ja yhteisöjen itseyttä kehittämiseen kohdistuneita tavoitteita. Sosiokulttuurisen työn keskeisenä tavoitteena on osallistaa ihmisiä tekemään ja tuottamaan identiteettiään. (Toikko 2002, 273–274.) Sosiaalityössä tulisikin nykyistä enemmän korostaa sosiokulttuurista otetta. Uusia yhteistyömahdollisuuksia eri alojen toimijoiden kanssa voisi olla hedelmällistä kehittää. Asiakkaista löytyy ennalta-arvaamattomia voimavaroja ja tekemisen innostusta, kun heille tarjoaa erilaisia mahdollisuuksia toteuttaa itseään.

Ihmiselle on ominaista pyrkiä jäsentämään elämäänsä kertomuksena, jossa hän itse toimii päähenkilönä. Ihmismieli pyrkii luomaan kokonaiskuvaa ympärillä olevasta jo varhaisvaiheista lähtien. Kertomukset ja tarinat ovatkin kulttuurin vahvimpia itseilmaisun ja itsensäilytyksen keinoja. Ihmisen hyvinvointiin vaikuttaa se, millaista tarinaa hän kertoo itsestään ja elämästään muille; pääseekö hän kutakuinkin lähelle sisäistä ja ulkoista elettyä todellisuuttaan. (Bardy ym. 2005, 202.) Elämäkerrallisessa työskentelyssä etsitään ilmaisuja, sanoja, kuvia, liikettä tai näkyvää vuorovaikutusta eletylle elämälle. Omaan elämäntarinaansa on mahdollista etsiä uusia näkökulmia ja tietoisesti miettiä, minkälaista tarinaa kertoo itsestään. Ymmärrys ja oivallukset mahdollisten tulkintojen moninaisuudesta ja muutettavuudesta voivat vapauttaa ihmisen vanhasta kaavasta. Tarinoiden yhteisöllinen jakaminen voi johdattaa uuden äärelle, ihminen voi toimia oppaana toiselle. Kun ihminen on valmis jakamaan omat tarinansa, kohtaamisista tulee merkityksellisiä ja uusien valintojen mahdollisuudet lisääntyvät. Sosiaalityön yhtenä tehtävänä onkin luoda tilaa ja välineitä, jotka mahdollistavat tarinoiden tuottamisen ja jakamisen sekä vaihtoehtoisia kertomisen tapoja. (Bardy ym. 2005, 203–204.)

Englanninkielen ”empowerment”-sana käännetään yleisimmin suomen kielelle sanoiksi ”voimaantuminen”, ”valtaistuminen”, ”valtautuminen” tai ”voimavaraistuminen” (Jantunen 2010, 91). Liisa Hokkanen esittää, että valta- ja voima -kantasanojen avulla erotettaisiin empowermentista kaksi erilaisiin teoreettisiin sitoumuksiin ja lähtökohtiin rakentuvaa juonetta: yksilöllisesti painottunut voimaantuminen ja yhteiskunnallisesti painottunut valtaistuminen (Hokkanen 2009, 329). Voimaantumisessa etsitään aiempaa myönteisempää tapaa määritellä itseä, omaa tilannetta ja

suhdetta ympäristöön. Voimaannuttavassa sosiaalityössä ihmisen itsensä luomalle todellisuustulkinnalle annetaan suuri tila. Huomio kiinnittyy yksilöllisesti määrittyvään tilanteeseen, sen erityispiirteisiin ja voimavaroihin sekä tilanteen uudelleentulkinnan mahdollisuuksiin siten, että ihminen löytää itsestään tarvittavan muutosvoiman. (Hokkanen 2009, 331.) Voimaantuminen onkin elämään merkitystä, sisältöä ja laatua tuottava prosessi, jolla on myönteinen vaikutus ihmisen itsetuntoon ja mahdollisesti myös toimijuuteen (Hokkanen 2009, 334).

Osana empowermentia sen varhaisista ajoista lähtien on ollut tietoisuuden kasvattaminen (Hokkanen 2009, 324). Elämäni kuvat -ryhmän sisällön suunnittelussa on hyödynnetty tausta-ajatuksena voimavara- ja ratkaisukeskeistä ajattelua, tietoisuustaitoja (mindfulness) sekä joitakin NLP:hen pohjautuvia ideoita. Koska sosiaalityö on perinteisesti ollut melko ongelmakeskeistä puhetta, on nähty tarvetta tuoda työhön mukaan enemmän voimavaraistavia elementtejä, jotka edesauttaisivat ihmisten voimaantumista. Siksi Elämäni kuvat -ryhmässä on pyritty keskittymään enemmän ryhmäläisten voimavaroihin kuin ongelmiin. Kehitettäessä edelleen ryhmän sisältöä eri ryhmäkerroille on tätä voimavaroihin ja eteenpäin menemiseen keskittyvää suuntausta haluttu entisestään vahvistaa. Ryhmän teemoissa hyödynnetään siis voimavaralähtökohtaa: resurssi – ongelma – ratkaisu. Teemoissa eritellään ensin elämän voimavarat ja ne asiat, jotka kuluttavat voimavaroja sekä tavanomainen, neutraali toiminta. Lopuksi pyritään ratkaisuun; kokonaiskuvan näkemiseen, joka parhaimmillaan voi toimia voimavaraistavana ratkaisuna ryhmäläisen tilanteeseen. Myös vertaisryhmän tuella onnistuva ihmisen tietoisuuden ja toimijuuden uudelleenmäärittäminen on yksilöllisessä empowerment-tulkinnassa yleisesti tunnistettu ja esiintuotu ilmiö (Hokkanen, 2009, 318).

Juho Saaren mukaan koettu hyvinvointi kytkeytyy useimmilla yksilöillä ryhmän tai yhteisön jäsenyyteen ja sitä kautta rakentuviin sosiaalisiin suhteisiin (Saari 2009, 9). Yksinäisyydestä on kuitenkin tullut 2000-luvun alun Suomessa yhteiskunnallinen tai sosiaalinen kysymys, jolla on yhtymäkohtia suomalaisen yhteiskunnan institutionaaliseen rakenteeseen (Saari 2009, 11). Aikuisten ihmisten yksinäisyys tuli esille myös ryhmätoiminnassa. Esimerkiksi yksi ryhmäläinen harmitteli sitä, ettei hänellä ole ketään, joka voisi ottaa hänestä itsestään valokuvan. Valokuvan saaminen itsestään vaatisi häneltä erityistä järjestelyitä ja suunnitelmallisuutta. Tällaisen asian esiintuominen konkretisoi sen täydellisen todellisen yksinolon, jota ryhmäläinen kokee. Yksinolo ei ole aina ihmisen oma valinta. Mitä pidempään joutuu olemaan haluamattaan yksin, sitä vaikeampaa elämästä tulee. Saaren tutkimuksessa yksinäisyys korreloi voimakkaasti masennuksen, surullisuuden ja ikävystymisen kanssa sekä käänteisesti voimakkaasti onnellisuuden kanssa. Yksinäiset ovat väsyneitä ja nukkuvat levottomasti. Väsymys ja levottomuus aiheutuvat nimenomaan tekemättömyydestä. (Saari 2009, 138.)

Yksinäisten uudelleen sosiaalistumista ei voi jättää yksinäisten omaksi tehtäväksi. He ovat sellaisessa elämäntilanteessa, että heidän omat materiaaliset ja sosiaaliset resurssinsa eivät riitä tilanteen korjaamiseen. Heidän osaltaan yksinäisyydessä on kyse yhteiskuntapolitisesta kysymyksestä. (Saari 2009, 167.) Saaren tutkimuksen mukaan suurin osa suomalaisista on sitä mieltä, että vastuu yksinäisestä on hänen lähipiirillään tai seurakunnalla. Esimerkiksi julkiselle vallalle ja kansalaisjärjestöille vastuuta annettiin vähemmän. (Saari 2009, 217.) Mikään ei kuitenkaan estä myös julkista valtaa, esimerkiksi kunnan sosiaalitoimea, pyrkimästä vähentämään tätä ongelmaa esimerkiksi järjestämästä erilaisia ryhmiä. Ryhmissä on mahdollisuus luoda sosiaalisia kontakteja, jotka voisivat vähentää koettua yksinäisyyttä. Myös tekemättömyyteen vaikuttaminen on erilaisten ryhmien yksi vahvuus. Ryhmään tuleminen on tekemistä päivään; tulee lähdettyä kotoa johonkin. Saarenkin tulosten valossa yksinäisyyden vähentämiseen tähtäävässä yhteiskuntapolitiikassa tulee kiinnittää aiempaa systemaattisempaa huomiota ihmisten koettua hyvinvointia (onnellisuutta ja elämään tyytyväisyyttä) edistäviin tekijöihin. Yhteiskuntapolitiikan painopisteen siirtäminen resurssien uudelleenjaosta kohti sosiaalisten suhteiden vahvistamista ja koettua hyvinvointia edellyttääkin sen systemaattista uudelleenajattelua. (Saari 2009, 250–251.)

Olennaisena osana sosiaalityön ryhmiä nähdäänkin ryhmäläisten kesken muodostuvat sosiaaliset suhteet ja heidän toisiltaan saama vertaistuki. Vertaisryhmissä keskinäinen tuki toteutuu suurelta osin keskusteluina (Jantunen 2010, 91). Ryhmissä keskustelua edistävät ryhmäläisten yksilöllisten valmiuksien lisäksi ryhmään luodut rakenteet ja vuorovaikutuksellinen ilmapiiri. Ryhmään luoduilla rakenteilla tarkoitetaan esimerkiksi erilaisia toistuvia käytäntöjä, kuten esimerkiksi jokaisen tapaamisen alussa käytävää kuulumisten kierrosta ja lopussa päätöskierrosta. Ryhmän salliva ilmapiiri antaa myös vapauden olla puhumatta ja keskittyä vain kuuntelemiseen. Puhumisen sisältö ryhmissä voi vaihdella yleisistä kuulumisista elämän syvimpien kysymysten käsittelyyn. Vertaisryhmäläisten kanssa keskustellaan itselle tapahtuneista asioista, ongelmista ja huolista, onnistumisista ja tunteista tai pohditaan omaa oloa laajemmin. (Jantunen 2010, 91.) Ryhmäläisillä tuleekin olla perusvuorovaikutustaidot kunnossa, kykyä kuunnella ja ottaa muita huomioon.

Vertaistuki vahvistaa esimerkiksi masentuneen henkilön voimaantumista tai valtaistumista sekä uuden identiteetin löytymistä. Jantunen nimeää voimaantumisen alakäsitteiksi tilan löytymisen kokemuksille, uskon omiin mahdollisuuksiin ja kanssaeläjänä olemisen. Tilan löytäminen mahdollistaa muutoksen, jolloin oleminen helpottuu ja aletaan puhua sekä saada vahvistusta omille kokemuksille; voidaan asettautua oman itsen puolelle. On helpottavaa huomata, että myös muilla on vastaavanlaisia ajatuksia, tunteita ja kokemuksia kuin itsellä. Mahdolliset kielteiset käsitykset itsestä alkavat vaihtua itsensä ymmärtämiseksi. (Jantunen 2010, 94–95.) Ryhmäläiselle on erittäin merkittävää kuulla muiden ryhmäläisten kommentteja ja palautetta ottamistaan valokuvista. Myönteinen palaute ja uudet näkökulmat voivat muuttaa ryhmäläisen aiempaa ajattelua itsestään ja tilanteestaan.

Vertaistukiryhmät edistävät niihin osallistuvien aktivoitumista ja aloitteellisuutta. Vertaistoiminnan pariin hakeutuvalla masentuneella henkilöllä on toivoa ja jonkinlainen luottamus ryhmän myönteiseen merkitykseen. Vertaistuki auttaa avautumaan ihmissuhteissa, elämä alkaa tuntua vivahteikkaammalta ja monet asiat myönteisimmiltä, kuin miltä ne yksin vatvoessa näyttävät. Ryhmäläiset alkavat tunnistaa voimavarojaan, joko ennestään tuttuja tai täysin uusia. Esimerkiksi monelle masentuneelle tulevaisuuteen suuntautuva ajattelu on merkki siitä, että voimavarat ovat lisääntyneet. Tulevaisuus sisältää toivoa ja suunnitelmia, osallistumista harrastuksiin, vapaaehtoistyöhön, työelämään tai johonkin muuhun. Voimavarojen lisääntyminen näkyy myös aiempaa tietoisempina valintoina ja elämän sisällön suunnitteluna. (Jantunen 2010, 96–97.)

Vertaistuella voi siis olla merkittäviä vaikutuksia ryhmän jäsenten elämään ja elämänhallintaan. Kun asiakkaiden elämänhallinnan vahvistaminen nähdään sosiaalityön keskeisenä tehtävänä (esim. Juhila 2006, 63), on perusteltua siihen pyrkiessä hyödyntää myös asiakkaiden toisiltaan saamaa ja toisilleen antamaa vertaistukea esimerkiksi erilaisten ryhmien avulla. Näin voidaan tukea ja kannustaa asiakkaita kohti hallitumpaa, itsenäisempää ja oma-aloitteisempaa elämää (Juhila 2006, 63).

4.8 Pohdinta

Vuoden 2011 aikana olemme toteuttaneet kolme Elämäni kuvat -ryhmää läntisellä sosiaaliasemalla. Ryhmät ovat olleet suljettuja pienryhmiä. Jokaisen ryhmän toteutussuunnitelma on aina kehittynyt edellisen ryhmän pohjalta. Olemme oppineet aina jotakin edellisestä ryhmästä ja pyrkineet hyödyntämään ryhmäläisten antamaa palautetta jatkosuunnittelussa. Valmista ei varmasti ole vielä. Oikeastaan ryhmää ei voi koskaan suunnitella täysin valmiiksi muuttumattomaksi konseptiksi, koska ryhmäläiset tuovat ryhmään aina omat mausteensa. Siksi jokainen ryhmä on erilainen, omannäköisensä.

Elämäni kuvat -ryhmässä ovat annetut valokuvaustehtävät muodostaneet sisällöllisen rungon ryhmän tapaamisten teemoihin. Ryhmäläisillä on kuitenkin ollut vapaus tulkita annetut tehtävät haluamallaan tavalla. Elämäntilanteeseen liittyvät kuvaustehtävät ovatkin vain viitteellisiä, eikä ole haitannut, jos jostain tehtävästä ei ole keksinyt kuvattavaa tai kuva on muuten aiheen vierestä. Tärkeintä ryhmässä on jokaisen ryhmän jäsenen oma elämäntilannetta tarkasteleva prosessi riippumatta siitä, miten hyvin se osuu yksin annettujen tehtävien kanssa. Vaikka joku ei olisikaan itse pystynyt kuvaamaan jotain tiettyä aihetta, pelkkä ryhmään tuleminenkin ja läsnäolo on tärkeää. Ryhmässä voi osallistua ilman kuviakin keskusteluun ja tuoda ja saada siten uusia näkökulmia aiheeseen. Ryhmässä ihmisistä voi tulla esille aivan uudenlaisia puolia, joita ei välttämättä esiinny koskaan yksilökohtaisissa tapaamisissa.

Ryhmän prosessin ajatus on muuttunut matkan varrella. Ajatuksena alun perin oli, että ryhmäläinen tekee ryhmässä itse itselleen kartoitusta omasta elämäntilanteestaan ja tavoitteistaan. Samalla

kartoitus tai osa siitä toimisi myös pohjana sosiaalityön tarpeen arvioimiselle tai sosiaalityön suunnitelmalle muutosta kohti. Tämä ns. voimavaroista muutokseen -ajattelu on pyritty kuvaamaan kuvioon 11.



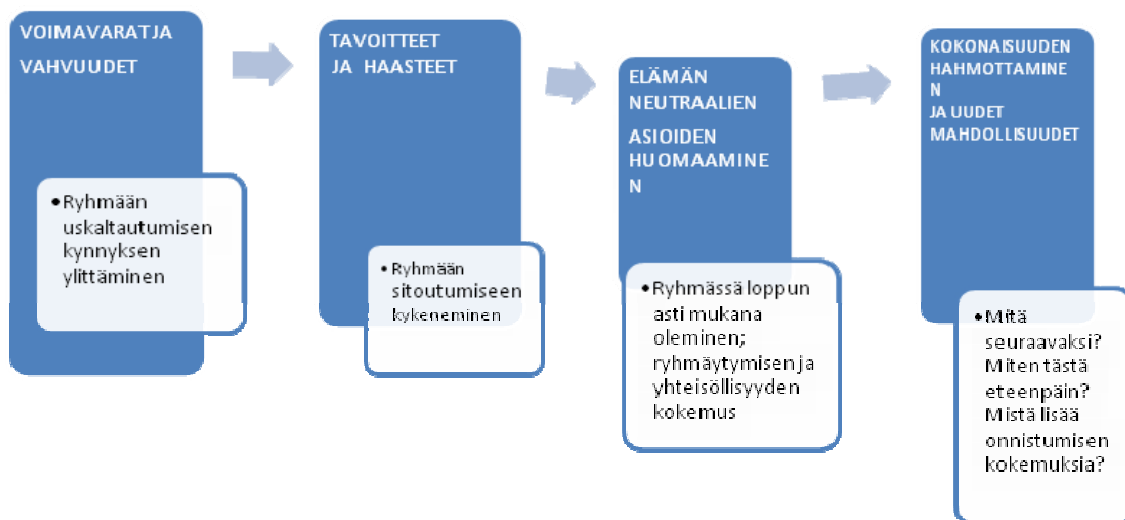
Kuvio 11. Alkuperäinen ajatus ryhmän prosessista

Jokaisessa ryhmässä tämän tilannekartoitus-asian esiin nostaminen on aiheuttanut kuitenkin hieman vastustusta ryhmäläisiltä. Ryhmäläiset eivät ole halunneet heidän ryhmässä kertomiensa asioiden tulevan kirjatuksi asiakastietojärjestelmään. Siksi ryhmässä onkin sovittu, että mitään ei kirjata asiakastietojärjestelmään ilman ryhmäläisten lupaa. Ryhmän jäsenille on annettu mahdollisuus kirjoittaa itse haluamansa verran ryhmässä käsitellyistä asioista tai muista ajankohtaisista asioista ylös, jotta ryhmän vetäjät voisivat dokumentoida nämä heidän itse tuottamansa tekstit asiakastietojärjestelmään. Ryhmäläiset eivät kuitenkaan ole kovin innostuneesti itse tuottaneet kirjallista tekstiä elämäntilanteestaan, vaikka ryhmässä suullisesti olisivatkin siitä syvällisesti puhuneet. Myöskään ulkonäöltään visuaalisemman tilannearviokaavion täyttäminen ei tuntunut ryhmäläisistä mukavalta, vaan tuotti joillekin jopa ahdistusta. Näin ollen yrityksemme aktivoida ryhmäläisiä itse tuottamaan omat kirjalliset tilannearvionsa eivät ole onnistuneet. Kuitenkin olemme ryhmän ohjaajina kokeneet, että jonkinlaista sosiaalityön prosessiin kuuluvaa tuotostakin ryhmästä tulisi saada, jotta ryhmien pitäminen mahdollistuisi myös jatkossa. Mietimme, miten ryhmä kytkeytyisi sosiaaliaseman työhön. Vai riittäisikö sosiaalityön tavoitteeksi ryhmätoiminnassa se, että ryhmään osallistuminen vahvistaa yhteisöllisyyttä ja vähentää syrjäytymisriskiä, tuo ryhmäläisille iloa ja tekemistä arkeen sekä uusia sosiaalisia kontakteja, mahdollisuuden pohtia elämäntilannettaan ja saada vertaistukea, ehkä jopa voimaantumaa? Eivätkö nämäkin syyt jo oikeuta ryhmämuotoisen työskentelyn olemassaolon?

Itse vierastan ajatusta siitä, että ryhmäläisiltä tai yleensäkin sosiaalityön asiakkailta pitäisi koko ajan vaatia jotain; aktiivisuutta, eteenpäin menoa, näkyvää muutosta tilanteeseen. Vaatijoita tässä yhteiskunnassa on niin paljon muutenkin; esimerkiksi työttömien kohdalla TE-toimisto ja Kela odottavat koko ajan suoritteita. Tässä ryhmämuotoisessa sosiaalityössä nämä seikat eivät olekaan itsetarkoituksena. Kun sosiaalityö on viimesijainen palvelu, olisi toivottavaa, että se olisi sellainen tukimuoto, joka ei olisi pelkästään jatkumoa vaatimusten listalla, vaan ottaisi asiakkaan elämään

uutta näkökulmaa ja pyrki voimavaraistamaan asiakasta vaatimusten sijaan. Holistisen ja toiminnallisen ihmiskäsityksen mukaan ihminen kyllä itse alkaa pyrkiä eteenpäin, kun on siihen valmis ja kun hänellä on siihen riittävät voimavarat.

Näkisinkin että tämäntyyppisessä ryhmätyöskentelyssä pyritään nimenomaan voimavaraistamaan ryhmäläisiä. Tällä hetkellä ryhmän prosessin ajatuksena onkin keskittyä siihen, mihin ryhmäläinen on itse valmis. Kuuden viikon aikana ei vielä välttämättä synny konkreettisia tavoitteita tai toiminta-askeleita, suuresta muutoksesta puhumattakaan. Saavutuksena voidaan kuitenkin pitää ylipäänsä ryhmään osallistumista. Jo ryhmän joka tapaamiskerralle osallistuminen voi olla suuri ponnistus ihmiselle, joka ei ole pitkään aikaan sitoutunut mihinkään. Se, että hän on pystynyt osallistumaan ryhmään, on osoitus omasta onnistumisesta. Sekin jo riittää. Ryhmään osallistuminen voi myös parhaimmillaan olla pieni askel jollekin tulevalle muutokselle. Kuviossa 12 on hahmoteltu tämän hetkistä ajatusta ryhmän prosessista.



Kuvio 12. Nykyinen ajatus ryhmän prosessista

Monelle voi olla suuri kynnys ylittää ryhmään ilmoittautumisen raja. Ilmoittautumisen jälkeen toinen kriittinen vaihe on ryhmään sitoutumiseen kykeneminen; pystynkö / jaksanko / haluanko osallistua kaikille ryhmätapaamisille. Suljetun ryhmän ollessa kyseessä on tärkeää, että ryhmän porukka pysyy samana ryhmän alusta loppuun asti. Ryhmään osallistuminen ja sen kokonaisuuden käyminen on voinut olla ryhmäläiselle merkittävä osallistumisen ja onnistumisen kokemus, joka voi jatkossa mahdollistaa myös johonkin muuhun toimintaan osallistumisen. Pohdittava onkin, miten ryhmäläisen kanssa saadun kontaktin voisi säilyttää ryhmän jälkeenkin. Vaikka ryhmäprosessin läpikäyminen on sinällään jo hieno saavutus, voitaisiin ryhmäprosessin jälkeen tarjota ryhmäläiselle muitakin mahdollisuuksia.

Läntisellä sosiaaliasemalla on kehitetty ”Tartu tilaisuuteen” -toimintamallia, jossa pyritään asiakkaan aktivoimiseen onnistuneen ryhmä- tai muun asiakastoiminnan jälkeen eli tilanteessa, jossa yhteys sosiaaliasemaan on positiivisesti syntynyt ja aktivoitunut. Asiakkaalle tarjotaan mahdollisuutta päästä keskustelemaan sosiaalialan työntekijän kanssa hänen osallistuttuaan johonkin sosiaaliaseman järjestämään toimintaan. Toimintamallin avulla myös asiakkaiden vastuutyöntekijöille pyritään saamaan tieto asiakkaan osallistumisesta, jotta työntekijä voisi hyödyntää aktivoitumista jatkotyöskentelyssä. Toimintamallin tarkoituksena on myös seurata ryhmä- tai muussa asiakastoiminnassa mukana olleiden asiakkaiden kokonaismäärää. Näin pystytään seuraamaan asiakkaiden henkilökohtaista tilannetta sekä arvioimaan ryhmätoiminnan vaikuttavuutta; onko asiakkaan elämässä tapahtunut muutosta ryhmä- tai muuhun toimintaan osallistumisen myötä ja työntekijän tapaamisen jälkeen, sekä mitkä ovat olleet vaikuttavia interventioita. (TATI – Tartu tilaisuuteen -toimintamalli 2011.)

Tartu tilaisuuteen -toimintamalliinkin sisältyy ajatus siitä, että työn vaikuttavuutta täytyy pystyä arvioimaan. Nykyisin kaikesta tehdystä asiakastyöstä tunnutaan tarvitsevan kirjattuja suoritteita asiakastietojärjestelmään, koska usein vain suoritteiden määrän perusteella arvioidaan työn tehokkuutta ja sen vaikuttavuutta työn sisällön tai laadun jäädessä valitettavan usein huomiotta. Siksi olemme pohtineet myös Elämäni kuvat -ryhmän mahdollisia sosiaalityöhön liittyviä kirjaussuoritteita. Asiakkaille tehtävät tilannearviot ja suunnitelmat ovat asiakastietojärjestelmässä sellaisia selkeitä sosiaalityön omistamia prosesseja, joihin ryhmäsosiaalityökin todennäköisesti odotetaan tuottavan suoritteita. Kuten jo edellä todettiin, ryhmäläiset eivät itse halunneet tuottaa asiakastietojärjestelmään kirjattavia tilanteensa kartoituksia.

Ehkä ryhmään liittyvän mahdollisesti tarvittavan sosiaalityön suoritteen voisi toteuttaa niin, että ryhmän ohjaajat eli sosiaalityöntekijät kirjaisivat ryhmätapaamisten aikana muistiinpanoja ryhmäläisen elämäntilanteesta tilannearviota varten ja palauttaisivat kirjoittamansa tilannearvioehdotuksen ryhmäläiselle luettavaksi ja kommentoitavaksi esimerkiksi viimeisellä ryhmäkerralla. Näin ryhmäläisiä itseään ei velvoitettaisi valokuvaustehtävien ohella muunlaiseen suoritteeseen. Ryhmäläiset myös hyötyisivät näistä sosiaalityöntekijöiden kirjoittamista tilannearvioista siten, että tavatessaan seuraavan kerran vastuutyöntekijänsä heidän ei tarvitsisi kertoa kaikkia samoja asioita uudelleen kuin on ryhmässä tullut esiin. Sosiaalityöntekijöiden voi tosin olla haastavaa ryhmän vetämisen ohella painaa mieleen tai kirjoittaa muistiin ryhmäläisten kertomuksia riittävän tarkasti, jotta niistä pystyisi kirjoittamaan tilannearvion. Kuuden – seitsemän osallistujan ryhmän vetäminen on hyvin intensiivistä työtä, jossa samaa aikaa suoritettava kirjaaminen voisi heikentää ryhmätilanteeseen keskittymistä. Työntekijöiden tulisikin tällaisessa tilanteessa ehkä jakaa päävastuu kirjoittamisesta esimerkiksi niin, että toinen keskittyy toiseen puoleen, toinen toiseen puoleen ryhmäläisistä tilannearvion tuottamisessa. Tämäkin voi olla ongelmallista, jos ryhmäläiset eivät halua heistä kirjattavan ylös mitään. Kirjaaminen myös saattaa

vaikuttaa ryhmäläisten kertomuksiin; jotain voi jäädä sanomatta, jos on aihetta uskoa sen tulevan kirjatuksi. Jos asioita jätetään ryhmässä sanomatta kirjaamisen pelossa, ei ryhmä ole enää lainkaan tarkoituksenmukainen. Mielestämme myöskään kirjaaminen ei saisi nousta liian suureen asemaan tämäläisessä työskentelyssä. Kirjaamisvelvoitteet ovatkin asia, jota ryhmäsosiaalityötä edelleen kehitettäessä tulee tarkasti pohtia.

Pohdittava on myös sitä, onko parempi, että ryhmän ohjaajana toimii joku muu sosiaalityöntekijä kuin asiakkaan oma vastuutyöntekijä, vai päinvastoin. Näissä ryhmissä olleilla asiakkailla on ollut eri vastuutyöntekijät kuin ryhmän ohjaajat. Pauliina Levamon mukaan on asiakkaiden edun mukaista, että ryhmän ohjaajat ovat eri työntekijöitä kuin asiakkaiden vastuutyöntekijät ja etteivät ryhmän ohjaajat suoranaisesti hoida heidän yksilöllisiä sosiaalityön tarpeitaan, kuten taloudellista tukea, asumisen järjestämistä, joidenkin muiden etuuksien organisoimista tai tarveharkintaisen tuen myöntämistä. Tätä näkemystä Levamo perustelee rooliristiriitojen välttämiseksi, mutta erityisesti siksi, että ulkoisen elämänhallinnan järjestelyt veisivät ryhmältä lähes kaiken huomion. Levamon mukaan ryhmätoiminta painottuu ensisijaisesti asiakkaan sisäisen elämänhallinnan tukemiseen, psykososiaaliseen sosiaalityöhön, vertaistuen mahdollistamiseen ja ulkoisen elämänhallinnan osalta vain ohjaukseen ja neuvontaan. (Levamo 2007, 81.) Tämä näkemys on kyllä helppo allekirjoittaa. Mielenkiintoinen ajatus kuitenkin olisi myös koota ryhmä sosiaalityöntekijän omasta asiakaspiiristä ja tutkia käytännössä, onnistuisiko ryhmätoiminta samalla tavalla kuin ei-ennestään-tuttujen asiakkaiden kanssa.

Mielestäni on myös tärkeää, että tämänlaisen sosiaalityön sisällöllisen ryhmän ohjaajina toimivat nimenomaan sosiaalityöntekijät. Elämäni kuvat –ryhmä ei ole tarkoitettu toiminnalliseksi valokuvausryhmäksi, jota voisi vetää kuka tahansa. Ryhmä on kehitetty sosiaalityön työskentelyä varten; ryhmässä on sekä tilannearviollisia elementtejä, psykososiaalisen tuen elementtejä että sosiaaliseen muutostyöhön tähtäävää otetta. Ryhmässä ei vain oteta ja katsota valokuvia ja keskustella niistä, vaan valokuvat toimivat apuvälineinä ja ikkunoina ryhmäläisten elämäntilanteiden ja asioiden syvempään tarkasteluun. Ryhmän ohjaajien ammattitaidosta riippuukin, miten hyvin ryhmä tässä tavoitteessa onnistuu. Parhaimmillaan ryhmäläinen on todella syventynyt tarkastelemaan omaa tilannettaan, tullut tietoiseksi nykyhetkestä ja siihen vaikuttavista seikoista sekä kenties alkanut pohtimaan tulevaisuuttaan uudesta lähtökohdasta käsin ja uusiin löydettyihin voimavaroihin pohjautuen.

Käytäntötutkimuksena tai sosiaalityön kehittämistyönä tämä ryhmämuotoinen työskentely on ollut erittäin kiinnostavaa, uudenlaisen työtavan opettelua. On ollut antoisaa saada käyttää työaika uuden toiminnan suunnitteluun ja toteuttamiseen. Näyttää myös siltä, että tämänlainen sosiaalityön intensiivinen ryhmätoiminta sopii sosiaaliaseman aikuissosiaalityöhön. Aikuissosiaalityön työorientaationa on usein mainittu kuntouttava työ (esim. Sosiaali- ja terveysministeriö 2005, Juhila

2008). Kuntouttamisella ei tarkoiteta vain työllistymisen mahdollisuuksien parantamista, vaan laajemminkin asiakkaan sosiaalisen elämäntilanteen parantamiseen tähtäävää toimintaa (Juhila 2008, 23). Mielestäni on ihan mahdollista ajatella tämäntyyppistä ryhmätyöskentelyä jonkinlaisena pienimuotoisena sosiaalisena kuntoutuksena pitkäaikaisasiakkaille. Aikuissosiaalityössä tulisikin nykyistä enemmän korostaa sosiaalisen kuntoutuksen aspektia ja miettiä, mitä muuta se voisi olla kuin yksilökohtaista työskentelyä asiakkaan kanssa. Onnistunut sosiaalinen kuntoutus voi mahdollistaa asiakkaan siirtymisen jatkossa muihin palveluihin, esimerkiksi ammatilliseen kuntoutukseen tai koulutukseen.

Sosiaalityössä tulisi enemmän huomioida erilaisia työskentelytapoja ja -mahdollisuuksia esimerkiksi taiteen saralla. Pelkkään keskusteluun keskittynyt työskentely ei välttämättä toimi kaikkien asiakkaiden kohdalla. Moni saattaisi helpommin ilmaista ajatuksiaan ja toiveitaan, jos saisi mahdollisuuden esittää niitä jossain muussa kuin sanallisessa muodossa. Luovien keinojen käyttöönotto voisi laajentaa työntekijän ja asiakkaan välistä yhteisymmärrystä. Asiakkaille erilaiset ilmaisumuodot voivat olla todellinen henkireikä ja piristysruiske arkeen. Esimerkiksi taiteen parantava vaikutus tai koettua elämää uudeksi luova merkitys syntyy siitä, että taide pitää mielen liikkeessä. Omaelämäkerronnallisessa taiteessa, kuten esimerkiksi ryhmäläisen ottamisessa valokuvissa ja niiden kokonaisuudessa, tapahtuu ”liikettä itsestä ulos”, eli tehdään itse näkyväksi itselle ja muille. Näin taide voi uudelleen rakentaa itseä ja maailmaa. Taiteellinen työskentely voi johtaa oman elämäkokemuksen kunnioitukseen, ja omalle elämälle voidaan taiteen keinoin rakentaa jopa uusi käsikirjoitus. (Sava & Katainen 2004, 30.)

Näiden kolmen Elämäni kuvat -ryhmän toteuttamisen osalta vaikuttaisi siltä, että kysyntää ryhmätoiminnalle sosiaalitoimessa aikuisten palveluissa olisi ainakin keski-ikäisten asiakkaiden kohdalla. Pääosin ryhmiin osallistuneet ja sitoutuneet asiakkaat ovat olleet neljän–kuudenkymmenen vuoden ikähaarukassa, kun taas alle kolmekymmentäviisivuotiaita näissä ryhmissä on ollut vain muutama. Ehkä on niin, että kun on jo ikää tullut, on helpompi ja mielekkäämpi aloittaa jäsentää omaa elettyä elämäänsä ja nykytilannettaan syvällisemmin. Suurin osa ryhmiin osallistuneista ihmisistä on ollut jo entuudestaan sosiaaliaseman asiakkaina. Ihmisellä, joka ei ole sosiaaliaseman asiakas, voi olla suuri kynnys osallistua sosiaaliaseman järjestämään toimintaan. Tosin ensimmäisen ryhmän kohdalla näinkin tapahtui.

Ryhmätyöskentely näyttää olevan houkutteleva vaihtoehto hieman useammin naispuolisille kuin miespuolisille asiakkaille. Reilu puolet näihin kolmeen ryhmään osallistuneista on ollut naisia. Kahdessa ryhmässä kolmesta on kuitenkin ollut miehiäkin aktiivisesti mukana koko ryhmäprosessin ajan. Miehet näyttävät olevan kiinnostuneita ryhmään liittyvästä teknisestä valokuvaustyöskentelystä; miehillä on usein omat kamerat jo olemassa ja heillä on ollut alaan liittyvää harrastuneisuutta aiemminkin. Ryhmien naiset ovat sen sijaan ehkä syvällisemmin lähteneet työstämään omaa

elämäänsä kuvien kautta välittämättä niinkään kameran teknisistä hienouksista. Kuuden viikon ryhmäperiodi on vaikuttanut sopivan pituiselta ajalta. Se on riittävän lyhyt, että ryhmäläinen uskaltaa sitoutua siihen, ja riittävän pitkä, että ryhmän kuuluvat ihmiset tutustuvat toisiinsa ja jonkinlaista ryhmäytymistä voi tapahtua.

Sosiaalityötä on mahdollista toteuttaa myös ryhmämuotoisesti. Tähän tulokseen olen ainakin itse päätenyt näiden ryhmäkokemusten jälkeen. Myös ryhmäläisiltä tulleet palautteet (liitteet 4 ja 5) kannustavat jatkamaan ryhmien pitämistä. Osa ryhmäläisistä on kokenut ryhmässäolon itselleen erittäin tärkeäksi ja merkittäväksi elämäntilanteensa miettimisen yhteydessä. Ryhmäläisille on ollut tärkeätä, että he ovat saaneet toteuttaa itseään muutenkin kuin vain puhumalla. Valokuvaustehtävät ovat innostaneet ryhmäläisiä lähtemään ulos kotoaan kuvaamaan esimerkiksi syksyistä luontoa. Jotain ryhmän merkittävyydestä kertonee myös se, että ryhmätapaamisille on haluttu osallistua, vaikka ei jonain kertana olisikaan ottanut lainkaan valokuvia. Ryhmään tuleminen kynnys on tarkoituksellisesti pyritty pitämään hyvin matalalla.

Kahden jälkimmäisen ryhmän päättyessä olemme yllättäneet ryhmään osallistuneet ja antaneet heille lahjaksi ryhmän aikana lainassa olleet digikamerat. Niille ryhmäläisille kenellä on ollut ryhmän aikana käytössään oma kamera, olemme antaneet samanarvoiset maksuosoitukset valokuvaustarvikkeisiin ja valokuvien teettämiseen valokuvausliikkeeseen. Tämä on ollut ryhmäläisille hyvin merkittävä ja odottamaton yllätys, josta olemme saaneet paljon kiitoksia. Monella sosiaalitoimen asiakkaalla ei ole varaa ostaa itse digikameraa. Sosiaalityön näkökulmasta kuitenkin on järkevää, että ryhmään osallistuneet ihmiset voivat jatkaa ryhmän aikana alkanutta valokuvausinnostustaan myös ryhmän päättymisen jälkeen. Kyse on ennaltaehkäisevästä ja voimavaraistavasta toiminnasta, joka ei taloudellisestikaan ole mahdoton toteutettavaksi.

Ryhmän voidaan todeta olevan vaikuttavaa sosiaalityötä sellaisille ryhmäläisille, jotka ovat olleet valmiina työskentelemään ryhmän ja omien tavoitteidensa mukaisesti. Tarvetta tämäntyyppiselle toiminnalle olisi varmasti enemmänkin. Nyt VIVA-hankkeen päättyessä ja sosiaaliviraston aikuissosiaalityön uudelleenorganisoiduessa toivommekin, että sosiaalityöntekijöillä on myös jatkossa tilaa ja aikaa toteuttaa uusia kokeiluja esimerkiksi ryhmämuotoisessa sosiaalityössä. Ryhmämuotoisen työskentelyn suunnitteleminen ja toteuttaminen edellyttääkin legitimeettii lähiesimiehiltä ja myös koko organisaation johdolta.

Liitteet

- Liite 1. Elämäni kuvat -ryhmä pähkinäkuoressa
- Liite 2. Info työntekijöille
- Liite 3. Elämäni kuvat -ryhmän palautelomake
- Liite 4. Kooste Elämäni kuvat -ryhmäläisten palautteesta 14.5.2011 (ryhmä 2)
- Liite 5. Kooste Elämäni kuvat -ryhmäläisten palautteesta 20.10.2011 (ryhmä 3)

Liite 1. Elämäni kuvat -ryhmä pähkinäkuoressa

Tarve

Monet sosiaaliaseman asiakkaat / alueen asukkaat ovat työttömiä tai muuten pois työelämästä ja yksinäisiä. Ihmiset kaipaavat jotain tekemistä ja sosiaalisia kontakteja päiviinsä. Tiukassa taloudellisessa tilanteessa elävillä ei välttämättä ole mahdollisuuksia osallistua esim. maksullisille kursseille. Ihmisillä on kiinnostusta valokuvaamiseen, mutta itsellä ei ole kameraa eikä varaa sellaisen ostamiseen.

Päämäärä

Pitkäaikaisten sosiaaliaseman asiakkaiden aktivointi ja oman elämäntilanteen tarkastelu ryhmään osallistumalla. Luoda asiakkaille ryhmän kautta säännöllistä viikkotoimintaa, mahdollisuus ilmaista itseään ja tutustua uusiin ihmisiin ja sitä kautta vahvistaa yhteisöllisyyttä ja vähentää syrjäytymisriskiä.

Tavoitteet

Ryhmäläisten oman elämäntilanteen ja omien tavoitteiden tarkastelu ryhmässä valokuvien kautta. Valokuvat toimivat välineinä tutkittaessa omia kokemuksia ja omaa elämää. Ryhmäläiset saavat tuntea osallisuutta kuulumalla ryhmään ja mielekästä tekemistä ryhmän ajalle. Ryhmäläiset innostuvat valokuvaamisesta ja saavat siten uuden harrastuksen ja syyn lähteä ulos, pois kotoa. Ryhmäläiset saavat uusia näkökulmia omaan tilanteeseensa ryhmän vertaistukea hyödyntämällä.

Panokset

Aika: ryhmän kesto 6 viikkoa, ryhmätapaaminen 1 krt/vko, 2 h/kerta.

Tilaresurssit: kerran viikossa riittävän suuri vapaa tila ryhmän ajalle, esim. asukastila, kokoushuone.

Toimijat: ryhmänvetäjinä 2 sosiaalityöntekijää, teknisenä avustajana 1 toimistos sihteeri. Ryhmänvetäjien tukena johtava sosiaalityöntekijä / tiimin / muun henkilökunnan tuki tarvittaessa.

Henkilöresurssit: 2 sosiaalityöntekijän työaika, joka kuluu ryhmätapaamisiin kerran viikossa, niiden valmisteluun ja purkuun (n. 3 h) ja ryhmätapaamisten tarkempaan suunnitteluun kerran viikossa (n. ½ h – 2 h). Työaika kuluu myös ryhmän valmisteluun ja markkinointiin asiakkaille ennen ryhmän alkamista (tarvittavien tarvikkeiden hankkiminen, ryhmän mainosten teko ja postitus) sekä asiakkaiden yhteydenottoihin ja ilmoittautumisiin vastaamiseen. Lisäksi asiakastietojärjestelmään tehdään kirjaukset ryhmään osallistumisesta sekä mahdolliset HSL-lippupäätökset.

Teknisen avustajan työaika, joka kuluu ensimmäisellä ryhmätapaamisella digikameroiden käytön opastamiseen ryhmäläisille (n. 30–45min). Seuraavilla viikoilla tekninen avustaja avustaa varatulla ajalla (n. 1–1,5 h/viikko) ryhmäläisiä tulostamaan heidän valitsemansa kuvat digikameran muistikortilta värikuviksi valokuvapaperille (A4-koko).

Rakenteet: ryhmän vetäminen huomioitu organisaation /henkilöstöresurssien suunnittelussa, osana sosiaaliaseman toimintaa ja sosiaalityöntekijöiden asiakastyötä.

Taloudelliset panokset: ryhmätapaamisilla pienimuotoinen tarjoilu, digikameroiden hankkiminen ryhmäläisten käyttöön, valokuvapaperin ja tulostusvärien hankkiminen kuvien tulostamista varten.

Tuotos

Elämäni kuvat -valokuvausryhmä sosiaaliaseman asiakkaille / alueen asukkaille.

Tulokset

Ryhmien toiminta, ryhmien määrä (2011: 3 ryhmää), osallistujien määrä (yht. 17 henkilöä).

Välittömät vaikutukset

Annettu palaute, ryhmäläisten tyytyväisyys.

Pitkän aikavälin vaikutukset: Ei tiedossa.

Liite 2. Info työntekijöille

ELÄMÄNI KUVAT -ryhmä

Kenelle?

- Yli 25-v ja alle 65-v asiakkaille (synt. 1947–1986-välillä)
- Länsihelsinkiläisille joita ryhmä voisi kiinnostaa riippumatta sosiaaliaseman asiakkuudesta
- Asiakkailla kokemuksia tai innostusta ryhmässä toimimiseen/työskentelyyn
- Innostusta valokuvaamiseen / kuvien käyttöön
- Sopii aivan aloittelijoille kuvaamisessa, ei tarvita aiempaa kokemusta valokuvaamisesta tai teknistä osaamista
- Asiakkaan toivotaan kykenevän sitoutumaan kuuteen tapaamiskertaan

Miksi?

- Ryhmässä keskustellaan valokuvista, jotka ilmentävät ryhmäläisten elämää, toiveita ja suunnitelmia
- Mahdollisuus jakaa elämän tärkeitä kokemuksia ja tavoitteita kuvien avulla ryhmässä (asioiden jakaminen on vapaaehtoista siinä määrin kuin on itse halukas)
- Mahdollisuus tutustua uusiin ihmisiin ja ryhmässä toimimiseen, saada vertaistukea sekä uutta mielekästä tekemistä arkeen
- Työskentely on ihmistä voimavaraistavaa; ei pelkästään ongelmakeskeistä puhetta
- Pyrimme tarkastelemaan sitä miten tämäntyyppinen ryhmä kytkeytyy sosiaalityön prosessiin

Miten markkinoida?

- Työntekijän oman harkinnan mukaan sopiville omille asiakkaille
 - Ryhmä on avoin kaikille muille paitsi nuorille alle 25-vuotiaille tai vanhuspalvelujen asiakkaille
- Kaikilla keinoilla mitä keksit:
 - Ota puheeksi asiakastapaamisella tai anna liitteenä oleva ryhmän mainos asiakkaalle
 - Soita asiakkaallesi ja kerro ryhmästä, lähetä asiakkaalle ryhmän mainos kotiin jne.

Käytännön kysymyksiä?

- **Ryhmän koko:** ryhmään mahtuu 6–8 asiakasta
- **Kokoontumisajat:** ajalla 15.9 - 20.10.11 joka torstai klo 14–16 (yht. 6 kertaa)
- **Kokoontumispaikka:** asukastila Hopeala, os. Hopeatie 6, läntinen sosiaaliasema
- **Tarvikkeet:** ei tarvikkevaatimuksia; ei tarvita välttämättä omaa kameraa, kameran saa lainaksi sosiaaliasemalta ryhmän ajalle
- **Extraa:** toimeentulotuen asiakkaille myönnetään tarvittaessa HSL-matkakortti kurssin ajalle, ryhmätapaamisilla pienimuotoinen tarjoilu
- **Ilmoittautumiset ja tiedustelut:** asiakas voi itse ilmoittautua tai asiakkaan nimi ja puhelinnumero ilmoitetaan ryhmää vetävälle sosiaalityöntekijälle.

KIITOS YHTEISTYÖSTÄ!

Liite 3. Elämäni kuvat -ryhmän palautelomake

Kerro vapaamuotoisesti, mitä Elämäni kuvat -ryhmä merkitsi sinulle?

Arvioi seuraavia ryhmään liittyviä asioita arvoasteikolla 1–5 (1=heikko, 5=erinomainen).

Ympyröi sopiva vaihtoehto. ☺

- | | |
|---|-----------|
| 1. Ryhmän kesto (6 viikkoa / 1 kerta viikossa/ 2 tuntia kerrallaan) | 1 2 3 4 5 |
| 2. Ryhmä vastasi odotuksiini | 1 2 3 4 5 |
| 3. Työskentelytapojen tarkoituksenmukaisuus itseni kannalta yleensä | 1 2 3 4 5 |
| • kameran käyttö ja siihen saatu tekninen tuki | 1 2 3 4 5 |
| • valokuvien tulostus ja laatu | 1 2 3 4 5 |
| • välitehtävien selkeys | 1 2 3 4 5 |
| • välitehtävien mielekkyys minulle | 1 2 3 4 5 |
| • oma valmistautumiseni ryhmään: kuvien ottaminen ja valinta | 1 2 3 4 5 |
| • omien kuvien esittely ja niistä keskustelu | 1 2 3 4 5 |
| • muiden ryhmäläisten kuvien katselu ja niistä keskustelu | 1 2 3 4 5 |
| • oman elämäntilanteen tarkastelu | 1 2 3 4 5 |
| • muiden elämäntilanteista ja ajatuksista kuuleminen | 1 2 3 4 5 |
| 4. Ryhmän ilmapiiri | 1 2 3 4 5 |
| 5. Minulla on ollut turvallinen olo ryhmässä | 1 2 3 4 5 |
| 6. Minulle on annettu riittävästi aikaa ja tilaa ryhmässä | 1 2 3 4 5 |
| 7. Ryhmänohjaajien toiminta ja kannustavuus | 1 2 3 4 5 |
| 8. Minua on kuunneltu, olen tullut kuulluksi | 1 2 3 4 5 |
| 9. Minua on arvostettu, olen tullut arvostetuksi | 1 2 3 4 5 |
| 10. Sain uusia näkökulmia elämäntilanteeseeni | 1 2 3 4 5 |
| 11. Ryhmä on vaikuttanut tavoitteideni selkiytymiseen | 1 2 3 4 5 |

Mitä mieltä olet ryhmän kestosta? (6 kertaa / 6 viikkoa / kerran viikossa / 2 tuntia kerrallaan)

Miten koit ryhmänohjaajat?

Entä itsesi osana ryhmää / muut ryhmäläiset?

Mitä haluat sanoa välitehtävistä?

Vapaa sana (risuja ja ruusuja)

Pitäisikö sosiaaliasemalla järjestää enemmän ryhmätoimintaa? Jos kyllä, niin minkälaista?

Liite 4. Kooste Elämäni kuvat -ryhmäläisten palautteesta 14.5.2011 (ryhmä 2)

Elämäni kuvat -ryhmän arviointi 14.5.2011 / kooste ryhmäläisten palautteista

Kerro vapaamuotoisesti, mitä Elämäni kuvat -ryhmä merkitsi sinulle?

- 1) Synnytti paljon ajatuksia, kaiken kaikkiaan. Uusia näkökulmia, ja että kuuluu johonkin ryhmään. Tärkeää!
- 2) Tilaisuutta peilata omaa monella tavalla murroksessa olevaa elämää muutenkin kuin ajatuksen tasolla, kuvina ja sanoina. Myös tilaisuus olla hetki ajattelematta vain omia ongelmia muiden elämän jakamisen kautta.
- 3) Erittäin paljon.
- 4) –
- 5) Oli kiva tutustua moneen erilaiseen ihmiseen ja elämäntilanteeseen kuvien kautta. Upeita kuvia kaikilla. Jatkokurssi esim. 1 v kuluttua samalla porukalla?
- 6) Merkinnyt tekemistä. Uusia ihmisiä tavannut. Ajatuksenani on ollut myös valokuvausopintoihin hakeutuminen. Mukava kokemus.

Arvioi seuraavia ryhmään liittyviä asioita arvoasteikolla 1–5 (1=heikko, 5=erinomainen).

Ympyröi sopiva vaihtoehto.

	Palautteiden keskiarvo (N=6)
1. Ryhmän kesto (6 viikkoa / 1 kerta viikossa / 2 tuntia kerrallaan)	4,3
2. Ryhmä vastasi odotuksiini	4,5
3. Työskentelytapojen tarkoituksenmukaisuus itseni kannalta yleensä	4*
• kameran käyttö ja siihen saatu tekninen tuki	3,7
• valokuvien tulostus ja laatu	4,3
• välitehtävien selkeys	4,4*
• välitehtävien mielekkyys minulle	4
• oma valmistautumiseni ryhmään: kuvien ottaminen ja valinta	3,6*
• omien kuvien esittely ja niistä keskustelu	3,7
• muiden ryhmäläisten kuvien katselu ja niistä keskustelu	4,4*
• oman elämäntilanteen tarkastelu	3,7
• muiden elämäntilanteista ja ajatuksista kuuleminen	4,3
4. Ryhmän ilmapiiri	4,7
5. Minulla on ollut turvallinen olo ryhmässä	4,8*
6. Minulle on annettu riittävästi aikaa ja tilaa ryhmässä	4,4
7. Ryhmänohjaajien toiminta ja kannustavuus	4,7
8. Minua on kuunneltu, olen tullut kuulluksi	5*
9. Minua on arvostettu, olen tullut arvostetuksi	4,8*
10. Sain uusia näkökulmia elämäntilanteeseen	4,4*
11. Ryhmä on vaikuttanut tavoitteideni selkiytymiseen	4

(* = N=5)

Mitä mieltä olet ryhmän kestosta? (6 kertaa / 6 viikkoa / kerran viikossa / 2 tuntia kerrallaan)

- 1) Olisi voinut vielä jatkaa.
- 2) –
- 3) Olisi voinut olla vaikka pitempikin, mutta hyvä näinkin.
- 4) Hyvä, vaikka kyllä kesto voisi olla pidempikin.
- 5) Sopiva, pystyin hyvin järjestämään lapsenhoidon yms.
- 6) Voisi olla myös 2 kertaa viikossa, jos se ohjaajille sopii.

Miten koit ryhmänohjaajat?

- 1) Jees tyyppejä!
- 2) Sopivasti, ei liian hallitsevia, mutta tarvittaessa jämäkät ☺
- 3) Erittäin hyviä ryhmän ohjaajia.
- 4) Myönteisesti, kannustavina.
- 5) Välittömiä, mukavia, ajattelemista antavia, pitivät meidät hyvin ”ruodussa”.
- 6) Ihan hyvä. Olitte hyviä. En keksi missä parantaa.

Entä itsesi osana ryhmää/ muut ryhmäläiset?

- 1) Itse: ”Vähän poissaoleva”, muut asiat pinnalla. /
Muut ryhmäläiset: ”Erilaisia”. Hyvä ilmapiiri.
- 2) Itse vähän omissa ajatuksissa, en niin aktiivinen kuin voisi. /
Muut ryhmäläiset iloisia höpöttelijöitä ☺
- 3) Oli mukavaa olla ryhmässä ja kuulua näin mukavaan ryhmään.
- 4) Kivasti, tasa-arvoisena. /
Ryhmä on oikein mukava.
- 5) Hyvin erilaisista ihmisistä muodostui yhteenkuuluva porukka.
- 6) Jokaisella oli omanlaisensa tilanne. Ei niihin – siis toisten tilanteisiin – voi sanoa juuta eikä jaata. Minulla oli ryhmässä rentoutunut olo, vapautunut. Ihan riittävästi tilaa kaikilla. Ryhmän ilmapiiri tosi hyvä.

Mitä haluat sanoa välitehtävistä?

- 1) Tarpeellisia.
- 2) Hyviä, tarkentavia, jottei paletti ihan levinnyt...
- 3) En oikein kunnolla saanut aiheista selkeyttä.
- 4) Hyviä, ehkä hiukan vaikeita (?).
- 5) Kannustivat miettimään elämäntilannetta positiivisella tavalla.
- 6) Olisi (itse) pitänyt miettiä enemmän niitä kertomuksia. Tykkään tilannekuvista. Se lintukuva oli sellainen.

Vapaa sana (risuja ja ruusuja)

- 1) Ruusuja.
- 2) Ihana kurssi, omat poissaolot harmittivat. Todella iloinen yllätys ”loppulahja”, josta paljon iloa tulevaisuudessakin vielä. Kivat ryhmäläiset, mukava jos yhteys säilyy... Kiitos!
- 3) –

- 4) Yleisesti hyvä ja kiva idea, mukava porukka yms.
- 5) Risuja 0. Ruusuja: mukava ilmapiiri, herkulliset tarjoilut, upea yllätys lopussa – KIITOS!, Nyt vain lisää valokuvaamaan innostuneena!
- 6) Kameran saaminen ihana, miellyttävä yllätys. Hyvää kesää kaikille! Hymyillään kun tavataan!

Liite 5. Kooste Elämäni kuvat -ryhmäläisten palautteesta 20.10.2011 (ryhmä 3)

Elämäni kuvat -ryhmän arviointi 20.10.2011 / kooste ryhmäläisten palautteista

Kerro vapaamuotoisesti, mitä Elämäni kuvat -ryhmä merkitsi sinulle?

- 1) Todella paljon! Minulla ei pitkään aikaan ole ollut tekemistä, joka olisi tuonut minulle aitoa mielihyvää ja onnistumisen tunnetta.
- 2) –
- 3) Ensimmäinen kerta kun kuvia täytyi ottaa. Oli hyvä kun sai positiivista palautetta. Päivämäärään sidotut tapahtumat olivat hyödyllisiä.
- 4) Tutustumista uuteen. Haagaan kesällä muuttaneena uusia asioita ja valokuvaus loistava keino.
- 5) –
- 6) Hieno kokemus, iloa syksyn pimeyteen. Tuli kaivettua kamerakin esiin.
- 7) Oli niin hyvä mieli, kun pääsi ryhmään. Hyvä porukka, kaikki mukavia.

Arvioi seuraavia ryhmään liittyviä asioita arvoasteikolla 1–5 (1=heikko, 5=erinomainen).

Ympyröi sopiva vaihtoehto.

Keskiarvo (N=7)

1. Ryhmän kesto (6 viikkoa / 1 kerta viikossa / 2tuntia kerrallaan)	4,3
2. Ryhmä vastasi odotuksiini	4,4
3. Työskentelytapojen tarkoituksenmukaisuus itseni kannalta yleensä	3,8*
• kameran käyttö ja siihen saatu tekninen tuki	2,8*
• valokuvien tulostus ja laatu	4,3
• välitehtävien selkeys	3,7
• välitehtävien mielekkyys minulle	3,9
• oma valmistautumiseni ryhmään: kuvien ottaminen ja valinta	3,6
• omien kuvien esittely ja niistä keskustelu	4,0
• muiden ryhmäläisten kuvien katselu ja niistä keskustelu	4,4
• oman elämäntilanteen tarkastelu	3,4
• muiden elämäntilanteista ja ajatuksista kuuleminen	4,3
4. Ryhmän ilmapiiri	4,6
5. Minulla on ollut turvallinen olo ryhmässä	4,7
6. Minulle on annettu riittävästi aikaa ja tilaa ryhmässä	4,6
7. Ryhmänohjaajien toiminta ja kannustavuus	4,4
8. Minua on kuunneltu, olen tullut kuulluksi	4,6
9. Minua on arvostettu, olen tullut arvostetuksi	4,4
10. Sain uusia näkökulmia elämäntilanteeseeni	3,4
11. Ryhmä on vaikuttanut tavoitteideni selkiytymiseen	3,4

(* = N=6)

Mitä mieltä olet ryhmän kestosta? (6 kertaa / 6 viikkoa / kerran viikossa / 2 tuntia kerrallaan)

- 1) Juuri sopivan pituinen ja sopivin väliajoin. Halu olla kaikkina kertoina paikalla. Jos olisi ollut useammin tai kestänyt liian kauan, en ehkä olisi jaksanut käydä kokonaan.
- 2) Minulle sopi erinomaisesti, tässä (elin)tilanteessani, elämäntilanteessani todellakin sopiva. En olisi jaksanut pitempää kurssia, enkä useampia tapaamisia. Ryhmän kesto juuri sopiva.
- 3) Ihan hyvä. Yksi kerta kahdessa viikossa voisi olla hyvä myös ja joka toinen viikko voisi viedä kuvia ohjaajalle.
- 4) Voisin henk.koht. kuvitella olevani pari kertaa pidemmän ajan eli 8 krt. kerran viikko 2h.
- 5) Epäilin liian lyhyeksi, riitti sittenkin – mutta poissaolot kyllä tuntuvat heti, poissa-olijan tappioksi.
- 6) Oikein sopiva, olisin kyllä viihtynyt pidempään.
- 7) Liian lyhyt aika. Voisi olla kaksi kertaa viikossa.

Miten koit ryhmänohjaajat?

- 1) Koin, että he olivat vihkiintyneitä ryhmään. He painottivat, että ei haittaa vaikkei ole kuvia tms. voi silti tulla. Se kannusti minua ottamaan ryhmää rennommin ja tulemaan paikalle joka kerta. Toinen ohjaajista näytti välillä, ettei ollut kiinnostunut kuuntelemaan.
- 2) Ryhmän ohjaajat sympaattisia ja rauhallisia... Henkisesti kannustavia.
- 3) Hyviä ohjaajia.
- 4) Toimii hyvin. Ei ”patisteltu” mihinkään eikä kohdeltu alentuvasti kuin pikkulapsia.
- 5) Aluksi liiankin paapoviksi ja salliviksi. ”Olette valokuvakurssilla mutta ei teidän tarvi jaksaa valokuvata”. Loppukeskustelun mukaan sallivuus oli hyväksi.
- 6) Olivat hyvin valmistautuneet, joten he tuntuvat sitoutuneen ryhmän ohjaamiseen.
- 7) Hyvät tytöt oli.

Entä itsesi osana ryhmää / muut ryhmäläiset?

- 1) Ryhmässä oli hyvä ilmapiiri. Paljon huomaavaisuutta ja arvostusta kaikkien ryhmäläisten kesken. Ketään ei syrjitty tai muutenkaan kaltoin kohdeltu. Yksi ryhmäläisistä tosin vei liikaa aikaa. Tulin hyvin toimeen muiden ryhmäläisten kanssa.
- 2) Itse en ollut tarpeeksi ulospäin suuntautunut, olisin voinut keskustella enemmän. Muutama ryhmässä oli liikaa ”äänessä” ja se hermostutti välillä. Muuten ryhmän yhteishenki hyvä ja turvallinen.
- 3) Olin ryhmän hiljainen, muut olivat mukavan aktiivisia.
- 4) Loistava ryhmä. Asiat puhuttiin vapautuneesti eikä ollut kiusallisia hiljaisia hetkiä.
- 5) Olen iloinen kun tutustuin uusiin ihmisiin, vaikkei ehkä heitä enää tapaa. Omaan napaan näkee aina, se vain kasvaa tuijotettaessa.
- 6) Ryhmä oli tosi kiva!
- 7) Olin vähän hiljainen, kun en kielitaidon takia pystynyt kaikkea puhumaan, mitä olisin halunnut sanoa. Kaikki olivat mukavia.

Mitä haluat sanoa välitehtävistä?

- 1) En oikeen aina saanut selkoa, että mitä tehtävässä haetaan. Mutta, silloin kun sain, niin todella mielenkiintoisia ja jäin miettimään niitä oikeasti.
- 2) Välitehtävät selkeitä ja kannustavia... Selkeyttämään omaa elämänvaihetta... antoivat perspektiiviä...

- 3) Olisi voinut olla esim. ”ei salamaa”/ joitain muita teknisiä tehtäviä. Muuten ihan hyvä.
- 4) Mielenkiintoisia, hyvin pisti pohtimaan elämäntilannettaan.
- 5) Hoh, hoh... Olihan ne varmaan ammatillisesti mietitty. Hyvää oli se, että välitehtävien sisällöstä huolimatta kaikki kuvat käsiteltiin yhtä kiinnostuneina, osuivat ne aihe-alueeseen tai ei. Mikä oli pirun hienoa. Motivaatio vahvistui varmaan juuri siitä, että kaikki kelpasi ja toimi pohjana rönsyilevälle, yhä innostuneemmalle keskustelulle.
- 6) Itselleni haastavia, joutui oikein miettimään.
- 7) Kaikki oli ok. Haluaisin ottaa enemmän kuvia luonnosta.

Vapaa sana (risuja ja ruusuja)

- 1) Kiitos todella paljon hyvästä toiminnasta. Kamera oli ihana lahja. Koko kurssi oli mielestäni suunniteltu erittäin hyvin ja otettu huomioon asiakkaiden tarpeet sekä voimavarat. Onnistunut kurssi kaiken kaikkiaan.
- 2) Ruusuja kannustavasta ilmapiiristä, tarjoilusta, avoimuudesta, ihanista vetäjistä. Risuja: tila, jossa kokoonnuttiin olisi voinut olla muualla... rauhallisempi.
- 3) Tila oli hyvä. Päivittäinen kesto voisi olla lyhyempi. Ryhmän koko pari henkilöä suurempi voisi olla. Nuoria olisi voinut patistaa ryhmään.
- 4) Ensimmäinen kerta meikäläiselle tällainen ryhmä. Positiivinen juttu!
- 5) Oli upeaa saada isoja väriprinttejä. Oli hienoa nauttia tarjoilusta. Kyyneleet tulivat loppulahjasta: kamerat kurssin käymisestä.
- 6) –
- 7) Kiitos kamerasta.

Pitäisikö sosiaaliasemalla järjestää enemmän ryhmätoimintaa? Jos kyllä, niin minkälaista?

- 1) Kyllä. Jotain tämän kurssin tapaista. Ei mitään liian haastavaa.
- 2) Kyllä... ehdottomasti... Ryhmissä voidaan käydä esim. taidenäyttelyissä, konserteissa... lähinnä sellaisille yksinäisille ja aroille ihmisille, jotka eivät yksin halua mennä. Itselläni on kuitenkin seuraa, joiden kanssa voin harrastaa. Luontoretkeä tai pieniä reissuja lähiympäristöihin...
- 3) Voisi olla muuta toimintaa, kuten teatteria, itse en ole koskaan näytellyt. Keskustelutapaamiset olisivat hyviä (ryhmässä).
- 4) Ehdottomasti enemmän.
- 5) Tällä kokemuksella: kyllä, on näistä iloa, on hyötyä.
- 6) Kyllä, ryhmät on mukavia!
- 7) Haluaisin enemmän ryhmätoimintaa.

Lähteet

- Bardy, Marjatta & Känkänen, Päivi (2005): Tarinat yksilön ja yhteisön suhteissa. Teoksessa Mirja Satka, Synnöve Karvinen-Niinikoski, Marianne Nylund & Susanna Hoikkala (toim.): Sosiaalityön käytäntötutkimus. Helsinki: Palmenia-kustannus, 201–214.
- Greene, Gilbert & Lee, Mo Yee & Hoffpaur, Susan (2005): The languages of empowerment and strenghts in clinical social work: a constructivist perspective. *Families in society* 86 (2), 267–277.
- Halkola, Ulla & Mannermaa, Lauri & Koffert, Tarja & Koulu, Leena (toim..) (2009): Valokuvan terapeutinen voima. Keuruu: Kustannus Oy Duodecim.
- Heikkinen Alpo & Levamo Pauliina, Parviainen, Maaret & Savolainen, Aili (2007): Näe minut – kuule minua. Kokemuksia ryhmistä. Soccan ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja nro 11. Helsinki: Socca ja Heikki Waris -instituutti.
- Hokkanen, Liisa (2009): Empowerment valtaistumisen ja voimaantumisen dialogina. Teoksessa Mikko Mäntysaari, Anneli Pohjola & Tarja Pösö (toim.): Sosiaalityö ja teoria. Jyväskylä: PS-kustannus, 315–334.
- Jantunen, Eila (2010): Vertaistuki masentuneiden osallisuuden vahvistajana.
- Teoksessa Terhi Laine, Susanna Hyväri, Päivi Vuokila-Oikkonen (toim.): Syrjäytymistä vastaan sosiaali- ja terveysalalla. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi, 85–98.
- Juhila, Kirsi (2008): Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön areenat. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila (toim.): Sosiaalityö aikuisten parissa. Jyväskylä: Vastapaino, 14–47.
- Juhila, Kirsi (2006): Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Jyväskylä: Vastapaino.
- Kim Berg, Insoo & Miller Scott D. (1994): Ihmeitä tapahtuu, alkoholiongelmien ratkaisukeskeinen hoito. Keuruu: Lyhytterapiainstituutti.
- Kivelä Merja (toim.) (1992): Kasvamisen kuvia. Kuvataideterapian näköaloja. Taideteollisen korkeakoulun julkaisusarja B 27. Helsinki: VAPK-kustannus.
- Kurki, Leena (2000): Sosiokulttuurinen innostaminen. Tampere: Vastapaino.
- Kuusela, Kirsti & Kwick, Inkeri (2004): Pyörre-projekti 2002–2004. Sosiaalinen kuntoutus, toiminnallisuus ja ryhmämuotoinen aikuissosiaalityö. Helsinki: Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Selvityksiä 2004:6.
- Levamo, Pauliina (2007): Omaa elämää etsimässä. Teoksessa Alpo Heikkinen, Pauliina Levamo, Maaret Parviainen & Aili Savolainen (2007): Näe minut – kuule minua. Kokemuksia ryhmistä. Soccan ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja nro 11. Helsinki: Socca ja Heikki Waris -instituutti, 69–157.

Liikanen, Hanna Liisa (2002): Taide kohtaa elämän - Arts in Hospital -hanke ja kulttuuritoiminta itäsuomalaisten hoitoyksiköiden arjessa ja juhlassa. Väitöskirja. Helsingin yliopisto. Valtiotieteellinen tiedekunta, Helsinki.

Mäkipää, Pekka (1996): Elokvaterapiasta eli elokuvan hoidollisesta käytöstä. Kuusankoski: KuuMaa tuotantoa. T:mi Antti U. Nurminen.

Niemelä, Pauli (2011): Sosiaalityö hyvinvointietiikan toteuttajana. Teoksessa Aini Pehkonen, Marja Väänänen-Fomin (toim.): Sosiaalityön arvot ja etiikka. Sosiaalityön tutkimuksen seuran vuosikirja. Juva: PS-kustannus, 13–43.

Niemelä, Pauli (2009): Ihmisen toiminnallisuus ja hyvinvointi sosiaalityön teoreettisen ymmärryksen perustana. Teoksessa Mikko Mäntysaari, Anneli Pohjola, Tarja Pösö (toim.): Sosiaalityö ja teoria. Juva: PS-kustannus, 209–236.

Nilsonne, Åsa (2007): Kuka ohjaa elämääsi? Tietoisuustaidot arjen apuna. Jyväskylä: Edita.

Raunio, Kyösti (2006): Syrjäytyminen – Sosiaalityötä kiinnostavia näkökulmia. Vaajakoski: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry.

Russel, Shona & Carey, Maggie (2006): Narratiivisen terapian peruskysymyksiä. Porvoo: Kuva ja mieli Ky.

Saari, Juho (2009): Yksinäisten yhteiskunta. Helsinki: WSOYpro Oy.

Sava, Inkeri & Katainen, Arja (2004): Taide ja tarinallisuus itsen ja toisen kohtaamisen tilana. Teoksessa Inkeri Sava, Virpi Vesänen-Laukkanen (toim.): Taiteeksi tarinoitu oma elämä. Juva: PS-kustannus, 22–39.

Savolainen, Miina (2008): Maailman ihanin tyttö. The loveliest girl in the world. Helsinki: Blink Entertainment Oy.

Talentia (2005): Arki, arvot, elämä, etiikka. Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet. Helsinki: Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry.

Toikko, Timo (2005): Sosiaalityön ideat. Johdatus sosiaalityön historiaan. Tampere: Vastapaino.

Toikko, Timo (2002): Marginaalit ja sosiokulttuurisen työn mahdollisuudet. Teoksessa Kirsi Juhila, Hannele Forsberg & Irene Roivainen (toim.): Marginaalit ja sosiaalityö. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, SoPhi 65, s. 272–288.

Vesänen-Laukkanen, Virpi (2004): Katson ulos kuvastani. Teoksessa Inkeri Sava & Virpi Vesänen-Laukkanen (toim.): Taiteeksi tarinoitu oma elämä. Juva: PS-kustannus, s. 59–76.

Julkaisemattomat lähteet

Moran, Shaun (2011): Julkaisematon koulutusmateriaali, tammikuu 2011. Materiaali pohjautuu John McWhirterin kehittämisaatuksiin. Lisätietoja: (Moran) <http://www.developingservices.co.uk/> (McWhirter) <http://www.sensorysystems.co.uk/home.htm> Katsottu 4.10.2011.

Rantalaiho, Ulla-Maija (2011): ”Ryhmätyön merkitys sosiaalityössä tänään” -esitys. Rovaniemi: Aikuissosiaalityön päivät 19.1.2011.

TATI – Tartu tilaisuuteen -toimintamalli (2011): Läntisellä sosiaaliasemalla kehitetty toimintamalli asiakkaan ryhmä- ja/tai muuhun toimintaan osallistumisen jälkeen.

Sähköiset lähteet

Aikuissosiaalityön päivät (2001): 18.–19.1.2011, Rovaniemi.

<http://www.sosiaalikallega.fi/toiminta/aikuissosiaalityon-paivat-2011/ohjelma-aikuissosiaalityon-paivat-18-19-1.2010/view> Katsottu 28.9.2011.

IFSW 2004. Ethics in Social Work. Statement of Principles. <http://www.ifsw.org/en/p38000324.html> Katsottu 31.10.2011.

Kabat-Zinn, Jon (2006): ”Mindfulness-menetelmä kutsuu elämään nykyhetkessä”. Akuutin arkisto 14.11.2006. Akuutti – Terveyttä, tietoa, tunteita. TV2, YLE Asiaohjelmat. http://yle.fi/akuutti/arkisto2006/141106_e.htm Katsottu 29.9.2011.

Liikanen, Hanna-Liisa (2010): Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia – ehdotus toimintaohjelmaksi 2010–2014. Opetusministeriön julkaisuja 2010:1 <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2010/liitteet/OPM1.pdf?lang=fi> Katsottu 10.10.2011.

Opetus- ja kulttuuriministeriö (2010): Valtioneuvoston selonteko eduskunnalle kulttuurin tulevaisuudesta, 12.5.2010. http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Kulttuuri/kulttuuripolitiikka/linjaukset_ohjelmat_ja_hankeet/kulttuuriselonteko/liitteet/kulttuuriselonteko.pdf Katsottu 10.10.2011.

Peavy, Vance R. (2011): Harjoituksia, jotka pohjautuvat teokseen Elämäni työkirja. Psykologien Kustannus Oy, Helsinki 2001 osoitteessa <http://www.avosto.net/kori/peavy/peavy.htm> Katsottu 30.9.2011.

Pesäpuu (2011): Elämän tärkeät asiat -kortit. <http://verkkokauppa.pesapuu.fi/tuote/2/elaman-tarkeat-asiat-kortit> Katsottu 13.10.2011.

PhotoVoice (2011): (<http://www.photovoice.org/>) ja (<http://www.photovoice.org/whatwedo/info/background-to-the-field>) Katsottu 14.9.2011.

Sosiaali- ja terveysministeriö (2005): Sosiaalityö hyvinvointipolitiikan välineenä 2015 -toimenpideohjelma. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2005:13.

http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=28707&name=DLFE-4056.pdf&title=Sosiaalityo_hyvinvointipolitiikan_valineena_2015__toimenpideohjelma_fi.pdf Katsottu 17.10.2011.

Voimauttavan valokuvan menetelmä (2011): www.voimauttavavalokuva.net Katsottu 15.8.2011.

5. YHTEISÖLLISTÄ TYÖOTETTA YHTEISÖLLISESTI KEHITTÄMÄSSÄ

Tytti Tonteri

5.1 Johdanto

Tällä hetkellä yhteisöllinen työote on nostettu vahvasti mukaan sosiaalialan tulevaisuuden visioihin. Muun muassa sosiaali- ja terveysministeriön Sosiaalityö hyvinvointipolitiikan välineenä 2015 - toimenpideohjelmassa suositellaan, että yksilökohtaisen asiakastyön rinnalla vahvistetaan rakenteellista sosiaalityötä ja aikaisempaa suurempi osa sosiaalityön toteuttamisesta suunnataan yhteisösosiaalityöksi. Näin ollen sosiaalityö tulisi nähdä myös rakenteiden ja yhteisöjen kehittämisenä. Toimenpideohjelmassa sosiaalityön työorientaatioiksi määritellään kuntouttava sosiaalityö, yhteistyö ja rakenteellinen sosiaalityö. (Karjalainen ym. 2005, 12.) Sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön tehtävärakennesuosituksessa (2007) todetaan, että tehtävärakenteen kehittämisen tavoitteena on yksilötason asiakasprosesseista saadun tiedon hyödyntäminen ehkäisevässä, yhteisöllisessä ja rakenteellisessa työssä. Rakenteet ja yhteisöt näkyvät myös uuden sosiaalihuoltolain valmistelussa. Alustavassa sosiaalihuoltolain luonnoksessa 15.6.2011 sosiaalityö määritellään seuraavasti: sosiaalisia ongelmia ehkäisevää rakenteellista työtä ihmisten hyvinvoinnin, turvallisuuden, osallisuuden ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden edistämiseksi sekä yksilöiden, perheiden ja yhteisöjen avun ja tuen tarpeen selvittämiseen ja arviointiin pohjautuvaa sosiaalista asiantuntija-apua ja sen koordinoimista yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa.

Työskentelen Helsingin kaupungin sosiaalivirastossa aikuisten palveluiden vastuualueella sosiaalisen ja taloudellisen tuen yksikössä läntisellä sosiaaliasemalla. Työskentelen sosiaalityöntekijänä uusien asiakkaiden tiimissä. Helsingin kaupungin elämäntapaorganisaatiossa aikuissosiaalityö kohdennetaan 18–64-vuotiaille yksin asioiville ja perheille. Aikuisten palveluilla viitataan yli 18-vuotiaiden sosiaalipalveluihin, kun aikuisväestön ongelmiin liittyy sosiaalipalveluiden ja / tai sosiaalityön tarvetta, kuten toimeentulo-ongelmia, työttömyyttä, päihdeongelmia ja asunnottomuutta (STM 2007, 40). Tähän käytäntötutkimukseen olen kerännyt aineistoa viidessä sosiaalityöntekijöiden ryhmäkeskustelussa. Sosiaalityön käytäntötutkimuksessa tiedon intressi on kiinnittynyt käytäntöön ja sen kehittämiseen (Saurama & Julkunen 2009, 300). Tutkimuksessani tavoitteena onkin ollut yhdessä ideoida sitä, miten yhteisöllinen ja rakenteellinen työote voisivat alkaa toteutua käytännön työssä.

Vuoden 2011 alussa perustettiin Helsingin sosiaalivirastoon sosiaalisen ja taloudellisen tuen alainen aluetyön yksikkö⁴. Myös sosiaaliasematasolla on tapahtumassa muutoksia sosiaalityön ja sosiaalihojauksen organisoinnissa. Johdon taholta on esitetty, että erityisesti sosiaalityöntekijöiden odotetaan jalkautuvan ja verkostoituvan enemmän. Sosiaaliasemien toiminnan kehittämissuunnitelmassa 2011 sosiaalityöntekijän työ määritellään yksilöiden, perheiden, ryhmien ja yhteisöjen sosiaalisten ongelmien tilannearvioinniksi ja ratkaisuprosesseihin perustuvaksi kokonaisvaltaiseksi muutostyöksi, joka tukee ihmisten selviytymistä. Koulutuksen kautta hankittu tutkiva ja analysoiva työote on asiakkaiden osallisuutta vahvistavaa vuorovaikutustyötä sekä laajempaa yhteiskunnallista vaikuttamistyötä mm. sosiaalisen raportoinnin avulla.

Esittelen artikkelissani seuraavaksi käytäntötutkimusaiheen teoreettista taustaa, jonka jälkeen kuvaan tutkimuksen tavoitteet ja tarkemmat tutkimuskysymykset. Raportti etenee kuvaamalla aineiston keruuta ja sen analysointia luvussa neljä. Luvussa viisi esittelen käytäntötutkimuksen keskeisiä tuloksia. Lopuksi pohdin tulosten hyödyntämistä ja arvioin tutkimusprosessia kokonaisuudessaan.

5.2 Yhteisösosiaalityön taustaa

Irene Roivaisen (2008a, 262–263, 280 & 2008b, 41–42) mukaan aikuissosiaalityöstä puhuttaessa huomio kiinnittyy usein yksilökohtaiseen huollolliseen työhön, mutta sen ammatikäytäntöön voidaan yhtä perustellusti liittää myös yhteisöllisen ja rakenteellisen sosiaalityön työorientaatio. Sosiaalityön aatehistorialliseen taustaan kuuluu kiinteästi Jane Addamsin edistämä settlementtiperinne ja siihen liittyvä yhteisöllinen ajattelu. Roivaisen mukaan yhteisöllisen työotteen vahvistaminen sosiaalihuollon palvelurakenteessa on toivottava kehityssuunta, sillä sen paikka osana kunnallista sosiaalityötä ei ole itsestään selvä.

Simo Koskisen (2003, 206, 229) mukaan yhteisösosiaalityö voidaan nähdä erilaisia lähestymistapoja ja työmuotoja integroivana mallina. Sen keskeisiksi työmuodoiksi voidaan nähdä perinteinen yhdyskuntatyö, rakenteellinen sosiaalityö ja aluesosiaalityö. Yhdyskuntatyö rantautui Suomeen 1960-luvulla Pohjoismaista brittiläisen ja hollantilaisten vaikutteiden synnyttämänä. Yhdyskuntatyön saadessa virallisen aseman suomalaisessa sosiaalityössä 1980-luvun sosiaalihuollon lainsäädäntöuudistuksessa määriteltiin sille kolme osa-aluetta: asukkaita aktivoiva asukastyö (ruohonjuurityö), eri organisaatioiden välisen tavoitteisen yhteistyön edistäminen eli organisaatiotyö sekä suunnitteluun ja päätöksentekoon vaikuttaminen. Näitä kaikki yhdistää pyrkimys etsiä sosiaalisen selviytymisen ratkaisuja yksilöä laajemmalla tasolla, asuinalueilta ja yhteisöstä. Yhdyskuntatyön myöhemminä muunnelmina voidaan nähdä alueellinen ja rakenteellinen sosiaalityö

⁴ Aluetyön yksikköön kuuluvat asukastalot, vapaaehtoistoiminta, yhdyskuntatyöntekijät sekä lähityöntekijät. Lähityöntekijät jalkautuvat muun muassa kaduille, ostoskeskuksiin ja matalan kynnyksen asukastiloihin. (<http://www.hel.fi/hki/sosv/fi/aluetyo>)

sekä sosiaalinen suunnittelu, joiden pohjalta ovat kehittyneet 1990-luvulla ekososiaalinen sosiaalityö, alueellinen yhteisösosiaalityö ja erilaiset lähiöiden kehittämishankkeet. (Roivainen 2008.)

Roivaisen (2008) mukaan Suomessa alettiin 1990-luvun lopulla puhua yhteisötyöstä ja sittemmin yhteisösosiaalityöstä. Käsite yhteisötyö otettiin käyttöön ensimmäisen kerran Suomen Setlementtiliiton Uusi yhteisötyö -hankkeessa (v. 1998–2000). Samoihin aikoihin kehitettiin käsite yhteisösosiaalityö sosiaalityön ammatillista erikoisalakoulutusta suunniteltaessa. Tuolloin ajatuksena oli laajentaa alueelliseen yhteisöllisyyteen painottuvaa yhdyskuntatyön käsitettä tätä laajempiin kulttuurisiin ja institutionaalsiin yhteisöihin. Koskisen (2003, 229) mukaan yhteisösosiaalityössä on kysymys yksilöiden, perheiden ja ryhmien näkemisestä osana sosiaalisia verkostoja ja yhteisöjä. Yhteisösosiaalityön asiantuntijuus merkitsee sitä, että sosiaalityön tavoitteisiin pyritään tukemalla, rakentamalla ja kehittämällä erilaisia yhteisöjä. Keskeisinä yhteisösosiaalityön areenoina voidaan nähdä paikallisyhteisöt (kaupunki- ja maaseutuyhteisöt, asuinalueet, kaupunginosat), identiteetti- ja kulttuuriyhteisöt, vertaisryhmät sekä institutionaaliset yhteisöt. Roivaisen (2008) mukaan institutionaalisilla yhteisöillä tarkoitetaan avo- ja laitosteksteissä toteutettavaa yhteisösosiaalityötä, jonka kohderyhminä ovat marginalisoituneet ja erityisongelmista kärsivät henkilöt.

Yhteisöllisessä sosiaalityössä on Roivaisen (2008a) mukaan viime vuosikymmeninä tapahtunut käsitemuutos: on siirrytty modernista hyvinvointivaltiollisesta yhdyskuntatyöstä jälkimoderneihin yhteisöllisiin strategioihin. Turusen (2004) mukaan community social work (CSW), alueellinen yhteisösosiaalityö, syntyi ja yleistyi anglosaksisessa sosiaalityössä 1980-luvun alussa samanaikaisesti uuden julkisjohtamisen myötä (New Public Management). Perinteiseen pohjoismaiseen yhdyskuntatyöhön verrattuna CSW toimii yksilölähtöisesti ja kytkeytyy kiinteämmin viranomaistyön asiakasprosesseihin. Turusen mukaan sosiaalityön asiakastyössä käsitteeseen liitetään erilaiset menetelmälliset kombinaatiot yksilötyöstä ryhmätyöhön ja yhdyskuntatyypiseen toimintaan.

Roivaisen mukaan (2008a) mukaan kehitys on merkinnyt painopisteen muutosta julkisen sektorin toteuttamasta sosiaalityöstä kolmannelle sektorille. Samalla työn luonne on muuttunut universaalista, koko asuinalueeseen kohdistuvasta työstä tunnistettuihin kategoriisiin asiakasryhmiin kohdistuvaksi sosiaalityöksi. Myös diskurssi sosiaalisten rakenteiden muuttamisesta on muuttunut yksilökohtaista voimavaraistamista ja elämänpolitiikkaa korostavaksi. Roivaisen mukaan (2008b, 277) myös aikuissosiaalityössä on nähtävissä tämä paradigman muutos. Yhteisöllisestä otteesta on tullut osa perussosiaalityön prosessia, kun aiemmin yhdyskuntatyö nähtiin sosiaalityön itsenäisenä menetelmänä. Aikuissosiaalityössä korostetaan Roivaisen mukaan asiakaslähtöisyyttä alue- ja asukaslähtöisyyden sijaan, jolloin työnkohteena ovat palvelujärjestelmän kategorisoimat asiakasryhmät asuinalueen tarpeiden sijaan. Taulukossa 1. on mukaillen esitetty Roivaisen kuvaamaa paradigman muutosta ja yhteisösosiaalityön paikkaa kunnallisessa sosiaalityössä.

Taulukko 1. Modernista hyvinvointivaltiollisesta yhdyskuntatyöstä jälkimoderneihin yhteisöllisiin strategioihin (Roivainen 2008a; 2008b, 277)

	MODERNI YHDYSKUNTATYÖ	JÄLKIMODERNIT YHTEISÖLLISET STRATEGIAT
STRATEGIA	Julkinen hyvinvointipolitiikka	Kommunitaariset strategiat (järjestöt, 3.sektori)
METODI	Virallisen sosiaalityön yksi menetelmä	Laajan toimijajoukon työmenetelmä
ASiantuntijuus	Professionaalisen sosiaalityön asiantuntijuus	Eri alojen eriytyneet ammattinimikkeet (perhetyöntekijä, lähiöarkkitehti, lähiötaiteilija)
TOIMINNAN SUUNTA	Ylhäältä alas, alhaalta ylös	Ylhäältä alas, verkottuva
PÄÄMÄÄRÄ	Sosiaalisten ongelmien ennaltaehkäisy, asukkaiden tarpeet	Varhainen puuttuminen, NPM:n tehostamistarpeet
KOHDERYHMÄ	Asuinalueiden ihmiset "Luonnolliset yhteisöt"	Palvelujärjestelmän kategorisoimat asiakasryhmät Tunnistetut asiakasryhmät ja syrjäytymisvaarassa olevat asukkaat "Institutionaaliset yhteisöt"
DISKURSSI (puhetapa)	Sosiaalisten rakenteiden muuttaminen	Yksilökohtainen voimavaraistaminen ja elämänpolitiikka

Paul Stepneyn ym. (2000) mukaan yhteisösosiaalityön kehittämisprosessi asuinalueilla tulisi aloittaa asuinalueeseen tutustumalla ja hankkimalla sitä koskevaa tietoa, jonka avulla arvioidaan kokonaisvaltaisesti tarpeita ja resursseja erityisesti huono-osaisten asukkaiden tarpeista lähtien. Syksyllä 2010 olen ollut mukana aloittamassa kokeiluhanketta yhdellä läntisen sosiaaliaseman vastuualueista Pikku Huopalahdessa. Huolien ja voimavarojen kartoittaminen aloitettiin alueanalyysin menetelmällä. Erilaisten lähteiden avulla koostetun alueanalyysin tarkoitus on koostaa yhteisöä koskevia tietoja yhteen. Tiedot voivat olla haastattelumateriaalia, historiatietoa, havaintoja ja tilastotietoja. Alueanalyysissä kerrotaan faktatietoa yhteisöstä, esimerkiksi kaupungista tai sen osasta. Tämä tarkoittaa käytännössä katsausta alueen palvelutarjontaan ja asuinalueen hyviin sekä huonoihin puoliin. (Stakes 2000; Halttunen-Sommardahl 2009.)

Pikku Huopalahden alueanalyysin pohjaksi on kerätty tilastotietoa sosiaalivirastosta sekä Helsingin kaupungin tietokeskukselta sekä koottu faktatietoja alueen palveluista, kohtaamispaikoista ja toimijoista. Lisäksi alueellista tietoa on kerätty alueen asukailta, kolmannen sektorin toimijoilta sekä viranomaistoimijoilta huoli- ja voimavarakartoituksella. Sosiaaliasemalla kartoitusta on tehty Pikku Huopalahden työntekijöistä eri tiimeistä kootulle työryhmälle. Alueanalyysin tekemiseen käytetään myös alueellista koostetta Visio vahvasta aikuissosiaalityöstä -hankkeessa keväällä 2010 toteutetusta asiakaskunnan kartoituksesta. Alustavana suunnitelmana on tehdä alueanalyysi kaikista läntisen suurpiirin asuinalueista.

Närhen (2004, 59) mukaan rakenteellisen sosiaalityön idea perustuu ajatukseen sosiaalityöntekijöiden tekemistä havainnoista asiakkaiden elämismaailmoissa. Havaintoja työstämällä sosiaalityöntekijät voivat pyrkiä analysoimaan asiakaskohtaisten ongelmien yhteyksiä rakenteellisiin epäkohtiin. Närhi (2004, 76–77) painottaa, että tutkimuksen perusteella näyttää siltä, että sosiaalityöntekijöiden ei tarvitse olla toiminnan keskiössä kaikissa paikallisissa asuinalueen asioissa ja aktiviteeteissa pystyäkseen toimimaan paikallisena vaikuttajana marginalisaatioon liittyvissä kysymyksissä. Sen sijaan heidän tulisi ymmärtää olennaiset osallistumisen ja vaikuttamisen paikat ja foorumit sekä rohkaista myös muita toimijoita ottamaan vastuuta elinympäristöstä.

5.3 Tutkimuskysymykseni

Sosiaalityön työorientaatio työyhteisössäni on painottunut yksilökohtaiseen kuntouttavaan ja huollolliseen työhön sekä osaltaan akuuttiin kriisityöhön. Minulle on omassa työssäni herännyt mielenkiinto selvittää sitä, miten sosiaalityöntekijät työyhteisössäni itse asiantuntijoina näkevät yhteisöllisen ja rakenteellisen työorientaation ja sen mahdollisuudet aikuissosiaalityössä. Käytäntötutkimuksen tarkoituksena on ollut yhdessä ideoida ja pohtia sitä, millaisina työorientaatiot voisivat alkaa toteutua käytännön työssä.

Tutkimuskysymykseni ovat:

- **Millaisia työorientaatioita yhteistyö ja rakenteellinen sosiaalityö voivat olla sosiaalityöntekijöiden mielestä aikuissosiaalityössä?**
 - ☐ Miten ja kenen kanssa työotteita tulisi toteuttaa?
 - ☐ Miten huono-osaiset huomioidaan?
 - ☐ Miten työnkohde määrittyy?
 - ☐ Mikä on kunnallisen sosiaalityön rooli?
- **Millaisia haasteita ja tuen tarpeita työorientaatioiden toteuttamiselle aikuissosiaalityöntekijät näkevät?**

Ajattelen, että käytäntötutkimukseni aihe on hyvin ajankohtainen sosiaalivirastossa. Sosiaalityötä tullaan organisoimaan uudestaan, ja haasteena jatkossa on yhteisöllisen ja rakenteellisen työotteen vahvistaminen. Katson, että käytäntötutkimukseni antaa sosiaalityöntekijöille muutostilanteessa mahdollisuuden arvioida yhteisöllisen ja rakenteellisen työotteen merkitystä omalle työlleen sekä mahdollistaa yhteisöllisen käytäntöjen pohdinnan. Seppänen – Järvelän ja Vatajan (2009) mukaan uusi ammatillisuus edellyttää oman työn tutkimista, arviointia ja kehittämistä. Keskeistä työyhteisökehittämisessä on työyhteisön toimintakyvyn vahvistaminen ja vahvuus muutostilanteessa. (Saurama 2011.) Käytäntötutkimuksellani pyrin myös tuomaan näkyväksi (vrt. Saurama ym. 2009, 305) yhteisösosiaalityötä vähän tutkittuna (vrt. Roivainen 2008) ja marginaalissa olevana työorientaationa sosiaalityössä.

Kiinnostuin aiheesta myös aiemman orientoitumiseni pohjalta. Olen sosionomin (AMK) tutkinnossa suuntautunut sosiokulttuuriseen työhön, johon kuului opintoja ja harjoitustöitä lähiyhteisöistä. Vapaaehtoistyö vuonna 2004 Afrikassa Botswanassa HIV/AIDS-yhteisömobilisointihankkeessa lisäsi kiinnostustani työstä kentällä asukkaiden ja toimijoiden kanssa. Syvensin vuonna 2006 Englannissa sosiaalisen kehityksen maisteriopinnoissa yhteiskunnallista ymmärrystä aihepiiriin. Sosiaalityön kandidaatin tutkinnon aikana vuonna 2008 tein harjoittelun Helsingissä Vuosaarella yhdyskuntatyössä. Kaikista näistä kokemuksista on minulle jäänyt varsinainen kipinä kehittää työnkuvaani yhteisösosiaalityön suuntaan.

5.4 Aineiston dialoginen kerääminen ja sisällön analysointi

Tutkimuksen aineisto on kerätty ryhmäkeskusteluissa. Käytäntötutkimuksessa korostuu vuorovaikutus ja osallistujien tasavertainen keskustelu muutoksen aikaansaamiseksi. (Saurama & Julkunen 2009, 300.) Ryhmäkeskusteluaineiston keräämisessä on sovellettu demokraattisen dialogin periaatteita (ks. liite 1). Keskusteleva kehittäminen, demokraattinen dialogi, on ollut pohjoismaisen toimintatutkimuksen eräs toimintatapa (Lahtonen 1999, 202). Käytäntötutkimuksen periaatteiden mukaisesti kaikki mukanaolijat ryhmäkeskusteluissa nähtiin tiedon kantajina ja heille annettiin mahdollisuus olla mukana tiedon tuottamisessa (Satka ym. 2005). Gustavsenin (1992) mukaan demokraattisessa dialogissa kaikki työyhteisön jäsenet ovat tasavertaisia, aktiivisia osallistujia. Jokainen työntekijä on oman työnsä asiantuntija ja näkee asiat omasta työtoiminnastaan käsin. Kun kaikki ilmaisevat mielipiteensä, on keskustelu avointa, toisten mielipiteitä kuulevaa ja kunnioittavaa. Gustavsenin mukaan keskustelun uskotaan tuottavan työyhteisön kehittämisen tavoitteet ja keinot sekä yleensäkin saavan aikaan muutosta. Ryhmäkeskustelut valittiinkin aineiston keruutavaksi, sillä haluttiin mahdollistaa yhteinen asian pohdinta ja ideointi ennen organisaatiomuutosta.

Demokraattisen dialogin periaatteet rakentuvat pitkälle Jurgen Habermasin kommunikaatioteorian varaan. Habermas määrittelee yleispätevät ehdot puhetilanteelle: totuuden, autenttisuuden,

oikeudenmukaisuuden ja ymmärrettävyyden. Kun nämä ehdot täytetään tyydyttävästi keskustelussa, voidaan ”totuus” tuottaa väitteiden ja vastaväitteiden avulla yhdessä diskursiivisesti. (Habermas 1987.)

Käytäntötutkimuksen keskusteluaineisto on kerätty kutsumalla (ks. liite 2) vapaaehtoisia sosiaalialan työntekijöitä viiteen ryhmäkeskusteluun työyhteisön asiakastilaan huhti–kesäkuun 2011 aikana. Ryhmäkeskustelut kestivät puolitoista tuntia. Ryhmäkeskustelut on nauhoitettu ja litteroitu tekstimuotoon analyysiä varten. Keskusteluihin on osallistunut yhteensä yhdeksän eri työntekijää. Osallistujien tausta on kehittävä sosiaalityöntekijä, johtava sosiaalityöntekijä, asiakastyötä tekevä sosiaalityöntekijä tai yhdyskuntatyöntekijä. Näistä yhdeksästä viisi on osallistunut kahteen tai useampaan keskusteluun. Litteroinnissa osallistujille annettiin satunnainen kirjainkoodi ja keskustelut olen numeroinut 1–5. Tutkimusta varten haettiin tutkimuslupa Helsingin kaupungin sosiaaliviraston aikuispalvelujohtajalta. Ennen jokaista ryhmäkeskustelua on pyydetty suullisesti lupaa osallistujilta nauhoittaa keskustelut ja varmistettu, että ryhmäkeskustelut ovat luottamuksellisia ja raporttoitaessa anonyymejä.

Olen pyrkinyt osallistamaan työyhteisön koko käytäntötutkimusprosessiin. Alkuvuodesta 2011 esittelin ajatuksiani tutkimusaiheesta sosiaalityöntekijöiden foorumissa, ja sosiaalityöntekijät pääsivät vaikuttamaan tutkimusaiheen valintaan. Sain tukea käytännön järjestelyihin: tutkimuslupan hakemiseen ja kutsukirjeiden muodostamiseen tiimini esimieheltä, jonka kanssa kävin keskusteluja myös matkan varrella tutkimusprosessin etenemisestä. Aineiston kerääminen on ollut osallistava prosessi, johon myös ne, jotka eivät kyenneet osallistumaan ryhmäkeskusteluihin, antoivat kirjallisesti omia ajatuksiaan. Jätin sosiaalialan työntekijöille tutkimuskysymykset kyselynä sähköpostiin (ks liite 3). Sain yhteensä kuusi kirjallista vastausta. Työyhteisö oli mukana myös työn analysointivaiheessa: sain keskeneräiseen tutkimusraporttiin tarkentavia ja työtä eteenpäin rakentaneita kommentteja. Näin tulokset olivat esillä arvioitavina koko tutkimusprosessin ajan.

Sauraman & Julkusen (2009, 302) mukaan sosiaalityön käytäntötutkimuksessa akateeminen tieto ja käytännön kokemuksissa karttunut asiantuntijatieto nähdään keskinäisessä ja dialogisessa yhteydessä. Lahtosen (1999, 205, 210) mukaan tilanteen määrittely tapahtuu aina paikallisesti työyhteisössä. Tutkijat voivat auttaa paikallisten teorioiden muodostamisessa, näkymättömän tiedon tekemisessä näkyväksi ja tutkija voi tuoda yleisiä teoreettisia näkökulmia keskusteluun. Yleensä ryhmäkeskustelujen alkuun voidaan järjestää keskusteluja virittäviä puheenvuoroja. Valtosen (2005, 223–224) mukaan ryhmäkeskusteluissa ryhmän vetäjän tehtävänä on virittää otollinen ilmapiiri, ohjata keskustelua tavoitteiden mukaisesti ja rohkaista osallistujia keskustelemaan aiheesta. Vetäjä ikään kuin tarjoaa tutkimuksen kohteena olevia teemoja osallistujien keskenään keskusteltaviksi. Tämä voi tapahtua myös erilaisten virikemateriaalien kautta.

Pyrin virittämään osallistujia ryhmäkertojen alussa keskustelemaan yhteisöllisestä ja rakenteellisesta työstä. Painotin, että keskustelu on vapaata ja kaikki voivat esittää kysymyksiä ja reagoida muiden kommentteihin. Jokaisella kerralla esitin avoimena kysymyksenä: millaisia nämä työotteet voisivat olla aikuissosiaalityössä? En valmistellut tarkkaa teemarunkoa etukäteen vaan suunnittelin seuraavan kerran aina edellisen keskustelun pohjalta. Tein keskeisistä yhteisöllisen ja rakenteellisen työn käsitteistä ja niiden historiasta sekä visioista koonnin, josta tein alustuksia ryhmäkerroille. Ryhmäkertojen alussa vedin yhteen edellisen kerran ryhmäkeskustelua ja siihen liittyvää tutkimusta. Lähetin sähköpostilla yhteenvedot aikaisemmista ryhmäkeskusteluista ennen tulevia ryhmäkertoja sekä tallensin yhteenvedot myös työyhteisön yhteiseen sisäiseen sähköiseen kansioon. Kuljetin näin prosessinomaisesti mukana edellisten kertojen keskustelujen sisältöjä. Käytäntötutkimuksen idean mukaisesti ulkoistin tekemiäni alustavia tulkintoja aineistosta ryhmäkeskusteluihin kommentoitavaksi ja uuden kehittelyn kohteeksi (vrt. Saurama & Julkunen 2009, 308). Käytin ryhmäkeskusteluissa myös tapausesimerkkinä Pikku Huopalahdesta tekeillä olevaa alueanalyysiprosessia. Näin olen peilannut ja jäsentänyt kentältä saatuja kokemuksia tutkimusryhmässä. Liitteessä neljä on koottuna ryhmäkeskustelujen teemoja.

Tutkijana tässä prosessissa minulla on myös muita rooleja kuin keskustelujen organisoija. Epsteinin (2001) mukaan käytäntötutkimuksessa tutkijan ja käytännön työntekijän roolit ovat limittäiset ja tutkija on sekä subjekti että objekti (Saurama & Julkunen 2009, 294–295). Otin ryhmäkeskusteluissa toisinaan myös osallistujan roolin. Kommentoin omasta kokemustaustastani lähtien; toin esille muun muassa kokemuksia aiemmasta yhdyskuntatyön harjoittelusta tai peilasin työotteita oman asiakastyöni kautta. Pyrin erottamaan tutkijan ja osallistujan roolin sanomalla ääneen, että nyt kommentoin sosiaalityöntekijänä. Erittelin omaa rooliani tutkimuspäiväkirjaan, jotta en tahallani ohjaisi aineistoa suuntaan tai toiseen.

Aineistoa olen analysoinut sisällönanalyysin avulla hakemalla ryhmäkeskusteluista ja palautuneista kirjallisista vastauksista asiakokonaisuuksia. Aloitin aineiston työstämisen litteroimalla ryhmäkeskustelut. Luin litterointeja muutamia kertoja läpi ja alleviivasin kiinnostavat kohdat, jotka vastasivat tutkimuskysymyksiin. Kokosin otteet aineistosta omaan dokumenttiin ja pelkistin ilmauksia yhteen lauseeseen. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 92.) Aluksi tarkastelin aineistoa aineistolähtöisesti, mutta sittemmin muodostin pääsuuntia teoriaohjaavasti hyödyntäen taulukossa 1 esitettyä Roivaisen jäsenystä yhteisösosiaalityön muutoksesta. Teoriaohjaava sisällönanalyysi etenee aineiston ehdoilla, mutta teoreettiset käsitteet tuodaan valmiina sen sijaan, että ne luotaisiin aineistosta. Teoria toimi näin apuna analyysin etenemisessä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 96, 117.) Teemoittelin yhteen ilmauksia, jotka kuvasivat kutakin asiakokonaisuutta. Löysin aineistosta erilaisia näkemyksiä aihepiirien sisällä ja muodostin näkemyksistä tulososuuden alaotsikot. Tulososuudessa tarkastelen keskustelun pääsuuntia lähemmin yksi kerrallaan ja vertaan tuloksia muihin tutkimuksiin ja viimeaikaiseen keskusteluun.

5.5 Aikuissosiaalityöntekijöiden näkemyksiä yhteisöllisestä ja rakenteellisesta työotteesta

Ryhmäkeskusteluissa nähtiin hyödyllisenä peilata sosiaalityön roolia suhteessa uuteen organisaatioon. Todettiin, että ruohonjuuritasolla on hedelmällistä pohtia uutta työnkuvaa ennen kuin asiat määrätään ylhäältä käsin, jolloin voi olla mahdollista vaikuttaa käytäntöihin. Käytäntötutkimukselta odotettiin muun muassa paikannusta ja selkeytystä sosiaalityöntekijän näkökulmasta.

Ryhmäkeskusteluissa kuului toive nähdä aikuissosiaalityön työnkuva laajemmin. Kuvattiin, että sosiaalityössä on menty liian rajatusti postinumeroiden ja tietyn ikäisten asiakkaiden mukaan, jolloin oma näkökanta on vaarassa kutistua. Yhdessä kirjallisessa vastauksessa todettiin, että yhteisöllinen ja rakenteellinen työote kuuluvat sosiaalityöhön, ja niitä kehittämällä voitaisiin lisätä sosiaalityön arvostusta. Ensimmäisessä ryhmäkeskustelussa toivottiin näin:

”...laajemminkin tän työn kuvan vois nähdä, ja se vois tuoda siihen työhön jotain sellaista uudenlaista kipinää, kun vois laajemmin liikkua tästä alueelle ja kohdata siellä myös ihmisiä ja ehkä jotain ryhmämuotoista tai mitä se onkaan... et se voi tuoda työhön jotain sellaista, mitä aikuissosiaalityössä ei oo ollu, jotain sellaista laajempaa näkyä.” (G/1)

Useampi osallistuja totesi, että yhteisösosiaalityön ja rakenteellisen sosiaalityötä tulisi konkretisoida ja että käsitteitä on vaikeaa hahmottaa. Yhteisösosiaalityötä määriteltiin epämääräisesti, kuten *”lähteä tekemään jotain sinne alueelle”*. Yhteisösosiaalityö nähtiin myöhemmin myös laajemmin, ylipäättänsä yhteisöjen kanssa tehtävänä työnä. Todettiin, että yhteisöjen ei tarvitse olla sidoksissa alueeseen vaan yhteisösosiaalityössä voidaan työskennellä missä tahansa olevien yhteisöjen kanssa. Oltiin yhtä mieltä siitä, että aikuissosiaalityössä yhteisöllisellä työotteella voi olla laajempi kenttä kuin alueellisella työotteella. Nähtiin, että yhteisöt voivat rakentua erilaisten tekijöiden varaan, esimerkiksi johonkin organisaatioon, ikään tai ammatillisuuteen perustuen tai alueelle. Sosiaalityöntekijät pohtivat, että on tärkeää olla ajassa kiinni, muun muassa siten, että netin kautta mahdollistuu paljon yhteisöllisyyttä nykypäivänä. Toisaalta nähtiin myös, että sosiaalityöntekijöiden on hyvä tiedostaa, että yhteisöt voivat olla sekä asiakasta tukevia että poissulkevia, ja osata arvioida, millaisia yhteisöjä lähdetään kunnallisen sosiaalityön keinoin tukemaan.

Yhteisöllisyys, joka mahdollistaisi ihmissuhteita ja merkityksellistä tekemistä, nähtiin tärkeänä. Koettiin, että erityisesti aikuissosiaalityön asiakkaista moni on yksinäinen ja sosiaaliset suhteet eivät ole välttämättä kannattelevia, esimerkiksi päihdeporukoissa. Eräs sosiaalityöntekijä pohti, ettei työttömälle aikuisväestölle välttämättä ole tarjolla luonnollisia mahdollisuuksia yhteisöllisyydelle samalla tavalla kuin lapsiperheille tai vanhusväestölle. Koettiin myös, että asuintaloissa ei nykyään välttämättä ole paikkaa yhteisöllisyydelle ja asuinalueilla olevia asukastiloja eivät kaikki myöskään

osaa käyttää tai viihdy niissä. Nähtiin myös, että alueen merkitys korostuu joidenkin asiakkaiden kohdalla, varsinkin jos on vahvasti kiinnittynyt identiteetiltään alueeseen tai jos on vähissä varoissa käyttämään koko kaupungin palveluita. Roivaisen (2008a, 41) mukaan jälkimodernissa yhteiskunnassa paikan ja alueen merkitys on sitä suurempi mitä huono-osaisemmista ihmisistä ja asuinalueista on kysymys. Seppäsen (2001, 1994–1995) mukaan ns. päiväväestöön kuuluvat työttömät ja iäkkäät asukkaat ovat tutkimuksen mukaan vahvimmin kiinnittyneitä asuinalueeseensa.

Ryhmäkeskusteluissa yhteisöllinen sekä rakenteellinen työote nähtiin mahdolliseksi toteuttaa sosiaaliasemalla joko yksilötyön tai ryhmätyön osana tai alueellisenä työorientaationa. Rakenteellinen työote hahmotettiin alueellisen yhteisösosiaalityön osana näin:

”Mä näen rakenteellisen sosiaalityön se voi olla yksi yhteisösosiaalityön osa, tehdään yhdessä muiden alueiden kumppaneiden kanssa, asiakkaiden kanssa.” (A / 5)

Lisäksi nähtiin, että rakenteellista sosiaalityötä voidaan tehdä sosiaaliaseman työntekijöiden yhteisenä systemaattisena toimintana, mm. sosiaalisena raportointina. Yhdessä kirjallisessa vastauksessa toivottiin, että sosiaalityöntekijät ottaisivat osaa julkiseen keskusteluun ja laatisivat kannanottoja. Rakenteellinen työ nähtiin myös yksilötyön osana asianajotyönä.

Moilasen (2004) mukaan aikuissosiaalityöntekijöiden on muutostyön rakentamisessa ensin mietittävä, miten saadaan nykyistä parempi yhteys asiakkaan arkeen. Yksilötyössä alueen tunteminen koettiin tärkeänä. Sen koettiin auttavan eläytymään paremmin asiakkaan tilanteeseen ja edesauttavan asiakkaiden alueeseen kiinnittymisen tukemista. Yhdessä kirjallisessa vastauksessa todettiin, että aluetuntemus auttaa ohjaamaan asiakasta alueen toimintoihin ja tiloihin. Yksi sosiaalityöntekijä toi esille, että yksilötyössä olisi mahdollista tukea enemmän myös asiakkaan osallistumista ja yhteisöllisyyttä toimeentulotuella.

5.5.1 Ovatko yhteisösosiaalityön kohteena sosiaaliaseman asiakkaat vai asuinalueiden tukea tarvitsevat yhteisöt?

Aineistossa esiintyy kahdenlaista suhtautumista siihen, tulisiko yhteisösosiaalityössä lähestyä asuinalueiden luonnollisia yhteisöjä vai koota sosiaaliaseman asiakkaista omia ryhmiä. Sosiaalityöntekijät olivat pääsääntöisesti sitä mieltä, että yhteisösosiaalityön tulisi ensisijaisesti kohdentua sosiaaliasemalla tunnistettuihin asiakasryhmiin. Tätä kuvaa seuraava puheenvuoro:

”Mä luulen että siinä pitäis jotenkin täsmentää mitä siinä tavoiteltaisiin, se toimintakenttä ja ne mahdollisuudet on niin laajat, että pitäisi olla joku ajatus mitä sillä tavoitellaan. Esimerkiksi joku päihdeongelmaisten kotona asuvien kaksikymppisten aktiivisuuden lisääminen, joku sellainen konkreettinen kohderyhmä, teema, asia, aihe jonka ympärillä työskennellään...” (D / 5)

Yleisesti ajateltiin, että menetelmänä voisivat olla sosiaalityön ryhmät, joita pidetään joko sosiaaliasemalla tai alueella. Yhteisösosiaalityö määrittyi seuraavassa kommentissa alueella tapahtuvaksi ryhmäsosiaalityöksi:

"Yhteisösosiaalityö, mä en jotenkin löydä sitä roolia yhteisösosiaalityölle välttämättä, ellei se oo joku esimerkiksi ryhmä joka me tiedetään, jossa tehdään ryhmäsosiaalityötä alueella..."(A/5)

Jalkautuminen pois sosiaaliasemalta tuntuu vieraalta, ja sen mahdollisuudet mielletään lähinnä ryhmäsosiaalityöksi poissa sosiaaliasemalta. Ryhmäsosiaalityö nähdään keinoksi vastata muun muassa yksinäisyyteen ja yhteisöjen rakentamiseen. Eräs sosiaalityöntekijä intoutui suunnittelemaan sosiaalityötä organisaatiomuutoksen jälkeen ja esitti konkreettisen ehdotuksen ryhmäsosiaalityön edistämisestä alueilla:

"Alettais pitämään kaikille uusille asiakkaille infoja, mitä sosiaalitoimisto tarjoaa. Kerran kuussa tässä tilassa (Hopeala-asukastila). Mitä se sit vois olla näille uusille nuorille, että mitä tarjotaan, oisko se sit sitä ryhmäsosiaalityön mallia joka tapahtuisi Horisontissa, kaikille Malminkartanon nuorille." (A/3)

Muutama sosiaalityöntekijä muistutti, että yhteisöllisestä näkökulmasta työskentelyä tapahtuu jo tällä hetkellä ryhmien kanssa sosiaaliasemalla. Osallistuja E toivoi myös viidennessä ryhmäkeskustelussa kohtaavansa asiakkaita ryhmissä sosiaaliasemalla yksilökohtaisen työotteen sijaan, jolloin mahdollistuisi yhteisöllisen työotteen toteuttaminen. Sama osallistuja myös kyseenalaisti kolmannessa ryhmäkeskustelussa alueelle menemisen. Hän epäili sitä, onko kohtaamisissa jossain muualla kuin toimistolla mahdollista luoda jatkuvaa ja luotettavaa asiakassuhdetta.

Toisaalta aineistosta nousi myös ajatuksia tehdä yhteisösosiaalityötä alueella luonnollisten yhteisöjen parissa. Jalkautumista muualle kuin toimistoon perusteltiin juurikin kohtaamisen ei-byrokraattisuudella. Kaksi sosiaalityöntekijä ajatteli, että sosiaalityön rooli voisi olla saattaa alulle alueella kontaktin luominen alueiden porukoiviin ryhmiin esimerkiksi päihdeongelmaisten, maahanmuuttajien tai nuorison kanssa. Osallistuja A kommentoi näin:

"Sen mä voisin sosiaalityöntekijänä ajatella jalkautuvani Malminkartanoon, et hei tää itkumuuri, ne tyypit jotka on aamu 7 hakemassa olutta, että mitä näitten kaa vois tehdä, että ne ei meniskään hakemaan sitä olutta siitä. Mikä näitten olot siellä kotona on?"

Sama osallistuja totesi viimeisessä ryhmäkeskustelussa, että kohderyhmä voi myös löytyä suoraan alueelta:

”Niin, tietenkin siinä voi olla, että he eivät olekaan meidän asiakkaita nämä nuoret, vaan ne nuoret löytyy sieltä, jolloin tulee se yhteisö, vaikka se ois se ryhmäsosiaalityö ja silloin se on ennaltaehkäisevää”.”

Kariston (1997, 138, 142–143) mukaan kaupungissa kannattaa tehdä alueellista työtä. Hänen mukaansa sosiaalityötä tulisi tehdä erilaisilla arkielämän areenoilla, kuten asukastiloissa, kaduilla, kirjastoissa tai virtuaalimaailmassa. Roivaisen (2008b, 272) mukaan sosiaalityöllä voisi olla mahdollisuus kohdata palvelujärjestelmän ulkopuolelle jääneitä jalkautumalla asuinalueelle. Aikuissosiaalityössä on nähty riskinä, että osa asiakkaista jää palvelujärjestelmän ulkopuolelle, mikäli työvoimahallinnon ja kuntoutuksen tarpeet ohjaavat liiaksi asiakkuuden kriteereitä (Liukko 2006). Seppänen (2001, 194–195) suosittelee asuinalueella marginaaliryhmien tavoittamiseksi ”ostarisosiaalityötä”.

Ryhmäkeskusteluissa jalkautumiselle toivottiin myös alueelle kiintopisteitä, keskittymiä, joissa ihmiset käyvät. Uskottiin, että sosiaalityöntekijän tulee olla säännöllisesti yhdessä paikassa sovittuun aikaan, jolloin toiminta pääsee vakiintumaan. Kolmannessa ryhmäkeskustelussa heräsi myös idea lähteä tekemään alueelle tempauksia, joiden kautta sosiaalityö saisi lisää näkyvyyttä. Tempauksissa sosiaalityö viettäisi aikaa alueella ja ottaisi kontaktia asukkaisiin. Tempausten avulla voitaisiin lisätä aluetuntemusta ja löytää keinoja kehittää toimintaa.

5.5.2 Ovatko yhteisösosiaalityön kohteena vain syrjäytymisvaarassa olevat asukkaat vai kaikki alueen asukkaat?

Sosiaalityöntekijät pohtivat, tulisiko alueellisen yhteisösosiaalityön kohdentua vain syrjäytymisvaarassa oleviin vai kaikkiin alueen asukkaisiin. Osallistuja E kommentoi näin neljännessä ryhmäkeskustelussa:

”Jossain vaiheessa sosiaalityö on mielletty kaikkein huono-osaisimpien auttamiseksi eikä niin laajaksi toiminnaksi, mikä voisi olla ennaltaehkäisevää toimintaa, jotkut ongelmat varmaan vähenisi tai tilanteet helpottuisi. Se on varmaan sellainen mietittävä kohta, että onko se marginaaleihin kohdistuvaa vai kaikkiin kohdistuvaa työtä tai toimintaa.”

Ryhmäkeskusteluissa esitettiin puheenvuoroja, joiden mukaan kaikkien asuinalueella asuvien ihmisten tulisi olla kohderyhmänä alueellisessa yhteisösosiaalityössä. Ehdotettiin muun muassa avointa toimintaa kaikille, jotta tiettyjen asukasryhmien ongelmia ei tarkoituksella korostettaisi eikä stigmatoida lisää. Juhilan (2006, 128, 133) mukaan yhteisösosiaalityötä tulisi tehdä monenlaisten yhteisöjen kanssa samanaikaisesti: erilaisia yhteisöjä – ns. marginaalisia tai enemmän valtavirtaan kuuluvista – ei ymmärretä irrallisiksi toisistaan, vaan niiden nähdään olevan jatkuvassa vuorovaikutuksessa keskenään. Näin mahdollistuu siltojen rakentaminen erilaisten yhteisöjen välille.

Kariston mukaan (1997) kaupungeissa maahanmuuttajat, etniset vähemmistöt tai päihde- ja mielenterveysongelmaiset saavat usein kohdata epäluuloa.

Viimeisessä ryhmäkeskustelussa tultiin siihen tulokseen, että alueellisessa työssä koko alueen kanssa työskennellessä voisi olla mahdollista ajaa huono-osaisten asiaa. Osallistuja D:n mukaan silloin, kun on alueen käytettävissä, ei voi syntyä sellaista asetelmaa, että hyväosaiset saavat työkalun toimia heikompiosaisia vastaan. Keskustelun tuloksena sosiaalityön paikaksi hahmottui olla linkkinä asukkaiden ja huono-osaisten asukkaiden välillä:

”Onks se sitten jotenkin molempien kanssa tasapainoilua, jos oikeesti lähdetään alueelle?”

(Osallistuja G)

”Ehkä se paikka juuri onkin olla se linkki siinä välissä. Se olisi se mihin se paikallistuu, sosiaalityö alueella.” (Osallistuja D)

Seuraavassa osiossa tarkastelen sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä siitä, miten huono-osaisten olosuhteisiin voidaan parhaiten vaikuttaa yhteisösosiaalityön ja rakenteellisen sosiaalityön keinoin.

5.5.3 Voiko huono-osaisten asukkaiden olosuhteisiin vaikuttaa parhaiten muuttamalla rakenteita vai voimaannuttamalla yksilöitä?

Roivaisen (2008a, 38) mukaan kunnallisessa perussosiaalityössä on valtarakenteiden muuttamisen tilalle tullut asiakkaiden aktivointi. Painotus on nyt asiakkaiden ja heidän verkostojensa valtautumisessa ja niiden vaikutuksessa yhteisön rakenteisiin. Yksilökohtaista voimavaraistamista kuvaa seuraava kommentti ryhmäkeskusteluissa:

”Siellä ryhmä, löytyy kun on täällä asiakkaana, on jollain tavalla vaikea elämäntilanne niin tukea sitä. Että sitä, miten siellä voi kiinnittyä ihan tavalliseen asukkaiden tavalliseen elämään sen kautta, että rohkaistuu johonkin, että saa selvitettyä sitä omaa tilannettaan, että pääsee elämänsä hallintaan tuntuun.” (H/3)

Roivaisen (2008a, 38) mukaan aiemmin yhdyskuntatyöntekijä pyrki vaikuttamaan yhteiskunnan rakenteisiin, jotta ihmiset selviytyisivät paremmin elämästään. Asukkaiden sopeuttamisen sijasta pyrittiin elinolosuhteiden parantamiseen päätöksentekoon vaikuttamisen ja viranomaisyhteistyön avulla (Roivainen 2008b, 256). Ryhmäkeskusteluissa esiintyy myös tämä ajattelutapa:

”Mä näen jotenkin siihen jalkautuvaan työhön liittyvänä yhteiskunnallisen vaikuttamisen roolin kauteen tärkeänä, merkittävänä. Parasta voi olla tietysti se, jos kolmas sektori on mukana, että autetaan yhdessä löytämään väyliä, joilla vaikutetaan. Mut eihän ihmiset, jotka ovat tuolla

suunnilleen asunnottomina tai kaljapullot käessä, niin eihän he pysty sitä tekemään. Kyllä siinä pitäis olla joku muu, joka on se huutomerkki niistä asioista.” (A/3)

Sama osallistuja korosti viimeisessä ryhmäkeskustelussa myös alueanalyysiprosessia mahdollisuutena vaikuttaa rakenteisiin:

”Mä näen ainakin Pikkiksen (Pikku Huopalahden alueanalyysin) sellaisena mallina, jota voisi alkaa tekemään useamman osa-alueen kanssa täällä ja sen kumppanuuden kautta alkaa rakentaa, yhdessä löytää niitä väyliä ja olla etsimässä ja viemässä poliittisille päättäjille tai mihin tahansa mihin ne asiat liittyy.”

Juhilan (2006, 127) ja Roivaisen (2008c, 23) mukaan yhteisösosiaalityön tradition keskiössä on kansalaisuuden ja kansalaisyhteiskunnan vahvistaminen. Roivaisen (2008a, 42) mukaan yhteisösosiaalityö on käytännön sosiaalityössä työote, jonka kautta asukkaille tarjotaan tilaisuuksia kokoontua yhteen vaikuttamaan asioihinsa. Tämä näkyi ryhmäkeskusteluissa, joissa osallistumismahdollisuudet nähdään myös rakenteina ja ennaltaehkäisevänä sosiaalityönä. Eräs sosiaalityöntekijä näki, että sosiaalityön rooli olisi osallistumis- ja kohtaamismahdollisuuksien luominen, jotta asukkaat voisivat itse kehittää aluettaan:

”Mäkin ehkä ajattelen niin, että sosiaalityön tehtävä on mahdollistaa niille asiakkaille tavallaan kohtaamisia, mahdollistaa yhteisöllisyyttä. luoda rakenteita sinne ...me luotaisi siellä ne mahdollisuudet asukkaille ja ihmisille kohdata ja itse alkaa toimimaan ja olla aktiivisia ja kehittää sitä aluetta.” (C/4)

5.5.4 Määrittävätkö tarvittavat toimenpiteet asukaslähtöisesti vai viranomaislähtöisesti?

Ryhmäkeskusteluissa esiintyi kahdenlaista suhtautumista siihen, mikä määrittää työn kohteen. Toisaalta aineistossa näkyi tarve tehokkuuteen ja tällöin tarve puuttua asioihin, joita voi mitata ja määritellä ongelmiksi. Kaksi osallistujaa pohti, että työn vaikuttavuutta tulee pystyä arvioimaan. Osallistuja B erittelee toisessa ryhmäkeskustelussa näin:

”Sosiaalityössä voisi toimia, yhteisötyössä voisi toimia, olisi se, että jos tunnistetaan joitain ongelmia, niin lähdetään niiden kanssa työskentelemään... jos jotkut mittarit ylittyy tai tulee sitä viestiä niin paljon, niin tavallaan sitten lähtee...”

Hermansenin mukaan (1975) yhdyskuntatyön toimintafilosofiaan kuuluu toiminta alhaalta ruohonjuuritasolta ylöspäin (Roivainen 2008a, 37). Osa sosiaalityöntekijöistä mieltääkin, että työn kohteen tulisi määrittyä yhteisöistä, alueelta asukkaista päin. Eräs sosiaalityöntekijä pohtii esimerkiksi näin:

"Jotenkin taas ulkoapäin määritelty, että jos pitää olla etukäteen jotkut mittarit joilla mitataan ongelmia, että eiks se sitten voi tulla niistä asukkaista päin, että mitä asioita lähdetään käsittelemään." (E/3)

Alueanalyysiä pidettiin hyvänä keinona ja lähtölaukauksena tutustua alueen tarpeisiin. Osallistuja B kommentoi näin neljännessä ryhmäkeskustelussa:

"Kyllä jos tätä juttua ajattelee prosessina, niin kyllä toi alueanalyysi tavalla tai toisella tuntuu ehkä mistä pitäisi aloittaa, ja siinä olisi sitä asukkaiden kuulemista ja asukkaiden tulkitsemista, mitä sieltä tarpeena nousee sitä kautta, niin kuin te ootte lähteneet tekemään."

Osallistuja A oivalsi kolmannessa ryhmäkeskustelussa alueen tuntemisen merkitsevän kykyä alkaa toimia alueen asioissa:

"Siis tämän se on se ydin... Siis työntekijöiden pitäisi tuntea se Pikku Huopalahti, jotta ne pystyis jotakin tekemään. Oikeesti, ei siihen auta mikään muu."

Yksi sosiaalityöntekijä pohti myös jalkautumisen mahdollisuuksia tutustua alueeseen ja sen mahdollisuuksia ennaltaehkäisevään työotteeseen:

"Voishan alueellistakin työtä tehdä niin että ois joku jalkaryhmä, joka ois kiinnostunut jalkautumisesta ja jollain konseptilla kävisi alueella tekemässä jotain, ei silleen että tulisi häättöuhka ja pitää mennä, vaan vaikka sitten ihan alueeseen tutustumisen kautta." (D/5)

5.5.5 Julkisen sosiaalityön rooli suhteessa muihin toimijoihin

Ryhmäkeskusteluissa esiintyi vain yksi epäilevä kommentti siitä, tulisiko kunnallisen sosiaalityön olla mukana ollenkaan yhteisöllisessä työssä. Ensimmäisessä ryhmäkeskustelussa osallistuja B pohti, olisiko yhteisöllinen työote luontevammin kolmannen sektorin tehtävä ja olisivatko alueiden kotiseutuyhdistykset sinänsä jo riittäviä alueiden kehittämisessä. Suurimmaksi osaksi aineistossa painottuu kumppanuuden rakentaminen muiden toimijoiden kanssa postmodernin yhteisösosiaalityön tulkinnan mukaisesti. Osallistuja A täsmentää näin viimeisessä ryhmäkeskustelussa:

"Jotenkin osata ajuttautua sinne yhdenvertaisina kumppaneina, ettei meidän tarvitse kaikkea aloittaa alusta."

Ryhmäkeskusteluissa painottui professionaalisen sosiaalityön asiantuntijuus. Koettiin, että on tärkeää olla mukana yhteistyössä. Muun muassa osallistuja H keskustelussa kolme painotti, että sosiaalityöntekijöillä on valtava osaaminen asioiden eteenpäin saattamisessa. Osallistuja A viidennessä ryhmäkeskustelussa painotti, että sosiaalityöntekijöiden tulisi toimia sosiaalisen tilanteen

asiantuntijoina. Hänen mukaansa esimerkiksi asukasfoorumeissa voisi hyödyntää alueanalyysseja ja tuottaa niiden pohjalta tietoa sosiaalisista kysymyksistä.

5.5.6 Haasteita ja tuen tarpeita työotteiden toteuttamiselle

Sosiaalityöntekijät toivat esille haasteita liittyen yhteisösosiaalityön ja rakenteellisen työotteen toteuttamiselle. Haasteet liittyivät resurssien puutteeseen, työmenetelmien vähäiseen tuntemiseen, organisaation rakenteeseen, uudenlaisen työorientaation omaksumiseen ja yksityisen vastuun korostamiseen. Kolme sosiaalityöntekijää pohti resurssipulaa. Koettiin, että asiakasmäärä on tällä hetkellä liian suuri, jolloin yhteisösosiaalityöllä on riski jäädä yksilötyön jalkoihin. Yksi kirjallisesti vastannut toivoi lisää aikaa alueeseen ja alueen toimijoihin tutustumiseen. Kaksi sosiaalityöntekijää kaipasi lisää keinoja ja menetelmiä käytännön työhön. Osallistuja A viidennessä ryhmäkeskustelussa toi esille, että tarvitaan tieto- ja taitopohjaa, jotta voidaan toimia alueilla sosiaalisen asiantuntijoina.

Organisaatioon liittyen tuotiin esille se, että aikuissosiaalityö ei pysty vastaamaan kaikkiin alueen tarpeisiin. Koettiin, että sosiaaliasema palvelee koko Länsi-Helsingin aluetta, jolloin näkemys tietyn osa-alueen asioihin heikentyy. Yksi sosiaalityöntekijä pohti sitä, kuinka rajataan se, mikä asia kuuluu kullekin yksikölle, ja oli sitä mieltä, että yhteisöllisessä työotteessa tulisi voida ylittää ikäjaot ja keskittyä ilmiöihin. Osallistuja G koki viimeisessä ryhmäkeskustelussa, että organisaatorakenne on tiukka, ja sen vangiksi joutuu helposti. Osallistuja F pohti toisessa ryhmäkeskustelussa sitä, onko sosiaalityöntekijä menettänyt näköalan ”oikeisiin asioihin” nykyisessä organisaatiossa. Viimeisessä ryhmäkeskustelussa Osallistuja D kaipasi sosiaaliviraston tukea työotteiden kehittämiseen ja niiden toteuttamiseen. Tukea toivottiin muun muassa yhteisöllisempään mahdollisuuteen tiedon tuottamisessa ja väylien luomisessa päättäjiin. Yhdessä kirjallisessa vastauksessa toivottiin sellaisten rakenteiden luomista työyhteisöön, jotka mahdollistavat yhteisen keskustelun ja uusien menetelmien kehittämisen ja kokeilun.

Roivaisen (2002, 215) ja Karjalaisen ym. (2005, 42) mukaan yhteisöllinen työote haastaa sosiaalityöntekijöiden totunnaiset roolimallit ja vuorovaikutuksen asiakkaiden kanssa. Kolmannessa ryhmäkeskustelussa pohdittiinkin, että yhteisöllisessä työssä työskentelytapa on erilainen kuin toimistoissa. Koettiin, että asetelma ei ole niin viranomaislähtöinen ja byrokraattinen, vaan siinä pitäisi lähteä luonnollisesta tutustumisesta ja kontaktin luomisesta. Osallistuja B pohti ensimmäisessä ryhmäkeskustelussa, että työotteen toteuttaminen tarvitsee työntekijältä paloa ja taitoja sosiokulttuuriseen innostamiseen. Uudenlaiseen työorientaation kehittämisessä toivottiin sosiaalityön opintoihin vahvoja esiintymistaitoja. Toisaalta tuotiin esille, että työnjako sosiaaliohjauksen sekä sosiaalityön välillä tulisi selkeyttää ja yhteistyötä tiivistää. Sosiaalityölle nähtiin toiminnan käynnistäjän rooli ja jatkuvampi lähikontakti sosiaaliohjaajien osaamisalueeksi.

Juhilan (2008, 77–80) mukaan kunnallisessa sosiaalityössä, erityisesti aikuissosiaalityössä on vahvana yksityistä vastuuta korostava diskurssi. Osallistuja F pohti toisessa ryhmäkeskustelussa sitä, kuinka systeemissä korostetaan itse pärjäämisen velvoitetta ja kuinka yksilöiden vastuuta korostetaan erityisesti aikuisten kohdalla.

5.5.7 Koontia tuloksista

Taulukkoon 2 on koottu aikuissosiaalityöntekijöiden näkemyksiä siitä, millaista yhteisö- ja rakenteellinen sosiaalityö voisivat olla aikuispalveluissa. Työtapoja on jaoteltu yksilötyössä ja sosiaaliasemalla tehtävään työhön sekä alueella tehtävään työhön.

Taulukko 2. Aikuissosiaalityöntekijöiden näkemyksiä yhteisö- ja rakenteellisesta työotteesta

	YHTEISÖTYÖ	RAKENTEELLINEN TYÖ
YKSILÖTYÖSSÄ	Aluetuntemus kuntouttavan työn tukena Mahdollisuudet tukea toimeentulotuella	Asianajotyö
SOSIAALIASEMALLA	Sosiaalityön ryhmät Matalankynnyksen asiakastila	Yhteinen tiedonmuodostus, mm. sosiaalinen raportointi, kannanotot julkiseen keskusteluun
ALUEELLA	Verkostot ja kumppanuus muiden toimijoiden kanssa Sosiaalityön ryhmät Tukea matalankynnyksen kohtaamispaikkoja Kiintopisteitä jalkautumiselle Kontaktin luominen ”porukoiviin” ryhmiin Avoimet ryhmät ja toiminta alueen asukkaille	Vaikuttamistyö yhdessä muiden toimijoiden kanssa (alueanalyysi, asukasfooromit) Lähtökohtana alueeseen tutustuminen (tempaukset alueilla, alueanalyysi, jalkautuminen) Luoda asukkaille osallistumismahdollisuuksia Toimia linkkinä asukkaiden ja huono-osaisten asukkaiden välillä

5.6 Johtopäätökset

Tässä käytäntötutkimuksessa on ollut tarkoitus pohtia yhdessä aikuissosiaalityöntekijäkollegojeni kanssa läntisellä sosiaaliasemalla sitä, miten yhteisöllinen ja rakenteellinen työote voisivat alkaa toteutua käytännön työssä. Tämän käytäntötutkimuksen perusteella voidaan todeta, että molemmat Roivaisen esittämät näkökulmat modernista yhdyskuntatyöstä ja jälkimoderneista yhteisöllisistä strategioista elävät sosiaalityöntekijöiden pohdinnoissa. Ei voida sanoa, että modernin yhdyskuntatyön perusta olisi täysin kadonnut työotteiden jäsentämisessä. Kunnallisen sosiaalityön rooli nähtiin tärkeänä, vaikkakin kumppanuuden rakentaminen myös välttämättömänä. Työotteiden kehittämisen kannalta on tärkeää, että sosiaalityön professionaalista asiantuntijuutta pidettiin tärkeänä, ja se, että aikuissosiaalityön työnkuva haluttiin nähdä laajemmin. Aikuissosiaalityön yksilökohtainen voimavaraistaminen haastettiin esittämällä, että työn tavoitteena tulisi olla sosiaalisten rakenteiden muuttaminen huono-osaisten ihmisten elinolojen parantamiseksi. Asukkaiden tarpeet ja kansalaiskeskeisyys myös nostettiin viranomaislähtöisyyden rinnalle. Nämä ajatukset vastaavat sosiaalityön vanhoja settlementtiperinteitä. On mielestäni hyvä tiedostaa, että käytännössä tehtävien päätösten taustalta löytyy erilaisia strategioita työotteille.

Käytännössä molemmista strategioista voidaan löytää perusteluita työotteiden toteuttamiselle. Yhteisösosiaalityö voi olla ennaltaehkäisevää, muun muassa matalankynnyksen toimintatilojen tukemista, tai myös korjaavaa puuttumista ajoissa ongelmakohtiin. Roivainen (2008b, 280–281) esittääkin, että sosiaalityön väliintulot voisivat olla eriasteisia ja muodostaa jatkumon yhteisöllisistä yksilöllisiin toimenpiteisiin. Ensimmäisellä tasolla ennaltaehkäisevänä työmuotona voisi olla luonnollisten yhteisöjen tukeminen alueella. Tämä voi tarkoittaa nuorisotiloja nuorille, kohtaamispaikkoja päivästäälle ja kansalaistoimintaa eri-ikäisten tarpeisiin. Kohtaamispaikoissa voidaan myös luoda siltaa eri väestöryhmien välille ja vähentää siten ennakkoluuloja.

Toisaalta kunnallinen sosiaalityö voisi myös olla enemmän läsnä ja toimia ainakin yhdyskuntatyön koordinoijana ongelma-alueilla, taloissa ja kortteleissa (ks. Roivainen 2008b, 280–281). Sosiaaliasemalla voidaan tunnistaa asiakaskunnasta ilmiöitä, jotka esiintyvät alueilla tai laajemmissa yhteisöissä. Asiakaslähtöinen työskentely voi myös näkyä aluelähtöisenä työskentelynä, esimerkiksi yhteistyön kohdentamisena päihdeongelmaisiin nuoriin aikuisiin, kun ilmiö esiintyy paikallisena ongelmakohtana. Joskus voi olla myös tarpeen profiloida matalankynnyksen kohtaamispaikkoja palvelemaan erityisesti niitä, joiden motivaatio tai kunto ei riitä hakeutumaan vastaanotoille. Tällainen toiminta vaatii osaavaa henkilöstöä ja sopivia tiloja.

Sosiaalityöntekijöiden keskusteluista onkin mahdollista paikantaa yhteisölliselle ja rakenteelliselle työlle eri ulottuvuuksia yksilö-, ryhmä- ja alueellisenä työotteena, kuten Turusen (2004) mukaan on tyypillistä jälkimodernissa yhteisösosiaalityön tulkinnassa. On mielestäni tärkeää huomata, että työotteita voidaan kehittää myös yksilötyön osana. Väitän, että aikuissosiaalityössä voisimme vielä tietoisemmin nähdä asiakkaat osana heidän verkostojaan ja yhteisöjään ja löytää niistä voimavaroja työskentelylle. Toisaalta ryhmäkeskusteluissa tehtiin tärkeä muistutus siitä, että sosiaalityöntekijänä on tärkeää tunnistaa se, milloin yhteisöt eivät tue asiakasta vaan käyttävät häntä ehkä hyväkseen. Ryhmäkeskusteluissa todettiin, että alueen tuntemus voi toimia kuntouttavan yksilötyön tukena. Olen testannut sitä, miten Pikku Huopalahden aluetuntemus on hyödyttänyt minua asiakastyössäni. Olen muun muassa voinut motivoida masentuneen työttömän asiakkaan harjoittelemaan atk-taitoja asukastilaan ja mainostaa alueen halpoja keittolounaita kohtaamispaikkoina.

Johdolta tullut odotus sosiaalityöntekijöiden jalkautumisesta innoitti sosiaalityöntekijöitä keskustelemaan. Vaikka siihen suhtauduttiin hyvinkin epäilevästi, löydettiin jalkautumiselle monia mahdollisuuksia. Koettiin, että jalkautumalla ulos toimistosta voi tutustua paremmin alueeseen, ottaa kontaktia alueella kokoontuviin ryhmiin, tavata asukkaita tai asiakkaita alueella olevissa tiloissa tai jalkautua vetämään sosiaalityön ryhmiä alueella. Jalkautuminen miellettiin alueellisessa työssä myös vaikuttamisväylien löytämiseksi huono-osaisten asukkaiden asioiden parantamiseksi. Nähtiin, että jalkautua voi muun muassa asukasfoorumeihin.

On selvää, että aikuissosiaalityöntekijä ei voi olla päivittäin jalkautunut ulos toimistosta, mikäli hänen työnkuvaansa kuuluu myös yksilötyötä. Tällä käytäntötutkimuksella olen yrittänyt paikallistaa sitä, missä ovat ne paikat, jonne aikuissosiaalityöntekijän kannattaa lähteä mukaan. Uskon, että käytännössä on tärkeää olla verkostoitunut olemassa olevien toimijoiden kanssa ja kehittää muun muassa parityötä yhdyskuntatyöntekijän ja lähityöntekijöiden tai kolmannen sektorin toimijoiden kanssa. Aluetyöntekijöiden kautta voidaan saada tietoa esimerkiksi siitä, missä voisi kohdata palvelujärjestelmästä pudonneita avuntarvitsijoita tai siitä, milloin olisi hyvä keskittää voimavaroja rakenteelliseen vaikuttamistyöhön.

Ryhmäkeskustelut vahvistivat ajatusta siitä, että yhteisösosiaalityön kehittämisprosessi tulisi aloittaa asuinalueisiin tutustumisen kautta. Johdannossa esitettyjen visioiden mukaan sosiaalityön tulisi olla osaltaan myös yhteisöjen sosiaalisten ongelmien tilannearviointia. Mielestäni alueanalyysi voisi toimia tällaisena tilannearviointityökaluna, jonka avulla tutkitaan sitä, millaista huono-osaisuutta alueella esiintyy. Alueanalyysityöskentelyssä yhdistyvät yksilötyössä kertynyt hiljainen tieto ja alueellinen tieto alueen toimijoilta. Alueanalyysin kautta voidaan kohdentaa sosiaalityön interventioita alueelle, muun muassa ryhmätoimintaa, tai lähteä ajamaan matalankynnyksen kohtaamispaikkaa alueelle. Ryhmäkeskusteluissa oltiin sitä mieltä, että kokonaisuuden hahmottamisen kautta mahdollistuu myös vaikuttamistyö.

Sosiaalityöntekijät toivat ryhmäkeskusteluissa esille, että yhteisöllinen ja rakenteellinen työote eivät saa kaatua yhden työntekijän harteille, vaan organisaatiossa on tuettava yhteisöllistä tiedonmuodostusta. Tähän haasteeseen vastaaminen tarkoittaa muun muassa yhteisiä foorumeita. Tulevassa organisaatiossa tulee olemaan kaikilla sosiaalialan työntekijöillä oma alue. Uskon, että toimiva rakenne sosiaaliaseman sisällä voisi olla alueelliset ryhmät, joissa saman alueen sosiaalialan työntekijät pääsisivät pohtimaan alueen ilmiöitä aikuisväestön kannalta yhdessä. Ryhmät voisivat aloittaa alueanalyysityöskentelystä ja muodostaa yhdessä tietoa muiden alueen toimijoiden kanssa. Jalkautuminen alueelle yhdyskuntatyön menetelmien avulla lisäisi alueellista tietoa palveluista, kohtaamispaikoista ja alueen ilmiöistä. Alueanalyysi menetelmänä voi helpottaa mukaan menemistä alueellisiin verkostoihin, kuten virkamiestyöryhmiin ja asukasfoorumeihin. Näissä verkostoissa voisi olla mahdollista toimia ryhmäkeskusteluissa esille nostettuna linkkinä asukkaiden ja huono-osaisten asukkaiden välillä. Sosiaalityöntekijöiden yhteinen foorumi on myös tärkeä ei-alueellisten ilmiöiden tarkastelussa. Ryhmäkeskusteluissa tuotiin esille aiheellisesti, että kaikki yhteisöllisyys ei tapahdu alueellisella tasolla.

Ryhmäkeskusteluihin olisi ollut hedelmällistä saada mukaan myös sosiaaliohjaajia. Näen, että erityisesti yhteisöllisen työotteen kehittäminen vaatii sekä sosiaalityöntekijöiden että sosiaaliohjaajien työpanosta. Uudessa organisaatiossa sosiaaliohjaajilla tulee olemaan suurin osa yli 25-vuotiaista asiakkaista, joista moni on ollut sosiaaliaseman asiakkaana pitkään. Olisi tärkeää, että pitkittyneeseen

köyhyyteen ja osattomuuteen tulisi voida vaikuttaa yhteisöllisillä toimilla, esimerkiksi kohtaamispaikoilla ja ryhmillä, joissa voi ottaa omia kykyjä käyttöön ja olla mielekkäästi mukana yhteiskunnassa. Sosiaalityöntekijät itse näkivät, että heidän roolinsa olisi toiminnan suunnittelua ja organisointia ja joiltain osin käytännön toteuttamista. Pidempiaikainen tuki nähtiin sosiaaliohjauksen osaamisalueella. Jatkossa olisi hyvä kehittää vuoropuhelua esimerkiksi alueellisissa ryhmissä työnjaosta ja yhteistyöstä. Yhteisen koulutus tai seminaaripäivän järjestäminen voisi auttaa myös vuoropuhelun luomisessa, työmenetelmiin tutustumisessa sekä verkostoitumisessa aluetyön yksikön työntekijöiden kanssa.

Koen, että käytäntötutkimuksen tekeminen on mahdollista oman työn ohella. Se mahdollistaa oman työn tutkimisen, laajentaa näkökulmia ja jäsentää työnkuvaa. Olen kyennyt verkostoitumaan ja muodostamaan kokonaiskuvaa aihepiiristä koko kaupungin tasolla. Uskon nyt itsekin enemmän siihen, että aikuissosiaalityötä voi tehdä yksilökohtaista asiakastyötä laajemmalla työotteella. Myös tutkijan roolin omaksuminen työyhteisössä vahvistaa ja laajentaa ammatillista identiteettiäni. Koen, että käytäntötutkimuksen tekeminen on mahdollistanut esimieheni ja johtoryhmän tuki, vertaistuki yliopistolta ja omasta työyhteisöstä. Läntisellä sosiaalialueella on pitkät perinteet käytäntötutkimuksen tekemiselle, ja sain osaltani ohjausta myös kehittävilä sosiaalityöntekijöiltä. Työyhteisössä on ollut myös helppo reflektoida tutkimuksen kulkua työkavereiden kanssa käytävillä ja kahvipöytäkeskusteluissa. Erityisen tärkeää on saada aikaa käytäntötutkimuksen tekemiseen työajalla ja kyetä tarvittaessa järjestämään opintovapaata tai hyödyntämään työaikajoustoja.

Olen tyytyväinen valitsemaani tutkimustapaan. Kaikissa ryhmäkeskusteluissa oli avoin ilmapiiri, ja aineisto rakentui dialogisessa vuorovaikutuksessa. Ryhmäkeskusteluissa uskallettiin esittää vastakkaisia mielipiteitä ja kehitellä myös yhdessä ilmaan heitettyjä ideoita. Kukaan ei jäänyt passiiviseksi osallistujaksi. Onnistumiseen vaikuttaa varmasti se, että työyhteisössäni on totuttu käytäntötutkimuksen tekemiseen kehittävien sosiaalityöntekijöiden toimesta.

Koen, että oli tärkeää, että ryhmäkeskusteluihin osallistuttiin myös esimiestasolta. Samat esimiehet ovat mukana verkostoissa, joissa tehdään päätöksiä muun muassa siitä, miten alueelliseen toimintaan lähdetään mukaan. Koen, että tämä käytäntötutkimus antaa materiaalia johtotasolle sen pohtimiseen, millaisiksi työorientaatioita voi alkaa suunnata.

Toisaalta käytäntötutkimuksen tekeminen aiheesta, joka ei ole arkipäivää sosiaalityöntekijöille, oli hieman haastavaa. Aluksi oli vaikeaa sitoa keskustelua käytäntöön. Siinä auttoivat virikemateriaalit, joissa oli esimerkkejä muualla toteutetuista projekteista sekä keskustelu alueanalyysiprosessista. Nämä konkretisoivat tutkimusaihetta. Toisaalta keskustelujen edetessä kävi ilmi, että ryhmäkeskusteluihin osallistuneille oli myös kertynyt paljon kokemusta muun muassa ryhmien vetämisestä, jalkautumisesta tapaamaan päihteitä käyttäviä asiakkaita alueelle ja sosiaalisen

raportoinnin hankkeista. Yhteisöllinen ja rakenteellinen työote ovat aina eläneet sosiaaliaseman työkäytännöissä.

Koen, että käytäntötutkimus antoi mahdollisuuden prosessoida kokemuksia ja käsitteellistää työotteita. Tutkimusten ja ajankohtaisen materiaalin mukaan tuominen keskusteluun syvensi keskustelua ja aktivoi argumentoimaan omien näkemysten puolesta. Pyrin mahdollistamaan käytäntötutkimuksen aikana tutkivan oppimisen prosessin. Sain palautetta kollegoiltani, että materiaalipaketti, jonka keräsin ja tallensin työyhteisön sähköiseen kansioon, toimi heille hyvänä taustoittajana ja kertaaajana aihepiiriin. Käytäntötutkimuksella pystyin nostamaan sosiaalityön marginaalissa olevia työorientaatioita yhteiseen keskusteluun. Uskon, että ryhmäkeskustelut rakensivat yhteistä pohjaa työotteiden ymmärtämiselle ja kehittämiselle.

Ratkaisevaa työotteiden kehittämiselle on löytää käytännössä se, mitä yhteisöllisellä ja rakenteellisella työotteella voisi saavuttaa lisänä yksilötyölle. Ryhmäkeskusteluissa esille nousseet haasteet aikuisväestön kohdalla, kuten yksinäisyys, tukevien lähiverkoston puuttuminen, päihteiden käyttö ja työttömyys, ovat merkkejä eriarvoistumisesta, joka korostuu tässä ajassa. Sosiaalityöllä on eettinen velvollisuus ajaa heikko-osaisempien asiaa, mikä näkyi ryhmäkeskusteluissa vahvana mielipiteenä. Suunnitelmani on jatkaa toimintatutkimuksena yhteisösosiaalityön kehittämistä ja jatkaa käytäntötutkimuksen pohjalta yhteisöllisiä keskusteluja. Käytäntötutkimus on tuottanut erilaisia vaihtoehtoja toteuttaa työotteita, joita voimme käytännössä kokeilla ja reflektoida Pikku Huopalahden alueanalyysi-hankkeessa sekä jatkossa myös muiden alueiden kohdalla. Jatkotutkimushaasteena näen myös asukkaiden ja asiakkaiden osallistumisen tutkimukseen kanssatutkijoina.

Lähteet

- Gustavsen, Björn (1992): Demokraattinen dialogi – kalvo saatavilla www-muodossa:
http://www.imageaudiovisual.fi/Virekoski/Opettaja_Virekoski/demokraattinen_dialogi/body_demokraattinen_dialogi.html
- Habermas, Jürgen (1987): The Theory of communicative Action. Vol 2. Life World and System: A Critique of Functionalist Reason. Cambridge: Polity Press.
- Halttunen- Sommar Dahl, Riitta (2009): Osallistavia menetelmiä ja rakenteita sosiaaliviraston työssä – Opas sosiaaliviraston työntekijöille. Helsingin kaupunki, sosiaalivirasto.
- Juhila, Kirsi (2008): Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön yhteiskunnallinen paikka. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila (toim.): Sosiaalityö aikuisten parissa. Tampere: Vastapaino.
- Juhila, Kirsi (2006): Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.
- Karisto, Antti (1997): Kaupunkisosaalityö tulee. Teoksessa. Viialainen, Riitta ja Maaniittu, Maisa (toim.): ”Tehdä itsensä tarpeettomaksi” Sosiaalityö 1990-luvulla. Stakes Raportteja 213.
- Karjalainen, Pekka & Sarvimäki, Pirjo (toim.) (2005): Sosiaalityö hyvinvointipolitiikan välineenä 2015 - toimenpideohjelma. Helsinki. Saatavilla www-muodossa:
<http://pre20090115.stm.fi/hl1137582267435/passthru.pdf> Luettu 23.2.2011.
- Koskinen, Simo (2003): Suomalaisen yhteisösosiaalityön kehitys ja nykysuuntaukset. Teoksessa Merja Laitinen & Anneli Pohjola (toim.): Sosiaalisen vaihtuvat vastuut. Juva: WS Bookwell Oy.
- Lahtonen, Maarit. (1999): Keskustellen parempaan työyhteisöön. Teoksessa Heikkinen, Hannu ym. (toim.): Siinä tutkija missä tekijä Toimintatutkimuksen perusteita ja näköaloja. Juva: Atena.
- Liukko, Eeva (2006): Kuntouttavaa sosiaalityötä paikantamassa. Helsinki: SOCCAn ja Heikki Waris - instituutin julkaisusarja 9/2006.
- Närhi, Kati (2004): Sosiaalityöntekijät paikallisen tason vaikuttajina Teoksessa Närhi, Kati (2004): The Eco-social Approach in Social Work and the Challenges to the Expertise of Social Work University of Jyväskylä.
- Roivainen, Irene (2008): Yhteisöt ja yhteisösosiaalityön lähtökohdat. E-kirja.
- Roivainen, Irene (2008a): Onko yhdyskuntatyö katoamassa suomalaisesta sosiaalityöstä? Teoksessa Roivainen, Irene ym. (toim.): Yhteisöt ja sosiaalityö kansalaisen vai asiakkaan asialla? Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Roivainen, Irene (2008b): Yhteisölähtöisen otteen paikka aikuissosiaalityössä. Teoksessa Jokinen, Arja. ym. (toim.): Sosiaalityö aikuisten parissa. Tampere: Vastapaino.

Roivainen, Irene (2008c): Kansalaiskeskeinen sosiaalityö ja yhteisöt. Teoksessa Irene Roivainen ym. (toim.): Yhteisöt ja sosiaalityö kansalaisen vai asiakkaan asialla? Jyväskylä: PS-Kustannus.

Roivainen, Irene (2002): Yhteisötyötä marginaalissa. Teoksessa Kirsi Juhila, Hannele Forsberg & Irene Roivainen (toim.): Marginaalit ja sosiaalityö. Jyväskylä: Sophi.

Satka, Mirja ym. (2005): Mitä sosiaalityön käytäntötutkimus on? Teoksessa Satka, Mirja ym. (toim.): Sosiaalityön käytäntötutkimus. Palmenia-kustannus.

Saurama, Erja (2011): Miksi käytäntötutkimus? luentokalvot.

Saurama, Erja & Julkunen, Ilse (2009): Lähestymistapana käytäntötutkimus. Teoksessa Mikko Mäntysaari ym. (toim.): Sosiaalityö ja teoria. Jyväskylä: PS-kustannus.

Seppänen, Marjaana (2001): Liipolan onni – asuinalueen sosiaalinen erilaistuminen ja merkitys asukkaille. Helsinki: Yliopistopaino.

Stakes (2000): Avaimia yhteisöanalyysiin. Saatavilla www- muodossa
http://groups.stakes.fi/NR/rdonlyres/F9545A5E-5355-49B1-8C87-3E9F2A29CB59/0/ideakortti7_00.pdf

Stepney, Paul & Evans, David (2000): Community Social work: Towards an Integrative Model of Practice. Teoksessa Stepney, Paul ym. (toim.): Social Work Models, Methods and Theories. A Framework for Practice. Dorset: Russell house Publishing.

STM (2007): Sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön tehtävärakennesuositus. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2007:14

Tuomi, Jouni ym. (2009): Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Turunen, Päivi (2004): Samhällsarbete i Norden. Diskurser och praktiker i omvandling. Växjö: Växjö University Press, Acta Wexionensia 47.

Valtonen, Anu (2005): Ryhmäkeskustelut – millainen metodi? Teoksessa Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (toim.): Haastattelu tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino.

Liitteet

Liite 1	Demokraattisen dialogin periaatteet
Liite 2	Kirje sosiaalityöntekijöille
Liite 3	Kysely ja saatekirje
Liite 4	Ryhmäkeskustelujen teemat

Liite 1

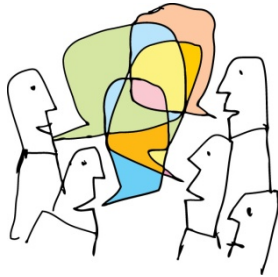
Demokraattisen dialogin periaatteet

1. Dialogi on ajatusten vaihtoa osanottajien välillä.
2. Kaikkien, joita käsiteltävä asia koskee, on saatava osallistua keskusteluun.
3. Mahdollisuus osallistua ei yksin kuitenkaan riitä. Kaikkien osanottajien tulee olla aktiivisia.
 - a) Jokaisen osanottajan velvollisuutena on oman näkökulman esittämisen lisäksi
 - b) auttaa myös muita esittämään omansa
4. Kaikki osallistujat ovat tasa-arvoisia.
5. Työkokemus on kaikkien osanottajien osallistumisen perusta.
6. Jokaisen osanottajan kokemuksista ainakin joitakin tulee pitää oikeutettuina.
7. On välttämätöntä, että kaikki ymmärtävät, mistä on puhe.
8. Kaikki keskusteltavaan asiaan liittyvät väitteet ovat oikeutettuja.
9. Mielipiteet esitetään suullisesti; kukaan ei voi osallistua ainoastaan ”paperilla”.
10. Jokaisen osanottajan tulee hyväksyä, että muilla osanottajilla saattaa olla parempia perusteluja kuin hänellä itsellään on.
11. Jokaisen osanottajan työrooli, auktoriteetti tms. voidaan ottaa keskustelun kohteeksi.
12. Osanottajien on siedettävä erilaisten mielipiteiden esiintyminen.
13. Dialogin tulee tuottaa jatkuvasti sopimuksia, jotka voivat johtaa käytännön toimenpiteisiin.

(Gustavsen 1992)

Liite 2

Teoriasta käytäntöön - yhteisöllisen työtteen yhteisöllinen kehittäminen



Hei Lännen sosiaalialan työntekijä!

Tuletko mukaan kevään 2011 aikana pidettävään pohdinta – ja ideointiryhmään? Teen sosiaalityön maisteriopintoihini liittyvää käytäntötutkimusta aikuissosiaalialan työntekijöiden näkemyksistä yhteisö- ja rakenteellisesta työstä. Voimme pohtia yhdessä näiden työotteiden merkityksiä aikuisten parissa tehtävässä sosiaalialan työssä.

Ryhmäläisten toivotaan tuovan esille omia toiveitaan aihepiirin käsittelystä ja pyrin tuomaan yhteiseen pohdintaan aihepiiriin liittyvää tutkimusta ja menetelmiä. Tapausesimerkkinä voimme käyttää Pikku Huopalahdesta tekeillä olevaa yhteisöanalyysiä.

Ryhmä kokoontuu Hopealan asukastilassa viisi kertaa **13.4, 29.4, 12.5, 26.5** ja **16.6** klo 14.30–16. Toivoisin, että ryhmäkerrat voidaan nauhoittaa tutkimusaineistoksi.

Varmistaisitko vielä mukaantulosi joko tytti.tonteri@hel.fi tai tytti.tonteri@helsinki.fi Olisi hienoa, jos pääset mukaan mahdollisimman monelle kerralle. Osallistumisesi on kuitenkin arvokasta, vaikka et pystyisi tulemaan mukaan jokaiseen tapaamiseen.

Parhain terveisin,

Tytti Tonteri

Hei!

Olen tehnyt kevään aikana sosiaalityön maisteriopintoihini liittyvää käytäntötutkimusta aikuissosiaalialan työntekijöiden näkemyksistä yhteisö- ja rakenteellisesta työstä. **Osana käytäntötutkimustani kerään aineistoa ryhmäkeskusteluiden lisäksi myös oheisella pienimuotoisella kyselyllä.**

Tavoitteenani on selvittää miten te sosiaalialan työntekijät Läntisellä sosiaaliasemalla määrittelette yhteisöllisen ja rakenteellisen työotteen sekä millaisia osallistumisen ja vaikuttamisen paikkoja yhteisö- ja rakenteellisessa työssä voisi teidän mielestänne olla.

Tutkimusaiheen tekee ajankohtaiseksi tuleva organisaatiomuutos.

Tavoitteenani on nostaa esille sosiaalialan työntekijöiden mielipiteitä. Pyrin rakentamaan Pro Graduani tutkimusaiheen ympärille ja nyt kerään alustavaa materiaalia, jonka avulla tutkimusta voi suunnata. Kokoan ryhmäkeskusteluiden materiaalia Y-kansioon (Yhteistyöfoorumit/Aluetyö/Pikkis/Tyttis) , johon voit halutessasi tutustua.

Jättäisitkö vastaukset joko s-postilla tai lokeroon 30.6 mennessä.

Käsittelen vastaukset nimettöminä. Kirjoitan käytäntötutkimuksesta tutkimusraportin ja esittelen käytäntötutkimustani työyhteisössä ja yliopistolla syksyllä 2011. Informoin lähemmin tarkemmista päivämääristä.

Kyselyn löydät sivun kääntöpuolelta, tarvittaessa voit jatkaa vastauksia toiselle paperille. Lyhytkin vastaus on merkittävä!

Liite 4

Ryhmäkeskustelujen teemoja

1. kerta 13.4 2011

- Virittäjänä Hesarin vieraskynässä 25.11 2007 julkaistu Leena Eräsaaren artikkeli Julkista sektoria on tehostettu yhteisöllisyyden kustannuksella
- Oma määritelmä yhteisölliselle ja rakenteelliselle työotteelle
- Visioista (STM, SHL laki, Sosiaaliasemien toiminnan kehittämissuunnitelma) keskustelua
- Odotusten läpikäyntiä käytäntötutkimukselle
- Materiaalipaketin jakaminen

2. kerta 29.4 2011

- Alussa koontia ensimmäisestä kerrasta ja ajatuksia siitä mitä se herättää; millaista yhteisöllinen ja rakenteellinen työote voivat olla aikuissosiaalityössä?
- Pikku Huopalahden alueanalyysi prosessin esittelyä: mitä rooleja aikuissosiaalityöntekijällä tässä prosessissa? Kuinka paljon mukaan? Minkälainen prosessi mielekästä aikuissosiaalityössä?

3. kerta 12.5 2011

- Virittäjänä koontia edellisistä kerroista
- Virittäjänä artikkelin yhteenvedo: Närhi, Kati (2003) Sosiaalityöntekijät paikallisen tason vaikuttajina Teoksesta Närhi The Ecosocial approach in Social Work and the Challenges to the Expertise of Social Work

4. kerta 26.5 2011

- Virittäjänä koontia edellisistä kerroista ja siihen liittyvää tutkimusta
- Keskustelua Pikku Huopalahden prosessin etenemistä: esimerkiksi asukasfoorumi alueella Mikä on sosiaalityön paikka yhteisösosiaalityössä?

5. kerta 16.6 2011

- Virittäjänä koontia tutkimuskysymysten alle edellisistä ryhmäkerroista: mitä yhteisöllinen työote voisi olla aikuissosiaalityössä ja millaisia haasteita ja tuen tarpeita esiintynyt
- Virittäjänä rakenteellisen työn koontia aiemmista ryhmäkeskusteluista ja teoriaa rakenteellisesta työotteesta

6. JOHTOPÄÄTÖKSET

Päivi Jouttimäki ja Saija Kangas

Visio vahvasta aikuissosiaalityöstä -hankkeen aikana läntisellä sosiaaliasemalla on selvitetty sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä työstään ja sen muuttuvista tarpeista sekä kehitetty uudenlaista aikuissosiaalityötä. Aikuissosiaalityö kunnallisena palveluna tuntuu olevan murrosvaiheessa organisaatioiden uudistuessa ja sosiaalityöntekijöiden ja sosiaaliohjaajien ammattikuntien hakiessa ominta erikoisosaamistaan. Tässä hankeraportissa olemme kuvanneet käytäntötutkimuksellisin periaattein aikuissosiaalityön nykytilaa, moninaista asiakaskuntaa, sosiaalityöntekijöiden työmenetelmiä ja uudenlaisten työotteiden kehittämistä niin asiakkaita kuin työntekijöitäkin voimavaraistavaan suuntaan.

Toimeentulotuki raamittaa edelleen kunnallisessa aikuissosiaalityössä työn sisältöä hyvin paljon. Hankkeen kautta on tullut näkyviin muun muassa se, että lakisääteisyys pakottaa sosiaaliasemilla tehtävää työtä tiettyyn struktuuriin, jossa toimeentulotuen myöntäminen korostuu. Tästä seuraa kokonaisuuden kannalta etuuskäsittelylle ja sosiaaliturvatyölle ylikorostunut asema suhteessa sosiaalityöhön. Toimeentulotukipäätösten tekemisen siirtyminen yhä enemmän etuuskäsittelijöille ja sosiaaliohjaajille on kuitenkin tuonut tilaa aikuissosiaalityön kehittämislle myös kunnallisissa palveluissa. Toimeentulotuen nähdään yhä harvemmin olevan sosiaalityön tärkein sisältö. Sosiaalityöntekijöiden asiakasmäärät ovat kuitenkin olleet viime vuosina valtavat; yleisesti sosiaalityöntekijän vastuulla on ollut 120, jopa yli 150 asiakasta jatkuvasti. Tällaisessa tilanteessa, väestö- ja päätösvastuun painaessa, sosiaalityö voi olla vain asiakkaiden akuuttiasioiden hoitamista eikä työn suunnitelmallisuuden tarkoitus aina toteudu.

Visio vahvasta aikuissosiaalityöstä -hankkeen alkaessa oli sovittu esimiesten ja sosiaalityöntekijöiden kesken, että kaikkien sosiaalityöntekijöiden työajasta voidaan käyttää 10 % kehittämistyöhön. Sen turvin ja kehittävien sosiaalityöntekijöiden vakanssien tuella oletimme hankkeen kehittämistyön onnistuvan. Käytännössä ei kuitenkaan sovittu työntekijäkohtaisesti, miten tuo kymmenen prosentti kehitettävissä kunkin työntekijän työajassa ja työtavassa toteutuu. Hyvistä aikeista huolimatta kiireisessä sosiaalityöntekijän arkityössä tuntuukin olevan tyypillistä, ettei aina ole mahdollista käyttää sovittua aikaa kehittämistyöhön. Työntekijän ammatillisen osaamisen kehittämislle ei virka-ajasta tunnu löytyvän säännöllistä tilaa. Ilmeni myös, että sosiaalityöntekijöillä ja myös johtavilla sosiaalityöntekijöillä keskenään on ollut eriäviä näkemyksiä siitä, mitä kaikkea pitäisi sisältyä tuohon kymmeneen prosenttiin. Näin ollen onkin jäänyt kunkin yksittäisen työntekijän omaan harkintaan, miten hän on toteuttanut kehittämiseen käytettävän ajan mahdollisuutta. Läntisen sosiaaliaseman sosiaalityöntekijöillä on kyllä ollut hankkeikana yhteistä keskusteluaikaa sosiaalityöstä ja sen kehittämislle ainakin kerran kuukaudessa toteutettujen

sosiaalityöntekijöiden foorumien rajoissa (1,5–2 h/kk). Näitä foorumeja on kiitettävä siitä, että ne ovat aina keskittyneet nimenomaan sosiaalityöhön liittyviin asioihin ja usein niissä on voitu käyttää runsaasti aikaa hankkeen kehittämisteemojen käsittelyyn. Monta kertaa nämä foorumit ovat kuitenkin olleet tupaten täynnä asioita, ja välillä onkin tuntunut siltä, ettei foorumin kahden tunnin aika ole aina riittävä syvälliseen keskusteluun pääsemiseen. Foorumeiden lisäksi sosiaalityöntekijöillä on myös ollut joitakin erillisiä kehittämisiltapäiviä tai kokonaispäiviäkin, jolloin on voitu keskittyä hankkeen teemoihin.

”Visio vahvasta aikuissosiaalityöstä” on ollut kaksivuotinen aikuissosiaalityön kehittämishanke. Olemme välillä miettineet, onko kunnallista sosiaalityötä mahdollista kehittää vain erillisten hankkeiden tai projektien avulla. On huolestuttavaa, jos varsinaiseen perustyöhön ei voida sisällyttää riittävää määrää kehittämistyötä ja mahdollisuuksia luoda uusia työn tekemisen tapoja. Viime vuosina on välillä tuntunut siltä, että kaikki uusi ja hyvä ja uudet työmahdollisuudet aikuissosiaalityöhön tulevat vain määräaikaisten hankkeiden ja projektien kautta (esim. Laajentamo, Voimalinja). Näiden hankkeiden työntekijät tulevat pääosin aina sosiaaliviraston ulkopuolelta ja lähtevät pois hankkeiden päättyessä. Sen sijaan varsinaiseen viraston perustyöhön – sosiaaliaseman aikuissosiaalityöhön, johon myös voitaisiin kehittää uudenlaisia työtapoja ja jota toteuttaisivat viraston omat nykyiset työntekijät – ei ole saatu juurikaan lisäresursseja. Poikkeuksena onkin tämä Visio vahvasta aikuissosiaalityöstä -hanke, joka kuitenkin on myös määräaikainen (kehittämishanke). Myös Kirsi Juhila nostaa esiin projektimaistumiseen liittyvän kritiikin siitä, että kunnalliseen aikuissosiaalityöhön ei tunnu löytyvän riittävästi resursseja. Erilaisiin muutoksiin tähtääviin kehittämishankkeisiin sen sijaan on ollut rahaa tarjolla useammin kuin perinteiseen perustyöhön. Kritiikki kohdistuukin ennen muuta siihen, että perusauttamistyö, joka tarjoaa huono-osaisimmille kansalaisille jatkuvuutta ja pysyvyyttä, on heikosti resursoitua ja tulee liian usein korvatuksi projektimuotoisilla hankkeilla. (Mt., 2008, 65.)⁵ Projekteilla ja hankkeilla on perusteluna usein se, että niiden avulla pystytään ehkä nopeammin reagoimaan muutoksiin kuin mitä pysyvän organisaation rakenteissa olisi mahdollista. Kuitenkin riittävästi perustyöhön panostamalla ja organisaation toimintaa joustavoittamalla voitaisiin välttää yksittäisten ja erillisten väliaikaisten hankkeiden tarve. Visio vahvasta aikuissosiaalityöstä -hanke ainakin antaa myönteisiä kokemuksia myös itse perustyössä tehtävästä kehittämistyöstä.

Kehittämishankkeella on ollut monta tehtävää ja tavoitetta. Käytäntötutkimuksen muodossa tehtävä kehittämistyö pyrkii nostamaan esiin toimivia hyviä käytäntöjä, jakamaan ja levittämään niitä laajemminkin käytettäväksi. Käytäntötutkimus on myös syvälle käytännön työhön menevää selvitystä, työn arviointia ja kyseenalaistamista. Jatkuvassa muutoksessa eletessä ja työskenneltäessä käytäntötutkimus pyrkii kokoamaan ja kehittämään uusia työskentelytapoja. Erja Sauraman ja Ilse Julkusen (2009) mukaan käytäntötutkimus voi parhaimmillaan toimia

⁵ Jokinen & Kirsi Juhila (toim.): Sosiaalityö aikuisten parissa. Tampere: Vastapaino, 48–81.

muutosprosesseissa yhteiskunnallisena käytäntönä, joka kykenee yhdistämään yhteiskuntatieteiden kolme funktiota – konstativisen (jatkuvuutta ylläpitävän), kriittisen (vallitsevaa kyseenalaistavan) ja konstruktivisen (uudelleen rakentuvan) – sekä hyödyntämään näitä kaikkia hedelmällisellä tavalla (mt., 2009, 303) ⁶.

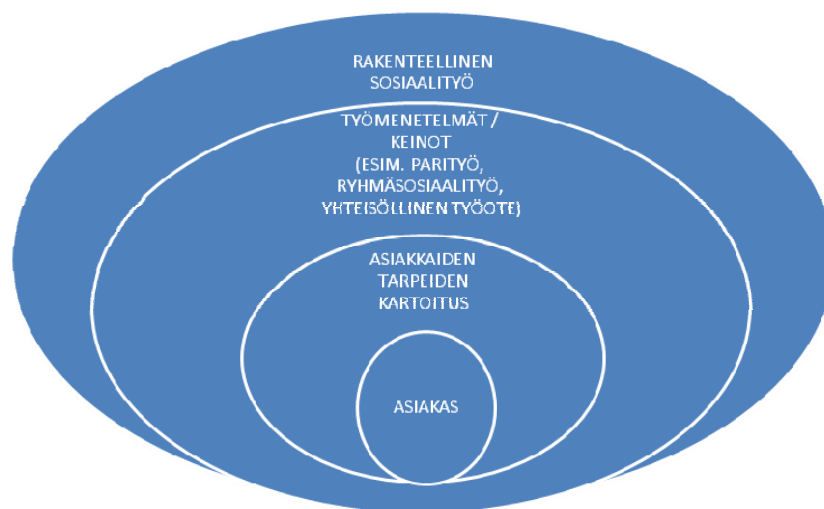
Visio vahvasta aikuissosiaalityöstä -hankkeen hankesuunnitelmassa luonnosteltuihin tavoitteisiin on vastattu seuraavasti (Taulukko 1).

⁶ Saurama, Erja & Julkunen, Ilse (2009): Lähestymistapana käytäntötutkimus. Teoksessa Mikko Mäntysaari, Anneli Pohjola & Tarja Pösö (toim.): Sosiaalityö ja teoria. Juva: PS-kustannus, 293–314.

Taulukko 1. Hankkeen tavoitteet ja tulokset

Hankkeen tavoitteet	Hankkeen kehittämisen kohde ja tulokset
1. Aikuissosiaalityön vahvistaminen ja merkityksen kirkastaminen sosiaaliasemakontekstissa	Kehitettiin monipuolisesti aikuissosiaalityötä ja kartoitettiin sosiaalityöntekijöiden asiakaskunnan elämäntilanteita ja palvelutarpeita. Keskityttiin aikuissosiaalityön tulevaisuuteen sosiaaliasemakontekstissa ja tuloksena tuli suosituksia jatkokehittämiseksi.
2. Aikuissosiaalityön työmenetelmien kehittäminen ja kehittämislähtöinen käytäntötutkimus	Kehitettiin parityötä, ryhmäsosiaalityötä ja yhteisöllistä työtettä käytäntötutkimuksen keinoin.
3. Vahvistaa perustyön tasolla sitä, mikä jo toimii ja missä on osaamista	Asiakaskunnan kartoituksen perusteella sosiaalityötä ja käytettyjä menetelmiä tuotiin esiin ja hyviä työkäytäntöjä (esim. parityö) on jatkettu sosiaaliasemalla.
4. Luoda asiakastyöhön ennakkoivia menetelmiä, jotta voidaan olla yhteiskunnan ja muun palvelujärjestelmän muutoksia askeleen edellä. Vahvistaa ennaltaehkäisevää työtettä ja luoda keinoja palvelujen oikea-aikaiseen kohdistamiseen.	Sosiaalityöntekijöiden asiakaskunnan systemaattinen kartoitus voi olla tietoa tuottava ennakkoiva menetelmä. Ryhmäsosiaalityö ja yhteisöllinen sosiaalityö nähdään ennaltaehkäisevää työotteena.
5. Luoda tiedon välittämisen ja sosiaalisen raportoinnin väyliä	Hankkeessa kertynyttä tietoa välitetään monipuolisesti ja sosiaalisen raportoinnin aloittamiseksi tehdään ehdotuksia.
6. Lisätä aikuissosiaalityön näkyvyyttä yhteiskunnassa, edesauttaa aikuissosiaalityöntekijöiden toimimista oman alansa tiedottajina tai vaikuttajina.	Aikuissosiaalityö tuli näkyvämmäksi sosiaaliasemalla ja yhteistyöympäristössä. Hanketta esiteltiin kansainvälisissä ja valtakunnallisissa seminaareissa, verkostotapaamisissa ja vierailuilla. Sosiaalityöntekijöitä rohkaistiin miettimään sosiaalityön tulevaisuutta, osallistumaan yhteiskunnalliseen keskusteluun ja toimimaan aktiivisesti organisaatiomuutoksessa.
7. Kehittämistyö nähdään kaikkien sosiaalityöntekijöiden perustyönä.	Kaikkien sosiaalityöntekijöiden työajasta on esimiesten tuella sovittu käytettäväksi 10 % kehittämistyöhön.
8. Tavoitteena on, että sosiaaliasema koetaan yhä paremmaksi opetuksen kontekstiksi.	Sosiaalityön opiskelijat saivat käytännön opetusta läntisellä sosiaaliasemalla ja työn havainnointimahdollisuuksia muilla aikuissosiaalityön toimipaikoilla. Kehittämisteemoja esiteltiin opiskelijoille ja he tekivät niistä käytäntötutkimuksia.
9. Löytää pääkaupunkiseudullisen yhteistyön mahdollisuuksia aikuissosiaalityön aseman vahvistamiseksi.	Praxis-toiminta laajenee Helsingissä muihin toimipisteisiin ja muihin pääkaupunkiseudun kuntiin.

Hankkeen kehittämisteemat on koottu Kuvioon 1. Asiakkaan nähdään olevan keskiössä kaikissa hankkeen kehittämisteemoissa: sosiaalityöntekijöiden asiakaskunnan ja heidän tarpeidensa kartoituksessa sekä uusien työmenetelmien kehittämisessä (parityö, ryhmäsosiaalityö, yhteisöllinen työote). Sosiaalityötä pyritäänkin tekemään kaikilla tasoilla asiakkaan parhaaksi, asiakaslähtöisesti. Lisäksi rakenteellisen sosiaalityön voidaan nähdä olevan tavoiteltava ja kokoava tausta-ajatus; kaiken sosiaalityön asiakkaisiin liittyvän toiminnan yhteiskunnallisen tason tavoite.



Kuvio 1. Hankkeen kehittämisteemat

Sosiaalityöntekijöiden asiakaskunnan kartoituksessa tutkittiin, keitä ovat aikuissosiaalityön asiakkaat ja miten asiakkaiden tarpeisiin vastataan. Kyseessä oli poikkileikkaus läntisen sosiaaliaseman sosiaalityöntekijöiden luona käyneistä asiakkaista. Kyselyn ajankohtana keväällä 2010 kerättiin tietoja yhteensä 327 asiakkaan tilanteesta. Vastauksissa on jonkin verran enemmän arvioita miesasiakkaiden tilanteista kuin naisasiakkaiden tilanteista. Ikäjakaumaltaan asiakkaat olivat suurimmalta osin 30–44-vuotiaita sekä toiseksi suurimpana ryhmänä 45–65-vuotiaita. Sen sijaan uusista asiakkaista valtaosa oli alle 29-vuotiaita. Suurin osa asiakkaista oli naimattomia, eli he asioivat ja asuvat yksin. Kolmanneksella asiakkaista äidinkieli oli jokin muu kuin suomen kieli. Sosiaalityön asiakkaista 23 % oli vailla omaa asuntoa. Ammatillinen koulutus puuttui tai oli kesken melko monelta sosiaalityön asiakkaalta (44 %). Kuitenkin kolmasosalla asiakkaista oli suoritettuna ammattitutkinto tai korkeakoulututkinto. Työttömiä sosiaalityön asiakkaista tutkimusajankohtana oli 60 % työttömyyden painoutuessa 30–44 vuotiaisiin asiakkaisiin. Kartoituksen mukaan asiakkaiden elämään vaikuttavat päihteiden käyttö ja erilaiset riippuvuudet enemmän kuin muut terveyteen liittyvät ongelmat. Sosiaalityöntekijöiden tietojen mukaan asiakkaiden asiantiverkostot painottuvat ensisijassa työ- ja elinkeinotoimistoon, toissijaisesti asiakkaiden vanhempiin, sukulaisiin ja ystäviin tai muihin läheisiin ihmisiin sekä kolmanneksi eniten terveysasemalle.

Tutkimuksen mukaan psykososiaalinen työote aikuissosiaalityössä on oletettua vähäisempää. Asiakkaat tulevat sosiaalityöntekijän ajanvaraukselle yleisimmin tilanteensa alkuarviointia varten tai kokonaistilanteensa selvittämiseksi, etuuksiin tai taloudelliseen tilanteeseen liittyvien asioiden selvittämiseksi tai muun seurantatapaamisen vuoksi. Ajanvarauksen syinä ovat usein myös työttömyyteen ja työllistymiseen liittyvät asiat sekä asumiseen liittyvät asiat. Asiakkaiden tarpeisiin sosiaalityöntekijät vastaavat useimmiten antamalla yleistä ohjausta ja neuvontaa, selvittelemällä akuutteja asioita ja asiakkaiden ongelmia yhdessä asiakkaiden kanssa, tekemällä tilannearvion tai palvelutarpeen arvion, myöntämällä taloudellista tukea, esimerkiksi harkinnanvaraista ja ennaltaehkäisevää tukea, tai antamalla psykososiaalista tukea muutos- ja kriisitilanteissa. Näin ollen aikuissosiaalityö näyttäytyy asiakkaan ongelmiin reagoivana työnä, joka usein kytkeytyy taloudellisten asioiden ympärille.

Asiakaskartoituksen aineistossa sosiaalityön työskentelyn tavoitteet keväällä 2010 painottuivat asiakkaan työllistymiseen ja työn hakemisen motivoimiseen, taloudellisen tilanteen paranemiseen tai tilapäisten taloudellisten vaikeuksien selvittämiseen sekä asunnon saamiseen asiakkaalle. Neljäntenä tavoitteena olivat asiakkaan arjessa selviytymisen tukeminen ja ensisijaisten etuuksien hankkiminen. Työttömiä asiakkaita ohjataan hieman useammin päihdepalvelujen piiriin kuin mielenterveyspalveluihin, mutta koko aineiston asiakaskuntaa tarkasteltaessa asiakkaita ohjataan ensisijassa mielenterveyspalveluihin ja vasta toiseksi päihdepalveluihin. Saatavilla olevien mielenterveyspalvelujen määrä ja laajuus eivät näytä vastaavan nykyistä palvelutarvetta.

Käytettyinä sosiaalityön työmenetelminä mainittiin useimmiten motivoiva haastattelu tai parityö. Muiden viranomaisten ja asiakkaan lähiverkoston kanssa tehdään jonkin verran yhteistyötä, useimmiten työvoimahallinnon, vuokranantajien, asumisneuvojen sekä asiakkaan lähiverkoston kanssa. Sosiaalityöntekijät arvioivat, että neljäkymmentä prosenttia asiakkaista hyötyisi moniammatillisen yhteistyön lisäämisestä. Yhteistyötä halutaan lisätä erityisesti työ- ja elinkeinotoimistojen ja työvoiman palvelukeskuksen sekä A-klinikan kanssa. Sosiaalityöntekijät arvioivat lähes yhtä suuren asiakasmäärän hyötyn myös tiiviimmästä asiakassuhteesta kuin tutkimushetkellä oli mahdollista toteuttaa. Reilulle kolmasosalle asiakkaista pidettiin hyödyllisinä toimintavaihtoehtoina myös kohdennettua ryhmä- tai vertaistukitoimintaa, kursseja ja työpajoja.

Asiakaskartoituksen keskeisenä tuloksena ilmeni, että aikuissosiaalityöntekijöiden työ keskittyy pääosin kolmen teeman ympärille: työttömyys, asunnottomuus ja taloudellinen tuki. Nämä teemat tulivat esiin niin asiakkaiden tilanteiden taustatekijöissä, sosiaalityön työskentelyn tavoitteissa kuin asiakkaan tilannetta määrittävissä yhteiskunnallisissa seikoissakin. Sosiaalityöntekijät joutuvat siis kohtaamaan asiakkaita vaikeissa yhteiskunnallisissa tilanteissa, joihin ei välttämättä löydy nopeita ratkaisuja. Työllisyystilanteessa korostui työpaikkojen vähäisyys, asumisessa vaikeus löytää vuokra-asuntoa ja etuuksissa niiden riittämättömyys kohtuulliseen elämään. Aikuissosiaalityön asiakkaiden

työllistymisen tukemiseen tulisikin löytää yksilöllisiä vaihtoehtoja, joissa työllistymisen lähtökohdat ja tuen tarpeet voivat vaihdella paljonkin. Erityisesti yksin asuvien on ollut vaikea saada edullista kaupungin vuokra-asuntoa. Taloudellisista seikoista korostuivat asiakkaiden velkaantuminen ja taloudelliset ongelmat. Myös ensisijaisten etuuksien kuten Kelan maksamien sosiaaliturvaetuuksien riittämättömyys tai täydellinen tulottomuus nousivat kartoituksessa selvästi esiin.

Vaikeissakin elämäntilanteissa olevilta asiakkailta sosiaalityöntekijät löytävät kuitenkin monenlaisia vahvuuksia ja voimavaroja; esimerkiksi lähes puolella asiakkaista läheisten ihmissuhteiden ylläpitäminen vanhempiin, perheeseen ja seurustelukumppaniin. Lisäksi reilussa kolmasosassa vastauksissa korostuivat asiakkaiden myönteinen elämänasenne ja optimismi, tavoitteellisuus elämässä ja valmius tarttua erilaisiin tilaisuuksiin sekä hyvät sosiaaliset resurssit. Tutkimusaineiston maininnat asiakkaiden hyvistä sosiaalisista resursseista (lähes neljälläkymmenellä prosentilla asiakkaista) purkavat käsityksiä siitä, että sosiaalityöntekijöiden asiakkaina olisi etupäässä sosiaalisesti taitamattomia ihmisiä. Suurinta osaa sosiaalityön asiakkaista pyritään voimaannuttamaan parantamalla heidän kokonaistilannettaan sekä osin myös pyrkimällä tarjoamaan heille jotain matalan kynnyksen toimintaa. Yllättävää kuitenkin on, että melko suuri määrä (15 %) sosiaalityöntekijöistä ei ole kartoittanut asiakkaan voimavaroja lainkaan tai ei osaa nimetä yhtään asiakkaan voimavaraa tai vahvuutta. Tällaisessa tilanteessa voi asiakkaan kanssa työskentely ja ratkaisujen etsiminen olla haasteellista. Voidaankin miettiä, tulisiko sosiaalityöntekijöiden selvittää asiakkaiden voimavaroja nykyistä enemmän ja auttaisiko asiakkaan voimavarojen tunteminen sosiaalityöntekijää parempaan yhteistyöhön asiakkaan kanssa.

Tutkimusaineiston mukaan on huolestuttavaa, että aikuissosiaalityö ei näytä tavoittavan nuoria alle 30-vuotiaita miehiä, joiden riski yhteiskunnasta syrjäytymiseen on todettu suureksi. Nuorten miesten vaikeuksiin tarvitaan varhaista puuttumista, sillä pitkittyessään sosiaaliset ongelmat voivat kärjistyä syviksi ja tuen tarve suureksi. On mahdollista, ettei nuorilla miehillä ole siinä elämänvaiheessa halukkuutta muutokseen tai sosiaalityöntekijän tapaamisiin sitoutumiseen, mutta on myös mahdollista, etteivät nykyiset sosiaaliviraston palvelut ole heille mielekkäitä ja tarkoituksenmukaisia. Asiakaskartoitustutkimuksesta jää pohdittavaksi myös, kuinka sosiaalityöntekijöiden käytännön tietoa ja asiantuntemusta hyödynnetään palvelujen järjestämisessä ja tuetaanko sosiaalityöntekijöiden työssä jaksamista riittävästi. Työssä havaittuihin kriittisiin kohtiin tulisi puuttua yhdessä muiden työntekijöiden ja asiakkaiden kanssa. On löydettävä kanavat, joiden kautta työntekijä voi ilmaista yhteiskunnallisia, työhönsä vaikuttavia ongelmia. Nykyisillä asiakastyöskentelyn tavoilla oman työn sisällöllinen kehittäminen vaikuttaa haasteelliselta.

Asiakkaiden ja heidän tilanteidensa tunteminen on tärkeää, jotta sosiaalityössä pystytään reagoimaan yhteiskunnan epäkohtiin ja asiakkaiden tilanteissa tapahtuviin muutoksiin. Kootun tiedon pohjalta on mahdollista toteuttaa sosiaalista raportointia ja toimia tiedottaja-vaikuttajina. Asiakkaan tarpeiden

ja voimavarojen kartoitus on myös lähtökohta suunnitelmallisen sosiaalityön onnistumiselle. Tällä tavalla toteutettuna asiakaskartoitus on kuitenkin työläs tehtävä, sillä asiakaskartoituksen kyselylomake oli sivumääräisesti melko laaja, 14,5 sivua, ja sen täyttämiseen tuntui välillä olevan vaikea löytää aikaa kiireisessä työssä. Jatkossa on mietittävä, miten esimerkiksi kaupungin asiakastietojärjestelmää voisi kehittää siten, että sosiaalityöntekijä saisi sen avulla kerättyä asiakaskunnastaan tarvitsemansa tiedot ilman, että täytyy turvautua erillisellä ohjelmalla tehtyyn suuritöiseen kyselyyn.

Parityö valittiin sosiaalityön työmenetelmistä kehittämiskohteeksi perusteinaan erityisesti työssä jaksaminen ja asiakkaan parempi kuulluksi tuleminen sekä oikeusturvan paraneminen. Tarkoituksena oli myös jäsentää työyhteisön yhteistä näkemystä parityöstä ja sen hyödyistä. Sosiaalityöntekijät kokeilivat parityötä muutaman kuukauden intensiivijaksolla syksyllä 2010. Kokeilujakson aikana järjestettiin sosiaalityöntekijöiden yhteisiä parityön ryhmäkeskustelutilaisuuksia, jotka nauhoitettiin, litteroitiin ja analysoitiin. Ryhmätapaamisissa keskusteltiin etukäteen valittujen teemojen pohjalta työparityöskentelyn aloittamisesta, työnjaosta ja yhteisestä työskentelystä, yhteistyön reflektoinnista ja palautteenannosta, asiakasnäkökulmasta sekä saatujen kokemusten arvioinnista.

Yhteiset keskustelut mahdollistivat parityön kokemusten jakamisen. Asiakastyöprosessia tarkasteltiin sekä työntekijän että asiakkaan näkökulmista. Kehittämisprosessin yksi keskeinen havainto oli työparityön legitimitietakeskustelu; onko sosiaalityöntekijöillä lupa ja todellinen mahdollisuus tehdä työparityötä. Siirtyessään työparityöhön sosiaalityöntekijät joutuivat ponnistelemaan asemoidakseen itsensä ja toisensa tilanteisiin, joissa he yleensä toimivat yksin. Toisaalta yhdessä tekeminen koettiin myös vapauttavana ja voimia antavana. Yhdessä työskentelyn koettiin keventävän työtaakkaa, kun työtä jaettiin konkreettisina työtehtävinä, keskusteluina asiakkaan tilanteesta sekä kollegan antamana palautteena. Keskusteluaineiston pohjalta näyttää siltä, että työparityöskentely voi toimia ammatillisen kehittymisen ja sosiaalityön laadun parantamisen keinona.

Ryhmässä keskusteltiin myös reflektiivisestä ja dialogisesta tavasta tehdä työparityötä. Ollakseen reflektiivistä työparityöhön on yhdistettävä jokin tapa ottaa etäisyyttä tilanteeseen, vuorovaikutukseen tai tilanteen pinnan alla olevaan. Työparityö ei kuitenkaan vaadi mitään tiettyä, toimintaa jähmettävää toimintamallia. Työparityön idea on vapauttaa resursseja, lisätä työn vaikuttavuutta ja vähentää kuormittavuutta. Työparityön mahdolliseksi reflektoinnin työkaluksi kehitettiin väljästi sovellettava kehikko, jonka avulla voidaan tarkastella yhteistyösuhteiden muodostumista, asiakkaan tilannetta, tavoitteita ja toimijuutta sekä yhteisen työskentelyn tulevaisuuteen suuntaavaa tarkastelua. Painopiste reflektoinnissa on voimavaroissa, onnistumisissa ja mahdollisuuksissa. Lähtökohtana on yhtäältä voimavarakeskeinen näkökulma asiakkaaseen ja

sosiaalityöntekijöihin, toisaalta myös käsitys siitä, että toimimme erilaisissa suhteissa ja tilanteissa. Asiakastapaamisista pyritään rakentamaan dialogisempia kohtaamisia, joissa asiakkaalle voi avautua vaihtoehtojen maailma. Työparityöskentely avaa mahdollisuuden reflektiiviseen tapaan kohdata ja työskennellä aikuissosiaalityön asiakkaiden kanssa. Tärkeänä pidettiin myös työparityön työmenetelmäksi valitsemisen perustelemista joko asiakkaan tai työntekijän hyödyn perusteella.

Sosiaalityöntekijöille tehtiin myös yksilökohtaisia teemahaastatteluja parityöaiheesta. Tarkoituksena oli pohtia parityöskentelyn kehittämistä työtapana. Parityöskentelyn määrittäminen ja erottaminen yhteistapaamisesta tai yhteistyöstä on ollut tärkeää. Haastattelujen sisällön perusteella parityöhön liittyvät keskustelut jäsentyivät jakamista, työhyvinvointia sekä ammatillisuuden vahvistumista kuvaaviin ilmaisuihin ja esimerkkeihin. Jakaminen muodostui eräänlaiseksi yläkäsitteeksi muihin parityön hyötyihin nähden. Jakaminen liittyi mm. työtehtävien, tunnetilan, kokemuksen ja asiakastapauksen jakamiseen. Jakamisen mahdollisuus on myös merkittävin erottava tekijä verrattaessa parityöskentelyä yksilötyöhön, jossa jakamisen mahdollisuutta ei samalla tavalla ole. Parityöskentelyn katsottiin lisäävän sekä asiakkaan että työntekijän turvallisuudentunnetta.

Yhdessä toisen sosiaalityöntekijän kanssa työskenteleminen koettiin voimavaroja lisääväksi. Sosiaalityöntekijöiden työhyvinvointi lisääntyy jakamalla asiakastapaamisessa syntyneitä tunnekuormia. Parin kanssa voi puhua ääneen asiakastilanteen kokemukset, tavoitteet ja tehdyt ratkaisut. Työntekijät kuvasivat näkökulmien laajentumista ja monipuolistumista parityöskentelyssä. Parityöskentelyllä on myös työnohjauksellinen merkitys reflektion mahdollisuuden tarjoajana. Parityöskentelyllä voidaan saada vetovoimaa ja voimavaroja aikuissosiaalityöhön. Kokemuksen mukaan parityöskentely tekee työnteosta mielekkäämpää.

Parityöskentelyn prosessiin kuuluvat etukäteisvalmistelut ja jälkipuinti. Reflektio mahdollistaa työssä oppimisen ja oman työn arvioinnin. Siksi parityöskentelyn jälkipuintia, tapaa purkaa parityötapaaminen, olisi kehitettävä edelleen. Yhteinen näkemys parityöskentelyn prosessista on vielä jäsentymässä. Parityöskentelyn tarkastelu asiakastyön prosessina olisikin oma tärkeä ja mielenkiintoinen tutkimus- ja kehittämiskohteensa, jossa esimerkiksi asiakkaan näkökulma voisi olla lähtökohtana.

Ryhmämuotoinen sosiaalityö tarjoaa asiakkaille vaihtoehtoisen ja uudenlaisen sosiaalityön palvelumuodon. Hankkeen aikana kehitettiin sosiaalityöhön perustuvaa ryhmätoimintaa, jossa käytettiin työmenetelmänä valokuvausta ja elämäntilanteesta ja tavoitteista keskustelua. Tavoitteena oli etsiä uusia tapoja tehdä sosiaalityötä ja lisätä työn vaikuttavuutta aktivoimalla asiakkaita. ”Elämäni kuvat” -sosiaalityön ryhmiä järjestettiin vuoden 2011 aikana kolme kertaa. Jokaisen ryhmän toteutus suunnitelma on aina kehittynyt edellisen ryhmän pohjalta. Ryhmäläisten antamaa palautetta on pyritty hyödyntämään jatkosuunnittelussa. Ryhmäprosessi on kestänyt kuuden viikon

ajan, ryhmä on kokoontunut kerran viikossa parin tunnin ajan. Ryhmät ovat olleet suljettuja pienryhmiä. Ryhmien vetäjinä toimivat kaksi kehittävää sosiaalityöntekijää.

Ryhmämuotoisen sosiaalityön kohderyhmänä ovat ihmiset, sosiaaliaseman asiakkaat, jotka haluavat jäsentää omaa elämäntilannettaan ryhmässä. Ryhmät ovat kiinnostaneet erityisesti 40–60-vuotiaita sosiaaliaseman pitkäaikaisasiakkaita. Enemmistö ryhmiin osallistuneista on ollut naisia. Ryhmän maksimikokona on pidetty kahdeksaa henkilöä ihanteellisen ryhmäkoon ollessa 5–6 henkilöä, jolloin kaikille pystytään takaamaan riittävän paljon aikaa kuvien käsittelyyn ja keskusteluun. Ryhmään osallistujille on tarvittaessa lainattu digikamerat sosiaaliasemalta. Ryhmän keskusteleavasta luonteesta juontuu ajatus narratiivisuudesta metodologisena viitekehyksenä sosiaalityön ryhmätyöskentelylle. Ryhmäläisten kuvien kautta välittyvät kertomukset ja tarinat heidän elämästään. Kuvien avulla saa otettua etäisyyttä tarkasteltavana olevaan asiaan. Etäisyydenotto mahdollistaa asian käsittelyn laajemmalla tasolla. Kuvien käytössä tekninen lahjakkuus tai taiteellinen vaikutelma ovat toissijaisia. Tärkeämpää on, että ryhmän jäsenet saavat ilmaista itseään ja toimia kuvauksen avulla.

Sosiaalityön periaatteet näkyvät ryhmässä muun muassa suunniteltuna ryhmän ohjelmana ja prosessina, ryhmätapaamisten ohjatussa elämäntilanteen ja tavoitteiden tarkastelussa. Ryhmään on joka tapaamiskerralle suunniteltu oma teemansa. Teemoja ovat elämän tärkeät ja kantavat asiat, elämän tavoitteet ja haasteet, elämän harmaa alue sekä uusi tarina – uudet mahdollisuudet. Viimeisellä ryhmätapaamisella teemana on muodostaa ryhmän yhteinen kuvakollaasi. Jokaisen ryhmätapaamisen päätteeksi annetaan ryhmäläisille seuraavan kerran teemaan, omaan elämään, liittyvä valokuvaustehtävä. Näin jokaisella on aina viikko aikaa orientoitua seuraavaan teemaan ja pohtia aihetta kuvaustehtävän avulla. Kustakin teemasta ryhmäläisiä pyydetään tuomaan kolme valokuvaa muille ryhmäläisille näytettäväksi. Nämä välitehtäviin liittyvät kuvat tulostetaan sosiaaliasemalla ryhmäläisille A4-kokoisiksi värivalokuviksi aina ennen ryhmätapaamisia.

Ryhmämuotoinen sosiaalityö toimii vaihtoehtona erityisesti yksilökohtaiselle sosiaalityöntekijän tapaamiselle. Ryhmässä keskustellen asioiden käsittelyssä voidaan päästä erilaiselle tasolle kuin vain kahden kesken keskusteltaessa. Valokuvat toimivat apuvälineinä omien ajatusten ja oman elämän jäsentämisessä. Ryhmän työskentely pyrkii voimavaraistamaan ryhmäläisiä; ryhmässä ei keskitytä vain ongelmakeskeiseen puheeseen, kuten sosiaalityössä voi usein käydä. Olennaista on myös ryhmäläisen saama vertaistuki muilta ryhmän jäseniltä. Ryhmätoiminnalla tavoitellaan kokemuksia onnistumisesta ja sosiaalisesta kanssakäymisestä. Tavoitteena on luoda ryhmään eteenpäin menevä, positiivinen, voimaannuttava ja vahvistava ilmapiiri.

Ryhmän ohjaajat pyrkivät myös tarkastelemaan sitä, miten tämäntyyppinen ryhmämuotoinen työskentely kytkeytyy sosiaalityön prosessiin. Vaikka ryhmään osallistuneet ovat hyvin avoimesti puhuneet elämäntilanteistaan ryhmässä, he eivät pääosin ole halunneet kerrottujen asioiden tulevan kirjatuksi asiakastietojärjestelmään. Haasteena ryhmämuotoisessa sosiaalityössä onkin se, miten

asiakkaan vastuutyöntekijät saivat tiedon ryhmäläisen aktivoitumisesta ja pystyisivät hyödyntämään ryhmässä saatua tietoa asiakkaan elämäntilanteesta jatkosuunnitelmien tekoon, sekä mitä asiakkaille voidaan tarjota onnistuneen ryhmäprosessin jälkeen.

Ryhmämuotoinen sosiaalityö voidaan nähdä ennaltaehkäisevänä ja vahvistavana, hyvinvoinnin parantamiseen ja muutokseen tähtäävänä työnä. Sosiaalityön tuleekin pyrkiä voimavaraistamaan asiakkaitaan pelkän ongelmakeskeisen työskentelyn sijaan. Sosiaalityön ryhmän kehittäminen on voimaannuttanut myös työntekijöitä ja antanut ideoita jatkossakin erilaiseen työn kehittämiseen.

Yhteisöllistä työtettä on tutkittu viidessä sosiaalityöntekijöiden ryhmäkeskustelussa sekä kirjallisen kyselyn avulla keväällä 2011. Ryhmäkeskustelut nauhoitettiin ja litteroitiin analyysia varten. Tavoitteena keskusteluissa ja kyselyssä on ollut selvittää, miten sosiaalityöntekijät näkevät yhteisöllisen ja rakenteellisen työorientaation ja sen mahdollisuudet aikuissosiaalityössä, sekä pohtia yhdessä ideoita siitä, miten ne voisivat alkaa toteutua käytännön työssä. Hankkeen aikana on myös aloitettu kokeilemaan alueanalyysijä, joissa koostetaan yhteisöä ja aluetta koskevia tietoja yhteen. Alueanalyysien teko on aloitettu Pikku Huopalahden alueesta, ja alustavana suunnitelmana on tehdä alueanalyysi kaikista läntisen suurpiirin asuinalueista.

Ryhmäkeskusteluissa kuului toive nähdä aikuissosiaalityön työnkuva nykyistä laajemmin. Sosiaalityöntekijöiden mielestä sosiaalityön organisoinnissa on menty liian rajatusti postinumeroiden ja tietyn ikäisten asiakkaiden mukaan, jolloin työntekijöiden oma näkökanta on vaarassa kutistua. Sosiaalityöntekijät toivovat yhteisösosiaalityön ja rakenteellisen sosiaalityön konkretisointia, sillä käsitteitä on nykyisellään vaikea hahmottaa. Sosiaalityöntekijät olivat yhtä mieltä siitä, että aikuissosiaalityössä yhteisöllisellä työotteella voi olla laajempi kenttä kuin alueellisella työotteella. Nykypäivänä esimerkiksi internetin kautta mahdollistuu paljon yhteisöllisyyttä. Nähtiin kuitenkin, että sosiaalityöntekijöiden on tiedostettava, että yhteisöt voivat olla sekä asiakasta tukevia että poissulkevia, ja osattava arvioida, millaisia yhteisöjä lähdetään kunnallisen sosiaalityön keinoin tukemaan. Yhteisöllisyys, joka mahdollistaisi yksinäisille ihmissuhteita ja merkityksellistä tekemistä, nähtiin tärkeänä.

Ryhmäkeskusteluissa yhteisöllinen sekä rakenteellinen työote nähtiin mahdolliseksi toteuttaa sosiaaliasemalla joko yksilötyön tai ryhmätyön osana tai alueellisena työorientaationa. Lisäksi nähtiin, että rakenteellista sosiaalityötä voidaan tehdä sosiaaliaseman työntekijöiden yhteisenä systemaattisena toimintana, mm. sosiaalisena raportointina. Sosiaalityöntekijät olivat pääsääntöisesti sitä mieltä, että yhteisösosiaalityön tulisi ensisijaisesti kohdentua sosiaaliasemalla tunnistettuihin asiakasryhmiin. Yleisesti ajateltiin, että menetelmänä voisivat olla sosiaalityön ryhmät, joita pidetään joko sosiaaliasemalla tai alueella. Ryhmäsosiaalityö nähdään keinoksi vastata muun muassa asiakkaiden yksinäisyyteen ja yhteisöjen rakentamiseen.

Toisaalta aineistosta nousi myös ajatuksia yhteisösosiaalityön tekemisestä alueella luonnollisten yhteisöjen parissa. Jalkautumiselle toivottiin alueelle kiintopisteitä, keskittymiä, joissa ihmiset käyvät. Sosiaalityöntekijän tulisi olla säännöllisesti yhdessä paikassa sovittuun aikaan, jolloin toiminta pääsis vakiintumaan. Sosiaalityöntekijät näkivät, että yhteisösosiaalityössä kohderyhmänä ovat kaikki asuinalueella asuvat ihmiset. Yhteisösosiaalityössä ei haluta tarkoituksella korostaa tai stigmatisoida lisää tiettyjen asukasryhmien ongelmia. Alueellisessa työssä koko alueen kanssa työskennellessä nähdään mahdolliseksi ajaa huono-osaisten asiaa. Sosiaalityön paikaksi hahmottuikin olla linkkinä asukkaiden ja huono-osaisten asukkaiden välillä.

Asiakkaiden osallistumismahdollisuudet nähdään myös rakenteina ja ennaltaehkäisevänä sosiaalityönä. Osa sosiaalityöntekijöistä mieltääkin, että työn kohteen tulisi määrittyä yhteisöistä, alueen asukkaista käsin. Alueanalyysia pidettiin hyvänä keinona ja lähtölaukauksena tutustua alueen tarpeisiin. Suurimmaksi osaksi aineistossa painottuu myös kumppanuuden rakentaminen asiakkaiden ja muiden toimijoiden kanssa. Haasteina yhteisösosiaalityön ja rakenteellisen sosiaalityön toteuttamiselle nähtiin resurssien puute, työmenetelmien vähäinen tunteminen, organisaation rakenne, uudenlaisen työorientaation omaksuminen ja yksityisen vastuun korostaminen. Koettiin että nykyisessä aikuissosiaalityössä asiakasmäärä on liian suuri, jolloin yhteisösosiaalityöllä on riski jäädä yksilötyön jalkoihin. Organisaatioon liittyen tuotiin esille se, että aikuissosiaalityö ei pysty vastaamaan kaikkiin alueen tarpeisiin. Koettiin sosiaaliaseman ja työntekijöiden palvelevan koko läntisen Helsingin aluetta, jolloin näkemys alueen yksittäisen osa-alueen asioihin heikentyy. Yhteisöllisessä työssä työskentelytapa on erilainen kuin toimistoissa. Sosiaalityölle nähtiin toiminnan käynnistäjän rooli jatkuvamman lähikontaktin jäädessä sosiaaliohjaajien osaamisalueeksi. Asetelmassa pitäisi lähteä luonnollisesta tutustumisesta ja kontaktin luomisesta ja luopua suurimmasta viranomaislähtöisyydestä ja byrokraattisuudesta.

Aikuissosiaalityötä voi tehdä yksilökohtaista asiakastyötä laajemmalla työotteella. Yhteisöllinen työote keskittyy asiakkaiden osallisuuden lisäämiseen sekä heidän voimavarojensa ja vaikuttamismahdollisuuksien lisäämiseen. Työn tavoitteena tulisi olla myös sosiaalisten rakenteiden muuttaminen huono-osaisten ihmisten elinolojen parantamiseksi. Yhteisösosiaalityö voi esimerkiksi olla ennaltaehkäisevää matalan kynnyksen toimitilojen tukemista tai korjaavaa puuttumista ongelmakohtiin. Kunnallisen professionaalisen sosiaalityön rooli nähdään tärkeänä yhteisöllisen työn kehittämisessä. Käytännössä on kuitenkin tärkeää olla verkostoitunut olemassa olevien toimijoiden kanssa ja kehittää muun muassa parityötä yhdyskuntatyöntekijän ja lähityöntekijöiden tai kolmannen sektorin toimijoiden kanssa.

Ryhmäkeskustelut vahvistivat ajatusta siitä, että yhteisösosiaalityön kehittämisprosessi tulisi aloittaa asuinalueisiin tutustumisen kautta. Sosiaalityön tulisi olla osaltaan myös yhteisöjen sosiaalisten ongelmien tilannearviointia. Alueanalyysi voisi toimia tällaisena tilannearviointityökaluna, jossa

tutkitaan sitä, millaista huono-osaisuutta alueella esiintyy. Alueanalyysin kautta voidaan kohdentaa alueelle sosiaalityön interventioita, muun muassa ryhmätoimintaa, tai lähteä ajamaan matalan kynnyksen kohtaamispaikkaa alueelle. Kokonaisuuden hahmottamisen myötä mahdollistuu myös vaikuttamistyö. Yhteisöllinen työ ei kuitenkaan ole mahdollista yksin. Sitä varten on luotava yhteiset rakenteet ja foorumit, ettei yhteisöllisen työtöteen toteuttaminen jää vain yhden työntekijän harteille. Sosiaalityön toivotaan tulevan tulevaisuudessa laajemmin näkyville erilaisissa yhteisöissä ja toiminta-alueilla; ei vain yksilökohtaisen asiakastyön tasolla, vaan myös rakenteellisella tasolla.

Rakenteellisen sosiaalityön tasolla on tunnistettava mikro- ja makrotason työskentelyn kohteet ja laajennettava työnkuvaa yksilökohtaisesta työstä myös ympäröivään yhteiskuntaan. Sosiaalityön tulee ottaa kantaa ja kiinnittää huomiota makrotason sosiaaliin ja rakenteellisiin seikkoihin yhteiskunnassa eikä keskittyä pelkästään mikrotason asiakaskohtaiseen työskentelyyn. On mietittävä, mihin voidaan sosiaalityön keinoin vaikuttaa. Mitkä ovat ne rakenteelliset seikat, joihin voidaan vaikuttaa, ja mitkä ovat ne yksilökohtaiset seikat, joihin voidaan vaikuttaa? Toisaalta onko edes realistista ajatella, että sosiaalityöntekijät pystyisivät muuttamaan koko muun yhteiskunnan epäkohtia? Kuitenkin mikäli jätetään työskentelemään vain yksittäisten asiakkaiden kanssa, ei ainakaan pystytä vaikuttamaan laajemmalla tasolla oleviin yhteiskunnan epäkohtiin ja rakenteiden ongelmiin. Yksilökeskeisen työskentelyn tasolle jäämisessä voi asiakas korostuneesti tulla nähdyksi ongelmiansa aiheuttajana, eikä laajemman yhteiskunnallisen tilanteen vaikutusta välttämättä tule huomioitua. Sosiaalityön tuleekin pystyä toimimaan ja etsimään ratkaisuja kummallakin tasolla, sekä yksilökohtaisella että rakenteellisella tasolla.

Juhilan (2008) mukaan sosiaalityön keskiöön pitäisi nousta vaikuttamistyö. Vaikuttamistyössä sosiaalityöntekijät tekevät oman ruohonjuuritason tietämyksensä ja ammatillistieteellisen asiantuntijuutensa perustalta näkyviksi asiakkaidensa vaikeita sosiaalisia ja taloudellisia tilanteita sekä hyvinvointivaltion järjestelmän puutteita. Lisäksi he voivat ottaa kantaa asiakkaidensa asemaan vaikuttaviin yhteiskuntapoliittisiin linjauksiin ja ratkaisuihin. Arkisen asiakastyön lisäksi tällaista vaikuttamistyötä on tehtävä erityisesti erilaisilla hallinnon, politiikan ja tiedotusjulkisuuden foorumeilla. (Mt., 75.)⁷

Sosiaalityöntekijöiden tulisikin hyödyntää yhteiskunnallisen koulutuksen tuottamaa lahjaansa, ”sosiaalipoliittista nenää”, ja tuoda arkityössä kohtaamia asioita ja asiakkaiden tilanteita laajempaan keskusteluun. Sosiaalityöntekijät kun usein ovat niitä, jotka ensimmäisenä näkevät ja kuulevat yhteiskunnan ongelmakohdista ja heikoista signaaleista, mihin suuntaan asiat ovat menossa. Sosiaalityöntekijöiden tulisi alkaa systemaattisesti koota tätä arvokasta tietoa ja sosiaalisen

⁷ Juhila, Kirsi (2008): Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön yhteiskunnallinen paikka. Teoksessa Arja Jokinen & Kirsi Juhila (toim.): Sosiaalityö aikuisten parissa. Tampere: Vastapaino, 48–81.

raportoinnin keinoin tuoda sitä myös päättäjien tietoon sekä julkisuuteen. Visio-luvussa pyrimme esittämään ehdotuksia konkreettisiksi toimiksi tämänkin asian suhteen.

7. VISIO VAHVASTA AIKUISSOSIAALITYÖSTÄ

Päivi Jouttimäki, Saija Kangas ja läntisen sosiaaliaseman sosiaalityöntekijät

Visio vahvasta aikuissosiaalityöstä -hankkeessa on pyritty läntisen sosiaaliaseman sosiaalityöntekijöiden kanssa yhteisen vision muodostamiseen toivomastamme aikuissosiaalityön tulevaisuudesta. Visioita siitä, millaista sosiaalityötä halutaan tehdä tulevaisuudessa, on työstetty ja niistä on keskusteltu yhdessä sosiaalityöntekijöiden kanssa kevään ja syksyn 2011 aikana useissa sosiaalityön foorumeissa ja kehittämispäivissä.

Aihetta on käsitelty muun muassa seuraavien teemojen kautta:

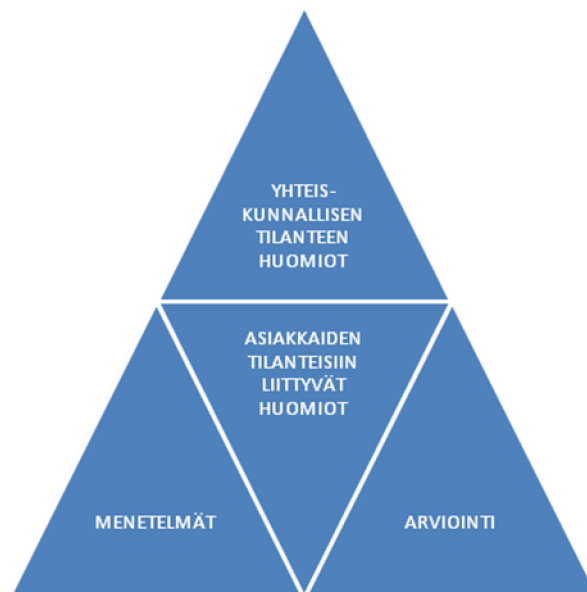
- Mitä aikuissosiaalityö on?
- Mitkä ovat aikuissosiaalityön hyvät käytännöt?
- Unelmiemme sosiaalityö aikuisten parissa
- Miten aikuissosiaalityön tietopohja kehittyy ja miten sitä kehitetään?
- Miten sosiaalityössä vähennetään byrokratiaa?
- Miten aikuissosiaalityön menetelmät kehittyvät?
- Mitkä ovat yksilökohtaisen työn vaihtoehdot?
- Mihin sosiaalityöntekijöiden tekemän työn tulisi kohdentua aikuissosiaalityössä?
- Mitä olisi paras mahdollinen kumppanuus asiakkaiden kanssa?
- Miten ja missä asioissa aikuissosiaalityön hyvät tulokset näkyvät?
- Miten aikuissosiaalityö voisi olla vetovoimainen sosiaalityöntekijöiden kannalta?

Sosiaalityöntekijät ovat saaneet itse valita teemoista ne, joihin ovat eniten halunneet keskittyä. Keskusteluja on käyty aluksi pienemmissä ryhmissä ja sen jälkeen keskustelujen pääkohtia on tuotu kaikkien yhteiseen keskusteluun. Näin olemme pystyneet kirjaamaan ylös eniten kannatusta saaneita ja keskustelua herättäneitä teemoja. Tähän visio-lukuun on koottu keskeisiä sosiaalityöntekijöiden ajatuksia aikuissosiaalityön työn sisällöistä ja niiden kehittämistoiveista.

Lähtökohtina vahvassa aikuissosiaalityössä ovat asiakaslähtöisyys, universaalisuus ja voimaannuttaminen. Sosiaalityön palvelut kuuluvat kaikille niitä tarvitseville. Sosiaalityön palvelut ovat monipuolisia, ja niitä voidaan tarjota monissa paikoissa, ei vain sosiaaliasemilla vaan tapaamispaikoissa pyritään huomioimaan asiakkaiden tarpeet ja toiveet. Sosiaalityö pyrkii voimaannuttamaan asiakkaita normaaliin elämään. Aikuissosiaalityö ei keskity pelkästään asiakkaan taloudellisten asioiden selvittämiseen vaan tarjoaa laajalti psykososiaalista tukea sitä tarvitseville. Psykososiaalinen tuki käsitteenä tulee avata yhteiseen keskusteluun ja sen myötä tarvittaessa muodostaa uusia tuen ja kohtaamisen muotoja asiakastyöhön.

Sosiaalityön prosessin selkeyttäminen koetaan tärkeäksi, vaikka samalla tiedostetaan, että muutokset asiakkaan elämässä voivat olla hitaita eivätkä kenties lainkaan ennustettavia. Yhteisesti on kuitenkin tarve määritellä selkeät asiakasprosessin vaiheet: asiakkuuden alkaminen, työskentely ja asiakkuuden päättyminen. Asiakassuhteet voivat kestää esimerkiksi kahdesta viikosta kahteen vuoteen. On vaikeaa, ellei jopa mahdotonta määritellä etukäteen milloin asiakkaan sosiaalityön tarve päättyy. Erityisesti tarvetta onkin keskustella sosiaalityön työskentelyvaiheesta; mitä yksilökohtainen työskentely sisältää. Asiakassuhteet ovat erilaisia eri ikäryhmissä ja asiakkailla on eri elämäntilanteissa erilaisia tuen tarpeita. Jotkut asiakkaat voivat hyötyä etukäteen sovitusta tiiviistä työskentelyprosessista. Tärkeäksi nähdään kuitenkin sosiaalityöntekijän pysyminen riittävän pitkään asiakkaan elämässä. Aikuissosiaalityössä tiedostetaan hyvin se, että työntekijä voi olla ainoa esimerkki työssäkäyvistä tai päihdeongelman asiakkaan elämässä.

Visiossamme sosiaalityön asiantuntijuus koostuu asiakkaiden tilanteiden tuntemisesta, yhteiskunnallisen tilanteen tuntemisesta, sosiaalityön menetelmien tuntemisesta sekä tehdyn työn arvioinnista ja sen tuloksista (Kuvio 2).



Kuvio 2. Sosiaalityön asiantuntijuuden koostuminen

Sosiaalityön työmenetelmät perustuvat tutkimustietoon pyrkimyksenä uusien tutkimusten hyödyntäminen. Sosiaalityöntekijät tarvitsevat sosiaalityön menetelmistä ja niiden vaikutuksista nykyistä enemmän tutkimustietoa. Käytännön työstä löytyy paljon tutkimusaiheita, esimerkiksi graduaiheita opiskelijoille. Sosiaalityöntekijät käyvät kollegoidensa kanssa yhteistä sisällöllistä keskustelua työmenetelmistä osana työtä. Työn kehittäminen ja koulutusmahdollisuudet kuuluvat osana työhön, niille on varattu riittävästi aikaa työnkuvassa. Sosiaalityöntekijät kehittävät uusia työmenetelmiä yksilökohtaisen työskentelyn rinnalle, esimerkiksi parityötä, ryhmäkohtaista,

aluekohtaista ja asiakasosallisuuteen liittyvää sosiaalityötä. Työssä hyödynnetään nykyistä enemmän työntekijöiden erityisosaamista. Aikuisuus huomioidaan lähtökohdaksi käytetyissä menetelmissä ja menettelyissä. Sosiaalityöntekijät tunnistavat taustalla ajatuksen aikuisesta ihmisenä, joka kykenee oppimisen kautta muuttamaan toimintaansa. Sosiaalityössä huomioidaan kuitenkin myös aikuisten valinnan vapaus. Sosiaalityö on luovaa muutostyötä, jossa voidaan käyttää luovia ja joustavia ratkaisuja. Sosiaalityöntekijät eivät halua työhön kaikille asiakkaille yhtä ja samaa sabluunaa. Sosiaalityö on tarvittaessa nopeasti reagoivaa ja ketterää. Sosiaalityö on tulevaisuudessa avoimempaa ja läpinäkyvämpää ja työssä hyödynnetään uutta tekniikkaa.

Asiakkaiden tilanteissa sosiaalityössä on päästy sattumanvaraisuudesta suunnitelmalliseen painopistetyöskentelyyn. Sosiaalityöllä on laajempi hyvinvointitehtävä, jota toteutetaan yhdessä asiakkaiden ja asukkaiden kanssa. Sosiaalityössä vahvistetaan asiakkaan ääntä ja kumppanuutta asiakkaiden kanssa. Asiakkaiden asiointimahdollisuuksia toteutetaan monipuolisilla tavoilla, kuten netin ja sähköpostin kautta, ja asiakastapaamisia järjestetään muuallakin kuin sosiaaliasemalla. Sosiaalityössä uskotaan ihmiseen ja hänen voimavaroihinsa; sosiaalityön tavoitteena on asiakkaan voimaantuminen. Dokumentoinnissa asiakkaan äänen kuuluminen tuo lisää läpinäkyvyyttä työhön.

Yhteiskunnallisen tilanteen huomioita tuodaan sosiaalityössä nykyistä voimakkaammin näkyviin. Sosiaalityö on enemmän kuin vain kaupungin palvelurakenteissa olevaa työtä; se on yhteiskunnallinen professio ja sosiaalityöntekijät ovat yhteiskuntatieteilijöitä. Sosiaalityö nostaa esiin, miten politiikan päätökset vaikuttavat ihmisten elämään. Esimerkiksi harjoitetulla työvoimapolitiikalla ja asuntopolitiikalla on vaikutusta aikuissosiaalityöhön ja sen asiakkaisiin. Sosiaalityöntekijät kirjaavat jatkuvasti ylös aloitteita ja epäkohtia ja vievät niitä eteenpäin ja tekevät kollektiivisia toimenpide- ja muutosehdotuksia yhteistyössä asiakkaiden kanssa. Ehdotuksia myös kuullaan ja niihin reagoidaan. On luotu dialoginen keskustelukulttuuri johdon, työntekijöiden ja asiakkaiden välillä. Sosiaaliselle raportoinnille on luotu kanavat ja niitä hyödynnetään vaikuttamismahdollisuutena. Organisaation rakenteisiin on luotu tila ja aika vastavuoroiselle informaation vaihdolle työntekijöiden ja johdon kesken. Sosiaalityössä on lisätty myös median käyttöä ja hyödynnetty sen tarjoamaa näkyvyyttä tärkeiden asioiden ajamisessa.

Arvioinnin kehittäminen nähdään tärkeänä ja koulutuksen tuottamana velvollisuutena. Tehdyn asiakastyön arvioinnissa hyödynnetään tilastointia ja seuranta sekä sosiaalityöntekijöiden asiakaslistauksia. Tilastointia ja asiakastietojärjestelmää kehitetään aktiivisesti työntekijöiden tarpeiden mukaisesti. Asiakastietojärjestelmän asiakaslistauksia voidaan hyödyntää työntekijä- ja yksikkökohtaisesti, kun saadaan kootusti tietoa esimerkiksi asunnottomista, työttömistä tai korvaushoidossa olevista asiakkaista tai listauksesta näkyy tieto siitä, milloin asiakas on viimeksi tavattu, ja järjestelmä antaa merkin, jos ei ole tavattu esimerkiksi puoleen vuoteen. Tulevaisuuden

sosiaalityön määrittelyissä pystytään entistä tarkemmin määrittelemään sosiaalityön panokset tai tehdyn työn osuus esimerkiksi asiakkaan kuntoutus- ja työllistymisprosesseissa.

Edellä esitetty sosiaalityöntekijän asiantuntijuuden koostumus nähtiin visiona sosiaalityön tulevaisuudesta. Visio tuntuu kuitenkin hyvin realistiselta; näinhän osin nyt jo onkin sosiaalityössä, ja toisaalta osaa asioista on haikailtu jo pitkään. Todettava kuitenkin on, että sosiaalityöntekijät eivät vaadi mitään ihmeitä, vaan heidän toiveensa ovat realistisia ja toteuttamiskelpoisia arkityön parantamisyriityksiä. Ehkä tämä realismi kumpuaa juuri sosiaalityön ytimestä; kokemuksesta tiedetään, että mahdottomalta tuntuvia suuria suunnitelmia on turha tehdä, jos ne eivät ole realistisia toteuttaa. Suurten tavoitteiden sijaan liikkeelle on lähdettävä pienistä tavoitteista; ensimmäisen askeleen saavuttamalla voi saavuttaa seuraavankin ja siten päästä eteenpäin.

Kuvioon 3 on koostettu vielä yksityiskohtaisempia sosiaalityöntekijöiden visioita ja toiveita tulevaisuuden aikuissosiaalityöstä. Erityisesti visioissa toivotaan aikaa keskittyä sosiaalityön tekemiseen; asiakkaan voimaannuttamiseen ja tavoitteelliseen muutostyöhön yhdessä asiakkaan kanssa ja asiakkaiden osallisuutta kehittäen. Asiakkaan toimintakyvyn arviointi ja edistäminen sekä asiakkaan verkostojen kokoaminen halutaan ottaa keskiöksi sosiaalityöhön. Yksilökohtaiselle työlle sosiaaliasemalla halutaan vaihtoehtoja, esimerkiksi lisäämällä jalkautumisen mahdollisuutta ja vähentämällä byrokratiaa. Perustoimeentulotukipäätösten tekemisen ei katsota kuuluvan sosiaalityöntekijän perustehtäviin. Moniammatillisuus nähdään mahdollisuutena sosiaalityön kehittymiselle. Työnjakaja sosiaaliohjaajien kanssa halutaan selkiyttää ja yhteistyötä tiivistää. Sosiaalityöntekijät haluavat kehittää ammatillista osaamistaan työssään; esimerkiksi täydennyskoulutus ja tutkimusten merkitys nähdään tärkeänä työssä kehittymisen kannalta. Mielekkäät työn sisällöt ja kohtuulliset asiakasmäärät parantavat työtyytyväisyyttä ja työssäjaksamista.

VISIO AIKUISSOSIAALITYÖN TULEVAISUUDESTA



Kuvio 3. Visio aikuissosiaalityön tulevaisuudesta

Visioita tulevaisuuden sosiaalityöstä voi olla niin monia erilaisia kuin on sosiaalityöntekijöitäkin. Se onkin sosiaalityön rikkaus; sosiaalityötä voi tehdä monella tavalla, ja työ mahdollistaa oman persoonan käytön työn sisällön toteutuksessa.

Visiomme vahvasta aikuissosiaalityöstä sisältää myös suosituksia ja ehdotuksia, joihin on koottu hankkeen kehittämisteemoista ja sosiaalityöntekijöiden visiotyöskentelystä nousseita keskeisiä ajatuksia. Hankeraportin kirjoittajien kesken on työstyetty eteenpäin ”suosituksia ja ehdotuksia” -listaa, joka on vapaasti hyödynnettävissä aikuissosiaalityön kehittämisen iduiksi tulevaisuudessa. Näin sosiaalityöntekijät itse uudistaisivat aikuissosiaalityötä.

Suosituksia ja ehdotuksia

1. Koulutus ja kehittäminen auttavat jaksamaan asiakastyössä.

Esimiehen on sovittava jokaisen työntekijän kanssa, miten työntekijän työssä käytetään kehittämiseen varattu aika. Kehittämiseen ja täydennyskoulutukseen on löydettävä aikaa myös yksilökohtaisella tasolla. Välillä on pystyttävä ottamaan tilaa omasta asiakastyöstään, jotta pystyy hahmottamaan kokonaisuuksia. Sosiaalityöntekijöiden erityisosaamisalueet on tuotava näkyvämmiin esille, ja sosiaalityöntekijöille on annettava mahdollisuus erikoistua työssään.

Sosiaalityöntekijöiden tulee käydä nykyistä enemmän yhteiskunnallista ja ideologista keskustelua työyhteisöissä. Ammatillisen keskustelun ylläpitäminen ja asiakkaiden tilanteiden pohtiminen ja tutkiminen yhdessä kollegojen kanssa on tärkeää. Erilaisia kehittämisen foorumeita, ideariihä ja työnohjaustilanteita tulee hyödyntää nykyistä enemmän työn sisällön pohtimisessa. Myös sosiaalityön vaikuttavuus ja tiedon tuottaminen rakenteissa on työn kehittämisen keskusteluissa vahvasti pinnalla.

Sosiaalityöntekijät kohtaavat työssään toistuvasti tilanteita, joihin he eivät voi vaikuttaa. Onkin välttämätöntä, että sosiaalityöntekijöiden jaksamista tuetaan. Työmenetelmien kehittäminen vaikuttaa merkittävästi työntekijöiden työssäjaksamiseen ja työtyytyväisyyteen. Erilaiset työskentelytavat voivatkin olla yksi vastaus työntekijöiden työhyvinvoinnin ja työssäjaksamisen parantamiseen.

2. Tutkimustiedon nykyistä suurempi hyödyntäminen työyhteisöissä.

Käytäntötutkimus kuuluu olennaisena osana sosiaalityöntekijöiden työhön. Omaan työtä on voitava tutkia ja kehittää sisällöllisesti asiakastyön ohessa. Sosiaalityöntekijöiden on itse tuotettava tietoa, joka muuten jäisi näkymättömäksi sekä perusteita argumenteille. Käytäntötutkimuksen teko ja uusiin tutkimuksiin perehtyminen pitäisikin selkeämmin kytkeä osaksi sosiaalityöntekijöiden perustyötä. Sosiaalityöntekijällä tulisi olla mahdollisuus tutkimusperiodeihin, joiden aikana voisi tehdä käytäntötutkimusta oman työn tukena. Organisaation on tuettava työntekijöiden tutkimus- ja kehittämistyötä luomalla siihen toteuttamiskelpoiset mahdollisuudet.

Sosiaalityöntekijöiden käytännön tietoa ja asiantuntemusta palvelujen järjestämisessä tulee myös hyödyntää nykyistä laajemmin kunnan ja yhteiskunnan tasolla. Työntekijät voisivat esimerkiksi muodostaa alueellisia ryhmiä, joissa saman

asuinalueen sosiaalialan työntekijät tutkisivat yhdessä alueen ilmiöitä aikuisväestön kannalta. Ryhmät voisivat aloittaa alueanalyysityöskentelystä ja muodostaa yhdessä tietoa muiden alueen toimijoiden ja asiakkaiden kanssa.

Apuna uuteen tutkimustietoon perehtymisessä voivat olla esimerkiksi työntekijöiden luku- ja opintopiirit, yhteistyö yliopiston kanssa, opiskelijoiden opinnäytetöiden hyödyntäminen ja tutkitun tiedon yhteinen jakaminen.

3. Uusiin työmenetelmiin tutustuminen ja tarvittaessa uusien tuen ja kohtaamisen muotojen luominen asiakastyöhön.

Sosiaalityöntekijät toivovat työn toteuttamiseen valinnanmahdollisuuksia erilaisten tarpeiden mukaan; mahdollisuutta tehdä toisin. Perinteistä yksilökohtaista työskentelyä asiakkaan ja sosiaalityöntekijän kesken saatetaan vielä tarvita, mutta sen rinnalla sosiaalityöntekijät haluavat toteuttaa myös muunlaista, esimerkiksi alueellista ja ryhmäsosiaalityötä. Yksin huoneessa työskentelyn rinnalle on noussut yhdessä työskentelyn, yhteisen sosiaalityön ajatus.

Parityöskentely ja yli tiimirajojen työskentely on selvästi kehittymässä aikuissosiaalityön puolella. Sosiaalityöntekijöille halutaan mahdollisuutta verkottua erilaisten teemojen, esimerkiksi parityöskentelyn ja yhteisösosiaalityön ympärille. Parityöskentelystä kiinnostuneet voisivat tiimirajat ylittäen toimia yhdessä ja kehittää työtapaa yhteisöllisesti toimivaksi työtavaksi. Parityötiimissä voisi sopia työparista tilanteen ja tarpeen mukaan ja käydä ammatillisia, työnohjauksellisia keskusteluja. Yhdessä tekeminen ja monipuolisuus työskentelytavoissa näkyvät kaikessa, niin työntekijöiden keskuudessa kuin esimerkiksi asiakkaille tarkoitetuissa ryhmissä.

Uusia työmenetelmiä tulee kokeilla ja kehittää työyhteisöissä. Yhteisöllisillä toimilla, esimerkiksi kohtaamispaikoilla ja ryhmillä, olisi tärkeää vaikuttaa pitkittyneeseen köyhyyteen ja osattomuuteen. Erityisesti yhteisöllisen työotteen kehittäminen vaatii myös yhteistyötä sosiaalityöntekijöiltä ja sosiaalihojaajilta. Jatkossa toivotaan vuoropuhelua työnjaosta ja yhteistyöstä esimerkiksi alueellisissa ryhmissä. Tarvetta voisi olla yhteiselle koulutukselle tai seminaaripäivälle, joka auttaisi vuoropuhelun luomisessa, työmenetelmiin tutustumisessa sekä verkostoitumisessa aluetyön yksikön työntekijöiden kanssa.

Uudenlaisten työorientaatioiden kehittäminen edellyttää uusia ominaisuuksia myös työntekijöiltä. Sosiaalityön tulevaisuuden opintoihin toivotaankin vahvoja esiintymis-, markkinointi ja ryhmätyötaitoja.

4. Sosiaalityön kohteen ja prosessin selkeyttäminen sekä psykososiaalisen työn käsitteen avaaminen yhdessä.

Sosiaalityön prosessista ja työn kohteista tulee muodostaa yhteinen näkemys. Sosiaalityön pitää olla mahdollista irrottautua toimeentulotuen rytmistä ja tulla nähdyksi erillisenä työskentelyprosessina asiakkaan kanssa. Esimerkiksi läntisen sosiaaliaseman uusien asiakkaiden tiimissä on selkeästi sovittu sosiaalityön prosessista tilannearvion teossa. Myös muissa tiimeissä voitaisiin hyödyntää samantyyppistä suunniteltua asiakasprosessia. Kun asiakkaan kanssa sovitaan tietyn mittaisen periodin kestävästä työskentelystä, tulee työskentelystä jämäkämpää, läpinäkyvämpää ja todennäköisesti vaikuttavampaa kuin määrittelemättömän ajan (ilman sovittua aloitusta, työskentelyvaihetta ja lopetusta) kestävässä asiakkuudessa, josta ei pystytä erottamaan prosessin vaiheita. Sosiaalityössä pyritään suunnitelmallisen työskentelyn priorisointiin sattumanvaraisuuden sijaan.

Työn kohdetta ja työstä nousevia ilmiöitä tulee miettiä yhdessä. On tärkeää sopia yhteisesti, mihin työssä panostetaan. Työn laadun on oltava määrää tärkeämpi. Myös yksittäisen työntekijän on tärkeä tarkastella – osin ehkä kriittisestikin – omaa työpanostaan, ”mitä teen työntekijänä”, ”miksi kysyn asiakkaalta juuri näitä kysymyksiä”.

On tärkeää avata myös psykososiaalisen työn sisältöjä ja yleensäkin sosiaalityön työskentelyn sisältöä yhteiseen keskusteluun, esimerkiksi sitä, miten asiakkaan elämän muutostilanteita (työn tai parisuhteen päättymisen, läheisen kuolema, perheenjäsenen syntymä jne.) huomioidaan sosiaalityössä. Psykososiaalinen työ nähdään sosiaalityön palvelun ytimenä ja linjassa sen kanssa, että sosiaalityössä pyritään vuorovaikutuksella kontaktin luomiseen asiakkaaseen ja dialogin muodostumiseen. Psykososiaalisen työotteen tulisi korostua asiakkaan voimaannuttamisessa.

Hyvä vuorovaikutus ja asiakkaan kuulluksi tuleminen on asiakkaan ja yksilön kannalta kaikista tärkeintä sosiaalityössä. Voidaan ajatella, että jos mitään muuta ei sosiaalityö pysty yhteiskunnan tilanteesta riippuen järjestämään, kuten asuntoa, työtä tms., niin ainakin sosiaalityössä kyetään hyvään vuorovaikutukseen asiakkaan kanssa ja psykososiaalisen tuen antamiseen. Asiakkaalle on merkittävää se, että joku kuuntelee häntä ja ottaa hänen tarpeensa tosissaan.

Asiakkaan kohtaaminen ja tilannearviotyöskentely säilynevät jatkossakin sosiaalityön perustyylinä. Tulevaisuuden sosiaalityössäkin on tärkeää, että asiakkaalle taataan

mahdollisuus kokonaistilanteensa selvittelyyn säännöllisin väliajoin sosiaalityöntekijän kanssa.

5. Asiakkaan yksilöllisten voimavarojen tunnistaminen sekä moniammatillisen yhteistyön ja verkostojen hyödyntäminen työskentelyssä.

Asiakkaan elämän omia voimavaroja tulisi tunnistaa ja kartoittaa nykyistä enemmän, kun sosiaalityön tavoitteena on asiakkaan voimaantuminen. Voimaannuttamisessa pyritään asiakkaan sisäisen hallinnan vahvistamiseen, jotta hän pystyy hallinnoimaan myös ulkoisia muutoksia. Voimaannuttamisen tavoitteena voi asiakkaan kokonaistilanteen paraneminen tai esimerkiksi johonkin matalan kynnyksen toimintaan osallistuminen. Sosiaalityön menetelmällisenä interventiona asiakkaiden voimaannuttamiseen toivotaan mahdollisuutta kehittää sosiaalityön ryhmätoimintaa tai elämänhallintaryhmiä, maahanmuuttajille kohdistettuja ryhmiä, kursseja, työpajoja jne. Voimaannuttamisen välineenä halutaan hyödyntää nykyistä enemmän luovia menetelmiä, esimerkiksi valokuvauksen käyttöä, kuten Elämäni kuvat -ryhmissä on tehty.

Aikuissosiaalityössä voisimme myös vielä tietoisemmin nähdä asiakkaat osana heidän verkostojaan ja yhteisöjään ja löytää niistä voimavaroja työskentelylle. Myös moniammatillisen työskentelyn ja verkostotyön laajentaminen esimerkiksi työvoimahallinnon kanssa, a-klinikoiden kanssa ja terveydenhuollon kanssa on tärkeää. Sosiaalityöntekijät tekevät tällä hetkellä melko vähän moniammatillista yhteistyötä muiden asiakkaan elämässä olevien toimijoiden kanssa, mutta suuren osan asiakkaista on kuitenkin todettu hyötyvän moniammatillisesta yhteistyöstä. Yhteistyötä voitaisiin laajentaa myös sellaisiin tahoihin, jotka eivät olisi niin ongelmakeskeisiä asiakkaan elämässä, vaan tarjoaisivat enemmänkin voimavaraistavaa tukea, kuten kulttuuri- ja sivistyspalvelut.

6. Asiakkaiden mukaan ottaminen työn kehittämiseen.

Tavoitteena on asiakkaan äänen vahvistaminen ja kumppanuus asiakkaiden kanssa. Sosiaalityön palveluita ja työntekijän tapaamismahdollisuuksia on kehitettävä asiakaslähtöisesti ottaen asiakkaat mukaan kehitystyöhön. Pyritään myös poistamaan turhan korkeat kynnykset palveluiden saamisesta. Esimerkiksi erilaisia mahdollisia sosiaalityöntekijöiden ja asiakkaiden tapaamispaikkoja asiakastyössä tulee lisätä nykyistä enemmän. Uutta tekniikkaa on otettava käyttöön asiakkaiden kanssa yhteydenpitoon (esim. sähköinen asiointi; sähköposti, netti).

Heterogeenisten asiakasryhmien kanssa työskentely vaatii sosiaalityöntekijältä laaja-alaista asiantuntemusta ja kykyä eläytyä moninaisiin elämäntilanteisiin. Erilaiset asiakasryhmät tarvitsevat erilaisia työskentelyotteita, esimerkiksi asunnottomien ihmisten kanssa on tarvetta konkreettiseen palvelu- ja lähiohjaukseen ja arjessa selviytymisen tukemiseen. Erityisesti syrjäytymisvaarassa olevat nuoret miehet eivät tavoita aikuissosiaalityön palveluja ennen kuin noin 30 ikävuoden jälkeen. Nuorten miesten vaikeuksiin tarvittaisiin nykyistä enemmän varhaista puuttumista. Pystyisivätkö nuoret miehet auttamaan sosiaalityöntekijöitä työn kehittämisessä, jos heille annettaisiin siihen mahdollisuus? Myös maahanmuuttajien kanssa työskentelyyn tarvittaneen uudenlaista työtettä. Sosiaalityöntekijöiden asiakkaista kolmasosan ollessa maahanmuuttajia tulisi myös heidän erityistarpeitaan selvittää tarkemmin ja kehittää tarvittaessa uudenlaisia työskentelytapoja.

Tavoitteena on, että sosiaalityötä kehitetään ja suunnitellaan aidosti yhdessä asiakkaiden, työntekijöiden ja esimiesten kanssa esimerkiksi yhteisillä kehittämisspäivillä ja asiakasraadeissa. Asiakkaita voidaan rekrytoida myös esimerkiksi tiimitasoisesti kokemusasiantuntijoiksi, ja mikäli innostuneita asiakkaita on paljon, voidaan perustaa pysyvämpiäkin kehittäjä-asiakasryhmiä.

7. Aikuisasiakkaiden sosiaalisten tarpeiden huomioiminen ja sosiaalinen kuntoutus osallisuuden kautta.

Aikuisten palvelut hajautuvat usealle toimintakentälle sekä myös kunnallisen palvelujärjestelmän ulkopuolelle. Palvelujen ollessa sirpalemaisesti levällään siellä täällä voi asiakkaan olla vaikea hahmottaa eri palveluntarjoajia ja mahdollisuuksia. Edes työntekijällä ei välttämättä pysy tiedossa alan jatkuvat muutokset.

Valtaosa sosiaalityöntekijöiden asiakkaista asioi ja elää yksin. Yhä kasvava osa yksineläjistä on pienituloista väestönosaa, josta osa on syrjäytymisvaarassa tai syrjäytynyt. Yksinasuvat ja yksinäiset ihmiset ovat suuri asiakasryhmä, jota ei ehkä ole aiemmin tunnistettu tai koettu tärkeäksi millään taholla. Yksinelävälle, kenties työttömälle aikuisväestölle ei välttämättä ole tarjolla luonnollisia mahdollisuuksia yhteisöllisyydelle samalla tavalla kuin lapsiperheille tai vanhusväestölle. Saattamalla yksinäisiä ja yksinasuvia ihmisiä toistensa yhteyteen voisivat kaupunkilaisten sosiaaliset ongelmat vähentyä.

Ehdotammekin perustettavan aikuisväestölle suunnattuja yhteisöllisiä keskuksia tai yhteisöotaloja (vrt. esim. italialainen ”centro sociale”), jotka toimisivat esimerkiksi yksinasuville ja yksinäisille, työttömille aikuisille luontevina kohtaamispaikkoina.

Esimerkiksi läntisen Helsingin alueelta puuttuu ns. toimintakeskus tai yhteisötila, vaikka joitakin pieniä yksittäisiä asukastiloja (Horisontti, Pikku Huopalahden kyläpaja, Renki) alueella onkin. Vähintäänkin nyt jo olemassa olevien tilojen laajempi hyödyntäminen ja toiminnan kehittäminen yhteisöllisemmiksi keskuksiksi on tavoitteena. Kaupungin tulee järjestää riittävästi alueellisia sosiaalisten keskuksien tiloja ja toimintaa yhteistyössä järjestöjen ja vapaaehtoisten kanssa. Nykyisiä asukastiloja ja lähiötupia tulee kehittää ja niiden toimintaa monipuolistaa houkuttelevuuden lisäämiseksi.

Näissä yhteisöllisissä ja sosiaalisissa keskuksissa ja asukastaloissa huomioitaisiin elämän sosiaalinen puoli. Niissä ihmiset voivat tavata toisiaan ja luoda uusia sosiaalisia suhteita. Niissä järjestetään erilaista toimintaa päivittäin, viikoittain ja kuukausittain; esimerkiksi nykyisten vanhusten palvelukeskusten tai nuorisotalojen mallien mukaan. Keskuksissa ja asukastaloissa voi toimia erilaisia ryhmiä esimerkiksi harrastusten ja muiden kiinnostuksen kohteiden mukaan. Kaikenlaista muutakin yhteistä toimintaa ja yhdessäoloa järjestettäisiin. Tärkeätä on, että keskuksat ja talot ovat avoimia kaikille ja kaikenikäisille aikuisille tarkoitettuja kuten kirjastot. Ne eivät ole siis kohdistettu tietyille asiakasryhmille, kuten työttömille, päihteidenkäyttäjille tai asunnottomille, vaan ne ovat rajattomia. Näin myös vähäresurssisimmilla ihmisillä on mahdollisuus ihmistä arvostavaan, maksuttomaan kohtaamispaikkaan. Yhteisöllisten keskusten toiminta on sosiaalisen kuntoutuksen kaltaista ja asiakkaita osallistavaa ennaltaehkäisevää toimintaa työikäisen ja työttömän aikuisväestön parissa.

On mietittävä aikuissosiaalityön roolia ja asiantuntijuuden kehittämistä yhteisöllisessä toiminnassa. Aikuissosiaalityön tulisi tutustua enemmän alueellisiin tiloihin, toimijoihin ja mahdollisuuksiin. Yhteisöllinen työorientaatio aikuissosiaalityössä voi olla esimerkiksi asiakkaan mukaan saamista asukastilaan, asiakkaiden tapaamista alueella tai yhteistyötä asukastilan kehittämisessä. Yhteisölliselle työlle tulee luoda rakenteet. Yhteisöllisissä keskuksissa voisi olla muutama kaupungin palkattu työntekijä koordinoimassa toimintaa. Näin niissä olisi mahdollista hyödyntää kaupungin eri virastojen työntekijöiden osaamista matalan kynnyksen periaatteiden mukaisesti.

Aikuissosiaalityö voisi olla nykyistä laajemmin mukana selvittämässä alueiden asukkaiden ja asiakkaiden toiveita alueidensa yhteisölliselle toiminnalle. Lisäksi sosiaalityö voisi toimia yhteisöjen sosiaalisten tilanteiden ja ongelmien arvioimisessa ja ratkaisemisessa. Asiakkaat ja asukkaat on otettava mukaan toimintakeskusten ja

asukastalojen kehittämiseen. Asioiden toteuttamista ei tule kuitenkaan jättää vain vapaaehtoisten varaan. Toiminnan tulee olla pääsääntöisesti kunnallisella ja julkisella rahoituksella toimivaa. Uskomme, että osallistujia ja yhteistyökumppaneita tällaiseen toimintaan löytyisi.

8. Sosiaaliselle raportoinnille tulee luoda kanavat.

Aikuissosiaalityössä työskennellään marginaalissa elävien ja sosiaalisesti vähävaraisten ihmisten kanssa. Sosiaalityössä havaittuihin yhteiskunnan kriittisiin kohtiin pitää puuttua yhdessä muiden työntekijöiden ja asiakkaiden kanssa rakenteellisella tasolla. Hyvinvointivaltion ja asiakkaiden palveluiden sekä demokraattisen osallisuuden kannalta sosiaalinen seuranta ja raportointi ovat ehdottoman tärkeitä. Sosiaalisesta raportoinnista on puhuttu vuosikausia. Nyt on konkreettisten tekojen ja rakenteiden luomisen aika. Sosiaaliselle raportoinnille on luotava fyysinen tila, aika ja paikka.

Ehdotammekin, että uudessa sosiaalityön yksikössä perustetaan kaupunkitasoinen sosiaalisen raportoinnin työryhmä. Työryhmään nimetään jäsen jokaisesta aikuissosiaalityön toimipisteestä sekä myös johdon ja kehittämisyksikön edustajia. Koko kaupungin tasoinen keskustelu sosiaalisista ongelmista on tärkeää, esimerkkinä naisten asunnottomuus. Lisäksi ehdotamme, että sosiaalisen raportoinnin työryhmä järjestää esimerkiksi neljännesvuosittain tai puolivuositain koko kaupungintasoinen sosiaalityöntekijöiden sosiaalisen raportoinnin avoimen kokouksen. Toimipistekohtaisesti voisi toimia myös pienempiä alueellisia sosiaalisen raportoinnin ryhmiä. Sosiaalinen raportointi tulisi vakiinnuttaa osaksi sosiaalityöntekijöiden perustyötä. Sosiaaliselle raportoinnille luotavat kanavat sallisivat myös alueellisia kokeiluja ja ilmiöiden tutkimisia eri toimipisteissä tarpeiden mukaan. Sosiaalisen raportoinnin muodot ja osalliset voivat vaihdella sen mukaan millaista ilmiötä tarkastellaan. Virikkeitä sosiaalisen raportoinnin toteuttamiseen löytyy esimerkiksi Taina Hussin raportista⁸.

Sosiaalisen raportoinnin ryhmässä keskusteltaisiin ja kerättäisiin tietoa yhteisistä sosiaalityöstä nousevista huolen aiheista. Kokouksesta kirjoitettaisiin muistio, johon kirjattaisiin sosiaalityöntekijöiden työssä tai asiakkaiden tilanteissa esille nousseita ilmiöitä tai epäkohtia, heikkoja signaaleja. Tiedon keräämisen välineinä voidaan käyttää esimerkiksi alueanalyysijä tai sosiaalityöntekijöiden asiakaskunnan kartoituksia. Muistio toimitettaisiin tiedoksi sosiaalijohtajalle asti. Kuukausien ja

⁸ Hussi, Taina (2005): Sosiaalinen raportointi tiedon rakentajana – menetelmäkuvaus ja käytännön kokemukset. Soccan ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja 4/2005.

vuosien kuluessa ryhmälle kertyisi tietoa merkittävä määrä, josta pystyttäisiin tekemään tutkimuksiakin. Ilmiöiden ja signaalien pohjalta sosiaalityöntekijät voisivat tehdä yhteistyössä aloitteita ja muutosehdotuksia eteenpäin oikeille tahoille sekä johdolle. Johdon tulisi myös vastata sosiaalityöntekijöiden tekemiin ehdotuksiin.

Sosiaalisen raportoinnin kokoukset voisivat kiertää vuorotellen eri viraston toimipisteissä tai pysyvämmiin esimerkiksi Kallion virastotalon tai Soccan / Heikki Waris -instituutin tiloissa. Myös asiakkailta olisi mahdollisuus osallistua kokouksiin. Tärkeää olisi nyt konkreettisten asioiden tekeminen ja toiminnan aloitus. Sosiaalisen raportoinnin ryhmän toimintaa voidaan kehittää koko ajan matkan varrella.

Asiakkaille ja asukkaille on myös luotava kanavat, esimerkiksi asiakasraadit ja asiakas- tai asukasfoorumit, missä he voivat tuoda esille yhteiskunnallisia yksittäisen ihmisen elämään vaikuttavia ongelmia ja palvelujärjestelmän kehittämiskohtia. Sosiaalityöntekijöiden tulisi olla mukana näissä foorumeissa ja toimia yhdessä asiakkaiden tai alueen asukkaiden kanssa foorumeissa nousevien asioiden eteenpäin viemiseksi.

Lopputulena edellä mainituista visioista ja suosituksista voidaan nähdä sosiaalityön profession selkeytyminen sekä asiantuntemuksen vahvistuminen uudistuvassa kunnallisessa aikuissosiaalityössä. Tavoitteena on, että nykyistä yleisemmin sosiaalialan ulkopuolellakin tiedetään, mitä sosiaalityö on ja mitä sosiaalityöntekijät tekevät. Sosiaalityöntekijät saavat sen yhteiskuntatieteellisen asiantuntijaroolin ja arvostuksen, jonka he ansaitsevat, ja tarvittaessa konsultoivat muille ammattikunnille omasta erikoisosaamisestaan. Näin kunnallinen aikuissosiaalityö tulee vetovoimaisemmaksi suuntautumisalaksi tulevaisuudessa, jolloin tulee olemaan yhä enemmän kilpailua pätevistä työntekijäresursseista.

Tulevaisuuden visiona esitämme aikuissosiaalityöntekijän toimivan keskeisenä ammattilaisena aikuisuuden moninaisissa elämäntilanteissa. Aikuissosiaalityöllä on tulevaisuudessakin tehtävänsä asiakkaiden voimaannuttamisessa ja yhteisöjen tukemisessa yhteiskunnan rakenteissa. Nimenomaan kunnallinen aikuissosiaalityö on se taho, jonka tulisi ottaa huolehtiakseen aikuisten sosiaalisesta kuntoutuksesta ja sosiaalisista tarpeista hyvinvointityönä. Toivomme uudistuvien sosiaalityön yksiköiden kehittyvän aktiivisiksi ja voimaannuttaviksi aikuisten ihmisten voimavarayksiköiksi.

Jatkotutkimusehdotukset

Tässä hankkeessa on keskitytty sosiaalityöntekijöiden näkemyksiin sosiaalityön kehittämistarpeista. Asiakkaita ei ole tähän tutkimukseen haastateltu. Näin ollen asiakkaiden näkemys jää puuttumaan. Mielenkiintoista olisi seuraavaksi tutkia, miten asiakkaat näkevät aikuissosiaalityön ja miten he lähtisivät sitä kehittämään.

Tärkeitä tutkimusaiheita ovat myös parityöskentelyn merkitykset asiakasnäkökulmasta ja parityön vaikuttavuus asiakastyössä sekä asiakkaiden mukaan ottaminen parityön kehittämiseen. Jatkotutkimushaasteena nähdään myös asukkaiden ja asiakkaiden osallistaminen yhteisöllisen työotteen kehittämiseen ja tutkimuksenteekoon kanssatutkijoina.